

ელდარ შენგელაია
ELDAR SHENGELAIA

„წმინდა მოწამე გიორგი განცხადებულად და ყოველთა სახილველად წინაშედგას...“
”THE MARTYR SAINT GEORGE...”

4

მამუკა გონგაძე
MAMUKA GONGADZE

წმინდა გიორგის გამოსახვის ტრადიცია საერთაშორისო და ქართულ ჰერალდიკაში
THE TRADITION OF DEPICTING SAINT GEORGE IN INTERNATIONAL
AND GEORGIAN HERALDRY

9

აგნე რაილაიტე-ბარდე
AGNĖ RAILAITĖ-BARDĖ

აკრძალული ჰერალდიკა, როგორც გადარჩენისა და თავისუფლებისათვის
ბრძოლის მცდელობა
FORBIDDEN HERALDRY AS AN ATTEMPT TO SURVIVE AND FIGHT FOR FREEDOM

26

ელგუჯა სეხნიშვილი
ELGUJA SEKHNIASHVILI

იბრაჰიმ ჰაკი კონიალი „საქართველოს დროშის“ შესახებ
IBRAHIM HAKKI KONYALI ”ABOUT THE FLAG OF GEORGIA”

40

გიორგი სორდია
GIORGI SORDIA

ევროპულ გეოგრაფიულ ნიშნულზე „ქართველის“ გამოსახვის უძველესი
ნიშნის შესახებ
ON THE EARLIEST DEPICTION OF ”GEORGIAN” IN EUROPEAN PRINTED WORKS

47

ნიკო ჯავახიშვილი
NIKO JAVAKHISHVILI

წმ. გიორგის გამოსახულება საქართველოს სახელმწიფო გერბზე
THE IMAGE OF SAINT GEORGE ON THE COAT OF ARMS OF GEORGIA

54

დავით კლდიაშვილი
DAVID KLDIASHVILI

ანტიკური ხანის პროტო-ჰერალდიკური სიმბოლოები
ORDERS DEPICTED ON THE COATS OF ARMS

63

სულხან სალადე
SULKHAN SALADZE

კასპიის ზღვის მეზობელი ქვეყნების რუკა
MAP OF THE COUNTRIES NEIGHBORING THE CASPIAN SEA

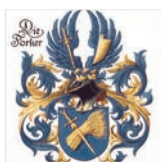
71

ნინო დათუნაშვილი
NINO DATUNASHVILI

ჰერალდიკაში ასახული სამეფო ნიშნების ისტორია (გვირგვინი)
HISTORY OF ROYAL SYMBOLS IN HERALDRY (CROWN)

74

ზაქარია კიკნაძე
ZACHARY KIKNADZE

ჰერალდიკის გავრცელება საზოგადოების არაარისტოკრატიულ წრეებში
SPREAD OF HERALDRY BEYOND THE ARISTOCRACY

84

როლანდ სპანდერაშვილი
ROLAND SPANDERASHVILI
ქართული ფულის დიზაინის ისტორიიდან
FROM THE HISTORY OF GEORGIAN CURRENCY'S DESIGN

93

ნინო სიხარულიძე
NINO SIKHARULIDZE
კონკურსი - „ჩემი კლასის გერბი“
COMPETITION - "COAT OF ARMS OF MY CLASS"

99

დავით კლდიაშვილი
DAVID KLDIASHVILI
მამუკა წურჭუმიას წიგნი - „ქართული დროშები და ევროპული
პორტოლანები“, შესავალი
MAMUKA TSURTSUMIA'S BOOK - "GEORGIAN FLAGS AND EUROPEAN
PORTOLANS", INTRODUCTION

102

აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში გახართული სემინარის შესახებ
ABOUT THE SEMINAR HELD IN THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF ADJARA

108

სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის
I სამეცნიერო კონფერენცია
THE FIRST SCIENTIFIC CONFERENCE OF THE DEPARTMENT
OF STATE SYMBOLS AND HERALDRY OF GEORGIA

109

დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის
აკადემიის ალმების შესახებ
ON THE FLAGS OF THE DAVID AGHMASHENEBELI
NATIONAL DEFENCE ACADEMY OF GEORGIA

110

ჰერალდიკის კოლეგიის შექმნის შესახებ
ABOUT THE ESTABLISHMENT OF THE HERALDRY COLLEGIUM

114

ანგარიში
REPORT

115

პროექტის ავტორი და ხელმძღვანელი – მამუკა გონგაძე
მთავარი რედაქტორი – დავით კლდიაშვილი
სარედაქციო კოლეგია: თამთა მელელაშვილი, ნინო სიხარულიძე, ანი ლაზარაშვილი, ელგუჯა სეხნიაშვილი
ტექნიკური მენეჯერი – ვიქტორია სარჯველაძე
დიზაინერი და დამკაბადონებელი – ნათია ცირეკიძე
რედაქტორი – თამარ ხვედელიძე
გამომცემელი – სსიპ საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტი
www.heraldika.gov.ge; e-mail: info@heraldika.gov.ge

*ყდაზე გამოსახულია: ფრაგმენტი ნიკოლა დე ფერის 1696 წლის აზიის დიდი რუკიდან. მაჰპა კარტოგრაფიკას ძველი
ევროპული რუკების კოლექცია; ალექსანდერ ბრუნეტის წიგნი - „დიდი ბრიტანეთის სამეფო ჰერალდიკა“; კახეთ-ჰერეთის
მეფის კვირიკე III-ის სახელზე მოჭრილი მონეტა.

© საავტორო უფლებები დაცულია. სტატიაში განთავსებული ინფორმაციის სიზუსტეზე პასუხისმგებელია ავტორი.
ჟურნალში გამოქვეყნებული მასალების გამოყენება რედაქციის ნებართვის გარეშე აკრძალულია.

ISSN 2298-0261

წინასიტყვაობა

დღეს, თუ ჩვენი ქვეყნის მოქალაქეები სახელმწიფო სიმბოლოებითა და ზოგადად ქართული ჰერალდიკით ამაცობენ, ამაში უპირველესი წვლილი მიუძღვის გამოჩენილ სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწეს, დიდ რეჟისორს, ქართული კინოს კლასიკოსს - ელდარ შენგელაიას.

ჰერალდიკის სამსახურის მიერ გამოცემულ ჟურნალ „ჰეროლდის“ პირველ ნომერში ელდარ შენგელაია აღნიშნავდა:

„სახელმწიფო სიმბოლიკასთან დაკავშირებული დარგები საქართველოში, დამოუკიდებლობის მოპოვებასთან ერთად გახდა აქტუალური. ეს სრულიად ლოგიკური იყო, რადგან სიმბოლიკა არის სახელმწიფოს იდენტიფიკაციის ერთ-ერთი უმთავრესი საშუალება. მასში იკვეთება ქვეყნის ისტორია, თანამედროვეობა და რაც მთავარია ფასეულობები, რომელზეც დგას მისი სახელმწიფოებრიობა. სახელმწიფო სიმბოლიკა ცალკე აღებული გერბი, დროშა და ჰიმნი არაა. ის ჩანს სახელმწიფოსათვის მნიშვნელოვან ნებისმიერ სფეროში, ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში...“.

ელდარ შენგელაია 1990-იანი წლების დასაწყისიდან სათავეში ჩაუდგა ახალი სახელმწიფო სიმბოლოების შექმნის პროცესს, დაარსდა სახელმწიფო კომისია. მრავალწლიანი მუშაობისა და კვლევის შედეგად მიღებულ იქნა სახელმწიფო სიმბოლოები და ჩამოყალიბდა ჰერალდიკის სახელმწიფო საბჭო. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ არა ელდარის პრინციპული პოზიცია, სწორი ხედვა და ფასეულობები, საქართველოს არ ექნებოდა დღევანდელი სახელმწიფო დროშა და გერბი.

სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტი დღესაც აქტიურად აგრძელებს ელდარის მიერ დაწყებულ საქმეს და ემსახურება სახელმწიფოს, მის ინტეგრაციას იმ ცივილიზებულ სამყაროსთან, სადაც ქართველი ერი, სახელმწიფოებრიობა და მისი სიმბოლიკა ჩამოყალიბდა.

ქედს ვიხრით ელდარ შენგელაიას ღვაწლისა და ხსოვნის წინაშე.

მამუკა გონგაძე

საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლიკისა და
ჰერალდიკის დეპარტამენტის თავმჯდომარე

„წმინდა მონამე გიორგი ბანცხადეშულად და ყოველთა სახილველად წინაშელოდა მას...“

საქართველოს პარლამენტის ყოველკვირეული ჟურნალი „პარლამენტის
უწყებანი“, N27-28, 05.07.1997.

სახელმწიფო ატრიბუტიკის (გერბი, დროშა, ჰიმნი) საკითხებზე ჯერ კიდევ წინა პარლამენტის 1993 წლის გადაწყვეტილებით ვმუშაობდით და ახლაც ვაგრძელებთ ამ მიმართულებით საქმიანობას.

ვინაიდან დღეს რეალურად დგას საკითხი სახელმწიფო ატრიბუტიკის შეცვლის შესახებ, უნდა ითქვას, რომ სახელმწიფო ატრიბუტიკის შეცვლა საერთაშორისო პრაქტიკაში საკმაოდ გავრცელებული და დამკვიდრებული პროცესია. ამ ბოლო 50 წლის განმავლობაში 70-მდე ქვეყანაში აღდგა, შეიცვალა, ნაწილობრივ სახე იცვალა ან სრულიად ახალი ატრიბუტიკა შეიქმნა.

ამა წლის იანვარში პრეზიდენტის თავმჯდომარეობით შედგა სახელმწიფო სიმბოლიკის კომისიის პირველი სხდომა, სადაც ჩამოვაყალიბე ჩვენი მოსაზრებები.

ჩვენი აზრით, სახელმწიფო ატრიბუტიკის თითოეული ატრიბუტი (გერბი, დროშა, ჰიმნი) მოითხოვს ინდივიდუალურ მიდგომას.

სახელმწიფო ჰიმნთან დაკავშირებით გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ამ სფეროში დროთა განმავლობაში ჩამოყალიბებული ტრადიცია არ გაგვაჩნია.

1919 წელს ახლადშობილი რესპუბლიკის ჰიმნად აღიარებულ იქნა კოტე ფოცხვერაშვილის „დიდება“, რომელიც ქართული პროფესიული მუსიკის გარიჟრაჟზე დაინერა. ეს ნაწარმოები იმ დროისათვის შემოქმედებით მიღწევას წარმოადგენდა.

მას შემდეგ ქართულმა მუსიკამ განვითარების რთული და საინტერესო გზა გაწვლილ. დიდი ძვრები განიცადა ეროვნულმა საკომპოზიტორო აზროვნებამ. შეიქმნა საეტაპო ნაწარმოებები ხელოვნების ყველა დარგში. სხვადასხვა თაობის გამოჩენილმა კომპოზიტორებმა დაუდეს სათავე ფასეულობათა გადაფასების შეუქცევად პროცესს. კ. ფოცხვერაშვილის „დიდებასაც“ სადღესოდ მხოლოდ ისტორიული მნიშვნელობა დარჩა. მას ახასიათებს სერიოზული სტილისტურ-დრამატურგიული ხასიათის ხარვეზები. ეკლექტიურია „დიდების“ მუსიკალური ენა. ამკარაა გერმანული მუსიკის ზეგავლენა.

ვლენა. „დიდების“ შესავალი მეტისმეტად ჰგავს გერმანულ ჰიმნს „დოიჩლანდ, დოიჩლანდ“. ნაკლებად სახოვანია, არავოკალურია „დიდების“ მელოდიური სტრუქტურა. იგი ინსტრუმენტული წარმოშობისაა. ამიტომაც ძნელია მისი მღერა. ჩვენი თანამემამულეები ამის გამო ვერ მღერიან მშობლიური ქვეყნის ჰიმნს. კრიტიკას ვერ უძლებს ჰიმნის ტექსტი. ქართული ეროვნული ჰიმნის ზემოაღნიშნული ხარვეზები განსაკუთრებით მკვეთრად ჩანს მაშინ, როცა იგი სრულდება სხვა მაღალგანვითარებული სახელმწიფოების ჰიმნების გვერდით.

ამდენად, ჩვენ მხარს ვუჭერთ ახალი ჰიმნის შესაქმნელად კონკურსის გამოცხადებას იმ პირობებით, რომლებსაც ჩამოაყალიბებენ ქართველი მუსიკოსები და მწერლები.

რაც შეეხება სახელმწიფო გერბსა და დროშას, უპირველესად უნდა გადაწყვიტოთ, თუ რა მიმართულებით წარვმართავთ ჩვენს მუშაობას ამ სფეროში. მიმართულებები კი შეიძლება იყოს რამდენიმე:

შევქმნათ სრულიად ახალი გერბი და დროშა.

უცვლელად აღვადგინოთ საქართველოს ისტორიული გერბი და დროშა.

აღვადგინოთ საქართველოს ისტორიული გერბი და დროშა გარკვეული სახეცვლილებით.

აღსანიშნავია, რომ ის ქვეყნები, რომლებსაც არ ჰქონდათ სახელმწიფოებრიობა და დღეს ყალიბდებიან, ქმნიან ახალ სახელმწიფო ატრიბუტიკას, რადგან ისტორიული მემკვიდრეობა ამ სფეროში არ გააჩნიათ.

ხოლო ის სახელმწიფოები, რომლებიც ფორმალურად იყვნენ დამოუკიდებელნი ან დეკარგული ჰქონდათ დამოუკიდებლობა, სახელმწიფოებრიობის რეალურ აღდგენასთან ერთად ამა თუ იმ ფორმით აღადგენდნენ ისტორიულ სახელმწიფო ატრიბუტიკას.

ჩვენი ქვეყანა ასეთ სახელმწიფოთა რიგს მიეკუთვნება.

ამდენად, ჩვენი აზრით, კანონზომიერია, რომ ჩვენ ტრადიციაზე დაყრდნობით, შესაძლოა გარკვეული სახეცვლილებებით, აღვა-

დგინოთ საქართველოს ისტორიული სახელმწიფო ატრიბუტიკა (გერბი და დროშა).

დროშა „გორგასლიან-დავითიანი“

საქართველოს სახელმწიფო დროშის აღდგენასთან დაკავშირებით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, რომ განხილულ იქნას ის წერილობითი და ვიზუალური ისტორიული წყაროები, რომლებიც საშუალებას გვაძლევენ, წარმოვიდგინოთ გაერთიანებული საქართველოს ისტორიული დროშა.

ამის დასტურად მოგვყავს რამდენიმე მაგალითი.

თამარ მეფის ისტორიკოსის თანახმად, სახელმწიფო „დროშა სვიანად მოხმარებული, ბაგრატიანური და უფროსლა გორგასლიანური...“ „... სინდეთს შესვლითგან მოსპეტაკდებოდა“; სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით „სპეტაკი“ თეთრი ფერია.

„შემეცნების წიგნში“, რომელიც უფრო ცნობილია „მსოფლიო ატლასის სახელწოდებით“, და რომელიც შექმნა ფრანცისკანელმა ბერმა კატალონიიდან (თარიღდება 1345-1350 წლებით), შეტანილია ქართული დროშა - თეთრ ქსოვილზე ხუთი წითელი ჯვრით. ხელნაწერის ორი ეგზემპლარი ინახება მადრიდის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში და ერთი ლონდონში.

1367 წლის იტალიურ რუკაზე, რომლის ავტორები ფედერიკო და დომინიკო პიციგანები არიან, აღნიშნულია ქალაქი თბილისი სამკოშკიანი ციხე-სიმაგრით, რომლის თავზეც თეთრი ხუთჯვრიანი დროშა ფრიალებს (რუკა ინახება ვენეციაში).

აბრაამ კსერკესის „კატალონიურ რუკაზე“ (თარიღდება 1375-1378 წლებით) აგრეთვე გამოსახულია ქართული დროშა ხუთი ჯვრით (რუკა ინახება პარიზის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში).

როგორც ვხედავთ, ქართული სახელმწიფო დროშის თეთრ ქსოვილზე გამოსახული იყო სწორკუთხა წითელი ჯვარი, კუთხეებში ჩასმული მცირე წითელი ჯვრებით. ეს დროშა საქართველოში „გორგასლიან-დავითიანად“ იწოდებოდა. იგი საყოველთაოდ იყო ცნობილი როგორც მეზობელ ქვეყნებში, ასევე ევროპაშიც.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ თეთრ ფონზე წითელი სწორკუთხა სრული ჯვარი წმ. გიორგის სიმბოლურ გამოსახულებად არის მიჩნეული სიმბოლიკაში, ასევე ჰერალდიკაში (გერბთმცოდნეობა) და

ვექსილოლოგიაში (დროშათმცოდნეობა).

უნდა წარმოვიდგინოთ, რომ დიდგორის ომში ქართველებს წინ უძღოდათ წმ. გიორგის დროშა. „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, დიდგორის ბრძოლაში „წმინდა მონამე გიორგი განცხადებულად და ყოველთა სახილველად წინაუძღოდა მას (ქართველთა ლაშქარს) და მკლავითა თვისითა მოსვრიდა ზედამონეწულთა უსჯულოთა მათ წარმართთა, რომელთა თვით იგი უსჯულონი და უმეცარნი მოღმართ აღიარებდეს“. XI-XII საუკუნის ლათინი ისტორიკოსი გოტიე თავის „ანტიოქიის“ ომებში დიდგორის ომის აღწერისას „წმინდა ჯვარის ნიშნით აღჭურვილ“ ქართველთა ლაშქარს იხსენიებს. ქართველები, რომ ნამდვილად წმინდა გიორგის დროშას (თეთრ ფონზე წითელი სწორკუთხა ჯვარი) აფრიალებდნენ, ცნობებს გვაძლევს XIII საუკუნის სომეხი ისტორიკოსი სტეფანოს ორბელიანიც: „განწესებული იყო მეფესა (ქართველთა) ქონებად თეთრისა ალმისა და წითლისა ნიშნისა“ (სომხურად ნიშანი და ჯვარი იდენტური ცნებებია).

დავით აღმაშენებლის დროიდან გიორგი V ბრწყინვალის ეპოქამდე ქართული ეროვნული „გორგასლიან-დავითიანი“ დროშა არ შეცვლილა. მაცხოვრის საფლავის განმათვისუფლებელი ჯვაროსნები ქართველებს სწორედ „გორგასლიან-დავითიანის“ დროშით იცნობდნენ. პოლონელი მოგზაური კოტოვიჩი, რომელსაც იერუსალიმში გიორგი V ბრწყინვალის (1314-1346 წწ.) მხედრობა უხილავს, პირდაპირ ასახელებს ქართველთა წმ. გიორგის დროშას. ხოლო XIV საუკუნის ვიზუალური მასალები: „მსოფლიო ატლასი“, იტალიელი პიციგანების რუკა, აბრაამ კსერკესის „კატალონიური რუკა“ ნათლად ცხადყოფენ, რომ „გორგასლიან-დავითიანი“ დროშაზე ოთხივე კუთხეში დამატებულია მცირე ჯვრები. „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, გიორგი V ბრწყინვალემ „კლიტენი იერუსალიმისანი“ მიიღო, რამაც განაპირობა ქართულთა წმინდა ქალაქში გაშლილი დროშებით შესვლის უპირატესობა დანარჩენი ქრისტიანებისაგან განსხვავებით. არაბი მემამულეების თქმით, გიორგი V ბრწყინვალე „... რაინდთა სამწყესოს დამცველისა, წინაპართა ტახტ-გვირგვინის მემკვიდრისა... ქრისტიანობის განმტკიცებლისა, იესოს სარწმუნოების შემწისა, საქრისტიანოს გმირთა მკურთხეველისა, თავის განზრახვით იერუსალიმის განმადიდებლისა... რომის პაპის შემწისა, მუსლიმთა ერთგული მეგობრისა...“ მეფე იყო.

დროშაზე გამოსახული ხუთი ჯვარი, ცნობილი იერუსალიმის სამეფო გერბის კომპოზიციას იმეორებს, ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ იერუსალიმის გერბზე ვერცხლის ფონზე ოქროს ჯვრები იყო გამოსახული. ასეთი კომპოზიცია ვექსილოლოგიასა და ჰერალდიკაში „იერუსალიმის ჯვრის“ სახელით არის ცნობილი. შემდგომში იგი საფუძვლად დაედო გიორგი V ბრწყინვალის დროს გაერთიანებული საქართველოს დროშას.

ყურადღაღება, რომ გიორგი V ბრწყინვალეს ცხოვრება და მოღვაწეობა (1314-1346 წწ.), კასტილიელი ბერის მიერ შექმნილი „მსოფლიო ატლასი“ (1345-1350 წწ.), ძმები პიციგანების რუკა (1365 წ.) და აბრაამ კსერკესის „კატალონიური რუკა“ (1375-1378 წწ.) ისტორიის ერთ მონაკვეთს ეკუთვნის და ეს გარემოება კიდევ ერთხელ ცხადყოფს, რომ გაერთიანებული საქართველოს დროშაზე გამოსახული იყო მართკუთხა წითელი ჯვარი (წმ. გიორგის სიმბოლო) კუთხეებში ოთხი მოტივიტივე პატარა ჯვრით. ქართველ მეფეებს, ბაგრატიონებს, რომლებიც საკუთარ წარმომავლობას ბიბლიურ დავითს უკავშირებდნენ, ბუნებრივია, ასეთი დროშის ტარების უფლებაც ჰქონდათ. მეტადრე, რომ როგორც ისტორიული წყაროებიდან ჩანს, ჯვაროსნების კვალდაკვალ, ქართველი მეფეებიც მიიღებოდნენ და კიდევ ილაშქრებდნენ უფლის საფლავის გასათავისუფლებად. ეს მტკიცდება გიორგი V ბრწყინვალის მოღვაწეობით, რომელმაც „კლიტენი იერუსალიმისანი“ მიიღო, ხოლო შემდგომ პერიოდში ქართლის მეფე გიორგი (1525-1534 წწ.), იმერეთის მეფე ბაგრატი (1510-1565 წწ.) და მეფე კახეთისა ლევანი (1520-1574 წწ.) ერთობლივად ილაშქრებდნენ იერუსალიმს: „... მოსცა ქრისტეს საფლავი, გოლგოთა, ბეთლემი, ჯუარის მონასტერი და სხუანი მონასტერნი ყოველნივე ხონთქარმან მათ სიგელითა მტკიცითა. ხოლო განიხარა მეფემან გიორგი და ბატონმან ბაგრატი და ლევან, და წარმოვიდნენ თვისსა ადგილსა და მოვიდნენ მშვიდობით გამარჯვებულნი და განიხარეს“ („ქართლის ცხოვრება“).

გერბი „კვართიან-დავითიანი“

რაც შეეხება საქართველოს სახელმწიფო ისტორიულ გერბს, იგი XVII საუკუნიდან არის ცნობილი. ეს გახლავთ ბაგრატიონთა საგვარეულო გერბი „კვართიან-დავითიანი“,

რომელიც თავისთავად სახელმწიფო გერბიც იყო.

ჩვენ მხარს ვუჭერთ ბაგრატიონთა საგვარეულო გერბის, როგორც საქართველოს სახელმწიფო გერბის აღდგენას გარკვეული სახეცვლილებით, თუმცა ამის შესახებ დაწვრილებით ვისაუბრებთ ქვემოთ.

სახელმწიფო სიმბოლოების კომისიის პირველი სხდომის შემდეგ არაერთხელ შეიკრიბა კომისიის წევრებისაგან შექმნილი მუშა ჯგუფი. გაიმართა მსჯელობა, კამათი. ძალიან სასარგებლო აღმოჩნდა ამ დისკუსიაში ჰერალდიკის მცოდნე მეცნიერთა აქტიური მონაწილეობა, რომლებმაც გამოამჟღავნეს საერთოდ, ჰერალდიკის და ამავე დროს ქართული ჰერალდიკის ისტორიის ღრმა ცოდნა. სწორედ ამან კიდევ ერთხელ დამარწმუნა, რამდენად საშური საქმეა პრეზიდენტთან ჰეროლდთა კოლეგიის საჩქაროდ ჩამოყალიბება. მეტადრე, რომ ყველა ცივილიზებულ ქვეყანაში უმაღლეს ხელისუფლებასთან აუცილებლად არსებობს ასეთი ინსტიტუტი.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ძალზე ნაყოფიერი აღმოჩნდა ჩვენი ურთიერთობა მეცნიერებთან და წარმოდგენილი მოსაზრებებიც მათი ინფორმაციებისა და კონსულტაციების საფუძველზე ჩამოყალიბდა.

უნდა აღინიშნოს, რომ მუშა ჯგუფის უმრავლესობამ ისტორიული დროშის „გორგასლიან-დავითიანის“ და გერბის „კვართიან-დავითიანის“ აღდგენასა და სახელმწიფო დროშად და გერბად დაკანონებას დაუჭირა მხარი.

გერბის აღდგენასთან დაკავშირებით გამოიკვეთა აზრი მისი ტრანსფორმირების აუცილებლობის შესახებ. კერძოდ, ფარის სეგმენტებში იმ სიმბოლოთა შეცვლა, რომლებშიც ბაგრატიონთა ბიბლიური დავითისაგან წარმომავლობა არის აღნიშნული. საქმე ის გახლავთ, რომ ეს გერბი უპირველესად იყო და ახლაც არის ბაგრატიონთა საგვარეულო გერბი, მაგრამ, რადგანაც ბაგრატიონები საქართველოს მეფეები - უზენაესი მმართველები იყვნენ, მათი საგვარეულო გერბი - საქართველოს სახელმწიფო გერბიც იყო. თუ ჩვენ აღვადგენთ ამ გერბს სახეცვლილების გარეშე და დავაკანონებთ მას, როგორც თანამედროვე საქართველოს სახელმწიფო გერბს, გამოვა, რომ ჩვენ, ყველანი - საქართველოს მოქალაქენი, ბიბლიური დავითის შთამომავლები ვართ, რაც, რა თქმა უნდა, დაუშვებელია. გარდა ამისა, გამოვა,

რომ დღევანდელმა საქართველოს სახელმწიფომ „ნაართვა“ ბაგრატიონებს საგვარეულო გერბი. საქართველოში თუ როდისმე აღდგა მონარქია - ბაგრატიონთა ხელისუფლება, მხოლოდ მაშინ იქნება შესაძლებელი და აუცილებელიც, ყოველგვარი სახეცვლილების გარეშე აღდგეს და დაკანონდეს მათი ისტორიული საგვარეულო გერბი, როგორც საქართველოს სახელმწიფო გერბი.

დღეს კი, ისტორიულ ტრადიციაზე დაყრდნობით, ჩვენ უნდა გამოვიყენოთ ბაგრატიონთა გერბი და შევიტანოთ მასში, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ზოგიერთი სახეცვლილება. გვაქვს კი ამის უფლება? თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ გვაქვს. ჰერალდიკაში უამრავია ასეთი შემთხვევა, მხოლოდ უნდა ვიცოდეთ, რომ ჰერალდიკის კანონების შესაბამისად, სულ უმნიშვნელო - თუნდაც ერთი შტრიხის შეცვლა არსებულ გერბში, ნიშნავს, რომ შეიქმნა ახალი გერბი. ამისი არ უნდა შეგვეშინდეს. ბაგრატიონთა გერბის საერთო სახე-იერი, მისი შინაარსის ქვაკუთხედი, რომელიც გამოიხატება მაცხოვრის კვართის სიმბოლოთი და სხვა სიმბოლოებით, დარჩება უცვლელი. მხოლოდ ზემოთ მითითებული ბაგრატიონთა წარმომავლობის სიმბოლოების მაგივრად ჩაიხატება დღევანდელი გადასახედიდან გააზრებული ახალი სიმბოლოები.

უნდა აღვნიშნოთ, გერბის სახეცვლილებასთან დაკავშირებით მუშა ჯგუფში გამოითქვა საგულისხმო აზრი, რომ გერბში გამოყენებულ უნდა იყოს ისეთი სიმბოლო, რომელიც ასახავს ჩვენი ხალხის, სახელმწიფოსა და კულტურის წინაქრისტიანულ ეპოქასაც. შესაძლებელია ამირანისა ან ოქროს საწმისის სიმბოლოების გამოყენება ან კიდევ სხვა ასეთი სახის სიმბოლოებზე ფიქრი.

აგრეთვე სიმბოლოთი უნდა აღვნიშნოთ ჩვენი დროის ცხოვრების უმთავრესი სულისკვეთება, რომლისკენაც ჩვენ მივისწრაფით - ეს არის დემოკრატიული, სამართლებრივი სახელმწიფო და თავისუფალი სამოქალაქო საზოგადოება, რომლის ღირებულებები ასახულია და დაცულია ჩვენს კონსტიტუციაში.

დღევანდელი ვითარებიდან გამომდინარე აღვნიშნავთ, რომ ძალზე საშური საქმეა საქართველოს ტერიტორიის აღმნიშვნელი სიმბოლოს ან სიმბოლოების შეტანა გერბში, რაც ყველას თვალში ერთხელ და სამუდამოდ დააკანონებს საქართველოს ტერიტორიას. მა-

გალითად, თუ საქართველოს გერბის ფარის ერთ-ერთ შემადგენელ ნაწილად დაფიქსირდება აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის გერბები, მთელი მსოფლიოსათვის ნათელი იქნება, რომ ეს ტერიტორიები საქართველოს განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენენ.

გამომდინარე იქიდან, რომ მსოფლიოს ყველა სახელმწიფო გერბს საკუთარი დევიზი გააჩნია, რომელიც გარკვეულწილად ქვეყნის იდეოლოგიის გამომხატველია, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია საქართველოს სახელმწიფო გერბზეც იყოს დევიზი. ბაგრატიონთა სამეფო გერბსაც აქვს დევიზი, რომელიც თეოლოგიური ხასიათისაა და მათ წარმომავლობას ასახავს.

დევიზის შესახებ ნამოიჭრა რამდენიმე წინადადება. საგულისხმოა, რომ ყველა ისინი რუსთაველის აფორიზმებს ეხება.

ჩვენც არ ვიქნებით ორიგინალურნი და დავესესხებით კვლავ რუსთაველს.

გვეჩვენება, რომ გერბის დევიზის არშეიხებ, რომელიც დაამშვენებდა გერბს, გამოსახული უნდა იყოს შოთა რუსთაველის აფორიზმი: „*ვინც მოყვარესა არ ეძებს, იგი თავისა მტერია*“. მოგახსენებთ, რატომ ავირჩიეთ ეს აფორიზმი:

მისი დედააზრია ქრისტიანული რელიგიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი შეგონება: „*გიყვარდეს მოყვასი შენი*“.

სახელმწიფო გერბის დევიზში ასახული ეს აფორიზმი მოუწოდებს საქართველოს ყველა მოქალაქეს იცხოვროს ზნეობის ფუძემდებელი კანონით, ურთიერთსიყვარულში. გერბის დევიზი აკანონებს საქართველოში მისი მოქალაქეების ზნეობრივი წესით ცხოვრებას.

ეს აფორიზმი, გამოსახული გერბის დევიზში, ასახავს საქართველოს, როგორც სახელმწიფოს, რომელიც ღიაა მეგობრობისათვის, განვდილი აქვს ხელი სამეგობროდ. მეგობრობა კი ყოველთვის ნიშნავს ურთიერთვალდებულებასაც. დევიზის აზრი საქართველოს სახელმწიფოს დღევანდელი და მომავალი პოლიტიკის ქვაკუთხედი და ამ პოლიტიკის ზნეობრივ პრინციპს გამოხატავს.

გერბში ეს აფორიზმი დევიზის სახით არშეიხებ ქართული ასოებით იქნება გამოხატული, რომლებიც თავისთავად წარმოადგენს მსოფლიოში შექმნილი 14 ანბანიდან ერთ-ერთს - ქართულ ანბანს, რაც ჩვენი კულტურის უმნიშვნელოვანესი ნიშანია, ხოლო წამკითხველისა და მსმენელისათვის ამეტყველდება ქართული ენა.

და ბოლოს, თუმცა ეს თავშიც შესაძლებელი იყო გვეთქვა, ალბათ არავინ შეგვედავება, რომ შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“ ქართული კულტურის ფუძეთა-ფუძეა, მწვერვალთა შორის მიუწვდომელი მწვერვალია, თვითონ საქართველოა მისი არსი და სახე. ამიტომ გერბის დევიზად რუსთაველის აფორიზმის გამოყენება არ მარტო დაამშვენებს გერბს, არამედ აზრობრივადაც და სახიერადაც გამართლებულია.

„კვართიან-დავითიანის“ გერბის უმნიშვნელოვანეს სიმბოლეებს, როგორც არის უფლის კვართი, წმ. გიორგი და სხვა, მორთულობაში დაემატება რუსთაველის აფორიზმი დევიზის სახით, რაც კიდევ უფრო სისხლხორცეულს გახდის სახელმწიფო გერბს ყოველი ჩვენი მოქალაქისათვის.

ზემოთ მოყვანილი ჩვენი მოსაზრებების გარშემო, რა თქმა უნდა, შესაძლებელია კამათი, ალბათ სხვა წინადადებებიც დაიბადება, შესაძლებელია ვინმესთვის საერთოდ მიუღებელი იყოს ჩვენი პოზიცია, მაგრამ ამ სამი წლის მუშაობის შედეგად ჩვენთვის უდავოა, რომ სახელმწიფო ატრიბუტიკის სფეროში უნდა ვიაროთ ქართული ჰერალდიკის ტრადიციების კვალდაკვალ. მინდა გავახსენო მკითხველს, რომ სიტყვა „გერბი“ შინაარსობრივად ნიშნავს მემკვიდრეობას (გერმანულად *Erbe*, პოლონურად *Herb* - მემკვიდრეობა). სხვა მოსაზრებებთან ერთად სწორედ ამიტომ არის შესაცვლელი დღევანდელი ჩვენი სახელმწიფო ატრიბუტიკა, რომელიც ვერავითარ მემკვიდრეობას ვერ ასახავს და თუ ზოგიერთი ელემენტი ჩვენი მემკვიდრეობისა საკამოდ ბუნდოვნად არის მინიშნებული დროშასა და გერბში - ეს ვრცელ ახსნა-განმარტებას მოითხოვს. სახელმწიფო ატრიბუტიკა მაშინ არის სრულყოფილი, როდესაც მასში გაერთიანებული სიმბოლოები ყველასათვის ნათელია, ადვილად „ნასაკითხია“.

სწორედ ამ მიდგომამ განაპირობა ჩვენი პოზიცია: უნდა აღვადგინოთ დროშა „გორგასლიან-დავითიანი“ და გერბის საფუძვლად გარკვეული სახეცვლილებით ავიღოთ გერბი - „კვართიან-დავითიანი“.

გმირული ისტორიული წარსულისადმი ჩვენი ხალხის განსაკუთრებულ მონივნებასაც თუ გავითვალისწინებთ, ამ დროშისა და გერბის აღდგენამ ქვეყნის კონსოლიდაციასაც უნდა შეუწყოს ხელი.

დღეს, როდესაც საქართველო დამოუკიდებელი სახელმწიფოა, მცდარად მიგვაჩნია იმის მტკიცება, რომ საქართველოს ისტორიული სახელმწიფო ატრიბუტიკის აღგენით მოხდება რომელიმე რელიგიური მიმდინარეობისა თუ ეთნიკური ჯგუფის იგნორირება. გარანტიად ჩვენი ხალხის ადამ-წესებისა და ტრადიციების გარდა, ამჟამად მოქმედი კონსტიტუცია გვევლინება.

ასეთი არჩევანი სახელმწიფო ატრიბუტიკაში, რომელშიც ნათლად არის გამოსახული ქრისტიანული სიმბოლოები, სულაც არ ნიშნავს ვინმესთან დაპირისპირებას. დიდი დავითის, გიორგი V ბრწყინვალის - „მუსლიმთა ერთგული მეგობრისა“, თუ სხვა ქართველ მეფეთა დროიდან დღემდე ჩვენი რწმენა გვიბიძგებდა, გვეცხოვრა სხვათა რწმენის პატივისცემითა და მიმტევებლობით. ამაზე მიუთითებს თუნდაც ერთ პატარა მიწის გოჯზე მართლმადიდებლური ტაძრის, სინაგოგის, მეჩეთის თუ გრიგორიანული ეკლესიის თანაარსებობა. ეს თანაარსებობა ყოველთვის ჭეშმარიტი ურთიერთთანადგომით იყო გამსჭვალული და საქართველოს სახელმწიფო გერბისა და დროშის ქვეშ მიმდინარეობდა, რომელზედაც ქრისტიანული სიმბოლოები იყო გამოსახული.

გავიხსენოთ, რომ კარს მომდგარია 21-ე საუკუნე, 2000 წელი ქრისტეს შობიდან. ჩვენი წინაპრები სწორედ ამ დროიდან ირჩევნ ქრისტეს გზას და მთავარ სიმბოლოდ აღიარებენ ჯვარს. სწორედ ამ არჩევანმა განაპირობა საქართველოს ისტორია და ჩამოაყალიბა მისი კულტურა.

ჩვენი ისტორიული სახელმწიფო ატრიბუტიკის აღდგენა უმოკლესი გზაა, რომ საქვეყნოდ, ნათლად და, ჩვენ იმედი გვაქვს, საბოლოოდ ვამცნოთ ქვეყნიერებას, საიდან მოვდივართ, ვინ ვართ, რა ზნეობით ვაპირებთ ცხოვრებას, როგორი ისტორიული წარსული და პოლიტიკური ორიენტაცია გავაჩნია და მტკიცედ საით გვაქვს გადაწყვეტილი განვითარება.

ელდარ შენგელაია

საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარის მოადგილე,
საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების კომისიის თავმჯდომარის მოადგილე

წმინდა გიორგის გამოსახვის ტრადიცია საერთაშორისო და ქართულ ჰერალდიკაში

„...მათ აღმართეს ტრაიანეს შესანიშნავი ლაბარუმი, რომელზეც
გამოსახული იყო დრაკონის განმგმირავი ქართველი რაინდი...“
ა. ბრუნეტი

ჰერალდიკის 36-ე საერთაშორისო კონგრესზე (36th International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences, 20-30 სექტემბერი, 2024 წელი) ქალაქ ბოსტონში, წარვადგინე მოხსენება თემაზე „წმინდა გიორგის გამოსახულება საერთაშორისო და ქართულ ჰერალდიკაში“.

ამ საკითხით დამსწრე მეცნიერთაგან განსაკუთრებულად დაინტერესების განმაპირობებელი ძველი ბერძნული წყაროები, საუკუნეთა განმავლობაში საქართველოში გავრცელებული წმინდა გიორგის კულტი და დასავლეთში დამკვიდრებული დასახელება „Georgia“ გახდა.

ხშირად ჰერალდიკის სპეციალისტები წმ. გიორგის გამოსახულებას, ზოგადად, სიმბოლიკაში სწორედ საქართველოს უკავშირებენ. საინტერესოა, რომ ჩვენს ხუთჯვრიან დროშას, რომელიც ერთმნიშვნელოვნად მაცხოვრის აღმნიშვნელია, ხშირად „საქართველოს წმ. გიორგის დროშად“ მოიხსენიებენ.

2022 წელს საქართველოს ჰერალდიკის სახელმწიფო საბჭოს გამოცემაში „საქართველოს ხუთჯვრიანი დროშის წარმომავლობა და ქართულ-ჯვაროსნული ურთიერთობები“,¹ ავტორი იმონებდა ჩვენთვის აქამდე უცნობ წყაროს - ალექსანდრე ბრუნეტის წიგნს, რომლის ერთი თავი „გველეშაპის განმგმირავ ქართველ მხედარს“ და ამ სახის სიმბოლოდ დამკვიდრებას ეძღვნება ინგლისში, რაც გახდა კიდევ ჩემი თემით დაინტერესების და შემდგომში აღნიშნული მოხსენების საფუძველი (სურათი 1).

1839 წელს, დედოფალ ვიქტორიას მმართველობისას, ჰერალდიკის ისტორიის მკვლევარმა ალექსანდრე ბრუნეტმა (Alexander M. Brunet) წიგნში „დიდი ბრიტანეთის სამეფო ჰერალდიკა - უძველესი ბრიტების დროიდან, მისი უდიდებულესობის, დედოფალ ვიქტორიას

სურ. 1. ა. ბ. ბრუნეტის წიგნიდან „დიდი ბრიტანეთის სამეფო ჰერალდიკა - უძველესი ბრიტების დროიდან, მისი უდიდებულესობის, დედოფალ ვიქტორიას ეპოქის ჩათვლით“.

რიას ეპოქის ჩათვლით (The Regal Armorie of Great Britain from the Time of the Ancient Britons to the Reign of Queen Victoria)², შეკრიბა ბრიტანეთის სახელმწიფოებრიობასთან დაკავშირებული მისთვის ცნობილი ყველა ლეგენდა,

2. სრული სათაური: The Regal Armorie of Great Britain: From the Time of the Ancient Britons to the Reign of Her Majesty Queen Victoria; the Institution of Chivalry, and the Origin of Emblematic Insignia in Ancient Nations, გამომცემელი: Henry Kent Caus-ton and Son, რომელიც XIX საუკუნეში აქტიურად იყო ჩართული ისტორიული, ჰერალდიკური და სამოქალაქო თემატიკის წიგნების ბეჭდვაში.

1. ბ. ჭიჭინაძე, საქართველოს ხუთჯვრიანი დროშის წარმომავლობა და ქართულ-ჯვაროსნული ურთიერთობები, 2022.

114 EMBLEMATICAL DEVICES.

The Georgian Chevalier and the Dragon,
A. C. 98 to 117.

THE emperor Trajan, waging war in *Gurgistan* (now Georgia), captured a standard exhibiting a dragon struck down by a horseman. He adopted it as his ensign, and had it hoisted in all the provinces of the Empire.

The word dragon, which is derived from the Greek, signifies a looker-on, or a watcher, who guards an entrance. Most of the Oriental cities bore on their fortified gates the effigy of a dragon, whose eyes were never closed, as an emblem of the watchfulness of their sentinels.

The standard of Trajan exhibiting the Georgian Chevalier trampling on the Dragon, the figure of that animal was hence borne on the ensign, and on the pectoral or breast-plate of the Roman officers; and waved on the citadels or towers all over Britain, where it underwent other metamorphoses hereafter described.

ROMAN BRITAIN.

119

Albion and the Dragon.
A. C. 426 to 440.

THE Roman Empire being invaded by the Barbarians, the emperor, Valentinian III, recalled the legions from the South of Britain. The Britons obtained the favor, that the Roman garrisons of the North should remain a few years longer, in order to rebuild the wall of Septimus Severus or the *Northern* wall, in Northumbria, which had been partly destroyed by the Picts or Scots. Meanwhile, the Saxons making incursions upon the southern coasts, the forlorn Britons armed themselves in their own defence. They hoisted the terrific labarum or standard of Trajan, bearing the Georgian chevalier vanquishing the Dragon, but they consecrated it to Albion, the first patronal god of the Isle. Thence Albion was depicted as a chevalier on a white horse, trampling on the Dragon; and many cities of Britain adopted that badge, as an emblem of their fortified gates.

სურ. 2. ა. მ. ბრუნეტი, „ღიღი ბრიტანეთის სამეფო ჰერალდიკა - შიშველესი ბრიტანის დროიდან, მისი უდიდებულესობის, დედოფალ ვიქტორიას ეპოქის ჩათვლით“.

ანტიკური პერიოდიდან მის თანამედროვეობამდე, მკითხველს მოუთხრო რაინდობის ინსტიტუტისა და ტრადიციის ჩამოყალიბებაზე, სიმბოლური ნიშნებისა და ემბლემების წარმოშობაზე მოყოლებული უძველესი ცივილიზაციებიდან. როგორც აღნიშნული წიგნის ერთ-ერთი ბოლო გამოცემის წინასიტყვაობაში ვკითხულობთ, მიუხედავად ფაქტობრივი თუ ბეჭდური ხასიათის ხარვეზებისა, მისი ისტორიული და კულტურული მნიშვნელობის გათვალისწინებით, ბრუნეტის ნაშრომი რამდენჯერმე გამოიცა და დღემდე აქტიურად გამოიყენება ჰერალდიკის მკვლე-

ვრებისა და ისტორიკოსების მიერ, როგორც წყარო ბრიტანული სიმბოლიკის ევოლუციის გასაანალიზებლად. ამ გამოცემის ერთ-ერთი თავის სახელწოდება ასე იკითხება:

ქართველი რაინდი და გველეშაპი

„იმპერატორმა ტრაიანემ (რომის იმპერატორი 98-117 წლებში), გურჯისტანში (დღევანდელი საქართველო - Georgia) ომისას, ხელში ჩაიგდო შტანდარტი, რომელზეც გამოსახული იყო მხედრის მიერ განგმირული გველეშაპი. მან ეს ნიშანი საკუთარ საბრძოლო დროშად მიიღო და აღმართა თავისი იმპერიის ყველა პროვინციაში. სიტყვა „გველეშაპი“ (Dragon) ბერძნულიდან მომდინარეობს და ნიშნავს დამკვირვებელს ან მეთვალყურეს - იმას, ვინც კარს ან შესასვლელს იცავს. აღმოსავლეთის ქალაქების უმეტესობას თავიანთ გამაგრებულ კარიბჭეებზე გველეშაპის გამოსახულება ჰქონდათ ამოკვეთილი, რომლის თვალებიც არასოდეს იყო დახუჭული, როგორც მათი ციხე-კოშკების მცველების სიფხიზლის სიმბოლო.“

ტრაიანეს შტანდარტზე გამოსახული იყო ქართველი რაინდი, რომელიც გველეშაპს თრგუნავდა. ამ ცხოველის ფიგურა შემდგომში გამოიყენებოდა, როგორც საბრძოლო ნიშანი, ასევე გამოსახებოდა რომაელ ლეგიონერთა აბჯრებზე, ფრიალებდა ბრიტანეთის მთელ ტერიტორიაზე განლაგებულ ციხე-კოშკებზე, სადაც მრავალჯერ განიცადა მეთამორფოზა, რაც შემდგომ არის აღწერილი (სურათი 2)³.

ალბიონი და დრაკონი

„როდესაც რომის იმპერია ბარბაროსებმა დაიპყრეს, იმპერატორმა ვალენტიანიანე III-მ ბრიტანეთის სამხრეთიდან ლეგიონები გამოიძახა. ბრიტანელებმა მოიპოვეს კეთილგანწყობა ჩრდილოეთის რომაულ გარნიზონებში კიდევ რამდენიმე წლით დასარჩენად, რათა აღედგინათ სეპტიმუს სევერუსის, ანუ ჩრდილოეთის კედელი ნორთუმბრიაში, რომელიც ნაწილობრივ დანგრეული იყო პიქტებისა და შოტლანდიელების მიერ. ამასობაში საქსონები სამხრეთ სანაპიროებზე შეიჭრნენ და მიტოვებულმა ბრიტანელებმა საკუთარი თავდაცვითი შეიარაღება დაიწყეს. მათ აღმართეს ტრაიანეს შესანიშნავი ლაბარუმი, ანუ დროშა, რომელზეც გამოსახული იყო დრაკონის განგმირავი ქართველი რაინდი,

3. Alexander M. Brunet, 1839, *Georgian Chevalier and the Dragon, The Regal Armorie of Great Britain*, გვ.114-118.

მაგრამ ის კუნძულის პირველ მფარველ ღმერთს - ალბიონს მიუძღვნეს (They hoisted the terrific labarum or standard of Trajan, bearing the Georgian chevalier vanquishing the Dragon, but they consecrated it to Albion, the first patronal god of the Isle...) ამის შემდეგ ალბიონი გამოსახული იყო, როგორც თეთრ ცხენზე ამხედრებული რაინდი, რომელიც დრაკონს განგმირავდა. ბრიტანეთის ბევრმა ქალაქმა ეს ნიშანი საკუთარი გამაგრებული კარიბჭეების სიმბოლოდ მიიღო.⁴

მოხმობილი ციტატებიდან გამომდინარე, სავარაუდოა, რომ ალექსანდრე ბრუნეტი, ეყრდნობოდა მის ხელთ არსებულ ჩვენთვის უცნობ წყაროს, შესაძლოა, იცნობდა გარკვეულ წერილობით ან ზეპირ მასალას, რომლის საფუძველზეც, ამბავი გველევამის განმგმირავი ქართველი რაინდის („Georgian Chevalier“) შესახებ, ნაშრომში ცალკე თავად გამოყო და შესაბამისი მნიშვნელობა მიანიჭა.

რასაკვირველია, წიგნის ავტორის მიერ მოთხრობილი ისტორია ლეგენდაა და, ცხადია, ბევრ უზუსტობას შეიცავს (პირველ რიგში კი თარიღებისა და ფაქტების აღრევას, მიუხედავად იმისა, რომ ტრაიანეს სახელს მართლაც უკავშირდება სამხედრო აქტივობა კავკასიის რეგიონში), თუმცა თავაღსაჩინოა, რომ ბრუნეტის ცნობაში იკვეთება ქართული გავლენა როგორც ინგლისის ეროვნული სიმბოლოების ჩამოყალიბებისას, ასევე, ზოგადად, საერთაშორისო ჰერალდიკაზე და მიანიშნებს გველევამის (რიგ შემთხვევაში დიოკლეტიანეს ან ბოროტების აღმნიშვნელი სხვა სიმბოლოს) განმგმირავი რაინდის ქართულ იკონოგრაფიაში გამოსახვის მრავალსაუკუნოვან ტრადიციაზე.

აქედან გამომდინარე, შესაძლებელია დაისვას საკითხი ევროპულ ჰერალდიკაში დრაკონის განმგმირავი მხედრის ამგვარი მხატვრული სახით დამკვიდრების პროცესში ქართულ გავლენაზე და შესაბამისი არგუმენტაციით გამოითქვას ფრთხილი ვარაუდები ამის თაობაზე.

მოსაზრების დასასაბუთებლად განვიხილოთ:

1. როგორ და სად ჩამოყალიბდა წმ. გიორგის გამოსახულება (მხედარი), როდიდან და რა სახით ჩნდება ის ქართულ გარემოში;
2. წმ. გიორგის განსაკუთრებული ადგილი შუა საუკუნეების ქართულ და ევროპულ სივრცეში (ჯვაროსნებში);

4. ბრუნეტის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 119.

სურ. 3. აშურბანიპალის ლოგო
ნაღიროგის სცენა, ძვ. წ. VII ს.

3. წმ. გიორგის გამოსახულება (მხედარი) დიდი ბრიტანეთის ჰერალდიკასა და კულტურაში;
4. წმ. გიორგის გამოსახულება (მხედარი) ქართულ ჰერალდიკაში.

ზოგადად, ღვთაება-მხედრის მოტივი - მონადირე, ბოროტებასთან მებრძოლი გმირი, რომელიც თავისი სიკვდილით და აღდგომით განასახიერებდა ბუნების ყოველწლიურ კვდომასა და აღორძინებას - გავრცელებული იყო თითქმის ყველა ერის წინაქრისტიანულ მითოლოგიასა და რელიგიურ წარმოდგენებში (სურათი 3). უმეტესობა დღემდე შემორჩენილია ზღაპრებისა და ლეგენდების სახით, რომლებმაც საუკუნეების განმავლობაში, სხვადასხვა ისტორიული მოვლენიდან გამომდინარე, მრავალნაირი ინტერპრეტაცია განიცადა. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ სიკეთესა და ბოროტებას შორის დაპირისპირების ეს ტრადიციული და უნივერსალური სიუჟეტი მსოფლიოს სხვადასხვა ხალხის რწმენასა და მსოფლალქმაში კაცობრიობის ისტორიის მანძილზე ყველაზე ფართოდ და მრავალფეროვნად იყო წარმოდგენილი. მტერზე გამარჯვებული მხედრის თემა გავრცელებულია როგორც ბერძნულ-რომაულ, ასევე აღმოსავლურ კულტურაშიც. მაგ. სასანიანთა ხანის ბარელიეფებზე, რომლებსაც, როგორც ვარაუდობენ, ყველაზე დიდი გავლენა ჰქონდა იმ პერიოდის ქართულ ხელოვნებაზე, მეფე-ღმერთი ხშირად გამოსახულია ამხედრებული. მისი ცხენის ფლოქვებთან კი დამარცხებული მტერია გართხმული.⁵

ამიტომ დღემდე ბევრი მკვლევარი იმ აზრს იზიარებს, რომ წმინდა გიორგის ცხოვრება

5. პ. ბუხრაშვილი, წმინდა გიორგი დიდების მხედარი, თბილისი, 2014, გვ.21-22.

სურ. 4.1. სოჟორნის ძეგლი, VI ს.

სურ. 4.2. ბრძანის ძეგლი, VI ს.

არა რეალური, ისტორიული, არამედ სხვადასხვა მითოლოგიური ხატის სინთეზითაა შექმნილი.

ქრისტიანობამ შეითვისა და გადაამუშავა წარმართული ღვთაებები, გმირები და ბუნებრივი ძალებისადმი რწმენა ისე, რომ კულტურული მემკვიდრეობა კი არ დაიკარგა, არამედ შეიძლება ითქვას, ერთგვარად „გაქრისტიანდა“.

წმ. გიორგის კულტი დაახლოებით IV საუკუნიდან პალესტინის ქალაქ ლოდიდან (მისი სავარაუდო საფლავის ადგილი) გავრცელდა მცირე აზიაში, მოიცვა ბიზანტიის დანარჩენი ტერიტორია და V საუკუნისთვის მიაღწია დასავლეთ რომის იმპერიას, სადაც 494 წელს პაპმა გელასიუს I-მა გიორგი წმინდანად შერაცხა. თუმცა მისი რეალური ბიოგრაფიიდან ცოტა რამაა ცნობილი. ყველაზე ადრეული ტექსტი, რომელსაც შემოუნახავს წმინდანის ცხოვრების და წამების ფრაგმენტები, მე-5 საუკუნის ბერძნული პალიმფსესტია. წმ. გიორგი ადრექრისტიანული ხანის იმ მეომარ-მონაშეთა რიგს განეკუთვნებოდა, რომლებმაც უარი თქვეს ძალის გამოყენებაზე, იარაღი გადაადგეს და მონაშეთობივი გზა აირჩიეს. მათ მიეკუთვნებიან წმ. დიმიტრი და წმ.თევდორე, რომლებიც, ლეგენდის მიხედვით, თითქმის ერთსა და იმავე პერიოდში ცხოვრობდნენ, ასევე ჯარისკაცები იყვნენ, ქრისტიანობისთვის ეწამნენ და რომლებსაც თითქმის ერთნაირად (ხან კი - ერთად) გამოსახავდნენ, თუ არ ჩავთვლით მცირე სახესხვაობას - ცხენზე ამხედრებულებს, მახვილით და სამხედრო მუზარადით. იშვიათი არ იყო არც მათზე გავრცელებული მითების აღრევა და ერთმანეთთან დაკავშირება.

გასათვალისწინებელია ის ისტორიული და პოლიტიკური კონტექსტი, როდესაც მხედრების რელიგიური მნიშვნელობა იზრდება. როგორც მიუთითებენ, ასეთი ადრეული კულტები სწორედ იმპერიის პერიფერიებში აღმოცენდა, რომლის საზღვრებიც ხშირად იცვლებოდა, არსებული პოლიტიკური ვითარებიდან გამომდინარე. დროთა განმავლობაში, საბრძოლო გამოწვევების მიხედვით, იცვლებოდა და ძლიერდებოდა წმ. მხედრების კულტის დანიშნულებაც: მათ დინასტიის, სოფლისა თუ ჯარის მფარველობიდან, მთელი ქვეყნისა და, საერთოდ, ქრისტიანობის დაცვის ფუნქციაც იტვირთეს.⁶

ასე იქცა საუკუნეთა განმავლობაში წმ. გი-

6. ნ. ალექსიძე, შესავალი; წმინდა მეომრების კულტი და ადრეული ისტორია, თბ., 2025.

ორგი ეროვნულ მფარველად და სიმბოლოდ რამდენიმე ათეული ქვეყნისა და ტერიტორიული ერთეულისთვის. ამ კონტექსტში საქართველოს გარდა, უნდა მოვიხსენიოთ: ინგლისი, ეთიოპია, ბულგარეთი, რუსეთი (მოსკოვი), სერბეთი, მონტენეგრო, იტალიაში - გენუა, ესპანეთში - კატალონია, მალტა და ა.შ.

ისტორიის მანძილზე საქართველო მუდმივად ცივილიზაციების გზაჯვარედინზე იმყოფებოდა (ზოროასტრული სპარსეთი და ქრისტიანული ბიზანტია; ისლამური არაბეთი და ბიზანტია, რომლებიც მოგვიანებით შეიცვალა ახლო აღმოსავლეთის მაჰმადიანური სახელმწიფოებითა და მართლმადიდებლური რუსეთით, დღეს კი დასავლური ცივილიზაცია, დემოკრატია და აღმოსავლური ტირანია), რაც კულტუროლოგიური და რელიგიური თვალსაზრისით, მრავალგვარ გავლენაში გამოიხატებოდა.

აქვე აუცილებლად ხაზი უნდა უნდა გავუსვათ იმ ფაქტს, რომ ქართული ტომები ჯერ კიდევ წარმართობის პერიოდიდან განსაკუთრებულ თაყვანისცემას სწორედ მებრძოლი ღვთაებებისადმი გამოხატავდნენ და ამიტომ არ არის გასაკვირი ქრისტიანობის ეპოქაში ნმინდა გიორგის, როგორც მებრძოლი ნმინდანის და მფარველის განსაკუთრებული პოპულარულობა საქართველოში, რაც ჯერ რელიგიურად იკონოგრაფიაში გამოიხატა, შემდეგ კი, დროთა განმავლობაში, პოლიტიკური სახე მიიღო შუა საუკუნეების ნუმიზმატიკასა თუ შემდგომ - ჰერალდიკაში.

ივანე ჯავახიშვილის კვლევის მიხედვით, საქართველოში კაპადოკიელ ნმინდანადე არსებობდა თეთრი გიორგის კულტი, რომელიც მთვარის ღვთაებას - მამრულ სანწყისს - განასახიერებდა.⁷

აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში დღემდე შემორჩენილი ხახმატის, გუდანისა და ლაშარის ჯვარი, წინაქრისტიანული საკულტო სალოცავები, რომლებიც ადგილობრივ წარმართულ ღვთაებას, „ნაღვარმშენიერსა“ და „მგლისფერ“ ღვთისშვილ გიორგის და მასთან დაკავშირებულ ლეგენდებს - ბოროტი ძალების, დევებისა და „ქაჯავეთის“ დალაშქვრას უკავშირდება.⁸ სახეთა აღრევის მიუხედავად, საერთო ნიშნად რჩებოდა გმირის, ღმერთკაცის, ჭეჭა-ქუხილის განმგებლის სიმბოლიკა. ქრისტიანობის შემოსვლის შემდეგ ეს კულტები ტრანსფორმირდა და

სურ. 4.3. ნეპელდა, კანკელის ფილა, VII-VIII სს.

სურ. 4.4. ჯონისუბანი, სარკმლის შემკულობა, X ს.

7. ი. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, I. 1951.

8. იბ. ზურაბ კიკნაძე, ქართული მითოლოგია, ენციკლოპედია, გამომცემლობა „ბაკმი“, თბილისი, 2023, გვ. 49, 87, 186, 154.

სურ. 5. ადიშის წმინდა გიორგის ფრესკა, ლასია ქალაქის სასწაული, XI ს.

წმინდა გიორგის - მფარველის და მტერზე გამარჯვებული გამირის სახით განაგრძო არსებობა არაუგვიანეს VII საუკუნისა, ზოგიერთი მკვლევრის აზრით, კი, ფაქტობრივად, ქართლის ქრისტიანულად მოქცევისთანავე დამკვიდრდა (IV ს). ამ პერიოდიდან თანდათან იწყება ქართველების სრულიად განსაკუთრებული დამოკიდებულება წმ. გიორგის მიმართ, რომლის ანალოგიც ალბათ იშვიათად მოიპოვება რელიგიასა და ისტორიაში.

მხედართა უძველესი გამოსახულებები შემოგვინახა VI საუკუნით დათარიღებულმა ქართულმა სტელეებმა. სამეცნიერო ლიტერატურიდან არაერთი ასეთი გამოსახულების დასახელება შეგვიძლია, რომლებზეც გველესაპის დამთრგუნველი მხედარი წმინდა გიორგადაა მიჩნეული (მაგ. ხოჯორნის, ბრდაძორის დიდი და მცირე სტელეები) სურათი 4.1; 4.2; 4.3; 4.4).⁹

დაახლოებით VI საუკუნიდან თანდათან მდიდრდებოდა და სასწაულებრივ ელემენტებს იძენდა წმ. გიორგიზე გავრცელებული ლეგენდები, რომლებიც გეოგრაფიულ არეალსაც იფართოვებდა და სულ უფრო პოპულარული ხდებოდა. შესაბამისად, იც-

ვლებოდა წმინდა გიორგის იკონოგრაფიაც. თუ ადრეულ ხატებზე, მოზაიკასა თუ ფრესკებზე, ქრისტიანები წმინდა გიორგის, როგორც წესი, გამოსახავდნენ სტატიკურად - ფეხზე მდგომ ახალგაზრდად, აბჯრიან რომაელ ჯარისკაცად, კონსტანტინოპოლის დაცემისა და წმ. გიორგის ჯვაროსნულ ლაშქრობებთან ასოცირების შემდეგ, მას გამოსახავდნენ, როგორც თეთრ ცხენზე ამხედრებულს.

როგორც ცნობილია, დრაკონის დამარცხების თემა („ლასია ქალაქის სასწაული“) არ დასტურდება წმ. გიორგის ცხოვრებაზე შექმნილ ადრეულ თხზულებებში, გვიანდელი ჩანამატია. საინტერესოა, რომ მასზე ყველაზე ადრეული ჩანანერი იერუსალიმში დაცულ XI საუკუნის ქართულ ხელნაწერში გვხვდება, რომელმაც მხოლოდ XIII საუკუნეში შეაღწია კათოლიკურ ევროპაში („ოქროს ლეგენდა“, *Legenda Aurea*, რომელიც შეადგინა გენუას არქიეპისკოპოსმა იაკობ ვორაგინელმა 1256-1266 წლებში) იმავე საუკუნიდან ევროპელებიც დაინტერესდნენ და აღფრთოვანდნენ წმინდანის იმ ისტორიით, რომელიც მიუხედავად იმისა, რომ აპოკრიფად ითვლებოდა და აშკარად ზღაპრულ ელემენტებს შეიცავდა, წმინდა მეომარს გამოხატავდა არა წამებულად, არამედ ძლევამოსილად, ტრიუმ-

9. აღნიშნული სტელეების დათარიღება სამეცნიერო ლიტერატურაში საკამათოა.

ფატორად. იგივე ითქმის ლასიას სასწაულის ვიზუალიზაციაზეც. ამ პერიოდში ეს სცენა ქრისტიანული აღმოსავლეთის ხელოვნებაშიც კი შედარებით იშვიათია, უფრო გვიანდელი ძეგლებისთვისაა დამახასიათებელი, ხოლო დასავლეთ ევროპაში კი ძირითადად ჯვაროსნების ეპოქაში ვრცელდება. ზოგიერთი ქართველი და უცხოელი მეცნიერის აზრით,¹⁰ წმ. გიორგის ცხოვრებაში გველესაპის განგმირვის სცენის ქართულ წარმომავლობაზე ვარაუდს ისიც ამყარებს, რომ წერილობითთან ერთად, იკონოგრაფიული ილუსტრაციაც თითქმის იმავე პერიოდში ისევ საქართველოში გვხვდება (XI–XII სს., აღიშნის წმ. გიორგის ეკლესია, იხ. სურათი 5.). ნიშანდობლივია, რომ, როცა შუა საუკუნეების ქართულ იკონოგრაფიაში ლასიას სასწაულისა და ყრმის გამოსხნის ეპიზოდი ყველაზე პოპულარულია, განსაკუთრებული აქცენტი წმ. გიორგის ძლევამოსილებაზე კეთდება [იკვი (XII ს-ის შუა წლები, შიდა ქართლი), ფავნისი (XII ს-ის 80-იანი წლები, შიდა ქართლი), ბოჭორმა (XII საუკუნის 20-იანი წლები, ერწო-თიანეთი), მაღალანთ ეკლესია (XIII ს., ქართლი) და სხვა.], მაშინ აღმ. ქრისტიანულ გამოსახულებებში ჯერ ჯიდეც ნამების თემატიკა ქარბობს.¹¹

როგორც ქართველი მეცნიერი გ. ჩუბინაშვილი მიუთითებდა, „*საქართველოში უკვე X-XI საუკუნეებიდან ვხვდებით ცხენზე ამხედრებული წმინდა გიორგის მრავალრიცხოვან გამოსახულებას იმავე სამი ტიპის კომპოზიციაში, რომლებიც უფრო მოგვიანებით, XII საუკუნიდანაა ცნობილი ბიზანტიურ ხელოვნებაში*“ (სურათი 6.1; 6.2; 6.3; 6.4.). იქვე გ. ჩუბინაშვილი ცხენოსანი წმ. გიორგის გამოსახულებაში განსხვავებულ იკონოგრაფიულ ტიპებს გამოყოფს: 1. მეომრის გამარჯვებაზე ხაზგასმა. 2. ბრძოლის სხვადასხვა ფაზის ასახვა. ამგვარი გამოსახულებანი საქართველოში განსაკუთრებით ფართოდ X საუკუნის მიწურულიდან გვხვდება, თუმცა ისიც აღსანიშნავია, რომ დაახლოებით XIV საუკუნემდე წარმმართველი მაინც დიოკლეტიანეს დამარცხების თემა იყო, რამაც, ფაქტობრივად, კანონიკური სახე მიიღო ქართულ ხატუნებასა თუ ჭედურობაში. ამის საფუძველზე მეც-

ნიერი გამოთქვამს ვარაუდს, რომ ცხენზე ამხედრებული, დიოკლეტიანეს მლახველი წმინდა გიორგის გამოსახულება, რომელიც მოგვიანებით გავრცელდა ბიზანტიაში, რუსეთსა და ბალკანეთში, თავდაპირველად ქართულ სივრცეში ჩამოყალიბდა.¹² რიგი ქართველი თუ უცხოელი მკვლევარი უძველესი ქართული პალეოგრაფიის, ხატუნების ნიმუშებისა თუ რელიეფური გამოსახულებების ანალიზის საფუძველზე არც იმას გამორიცხავს, რომ შესაძლოა, გველესაპის განგმირავი წმინდა მხედრის გამოსახვის ტრადიცია ერთ-ერთ პირველ ფორმას სწორედ საქართველოს ტერიტორიაზე იღებს.

როგორ უკავშირდება ბრუნეტის წიგნში მოტანილი ლეგენდა ქართველ რაინდზე შუა საუკუნეებში გავრცელებულ ზოგად წარმოდგენას ქართველების შესახებ:

ამ პერიოდის მოგზაურების, ჯვაროსნების თუ პილიგრიმების ცნობების მიხედვით, ევროპელები გამორჩეულ ყურადღებას უთმობდნენ საქართველოში წმინდა გიორგის კულტს და მისდამი განსაკუთრებულ თაყვანისცემას.

ჯვაროსნული ომების შედეგად ევროპამ გაიცნო უკიდურესი აღმოსავლეთ საქრისტიანოს ქვეყანა - საქართველო და მისი მეომრები, ხოლო ბიზანტიის სამსახურში მყოფი ქართული რაზმები კიდეც უფრო ხაზგასმით წარმოაჩენდნენ ქართველების სამხედრო შესაძლებლობებს შუა საუკუნეების რაინდულ ეპოქაში.

ევროპელი მისიონერებისთვის საქართველო წმინდა გიორგის მიწაა; მეტიც, ზოგი წმინდა გიორგის ქართველ რაინდად მიიჩნევს.

მეთორმეტე საუკუნის მოგზაური ჟაკ დე ვიტრი (Jacques de Vitry c. 1160/70-1240) წერს: „ეს ხალხი პატივს სცემს წმინდა გიორგის ყველა სხვა წმინდანზე მეტად. იგი გამოსახულია ყველა მათ დროშაზე და განსაკუთრებული პატივისცემით თაყვანს სცემენ მას.“¹³

უილიამ მამაცი (XV ს.) აღნიშნავს, რომ ქართველები წმინდა გიორგიმ მოაქცია და ამიტომ დაერქვათ მათ მისი სახელი (ვილიამ მამაცი, 1461 წ.): „*როგორც ქართველნი იტყვიან, ისინი მოაქცია წმინდა გიორგიმ*“.¹⁴

12. Г. Чубинашвили, Грузинское чеканное искусство, "Сабчота сакартвело, Тб. 1959.

13. გ. ფერაძე, უცხოელ პილიგრიმთა ცნობები პალესტინის ქართველი ბერებისა და ქართული მონასტრების შესახებ, თბ., 1995, გვ. 30.

14. იგივე, გვ. 73-74.

10. მაგ., პ. გროტოვსკისა და ქრ. ვოლტერის, მოსაზრებები მ. წურწუმისა ნაშრომიდან „სინასა წმინდა მხედრები“.

11. ე. გედევანიშვილი, წმინდა მეომრების კულტი და ადრეული ისტორია, თბ., 2025.

სურ. 6.1. ლაბეჭინას ხატი, XI ს.

სურ. 6.2. შოღის ხატი, XI ს.
დაცულია ქუთაისის ისტორიულ-
ეთნოგრაფიულ მუზეუმში.

მ. ბაუმგარტენის (1507 წ.) ცნობით, ეს წმინდანი, სავარაუდოდ, ქართული წარმოშობისაა: „ქართველები აღმოსავლეთის ხალხია, ძალიან კარგი და მეომარი ერი. მათ დაირქვეს ქართველი წმინდანის სახელი, რომელსაც სცნობენ მფარველად და შემწედ და რომელსაც თაყვანს სცემენ ყველაზე მეტად (წინადადებაში „ქართველი წმინდანის სახელი“ ნიშნავს, რომ წმინდა გიორგი დაიბადა საქართველოში ან იყო ქართველი).“

რაინფელდენი (1653-1656 წ.) მეჩვიდმეტე საუკუნეში წერს: მათ ქართველებს ეძახიან, რადგან „რაინდი გეორგიუსის“ სარწმუნოებას მისდევნ (Ignatio von Rheinfelden, Wurzburg, 1667, გვ. 151.).¹⁵

ლუი დე როშუარი ვარაუდობს, რომ ქართველთა მოქცეული გიორგი, შესაძლოა, წარმართი ან სექტანტი რაინდი იყო.

ინგლისელი ლექსიკოგრაფი თომას ბლანტი (1618-1679) აღნიშნავს: „ისინი დიდ პატივს სცემენ წმინდა გიორგის, კაბადოკიელ წამებულს, ისე, როგორც გარტერიის როიტები [რაინდები] სცემდნენ მას ამგვარსავე პატივს ინგლისში. ყოველთვის დაატარებენ მის გამოსახულებას თავიანთ აღმებზე“. პარალელი, რომელსაც აქ ავტორი წმინდა გიორგის ინგლისელ რაინდებს – როიტებსა და ქართველებს შორის ავლებს, ნიშანდობლივია. მართლაც, ქართველ მოყმეთა წინამძღოლად, ისევე როგორც ინგლისელი როიტებისა, წმინდა გიორგი მიიჩნეოდა.¹⁶

ამგვარი თაყვანისცემის გამო, წმინდა გიორგი ხშირად არა მარტო ქართველების წარმოდგენაში, ევროპელებისთვისაც კი ქართველად მოიაზრებოდა, რასაც ირიბად ადასტურებს ბრუნეტის ზემოთ მოყვანილი ტექსტიც.

თავში მოხმობილ ლეგენდებზე საუბრისას აუცილებლად ცალკე გამოსაყოფია დრაკონის თემა, რომლის არქეტიპი სხვა კულტურებშიც გვხვდება - დრაკონი როგორც მცველი, რომელიც იცავს ღირებულ განძს ან ცოდნას და მის დასაუფლებლად მისულ გმირს გამოცდას უწყობს.¹⁷

15. იგივე.

16. მ. წურნუშია, საქართველოს სამხედრო ისტორიის საკითხები, თბ., 2013.

17. ბრუნეტის მიერ გადმოცემული ამბის კითხვისას არ შეიძლება, არ გაგვახსენდეს ბერძნული მითოლოგია, „არგონავტები“ და კოლხეთში, არესის ქალაში, ოქროს საწმისის მოდარაჯე გველეშაპი, რომელიც ასეა აღწერილი: კოლხეთის დრაკონი (Drakōn Kholkikos) იყო მუდმივად ფხიზლად მყოფი გიგანტური გველი, რომლის თვალები

გავიხსენოთ ციტატა: „ტრაიანეს შტანდარტზე გამოსახული იყო ქართველი რაინდი, რომელიც გველეშაპს თრგუნავდა. ამ ცხოველის ფიგურა შემდგომში გამოიყენებოდა როგორც საბრძოლო ნიშანი, ასევე გამოი-სახებოდა რომაელ ლეგიონერთა აბჯრებზე, ფრიალებდა ბრიტანეთის მთელ ტერიტორიაზე განლაგებულ ციხე-კოშკებზე, სადაც მრავალჯერ განიცადა მეტამორფოზა, რაც შემდგომ არის აღწერილი“.

მნიშვნელოვანია, რომ ტრაიანეს შემდგომ ხანაში დრაკონი რომაული ლეგიონის არა, მაგრამ კოჰორტის დროშა მართლაც იყო. ხოლო მას შემდეგ, რაც რომაელებმა ბრიტანეთი დატოვეს, მას იყენებდნენ როგორც ბრიტები, ასევე საქსები.

წითელი დრაკონი (თეთრ-მწვანე ველზე) ოფიციალურად გახდა უელსის ეროვნული სიმბოლო XX საუკუნეში, თუმცა, როგორც ვარაუდობენ, მისი ისტორია ათასწლეულებს მოიცავს და კელტური მითოლოგიიდან და შუა საუკუნეების ლეგენდებიდან იღებს სა-თავეს.

დრაკონი წარმოადგენდა ეროვნული გმი-რის და უელსის პრინცის ოუაინ გლინდურის (Owain Glyndŵr) სამხედრო ემბლემას, რომე-ლიც XV საუკუნეში უელსის დამოუკიდებ-ლობისთვის იბრძოდა.

რამდენიმე საუკუნით ადრე კი წითელი დრაკონი, რომელიც უელსის სიძლიერეს, წი-ნააღმდეგობას და იდენტობას გამოხატავდა, ადგილობრივ მითში შეებრძოლა თეთრ დრა-კონს და გაიმარჯვა (სიმბოლურად, უელსის ბრძოლა ანგლო-საქსების წინააღმდეგ და წი-ნასწარმეტყველება ბრიტების საბოლოო გა-მარჯვებაზე).

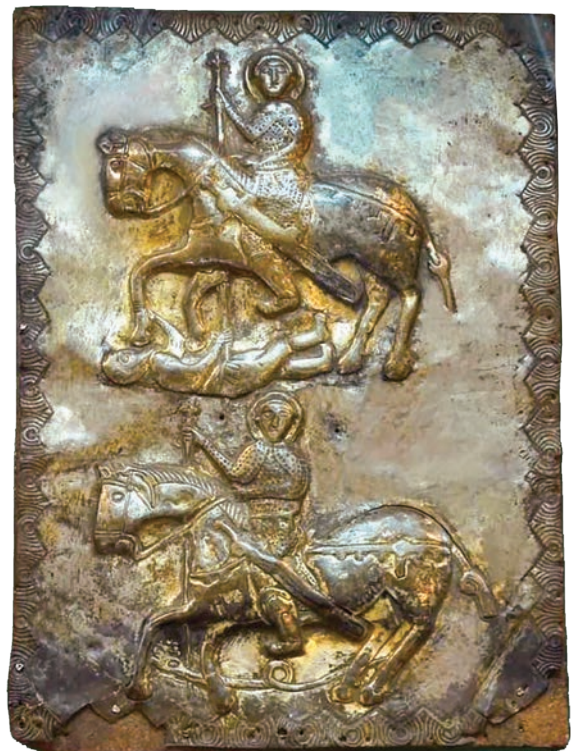
თეთრი დრაკონი პირველად გვხვდება IX საუკუნეში, როგორც ანგლო-საქსური ჯარე-ბის უძველესი ემბლემა, რომელიც მოგვიანე-ბით ინგლისის მეფეებმაც აღიარეს. ისტორი-ული წყაროების მიხედვით, სხვადასხვა წელს უილიამ დამპყრობლის მემკვიდრეებმა - მათ შორის, რიჩარდ I-მა, ჰენრი III-მ, ედუარდ I-მა და ჰენრი V-მ - დრაკონის დროშა გამოიყე-ნეს სამხედრო კამპანიებში. ხოლო ჰასტინგსის ბრძოლის შემდეგ რაღაც პერიოდით ნორმანე-ბმაც მიიღეს დრაკონის შტანდარტი, როგორც სამეფო სიმბოლო (ამ ბრძოლის სიმბოლიკა

არასდროს იხუჭებოდა (ბერძნული სიტყვა δράκων (drakōn) დაკავშირებულია „მხედველობასთან“ - „ის, ვინც თვალს არ ხუჭავს (ზმინდან ძάκωμαι, რაც ნიშნავს „ხედვას“, „მზერას“).

სურ. 6.3. საკამოს ხატი, XI ს.

თვალსაჩინოდ შემოინახა XI საუკუნეში შესრუ-ლებულმა „ბაიოს“ გობელენმა/Bayeux Tapestry, რომელიც ბრძოლის მთავარ იკონოგრაფიულ წყაროს წარმოადგენს).

სურ. 6.4. ხირსონისის ხატი, გველეშაპის და ალამიანის მლახპრელი წმ. მხედრები, X-XI ს.

სურ. 7. ბენუას ხედი, ღებალი, კრისტოფორო დე ბრასი, 1481 წ.

იმასაც შენიშნავენ, რომ დრაკონი, რომელიც ერთ დროს ბრიტებისა და საქსების სიმბოლო იყო, ჰასტინგსის ბრძოლის (1066წ) შემდეგ ნორმანების გამარჯვების შედეგად მოსულმა ახალმა მმართველმა ელიტამ, პოლიტიკური რეალობისა თუ მოტივაციიდან გამომდინარე, თანდათან ისე

განდევნა, რომ შინაარსით საწინააღმდეგო გამოსახულება - დრაკონის მხედრის მიერ განგმირვა გახდა ქვეყნის მთავარი სიმბოლო, რაც წმინდა გიორგის კულტის სახით გავრცელდა და თავყვანისცემის პიკს ჯვაროსნების ეპოქაში მიაღწია.

გასათვალისწინებელია, რომ ცხენზე ამხედრებული მძლეველი წმინდა გიორგის პარალელურად, ევროპაში საყოველთაოდ გავრცელდა მისივე მეორე სიმბოლოც: თეთრ ველზე (ფარზე - ვერცხლის ველზე) წითელი (მენამული) ჯვარი, იგივე წმ. გიორგის დროშა (სურათი 10). ეს სიმბოლო გამოსახულია ინგლისის დროშაზე, რადგან ქვეყნის დამცველად მიიჩნეოდა. მანამდე კი ის ქალაქების, გენუასა და ბარსელონას მფარველია, ხოლო ჯვაროსნების დროს ხმელთაშუა და შავი ზღვების უმძლავრესი ფლოტის, გენუას ფლოტის ემბლემა იყო. ინგლისის მეფის თხოვნით, ზღვაზე უსაფრთხოების მიზნით იგივე დროშა აღიმართებოდა ინგლისის სამხედრო ხომალდებზე, რის სანაცვლოდაც გარკვეული საჩუქრებით ამარაგებდა გენუას დოჟს (სურათი 7, სურათი 8). აღჭურვილობაზე პირველად ეს სიმბოლო ინგლისელებმა 1265 წელს, ივშემის ბრძოლისას გამოიყენეს, როდესაც ედუარდ I-მა უბრძანა მეო-

სურ. 8. ბენუას კომუნის მამათა გერბი - გალატას ბურთულაში, XVII ს.

სურ. 9. ინგლისის ქრონიკები, ივშიმის ბრძოლა, ავტ. ჯ. უ. დოილი, 1864 წ. გრავიური ე. ევანსი.

მრებს მკლავზე მისი გამოსახვა (სურათი 9). მოგვიანებით კი, 1348 წელს, მეფის, ედუარდ III-ის ბრძანებით, წმ. გიორგი ინგლისის მფარველად გამოცხადდა, დაახლოებით ამავე პერიოდიდან ჩნდება თეთრ ფონზე სწორი წითელი ჯვარი, როგორც დროშა, რაც ოფიციალურად XVI საუკუნეში დამკვიდრდა ეროვნულ სიმბოლოდ (თეთრ ფონზე წითელი ჯვარი უკვე გამოიყენებოდა ჯვაროსნული ლაშქრობების დროს და ქრისტიანული ბრძოლების სიმბოლოდ იყო მიჩნეული).

ამ პერიოდამდე გარკვეული დროით ადრე, განსაკუთრებით კი IX საუკუნიდან საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული სამეფოების მმართველთა მხრიდან ეროვნული იდენტობისა და სახელმწიფოებრიობის გადახედვის პარალელურად, წმინდანთა კულტიც პოლიტიკური მიზნებით გადაიზრებოდა. სწორედ ამ საუკუნეებს უკავშირდება წმინდა გიორგის ერთგვარი „ნაციონალიზაციის“ დასაწყისიც. ქართული იკონოგრაფია წმინდანის გამოსახულებას არა როგორც მარტივ რელიგიურ სიმბოლოს - მფარველს, არამედ როგორც გმირს და მებრძოლს წარმოგვიდგენს, რაც ქართულ კულტურულ და იმჟამინდელ პოლიტიკურ კონტექსტს შეესაბამება.

კვლევები მიუთითებს, რომ წმინდა გი-

ორგის სამეფო ხელისუფლებასთან პოლიტიკური კავშირის პირველი მკაფიო გამოვლინება იოანე მინჩხის ჰიმნში შეინიშნება, სადაც წარმოდგენილია აფხაზთა მეფე გიორგი II-ის (922–957) შევედრება წმინდა გიორგისადმი. ამგვარად, სწორედ ამ პერიოდიდან შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ

სურ. 10. ალბინო დე კანეპას ხმელთაშუა ზღვის, შავი ზღვისა და დასავლეთი ევროპის რუკა, დეტალი, 1489.

სურ. 11. XVII ს-ის ფრანგი გეოგრაფის და კარტოგრაფის ნიკოლა დე ფარის 1696 წელს გამოცემული აზიის დიდი რუკის ფრაგმენტი, გრაფიკურა: ქართული მოლამბრები შედინა იერუსალიმში.*

წმინდა გიორგი აფხაზთა სამეფო დინასტიის მფარველ წმინდანად იქცა, რაც შემდგომში ბაგრატიონთა საგვარეულომაც მიიღო მემკვიდრეობად.¹⁸

მძლეველი წმინდა გიორგის სახემ უნიკალური საბრძოლო მნიშვნელობა შეიძინა ჯვაროსანთა პირველი ლაშქრობის დროიდან, როდესაც საქართველო, როგორც კოალიციის წევრი, აქტიურად მონაწილეობდა ანტიისლამურ კამპანიაში.

ამის დასტურად, უპირველეს ყოვლისა, უნდა გავიხსენოთ დიდგორის ბრძოლა 1121 წელს, რომელსაც გააჩნდა ჯვაროსნული ლაშქრობის ყველა აუცილებელი ატრიბუტი, მათ შორის ევროპელი ჯვაროსნების მონაწილეობა და მთავარი ლეგენდა იმის შესახებ, რომ „წმინდა მონამე გიორგი განცხადებულად და ყოველთა სახილველად წინა უძღოდა“ ქართველთა ლაშქარს. მსგავსი ლეგენდა თითქმის ყველა ჯვაროსნული ლაშქრობის თანმდევად იქცა, ისევე როგორც ცხენზე ამხედრებული რაინდის გამოსახულება.

იერუსალიმში ევროპელი ჯვაროსნების აღტაცებას იწვევს ქართველი რაინდების საბრძოლო უნარ-ჩვევები, განსაკუთრებით ის ფაქტი, რომ ქართველთა ლაშქარი თავისუფლად, ბაჟის გარეშე, ცხენზე ამხედრებული გადაადგილდებოდა ქალაქში, წინ წმინდა გიორგის დროშები მიუძღოდათ, ომში შესვლის

წინააღმდეგობა გიორგის სახელს ახსენებდნენ... „როგორც ჩანს, ლათინებს ძალიან ხიზლავდა ქართველთა თავისუფლების ობიექტიც და საბრძოლო მორალიც. ქართველი მეზრდოები მათ თვალში ღვთისმოსავლების ნიმუშს განასახიერებდნენ და სრულად შეესაბამებოდნენ რაინდთა ევროპული იდეალს, როგორც მამაცნი და შეურიგებელნი მაჰმადიანთა მიმართ. პარალელს ავლებდნენ რა ქართველ მეზრდოებსა და მათ მფარველ ძღვევამოსილ წმინდანს შორის, თვლიდნენ, წმინდა გიორგი დასავლეთსაც გამოადგებოდა პატრონად და დამხმარედ,“ - სამართლიანად აღნიშნავს გერმანელი მეცნიერი ანა-დოროთი ფონ დენ ბრინკენი (სურათი 11).¹⁹

სწორედ ჯვაროსნების ეპოქაში ყალიბდება დასავლეთ ევროპაში მრავალრიცხოვანი რაინდული ორდენები, რომელთა დიდმა ნაწილმა მფარველად და სიმბოლურ გამოსახულებად გველეშაპის განმგმირავი, თეთრ ცხენზე ამხედრებული გიორგი აირჩია.²⁰

წმინდა გიორგი - ჰერალდიკური ნიშანი, არაერთგზის გვხვდება ისეთ სახელმწიფო ატრიბუტებზე, როგორიცაა დროშის ბუნე-

19. Anna-Dorothee von den Brincken, Die "Nationes Christianorum Orientalium" im Verständnis der lateinischen Historiographie von der Mitte des 12. bis in die zweite Hälfte des 14. Jahrhunderts, Köln, 1973.

20. მაგ., ედუარდ III-ის მიერ 1348 წელს დაარსებული წვივსაკრავის (The Order of the Garter) ორდენი, რომლის მფარველადაც ხელისუფალმა წმ. გიორგი გამოაცხადა.

* მაჰმა კარტოგრაფიკას ძველი ევროპული რუკების კოლექცია.

18. ნ. ალექსიძე, წმინდა მეომრები შუა საუკუნეების ქართულ ხელოვნებაში, შესავალი, გვ. 21.

ბი, სადაც წმინდა მხედრის გვერდით ხშირად მიქაელ მთავარანგელოზიცაა გამოსახული (სურათი 12).

წმინდა გიორგის გამოსახულების არსებობის თვალსაზრისით, არა მხოლოდ კავკასიის რეგიონში, არამედ ქრისტიანული სამყაროს მასშტაბითაც, უძველეს და ამ დროისთვის ცნობილ პირველ ნუმისმატიკურ ნიმუშად მიიჩნევა 2012–2015 წლებში აღმოჩენილი მონეტები. წარმომავლობით, ეს მასალა ნაპოვნია ნაქალაქარ კაბალაში (დღევანდელი ჩუხურ-გაბალა, აზერბაიჯანის რესპუბლიკა) და სისიანის შემოგარენში (სომხეთის რესპუბლიკა), რაც განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს მათ როგორც წმინდა გიორგის ადრეული იკონოგრაფიის, ასევე რეგიონის კულტურულ-ისტორიული კავშირების შესწავლისთვის.

ჯერ კიდევ XI საუკუნეში, აღმოსავლეთ საქართველოს მმართველი დინასტიის, კახეთ-ჰერეთის მეფის, კვირიკე III-ის (1010/1014-1037 წწ.) სახელზე მოჭრილი მონეტების უკანა მხარეს გამოსახული იყო მხედარი, რომელიც ბოროტ ძალას (გველეშაპს და დიოკლეტიანეს) განგმირავს (სურათი 13). აქამდე ოთხი ასეთი მონეტაა მოპოვებული, მაგრამ შენახვის ცუდი პირობების გამო, გაურკვეველია, ზუსტად ვის ამარცხებს წმინდა გიორგი. მონეტათა ნაწილზე წმინდანი მარჯვნივაა გამოსახული, ნაწილზე - მარცხნივ. მათზე ქართული მრგვლოვანი ანბანით შესრულებული დაქარაგმებული წარწერა ამოკითხულია, როგორც „წმინდა გიორგი“.²¹

აღნიშნულ ნუმისმატიკურ ნიმუშებზე, რომელთა ზედაპირზე ერთი შეხედვით თითქოს რჩება ისლამური მონეტებისთვის დამახასიათებელი ტრადიციული სტილისტიკა, არაბულენოვანი წარწერები - აბასიანი ხალიფებისა და თვით მუჰამედის მოხსენიება, ფაქტობრივად, ფორმალურ შინაარსს ატარებს. ეს გარემოება, უპირველეს ყოვლისა, კახეთ-ჰერეთის სამთავროსა და ისლამურ სამყაროს შორის არსებულ მჭიდრო ეკონომიკურ და კულტურულ ურთიერთობებზე მიუთითებს და ნაკლებად ასახავს რაიმე რელიგიურ ხელმოსაჭიდ კონტექსტს. ამავე მონეტებზე

სურ. 12. სვანური დროშის, ლემის გუნდი, XI-XII სს.

სურ. 13. კვირიკეს III-ის მონეტები, XI ს.

წარმოდგენილი კვირიკე III-ის ტიტულები კი გამოხატავს ქართველი მეფის პოლიტიკური ამბიციებისა და საკუთარი ხელისუფლების ლეგიტიმაციის განმტკიცების მცდელობებს, რომლებიც სხვადასხვა პერიოდში განსხვავებული ფორმით აისახებოდა. კვირიკე III-ის ვერცხლის მონეტები, საბოლოო ჯამში, მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს, ვინაიდან კიდევ ერთხელ ადასტურებს XI საუკუნის აღმოსავლეთ საქართველოში - განსაკუთრებით კი კახეთ-ჰერეთის ტერიტორიაზე - წმინდა გიორგის კულტის არსებობასა და მის პოლიტიკური სიმბოლიკის დონეზე გამოყენებას. და რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, აღნიშნული მონეტები ხაზს უსვამენ საქართველოს როლს ნუმისმატიკის

21. მეცნიერები ამ ორი ტიპის მონეტებს, გარდა კვირიკე III-ის მეფობის ხანისა, ათარიღებენ მასზე სხვადასხვა დროს ამოჭრილი აბასიანთა ორი ხალიფის სახელების და მმართველობის წლების (1031-მდე და 1031 წლის შემდეგ) მიხედვით. იხ. ა. აკოფიანის და ა. ვარდანაიანის სტატია Coins of Kvirike III king of Kakheti and Hereti, academia.edu, 2013.

სურ. 14. ღავით აღმაშენებლის პერიოდის მონეტა, XII ს.

სურ. 15. საქართველოს გერბი ვახუშტი ბატონიშვილის ატლასიდან, 1735 წ.

სურ. 16. საქართველოს გერბი ალექსი მისნალოშვილის 1672 წლის ტიტულარიანიდან.

ისტორიაში წმინდა გიორგის იკონოგრაფიული სიუჟეტის გავრცელებისა და დამკვიდრების პროცესში.²²

ზოგადად, მონეტის რევერსზე არსებული ნიშანი უკვე შეიძლება ჩაითვალოს განმასხვავებელ სიმბოლოდ, რომელიც საუკუნეების შემდეგ ქრისტიანულ სამყაროში ჰერალდიკურ ემბლემად იქცა.

ჯვაროსნულ ეპოქაში წმინდა გიორგისთან ერთად ქართულ სიმბოლიკაში ჩნდება იერუსალიმის ჯვარი (რომელიც შემდგომში ქართველთა დროშებზე დაიტანება, რაც დღეს სახელმწიფო დროშის რანგშია აყვანილი), აქტიურდება მაცხოვრის საფლავის თემა. მისიონერები ქართველებს უკვე მოიხსენიებენ, როგორც ტაძრის მკვიდრებს, წმინდა საფლავის მცველებს, ერთიანი საქართველოს მეფის მიერ მოჭრილი მონეტის რევერსს ხუთი ჯვრის კომპოზიცია აქვს, რაც სიმბოლოა წმინდა მიწისადმი დამოკიდებულებისა (სურათი 14). («Temples» Corses, Kerches, Kirchens, Gorgotas «Di sotto a monte Calvario trovarete Gorgotas» - Viaggi in Terra Santa, Napoli (Fibreno), 1862 წ.).²³

ამრიგად, მხედარი, რომელიც შუბით ამარცხებს გველეშაპს, დიოკლეტიანეს ან ვეფხეს, წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ და სიმბოლურად დატვირთულ მოტივს ქართულ და საერთაშორისო ჰერალდიკაში.

აქედან გამომდინარე, კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია, რომ ბრუნეტის ტექსტის მიხედვით, არა მარტო ხალხურ ან საეკლესიო ტრადიციაში, არამედ უკვე საერთაშორისო ჰერალდიკაში მკვიდრდება გველეშაპთან მებრძოლი მხედრის ხატება ქართველი რაინდის სახელწოდებით, რომელიც წინაქრისტიანული მხედრიდან წმ. გიორგიმდე გარდაიქმნა. როგორც ჩანს, ბრიტანელი მკვლევარი „შესანიშნავი ლაბარუმის“ ქართულ წარმოშობაზე გაზგასმით კიდევ მეტ მნიშვნელობას ჰმატებდა საკუთარი ქვეყნის სიმბოლოს,

22. კვირიკე III-ის მენეტების აღმოჩენამდე გველეშაპის განმგმირავი წმ. გიორგის, როგორც ნუმიზმატიკური სიმბოლოს ყველაზე ძველ, ასევე ჯვაროსნულ ეპოქასთან დაკავშირებულ ნიმუშად ითვლებოდა ანტიოქიის რეგენტის, როჟერ სალერნოელის (1112-1119 წწ) მონეტა, რომელიც იმ ხანად ქრისტიანულ სიმბოლოზმთან ერთად პოლიტიკური განაცხადიც იყო.

23. ბ. ჭიჭინაძე, საქართველოს ხუთჯვრიანი დროშის წარმომავლობა და ქართულ-ჯვაროსნული ურთიერთობები, თბილისი, 2022.

როგორც ქრონოლოგიური, ასევე ღირებულებითი თვალსაზრისით.

ბიზანტიის დაცემის შემდეგ საქართველო მაჰმადიანურ ქვეყნების გარემოცვაში იზოლირებული აღმოჩნდა, რაც ახალი ქრისტიანული დასაყრდენის ძიების აუცილებლობას ქმნიდა. შედეგად არაერთი მცდელობა განხორციელდა, აღედგინა კავშირები ევროპასთან საზღვაო გზებით ან გაღრმავებულიყო ურთიერთობები ქრისტიანულ რუსეთთან. ამ პროცესში ევროპელი მისიონერებისა და მოგზაურების რუკებსა და დღიურებში გაჩნდა ახალი ცნობები საქართველოს შესახებ. პარალელურად, საქართველოდან დიპლომატიური დელეგაციები გაიგზავნა რუსეთში, რომელიც, საქართველოს მსგავსად, მონღოლთა ბატონობის დასრულების შემდეგ ცდილობდა საკუთარი სახელმწიფოში ქრისტიანობის განმტკიცებას.

მიუხედავად იმისა, რომ წმინდა გიორგის ფიგურა ამ პერიოდის ბაგრატიონთა დინასტიის სამეფო გერბზე არ ჩანს, წმინდა მხედარი მაინც რჩება ქართული სახელმწიფოებრიობის სიმბოლოდ. მას, როგორც ტერიტორიული სიმბოლოს გამოსახულებას, ეხედებით რუსეთში მოღვაწე ქართველი ბატონიშვილის, ვახუშტი ბაგრატიონის მიერ შედგენილ 1735 წლის კავკასიურ ატლასში (სურათი 15). მონეტის მსგავსად, მენამულ მოსასხამიანი, ვერცხლის ცხენზე ამხედრებული, საბრძოლოდ შემართული წმინდა გიორგის გამოსახულება ნათლად გამოხატავს საქართველოს მარადიულ სულსა და სახელმწიფოებრივი თვითმყოფადობის სიმბოლიკას. ვახუშტის გერბები, რომლებიც მოიცავს კავკასიისა და საქართველოს ყველა სამეფოსა და სამთავროს, აშკარად სანდო წყაროებიდან იყო აღებული, რაც ამ რეგიონის ჰერალდიკურ ტრადიციაში წმინდა გიორგის ადგილს ამყარებდა.

აღსანიშნავია, რომ 1667 წელს რუსეთის სამეფომ ოფიციალურად მიიღო წმინდა გიორგი, როგორც ჰერალდიკური ემბლემა. ორთავიანი არწივის მსგავსად, წმინდა გიორგის ფიგურაც სათავეს იღებს რუსეთის საზღვრებს გარეთა ქრისტიანული ტრადიციიდან, თუმცა იგი საფუძვლიანად ჩაერთო რუსულ ჰერალდიკურ ლექსიკონში. რუსი მეკვლევრების აზრით, ამ სიმბოლოს გამოყენების ყველაზე ადრეული მაგალითი ივანე

მრისხანეს ბეჭედი, რომელზეც 1497 წელს ორივე სიმბოლო - ორთავიანი არწივი და წმინდა გიორგი - თვალსაჩინოდ იყო გამოსახული. ისინი ასახავენ სიმბოლიკას, რომელმაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიიღო რუსეთის სახელმწიფოებრივი იდენტობის ფორმირების პროცესში.“

ცარ ალექსეი მიხაილოვიჩის დროს შედგენილ, 1672 წლის „ტიტულარნიკში“ შესულია

სურ. 17. საქართველოს გერბი რუსეთის სამეფო გერბში - ავსტრიელი ელჩის, კორონა დლიშარიდან, 1699 წ.

სურ. 18. ქართლის გერბი ერეკლე II-ის დიდი სახელმწიფო გაჭიდიდან.

სურ. 19. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის გერბი, მთავრობის დროშა და სახელმწიფო დროშა, ავტორი იოსებ შარალაშვილი, 1918 წ.

საქართველოს გერბიც, რომელზეც გამოსახულია წმინდა გიორგი (სურათი 16). რუსულ ჰერალდიკაში სამეფო ბრძანებულებით წმინდა გიორგის შეტანიდან მალევე გამოქვეყნებული „ტიტულარნიკი“ საქართველოს წარმოგვიდგენს, როგორც რუსეთის იმპერიის დაქვემდებარებულს, რაც არ შეესაბამება იმდროინდელ ისტორიულ რეალობას. ამიტომაც ეს გერბი შეგვიძლია ჩავთვალოთ ე.წ. „პრეტენზიული ჰერალდიკის“ ნიმუშად. ამის მიუხედავად, დოკუმენტში საქართველოს გერბის შეტანა მიუთითებს ჰერალდიკურ ტრადიციებთან დაკავშირებული მყარი და ავტორიტეტული წყაროების არსებობაზე, რაც ხაზს უსვამს საქართველოს სახელმწიფოს სიმბოლური ელემენტების ისტორიულად დადგენილ მნიშვნელობას.

იგივე ჰერალდიკური გამოსახულება ჩანს რუსეთის იმპერიის გერბზე ავსტრიის იმპერატორის, ლეოპოლდ I-ის ელჩის, იოჰან გეორგ კორბის 1698 წლის მოგზაურობის ანგარიშში, სადაც საქართველო კიდევ ერთხელ არის წარმოდგენილი წმინდა გიორგის ემბლემით, რაც რუსული ჰერალდიკური ტრადიციითაც წმინდანთან მის მუდმივ სიმბოლურ კავშირს აღნიშნავს (სურათი 17).

ეს სიმბოლო შენარჩუნებული იყო ქართულ საბრძოლო დროშებზე (იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის დროშა) და ქართლ-კახეთის მეფის ერეკლე II-ის დიდ სახელმწიფო ბეჭედზე, რომელიც დატანილია რატიფიცირებულ „გეორგიევსკის ტრაქტატზე“ (სურათი 18). ერთი საუკუნის შემდეგ „პრეტენზიული ჰერალდიკით“ გაცხადებული განზრახვა, ანუ სტატუსი, რომელიც ადრე იმპერიულ ჰერალდიკაში იყო წარმოდგენილი, რეალობად იქცა: საქართველო ოფიციალურად მოექცა რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში.

ისტორიული პრეცედენტების გათვალისწინებით, წმინდა გიორგი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახელმწიფო გერბად 1918 წელს, დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ დადგინდა (სურათი 19). საბჭოთა ოკუპაციის დასრულების შემდეგ მრავალპარტიული არჩევნებით არჩეულმა დამოუკიდებელი საქართველოს უზენაესმა საბჭომ მცირე ცვლილებებით აღადგინა 1918 წლის გერბი, განსაკუთრებით შეინარჩუნა თეთრი გიორგის სახე. 1991 წელს, დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ ფართო

კვლევა ჩატარდა სახელმწიფო გერბის ისტორიასა და განვითარებაზე.

1990-იან წლებში სახელმწიფო კომისიის მუშაობის შედეგად საქართველოს პარლამენტმა 1999 წელს მიიღო დადგენილება ერის ისტორიული სიმბოლოების აღდგენის შესახებ. 2004 წელს ჩატარდა ეროვნული კონკურსი საქართველოს მდიდარი ჰერალდიკური ტრადიციების შემცველი ახალი სახელმწიფო გერბის შესაქმნელად. კონკურსის დროს შემოთავაზებული იყო გერმანული სტილის ფარი, რომელიც ასახავდა ერის ჰერალდიკურ მემკვიდრეობის სიღრმეს.

თუმცა, როგორც ჩანს, ცნობიერებაში ღრმად გამჯდარმა კულტურულმა ტრადიციამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა საბოლოო არჩევანში: პარლამენტმა მრავალელებენტიან შემოთავაზებათა შორის მხოლოდ წმინდა გიორგის გამოსახულება დაამტკიცა, მიუხედავად იმისა, რომ დანარჩენ სიმბოლოებს, ოქროს საწმისს, ცეცხლმოკიდებულ მთას და ქრისტეს კვართს, ერთნაირად ძლიერი ჰერალდიკური მნიშვნელობა და ისტორიული აღიარება აქვს ქართულ ტრადიციაში.

თანამედროვე საქართველოს 2004 წელს მიღებულ სახელმწიფო გერბის ჰერალდიკური ფარი მენამული ფერისაა, მასზე გამოსახულია ოქროს ჯვრის ბუნიანი ვერცხლის შუბოსანი, ვერცხლის გველეშაპის განმგმირავი, ვერცხლის ცხენზე ამხედრებული, ოქროს შარავანდედიანი ვერცხლის მხედარი - წმინდა გიორგი. ფარი დაგვირგვინებულია ივერიული (ქართული) გვირგვინით (სურათი 20).

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ქართველი და უცხოელი მკვლევარების მოსაზრებათა საფუძველზე, იმ პერიოდის პოლიტიკური კონტექსტისა და ტრადიციების გათვალისწინებით, რაც მთავარია, ქართული ხელოვნებისა თუ ნუმიზმატიკური ნიმუშების შექმნის თარიღზე დაყრდნობით, შესაძლებელია დაისვას საკითხი იმის შესახებ, რომ გველეშაპის განმგმირავი წმინდა გიორგის (მხედრის) გამოსახვის ტრადიცია ერთ-ერთი პირველი მართლაც ქართულ სივრცეში ჩამოყალიბდა, რაც საეკლესიო მხატვრობაში პირველწყაროდ იქცა, პარალელურად, გეოგრაფიული არეალის გაფართოვებით წინა აზიასა და ბიზანტიაში, მოგვიანებით კი ჯვაროსნების გავლენით

სურ. 20. საქართველოს სახელმწიფო გერბი, 2004 წ.

დასავლურ კულტურაში, სახელმწიფო სიმბოლიკას შეეძინა ფუნქცია და დამკვიდრდა ზოგად ჰერალდიკაში როგორც გამარჯვებისა და ბოროტების ძლევის სიმბოლო. ამჟამად ის დაახლოებით 200-მდე ტერიტორიის გერბშია გამოყენებული.

სტატიაში განხილული საკითხი არსებითია როგორც ქართული, ისე მსოფლიოს ჰერალდიკის ისტორიისთვის. ბუნებრივია, იგი საჭიროებს შემდგომ სიღრმისეულ კვლევებს და ახალი წყაროების მოძიებას, რაც კიდევ უფრო ნათელს გახდის გვიან შუასაუკუნეებში საქართველოს გერბზე წმინდა გიორგის გამოსახვის სიმბოლურ და პოლიტიკურ მნიშვნელობას.

მამუკა გონგაძე

საქართველოს სახელმწიფო გერბის ავტორი,
ჰერალდიკის საერთაშორისო აკადემიის
ნამდვილი წევრი

აპრიკალული ჰერალდიკა, როგორც გადარჩენისა და თავისუფლებისათვის ბრძოლის მცდელობა

1940 წელს, როდესაც საბჭოთა კავშირმა ლიეტუვა დაიპყრო, საფუძვლიანად შეირყა როგორც ქვეყნის მრავალსაუკუნოვანი სახელმწიფოებრივი სანქსიები, ასევე მისი ჰერალდიკური მემკვიდრეობა. ლიეტუვეური სახელმწიფო სიმბოლიკა მყისიერად ჩანაცვლდა საბჭოთა მოდელით, რამაც ჰერალდიკის გამოყენების, მისი შემდგომი განვითარების, როგორც მეცნიერებისა და ხელოვნების დეგრადაცია გამოიწვია. ცარიტული რუსეთის ორასწლიანი ოკუპაციის (1795 წლიდან - საბჭოთა ოკუპაციამდე) შემდეგ, ლიეტუვეური ჰერალდიკა ჯერ კიდევ აღდგენის პროცესში იმყოფებოდა. ლიეტუვის სახელმწიფოს მსოფლიო ომებს შორის მხოლოდ ოცნლიანი დამოუკიდებლობის პერიოდი ჰქონდა. შესაბამისად, ლიეტუვის ჰერალდიკა მრავალი გამოწვევის წინაშე აღმოჩნდა ლიეტუვის დიდი სამთავროს ჰერალდიკური მემკვიდრეობის აღდგენისა და მისი თანამედროვე სახელმწიფოებრიობისათვის ადაპტაციისა და მოდერნიზაციის პროცესში, რაც მმართველობის სრულიად განსხვავებულ სისტემას გულისხმობდა. ხანმოკლე თავისუფლების შემდეგ როგორც ლიეტუველი ხალხი, ასევე ჰერალდიკაც გადარჩენასა და განთავისუფლებას ესწრაფვოდა.

ოკუპაციის დაწყებისთანავე ლიეტუველ ხალხში სამი ძირითადი მოძრაობა წარმოიშვა. მალევე დაიწყო ლიეტუველი მოქალაქეების მასობრივი დეპორტაცია ციმბირში, სადაც ისინი არაადამიანურ პირობებში იმყოფებოდნენ, შიმშილითა და სიცივით იტანჯებოდნენ, იძულებულნი იყვნენ, მძიმე ფიზიკური სამუშაო შეესრულებინათ.¹ პარალელურად,

როგორც ემიგრაციაში, ასევე ქვეყნის შიგნითაც გაჩნდა ანტისაბჭოთა მოძრაობები. რამდენიმე წლის შემდეგ კი დაიწყო ლიეტუველი პარტიზანების ომი. მოქალაქეები, რომლებიც ბრძოლას ამჯობინებდნენ, საკუთარ სახლებს ტოვებდნენ და ტყეს აფარებდნენ თავს. მათ მინისქვეშა ბუნკერებში უწევდათ ცხოვრება და შეიარაღებული წინააღმდეგობის განევა. ამ ხალხს „ტყის ძმებს“ უწოდებდნენ.

აღნიშნულ ჯგუფებს, მიუხედავად ერთი და იმავე მიზნისა, რასაც ლიეტუვის განთავისუფლება ერქვა, განსხვავებული შესაძლებლობები გააჩნდათ. ჰერალდიკისა და ლიეტუვეური ეროვნული სულის შენარჩუნების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გზას სახელმწიფოებრიობის სამი მთავარი სიმბოლო - ლიეტუვის სახელმწიფო გერბის, XIV საუკუნის მეორე ნახევრიდან ცნობილი ვიტისის, გედიმინასის სვეტებისა და XIV საუკუნის ბოლოდან იაგელონების ორმაგი ჯვრის - გამო-

მუშაობის დროს, უკიდურესად დამაუძლურებელი იყო, როგორც ფიზიკურად, ასევე მორალურად... გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ჩვენს ბრიგადას ორი ახალგაზრდა ახლდა. მათ თან მგელძალა ჰყავდათ. ბოლო ენერგიასაც გვატლიდნენ, განსაკუთრებით ბანაკისაკენ მიმავალ გზაზე. რკინიგზით წავიდით. როდესაც წინ მიმავალ ბრიგადას ხედავდნენ, ძალს გვაღვევებდნენ, რათა ბრიგადას დავეწოდით. ამიტომ მთელი ძალით ვჩქარობდით, ვინაიდან არავის სურდა ძაღლის კბენა. თუ ბანაკი უკვე ახლოს იყო, ეს ტანჯვა უფრო ადრე მთავრდებოდა. აქ უსაფუძვლო მკვლელობაც ხდებოდა. ერთხელ რამდენიმე ბრიგადასთან ერთად წავიდით სამუშაოდ, წინიდან გასროლის ხმა გავიგეთ. ბრიგადა გაჩერდა. შემდეგ წრე შემოვარტყით იმ ადგილს. საღამოს რომ დაებრუნდით, ბანაკის კარიბჭესთან დახვრეტილი კაცი დავინახეთ. მკერდზე ფურცელი ედო წარწერით: ასე დამართება ყველას, ვინც გაქცევას ეცდება“. როგორც თვითმხილველები ჰყვებოდნენ, პატიმარი მოულოდნელად რიგიდან გადახტა, რათა მინიდან ჭარხალი აეღო და დახვრიტეს... დიახ, ბანაკში ცხოვრება რთული იყო. თავად არჩევის უფლება წართმეული გქონდა, შენთვის უკვე გადაწყვეტილი იყო ყველაფერი, გათვლილი, მენ მხოლოდ უნდა გემოთა, უნდა დაგესრულებინა, თუ სიცოცხლე გსურდა, თუ ჯერ კიდევ გქონდა ძალა და ჯანმრთელობა გაძლედა სამუშაოებს. ყველას გადაარჩენისა და განთავისუფლების იმედი ჰქონდა. თუმცა, სამუშაოზე, ეს ომიანობის დრო იყო. ასე რომ, საღამოც გაყინულ, მშვიდ ხალხზე ზრუნვის ადგილი არ იყო. მხოლოდ ერთი მიზანი არსებობდა: მათგან მაქსიმალური სარგებელი მიეღო. მახსოვს მუშაობის დროს მცველის სიტყვები: „იმუშავე, იმუშავე, წყეულო ფაშისტო, სახელმწიფოს ტყე სჭირდება“. და ჩვენ ვიმუშავეთ, ჩვენი რიგები შეთხელდა, სამუდამოდ ნაკვიყვნეს ამ ტერიტორიიდან და იქვე დავგმარხენ“.

1. ავტორის ბაბუის, ანტანას დირმეიტისის მოგონებებიდან, რომელიც მეორე მსოფლიო ომის დროს ციმბირში გადაასახლეს, სადაც 14 წელი გაატარა: „უმეტესად ტყეში ვმუშაობდი, ხეებს ვჭრიდი. ჩვენ 10-12 და მეტი ადამიანისაგან შემდგარ ბრიგადებში ვმუშაობდით. ზამთარში, თუ ტემპერატურა - 40°C - ზე დაბალი იყო, სამუშაოდ აღარ მივდიოდით. კვოტები იყო, თუმცა ჩვენ არ ვასრულებდით. ამ შემთხვევაში დღეში მხოლოდ 500 გრამი პური და საუზმესა და ვახშამზე ერთი თევზი უხარისხო წვნიანი გვქონდა. სამუშაო ადგილამდე დაახლოებით 5 კილომეტრი უნდა გვევლო სამუშაო იარაღებით ხელში. სამუშაო ადგილის საზღვრები დადგენილი იყო. იმ ტერიტორიის ხაზი არ უნდა გადაგვეკვეთა, ვინაიდან გაქცევის მცდელობის შემთხვევაში მცველს ჩვენი დახვრეტის უფლება ჰქონდა. ზოგი ხეს ჭრიდა, ზოგი ტოტებს სხლავდა, განსაზღვრული სიგრძის ნაჭრებად ჭრიდა. დღის განმავლობაში მუშაობისა და გაჭირვებით კვების შემდეგ ბანაკში დაბრუნებას ძლივს ვახერხებდით. ეს მკაცრი, სასტიკი რეჟიმი, განსაკუთრებით

ყენება და პოპულარიზაცია წარმოადგენდა.

პირველ ორ ილუსტრაციაზე წარმოდგენილია ლიეტუველი მთავრების გოტიკური ბეჭდები, რომლებიც ლიეტუვის რაინდს წარმოაჩენს (იხ. სურათი 1, 2).² მესამე ილუსტრაცია ლიეტუველი მთავრის გერბის ცნობილ გამოსახულებაა, რომელზეც რაინდის ფარსა და ჩაჩქანზე გედიმინასის სვეტებია გამოსახული. მის გვერდით კი - იაგელონების ორმაგი (ლოთარინგიული) ჯვარი (იხ. სურათი 3). ორივე ილუსტრაცია „Bergshammars armorial“-ში არის ასახული.³ სწორედ, აღნიშნული სამი სიმბოლო წარმოადგენს მოცემული სტატიის ლაიტმოტივს.

1. აშშ-ს ლიეტუველი დიასპორის ქალისგამეზა ლიეტუველი ჰერალდიკისა და იდენტობის შენარჩუნების პროცესში

დღეს რთულია მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში არსებული ლიეტუველი დიასპორის იმ ქმედებათა ერთიან სისტემად განხილვა, რაც წინააღმდეგობის მოძრაობასა და ჰერალდიკასთან არის დაკავშირებული. ლიეტუველი დიასპორა განსაკუთრებით აქტიური ამერიკის შეერთებულ შტატებში იყო. ემიგრაციაში ჰერალდიკით ინტერესდებოდნენ არა მხოლოდ დიპლომატები, არამედ ლიეტუველი საზოგადოების სხვადასხვა ფენის წარმომადგენლებიც. ამის თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს ლიეტუველი წარმომომის ამერიკელი გინტარას კაროსასი, რომელიც მასაჩუსეტისის შტატის გუბერნატორის ადმინისტრაციაში მუშაობდა. მისთვის ვიტისი ლტოლვილების ცხოვრების განუყოფელ ნაწილს და სამშობლოდან გადასახლებული თაობის იმედს წარმოადგენდა. ვიტისი გავრცელდა ლიეტუველი აქტივისტების, ხელოვანების, მეცნიერებისა და გამომცემლების მიერ პენსილვანიის მალაროებში, ჩიკაგოს თავშესაფრებში, ბრუკლინის ქუჩებსა და ბოსტონის ცათამბჯენებში. გინტარას კაროსასმა ლიეტუვის დამოუკიდებლობის იდეა ბოსტონში მდებარე თავისი კომპანიის, ბალტიური ასოციაციის მიერ დამზადებულ ნივთებში

2. Seal of Duke Aleksandras Vygantas of Kernavė, 1388, Archiwum Główne Akt Dawnych, perg. 4440; Seal of Lithuanian Duke Skirgaila, 1394, Archiwum Główne Akt Dawnych, perg. 4446. More on the history of Vytis: Edmundas Rimša. Heraldry: Past to Present, Vilnius: Versus aureus, 2005; Juozas Galkus, Lietuvos Vytis. The Vytis of Lithuania, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009.

3. The Pillars of Gediminas and the Double Cross of the Jagiellons in Bergshammars vapenbok (c. 1440), Riksarkivet, SE.RA.720085.Z, f. 112r.

სურ. 1. დიდი მთავრის, ალექსანდრას ვიგანტას კერნაველის ბეჭედი, 1388 წ.

სურ. 2. ლიეტუველი მთავრის, სკირგაილას ბეჭედი, 1394 წ.

სურ. 3. გედიმინასის სვეტები და იაგელონების ორმაგი ჯვარი. ბერგსჰამარის საგერბო წიგნიდან, 1440 წ.

სურ. 4. ლიეტუვის პარლამენტის გამოქანა -
“ვიტისი - ლიეტუვა და ლიეტუველები”. ავტორის
ფოტოები, 2022 წ.

განასახიერა.⁴ ამ ნამუშევართა დიდი ნაწილი შეიცავს ვიტისის, გედმინასის სვეტებისა და სხვა სტილიზებულ გამოსახულებებს (იხ. სურათი 4).⁵

მეორე გამორჩეული პიროვნება გახლავთ ალგირდას გუსტაიტისი, რომელიც ცნობილი იყო, როგორც ამერიკის შეერთებულ შტატებში ემიგრაციაში მცხოვრები ლიეტუველი სამოქალაქო აქტივისტი, მწერალი, ჟურნალისტი და კარტოგრაფი. იგი დაიბადა დღევანდელ ბელარუსში, განათლება მიიღო ვილნიუსში, კაუნასსა და ფრანკფურტში. მეორე მსოფლიო ომის დროს გუსტაიტისი დასავლეთში გადასახლდა და დაუღალავად შრომობდა, რათა ლიეტუვა საბჭოთა ოკუპაციისაგან ეხსნა; ცდილობდა ლიეტუვის დამოუკიდებლობის აღდგენას, მათ შორის, მნიშვნელოვანი კულტურული მიწების, ე.წ. მცირე ლიეტუვის, იგივე ყოფილი აღმოსავლეთ პრუსიისა, რომელიც საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში შედიოდა. გუსტაიტისმა ლიეტუვის ისტორიული ეთნოგრაფიული რეგიონების დაბრუნების სურვილი 1958 წელს ამერიკის ლიეტუველი სააგენტოსათვის მიწერილ წერილში გამოთქვა: „*მე გირჩევთ, რომ იბრძოლოთ მომავალი დამოუკიდებელი ლიეტუვისათვის, მათ შორის, აღმოსავლეთ პრუსიის ნაწილისა და კენიგსბერგის ჩათვლით*“.⁶ მოგვიანებით მან შექმნა ლიეტუვის რუკა და 1983 წელს გამოსცა წიგნი სათაურით - „ნამდვილი ლიეტუვა“, სადაც ზემოთხსენებულ რუკასთან ერთად 14 გერბიც გამოაქვეყნა.⁷ ზოგიერთი მათგანი თანამედროვე ბელარუსსა და მცირე ლიეტუვას ეკუთვნოდა. გუსტაიტისი კენიგსბერგს ტვანსკსტეს უწოდებდა, რაც იმავე ადგილის ძველი ლიეტუველი ტოპონიმი. მეხუთე ილუსტრაციაზე (იხ. სურათი 5) რამდენიმე გერბი არის ნა-

4. Lithuanian National Television broadcast “Reflections. Heritage Collection. Knights and other national attributes created by Lithuanian-American Gintaras Karosas,” broadcasted January 13, 2019: <<https://www.lrt.lt/mediateka/irasas.1013710267.atspindziai-paveldo-kolekcija-jav-lietuvis-g-karoso-sukurti-vyciai-ir-kita-tautine-atributika>>; Presentation of the exhibition “Vytis - Lithuania’s and Lithuanians” at the Lithuanian Parliament in 2022: <https://www.lrs.lt.sip.portal.show?p_r=37342&p_k=1&p_t=281834&printVersion=1>.

5. The exhibition “Vytis - Lithuania’s and Lithuanians” at the Lithuanian Parliament in 2022. Photos by Agnė Railaitė-Bardė.

6. Letter to the Lithuanian Agency in the USA by Algirdas Gustaitis in 1958, Lietuvos centrinis valstybės archyvas, F. 656, ap. 2, b. 1177, fol. 1r.

7. Letter to the Lithuanian representative in the USA by Algirdas Gustaitis in 1958, Lietuvos centrinis valstybės archyvas, F. 656, ap. 2, b. 1177, fol. 55r; Map displaying 14 coats of arms created by Algirdas Gustaitis, Lietuvos centrinis valstybės archyvas, F. 656, ap. 2, b. 1177, fol. 73r.

სურ. 5. ზედა ნაწილში ბრონიუს შალიამორას, ქვემოთ - ალგირდას გუსტაიტისის მიერ შექმნილი ლიეტუვური ქალაქების: ვილნიუსის, კაუნასისა და შიაულის გერბები.

რმოდგენილი. ქვემოთ გამოსახულია ალგირდას გუსტაიტისის მიერ შექმნილი სამი ლიეტუვური ქალაქის, ვილნიუსის, კაუნასისა და შიაულის გერბები. მათი სტილი საკმაოდ სპეციფიკურია. აღსანიშნავია, რომ ლიეტუვის დიდი სამთავროს პერიოდში საქალაქო ჰერალდიკაში გვირგვინები არ გამოიყენებოდა. ამ შემთხვევაში გერბის ფარები უცნობი ტიპის გვირგვინებით არის მორთული, რაც შესაძლოა ავტორის ფანტაზიის ნაყოფს წარმოადგენდეს ან მსოფლიო ომებს შორის ბრონიუს შალიამორას მიერ შექმნილი სტილით იყოს შთაგონებული, რომელიც ადვილად ამოსაცნობია თავისი სპეციფიკურობით. შედარებისათვის, იხილეთ ბრონიუს შალიამორას გერბები ილუსტრაციის ზედა ნაწილში.⁸

ამერიკაში, ლიეტუველთა საქმიანობის განხილვისას, აღსანიშნავია პოლონეთის გაქრისტიანების 1000 წლის იუბილე, რომელიც 1966 წელს ჩიკაგოში აღინიშნა. მიუხედავად იმისა, რომ ღონისძიების ფოტო-

მასალა არ არის შემონახული, არსებული ფაქტები თავადვე მეტყველებს მოვლენის მნიშვნელობაზე. იუბილეს აღნიშვნისას საჯაროდ იყო გამოფენილი პოლონეთის საქალაქო ჰერალდიკური სიმბოლოები, ხოლო ლიეტუვის ქალაქების - ვილნიუსის, კაუნასისა და ვარნიის გერბები პოლონურ ქალაქებად იყო წარმოდგენილი. გარდა ამისა, გამოფენილი იყო ისეთი ქალაქების გერბებიც, როგორებიცაა მინსკი, სმოლენსკი, პოლოცკი და სხვები, რომლებიც ისტორიულად ლიეტუვის დიდ სამთავროს ეკუთვნოდა. აღნიშნული ფაქტი ლიეტუველმა ემიგრანტებმა 18 აგვისტოს დილით შენიშნეს, რასაც მოჰყვა სატელეფონო ზარების ტალღა ლიეტუვის საკონსულოში (რომელიც იმ პერიოდში ემიგრაციაში კვლავ ფუნქციონირებდა). ხელმისაწვდომი წყაროების მიხედვით, რამდენიმე გულმხურვალე ლიეტუველი პატრიოტი ლიეტუვური ფარების ჩამოგდებითა და გადაღებვითაც კი იმუქრებოდა. ლიეტუველები ამ ანგარიშის ავტორის მეუღლემ დაამშვიდა, რომელმაც მათ ურჩია, მერისათვის მიემართათ. მერიის ადმინისტრაციამ კი განაცხადა, რომ ეს საკითხი მათი კომპეტენციის ფარგლებს სცდებოდა. ჟურნალისტის

8. Coat of arms of Vilnius created by Bronius Šaliamoras ca. 1920, Trakų istorijos muziejus, TIM AT 16598; Coat of arms of Kaunas created by Bronius Šaliamoras in the 1920s, Birštono muziejus, Bi BS 72.1; Coat of arms of Šiauliai created in 1920, Vytauto Didžiojo karo muziejus, VDKM E 11205.

განცხადებით, რომელიც საორგანიზაციო კომიტეტთან თანამშრომლობდა, არაპოლონური საქალაქო სიმბოლოების აღმართვას პოლიტიკური კი არა, რელიგიური დატვირთვა ჰქონდა. იგივე ჟურნალისტი გაესაუბრა კომიტეტის მდივან მღვდელს და ურჩია, ლიეტუვის გერბები ჩამოეხსნა. მღვდელმა ეს რეკომენდაცია გაითვალისწინა - კაუნასისა და ვარნიის გერბები ჩამოიხსნა, თუმცა ვილნიუსის გერბი დარჩა. აღნიშნული საკითხი შტატის ქუჩის საბჭომ (State Street Council) განიხილა, ვინაიდან არსებული ვითარება ლიეტუველ ემიგრანტებს არ აკმაყოფილებდათ, ამიტომ ორგანიზატორებმა გამოფენის შესახებ მიღებულ გადაწყვეტილებას ხელახლა გადახედეს. ერთსაათიანი დისკუსიის შედეგად, გადაწყდა, რომ საჯარო გამოფენიდან ჩამოიხსნებოდა ვილნიუსის, ვარნიის, კაუნასის, სმოლენსკისა და პოლოცკის გერბები. პოლონური საქალაქო ჰერალდიკური სიმბოლოების დარჩენილი ნაწილი კი ხელუხლებლად დატოვეს. იმავე ანგარიშის მიხედვით, რადგან პოლონეთის სახელმწიფო გერბი ამ გერბების გარეშე არარელევანტურად გამოიყურებოდა, სხვა გერბებიც ჩამოიხსნეს. გაზეთებმა „Chicago Tribune“ და „Chicago American“ განაცხადეს, რომ ლიეტუვური წინააღმდეგობის შედეგად ლიეტუვური ქალაქების გერბები ჩამოიხსნა.⁹ აღსანიშნავია ისიც, რომ 1920-1939 წლებში ვილნიუსი და მისი შემოგარენი პოლონეთის მიერ იყო ოკუპირებული. ეს კი ლიეტუველებისთვის მძიმე დარტყმას წარმოადგენდა, ვინაიდან XIV საუკუნიდან ვილნიუსი ლიეტუვის ისტორიული დედაქალაქია.

2. ლიეტუველი პარტიზანებისა და გადასახლებული პირების როლი ლიეტუვური ჰერალდიკის პოპულარიზაციაში

დიასპორის წევრი ლიეტუველები თავისუფლად ქმნიდნენ და ავრცელებდნენ ლიეტუვურ ჰერალდიკურ სიმბოლოებს, მათ შესაქმნელად იყენებდნენ ხარისხიან მასალას, განიხილავდნენ ქალაქების ეროვნულ დამოკიდებულებას და ხმაურსაც კი იწვევდნენ ლიეტუვური სახელმწიფოებრიობის სიმბოლოებისა და ჰერალდიკის დასაცავად. იმ ლიეტუველებს კი, რომლებიც ქვეყანაში დარჩნენ და ციმბირში გადაასახლეს, არ ჰქო-

ნდათ მსგავსი ფუფუნება. აღსანიშნავია, რომ ციმბირის ტერიტორიაზე ათასობით ადამიანი გადაასახლეს, პარტიზანები კი ძირითადად ტყეში გაიხიზნენ. ისინი იბრძოდნენ და იმალებოდნენ ცივ, ბნელ და ნესტიან ბუნკერებში.

ფრაგმენტი 1949 წელს ლიოგინას ბალიუკევიჩიუს-ძუკასის მიერ დაწერილი დღიურიდან ნათელს ჰფენს იმას, თუ სად და როგორ შენდებოდა ბუნკერები:

„საინტერესო იქნება, თუ ერთ დღეს გამოიცემა წიგნი იმის შესახებ, თუ როგორ თხრიდნენ პარტიზანები ბუნკერებს. რამდენი ხრიკი იქნა გამოყენებული და გამოგონებული!... XX საუკუნეში ადამიანი მინის ქვეშ ცხოვრობს! კომბინირებული შესასვლელები, კამუფლაჟის სხვადასხვა მეთოდი. სად არ ჰქონდათ პარტიზანებს ბუნკერები! ალბათ ასეთი ადგილები აღარ არსებობს. ბუნკერები ბელის, ფარდულის, ფიცრულის, ფარეხების ქვეშ, ჭაობებში, ამოთხრილ კასრებში, ორმაგ კედლებში, სხვენებში, ღუმელქვეშ, ზღურბლის ქვეშ... ზოგიერთ ბუნკერში ღუმელის საკვამურიდან უნდა შეხვიდე, ზოგში კი ავურის ღუმელიდან... ბუნკერები ნაკადულებთან, ბუჩქებში, სიმინდის ყანებში, გზებთან და გზის პირას, კარტოფილის ორმოებში, სასაფლაოზე, ეკლესიების ეზოში, ჭებში და ჭებთან ახლოს, საეკლესიო სოფლებში... ბუნკერები ყველგან იყო, დაწყებული წინვოვანი ტყეებით, სადაც პარტიზანები ჯერ კიდევ ღია ბუნკერებში ცხოვრობენ, დაბლობებით დამთავრებული, სადაც ბუნკერები საიდუმლოდ იყო გათხრილი, რომელსაც რამდენიმე ფენა მინა ფარავდა. შესასვლელი კარი ისეთი სქელი და მძიმე იყო, რომ მისი აწევა მხოლოდ რამდენიმე კაცს შეეძლო. ბუნკერების ისტორია საინტერესოა. ვინც ეს იცის, იცის, რა რთული იყო ბრძოლა. და მაინც იბრძოდნენ!“¹⁰

წყაროების თანახმად, პარტიზანების მეთაური მინისქვეშა თავდაცვით საფორტიფიკაციო ნაგებობაში ცხოვრობდა, რომელიც ცივი და ძალიან ვიწრო (2X3X1.8 მეტრი) იყო.¹¹ ასეთ ადგილზე საცხოვრებლად იმედია საჭირო, იმედის შენარჩუნების ერთ-ერთი გზა კი ჰერალდიკას უკავშირდება.

ძალიან მნიშვნელოვან წყაროს წარმო-

9. Pro memoria written by Lithuanian representative in 1966, Lietuvos centrinis valstybės archyvas, F. 363, ap. 2, b. 857, fol. 111r-112r.

10. Gintautas Vėlius, Dalius Žygelis, Pokario Lietuvos partizanų bunkeriai Mėnaičių ir Balandiškių k. (Grinkiškio sen., Radviliškio r.), Lietuvos archeologija, t. 39, 2013, pp. 177-178.

11. Aistė Petrauskienė, Gediminas Petrauskas, Naujausiuoju laikų konfliktų archeologija: Lietuvos partizaninio karo tyrimų atvejais, Lietuvos archeologija, vol. 40, Vilnius, 2014, p. 233.

ადგენს 1944 წელს ლიეტუველი პარტიზანის, პერტას დანასასის (გარდაიცვალა 1952 წელს) მიერ დამზადებული ხის გერბი, რომელიც პარტიზანულ ბუნკერებში ეკიდა.¹² იგივე იმედი აცოცხლებდათ საბჭოთა ციხეებსა და შრომით ბანაკებში გადასახლებულებსაც. კიდევ ერთ მაგალითს წარმოადგენს დეპორტირებული ოჯახი, რომელმაც გადასახლების დროს თან წაიღო თიხისაგან დამზადებული ლიეტუვის სახელმწიფო გერბი.¹³ ამ ორ გერბს შორის მხოლოდ ერთი რამ არის საერთო: ორივეზე გამოსახულია ვერცხლისფერი (თეთრი) რაინდი მენამულ (წითელ) ველზე (იხ. სურათი 6.1. და 6.2.). სხვა მხრივ, მათი სტილი ძალიან განსხვავებული იყო. აღსანიშნავია, რომ ორ მსოფლიო ომს შორის ლიეტუვაში არასოდეს დამტკიცებულა სახელმწიფო გერბის სტანდარტი. სწორედ ამიტომ არსებობდა სახელმწიფო გერბის უამრავი ვარიაცია, რომელიც ლიეტუვის დიდი სამთავროს მდიდარი მემკვიდრეობისა და გაბატონებული ტენდენციების კომბინაციას წარმოადგენდა, თუმცა არ იცავდა ჰერალდიკურ ნორმებს.¹⁴ განსაკუთრებით ეს თიხისაგან დამზადებულ გერბს ეხებოდა. ამ გერბზე გამოყენებულია ლიეტუველი პერალდიკისათვის უჩვეულო სიმბოლიკა, მუხის ფოთლები და რკოები, რაც მეტად პოპულარული იყო ომებს შორის პერიოდში.

ასევე, აღსანიშნავია ნაქარგი ჰერალდიკური სიმბოლოების მაგალითებიც. ერთ-ერთი ასეთი წყაროა 1950 წელს იაქე ბალჩიუკონიენეს მიერ გადასახლებაში მოქარგული ლიეტუვის სახელმწიფო გერბი (იხ. სურათი 7.1.). მას არ ჰქონდა ქარგვისათვის შესაბამისი მასალა, ამიტომ ძაფებს დარღვეული წინდებისა და საცვლებისაგან აგროვებდა.¹⁵ ნამუშევარი ნახატის მსგავსად ხის ჩარჩოთი არის შემოსაზღვრული. ორივე ფარის ფორმა რენესანსის პერიოდში ლიეტუვის დიდ სამთავროში

სურ. 6.1. ხისაგან დამზადებული ლიეტუვის სახელმწიფო გერბი, 1944 წ.

სურ. 6.2. თიხისაგან დამზადებული ლიეტუვის სახელმწიფო გერბი, 1920-1950 წწ.

სურ. 7.1. ვიტიისი, იაქე ბალჩიუკონიენეს მიერ გადსახლებაში ამოქარგული, 1950 წ.

სურ. 7.2. ვიტიისი, იანინა ტარაპაიტა-შლიზურიენეს მიერ გადსახლებაში ამოქარგული, 1950 წ.

12. A wooden coat of arms of Lithuania made in 1944, Šiaulių Aušros muziejus, ŠAM T–D 2801.

13. Coat of arms of Lithuania made of clay, ca. 1920-1950, Okupacijų ir laisvės kovų muziejus, OLKM D 3387.

14. Agnė Railaitė-Bardė, The Great Coat of Arms of Lithuania: To Be, or Not to Be?, *Genealogica & Heraldica XXXV: Reformation Revolution Restoration*, ed. Paul A. Fox, Cambridge, 2023, pp. 305–319; Mstislavo Dobužinskio heraldinis ir veksilologinis palikimas . Mstislavas Dobužinskis's Heraldic and Vexillological Legacy, Mstislavo Dobužinskio heraldika: ne tik mokslas, bet ir menas . Mstislavas Dobužinskis's heraldry: not only a science, it is an art, edited by Milda Kvizikevičiūtė, Diana Norkūnienė, Jurgita Kristina Pačkauskienė, Viktorija Vaitkevičiūtė, Vilnius, 2018, pp. 15–45.

15. Vytis embroidered in exile by Jadžė Balčiukonienė in 1950, Tauragės krašto muziejus Santaka, TKM T 54.

სურ. 8. ვიტისი, ტარესა ვერნიენეს მიერ გადასახლებაში ამოქარგული, 1955 წ.

სურ. 9.1. ლიეტუვის სახელმწიფო გერბი. ავტორი: ტადას დაუბირდასი, 1918 წ.

სურ. 9.2. ვიტისი, ნახატი. ავტორი: პეტრას კალპოკასი, 1910-იანი წლები.

შექმნილი გერბების ფარებს ჰგავს. მხედრის გამოსახულება კი ტიპურია ომებს შორის პერიოდში გამოყენებული გამოსახულებებისა.

კიდევ ერთ მაგალითს წარმოადგენს ინტას ბანაკში შექმნილი ლიეტუვის სახელმწიფო გერბი (იხ. სურათი 7.2.). ეს გერბიც 1950 წელს არის მოქარგული იანინა ტარაპაიტე-შლიბურიენეს მიერ, რომელიც პარტიზანული კავშირის წევრი იყო. იგი 1948 წელს პარტიზანული საქმიანობის გამო დააპატიმრეს და კაუნასის ციხეში მძიმე შრომა მიუსაჯეს. ამავე წელს სამხედრო ტრიბუნალმა ის ათი წლით შრომით გამასწორებელ ბანაკში გაგზავნა, გადასახლა ინტასა და აბეზის ბანაკებში (ორივე კომის საბჭოთა ავტონომიურ სოციალისტურ რესპუბლიკაში მდებარეობდა). იგი 1954 წელს ლიეტუვაში დაბრუნდა.¹⁶

უფრო მდიდრული და დეტალური წყაროა ტერესე ვერნიენეს მიერ გადასახლებაში ნაქარგი ვიტისი (იხ. სურათი 8).¹⁷ აღნიშნულ ხელნაკეთ ნივთზე არა მხოლოდ ლიეტუვის რაინდი, არამედ მის ქვეშ გედმინასის სვეტები და ლიეტუვის სამფეოვანი დროშის ფერებში ზოგიერთი ელემენტი გამოსახული. ეს ვიტისი, განსაკუთრებით კი რაინდის მუზარადის სამფეოვანი მანტია, ომებს შორის პერიოდში შექმნილ ლიეტუვურ ჰერალდიკურ ნიშნებს ჰგავს. ანალოგიური რაინდის მუზარადის სამფეოვანი მანტია გამოსახულია 1910-1920-იან წლებში ლიეტუველი მხატვრების, ტადას დაუბირდასისა და პეტრას კალპოკასის მიერ შექმნილ სახელმწიფო გერბებზე (იხ. სურათი 9.1. და 9.2.).¹⁸ მუხის ტოტების მორთულობაც ამ პერიოდის გამოგონებაა. ლიეტუვის დიდ სამთავროში მუხის ფოთლები, ტოტები და რკოები არასდროს არ გამოიყენებოდა.

არსებული წყაროები მიუთითებს იმას, რომ ვიტისი ლიეტუვის მოქალაქეებს შთააგონებდა, რომ არ დამორჩილებოდნენ ჩაგვრას, თუმცა მხოლოდ ის არ ყოფილა ერთადერთი. არანაკლებ მნიშვნელოვანი იყო გედმინასის სვეტები, რომელიც სათავეს იღებს ლიეტუვის დიდი მთავრების უძველესი და მნიშვნელოვანი გედმინიდეების (Gediminaičiai) დინასტიიდან. ეს სიმბოლო გადასახლებაში სი-

16. Vytis embroidered in exile by Janina Tarapaitė-Šliburienė, a partisan liaison, in 1950, Raseinių krašto istorijos muziejus, RKIM E 1678.

17. Vytis embroidered in exile by Teresė Varnienė in 1955, Lietuvos nacionalinis muziejus, LNM IRN 823.

18. Coat of arms of Lithuania created by Tadas Daugirdas in 1918, Lietuvos nacionalinis muziejus, LNM T 1670; Painting "Vytis" created by Petras Kalpokas in the 1910s, Vytauto Didžiojo karo muziejus, VDKM D 1.

ცოცხლის რისკის ფასად გამოიყენებოდა და წარმოუდგენელი საშუალებებით იქმნებოდა. ერთ-ერთი საუკეთესო მაგალითია 1946 წელს უცნობი ავტორის მიერ მოქარგული ცხვირ-სახოცი, რომელიც ციხის მეგობარს აჩუქა (იხ. სურათი 10.1).¹⁹ გედიმინასის სვეტები და სხვა ელემენტები ნაქარგია თევზის ფხისაგან დამზადებული ნემსით. გაჭირვებამ და სურვილმა შესაძლოა უკიდურესი შემოქმედებითობისაკენ უბიძგოს ადამიანს. ხელნაკეთი ნივთი, რომელსაც ეროვნული სიმბოლოები ჰქონდა გამოსახული, ხშირად საჩუქრად გამოიყენებოდა. მაგალითად, პარტიზანული კავშირის წევრის, სალომეია სტრიბიტე-ზილეს (მეტსახელად „დიდი ბულბული“) მიერ დამზადებული ცხვირსახოცი - საჩუქრად ციხის მეგობრის, იონას ბუჩინსკასისთვის, რომელმაც იგი გადასახლებაში შეინახა და ლიეტუვაში ჩამოიტანა. ამ ცხვირსახოცზეც გედიმინასის სვეტებია ამოქარგული (სურათი 10.2).²⁰

სახელმწიფოს მსგავსად, გადასახებული ან პარტიზანი ლიეტუველები სახელმწიფო ინსიგნიებს არა მხოლოდ ინდივიდუალური სიმბოლოების სახით, არამედ სხვა ჰერალდიკური ნიშნების კომპოზიციურ ელემენტებადაც იყენებდნენ. ამის ერთ-ერთი საინტერესო მაგალითია ლიეტუვის მსროლელთა კავშირის გერბი, რომელიც 1950 წელს პარტიზანული კავშირის წევრმა იანინა ტარაპაიტე-შლიბურიენემ ამოქარგა ინტას ბანაკში (იხ. სურათი 11). ლოზუნგად ამოქარგული იყო სიტყვები: „დატყვევებული სამშობლოს მონატრება“, თუმცა 1954 წელს, ლიეტუვაში დაბრუნებისას, სიტყვა „დატყვევებული“, თავად იანინას უსაფრთხოების მიზნით, წაშლილია.²¹ ეს ამოქარგული გერბი საინტერესო მაგალითია მისი დამატებითი ელემენტების გამო. აღსანიშნავია, ლიეტუვის მსროლელთა კავშირის 20 წლის იუბილისადმი მიძღვნილი ფოტო, სადაც მოცემულია ორი სახელმწიფო გერბი, რომლებზეც იაგელონების ორმაგი ჯვარია

სურ. 10.1. ცხვირსახოცი, გედიმინასის სვეტების ნაქარგით. უცნობი ავტორი, 1946 წ.

სურ. 10.2. ცხვირსახოცი, გედიმინასის სვეტების ნაქარგით. ავტორი: პარტიზანული კავშირის წევრი, სალომეია სტრიბიტე-ზილე.

სურ. 11. ლიეტუვის მსროლელთა კავშირის გერბი. მოქარგულია იანინა ტარაპაიტე-შლიბურიენის მიერ, 1950 წ.

19. A handkerchief with the Pillars of Gediminas embroidered by an unknown author in 1946, Lietuvos nacionalinis muziejus, LNM SD 2688.

20. A handkerchief with the Pillars of Gediminas embroidered by partisan liaison Salomėja Stirbytė-Zylė (nicknamed the Great Chickadee), Raseinių krašto istorijos muziejus, RKIM GEK 9252.

21. The armorial bearings of the Riflemen's Union embroidered in 1950 by partisan liaison Janina Tarapaitė-Šliburienė, Raseinių krašto istorijos muziejus, RKIM E 1677.

The Lithuanian Riflemen's Union 20th anniversary celebration in 1939, Lietuvos centrinis valstybės archyvas, FX . 9 . P-00245.

სურ. 12. ლიეტუვის მსროლელთა კავშირის დაარსების
20 წლის საიუბილეო ცერემონია, 1939 წ.

გამოსახული (იხ. სურათი 12).²² ეს არის ლიეტუვის მსროლელთა კავშირის გერბები. ორმაგი ჯვარი თავდაპირველად მსროლელთა კავშირის დროშებზე იყო გამოსახული, თუმცა კავშირის დროშა რამდენჯერმე შეიცვალა. 1930-იანი წლების ბოლოს მსროლელთა კავშირის დროშაზე გამოსახული იყო კავშირის ემბლემა დამატებითი ელემენტებით - შაშხანითა და საყვირით. ავერსზე კი ლიეტუვის სახელმწიფო გერბი და გედიმინასის ოთხი სვეტი.²³ საგულისხმოა, რომ გადასახლებულმა ქალმა ქარგვისას მსროლელთა კავშირის ინსიგნიაზე რამდენიმე ელემენტი დაამატა, თუმცა დროშებზე გამოსახული ყველა ელემენტი არ გამოუყენებია. ამგვარად, მან შექმნა სრულიად ახალი კომპოზიცია, რაც ნაწილობრივ ეფუძნებოდა მის ცოდნას ლიეტუვის დიდი სამთავროს ჰერალდიკური ნიშნების შესახებ (მაგალითად, ლიეტუვის მთავრების გვირგვინი), ხოლო, ნაწილობრივ კი - ომებს შორის პერიოდის სახელმწიფო სიმბოლოებს: სამფეოროვან დროშას, ხმალსა და მუხის ფოთლებს.

ბევრად მეტის თქმა შეიძლება იმ სახელმწიფო სიმბოლოებზე, რაც მრავლად გამოიყენებოდა პარტიზანების ინსიგნებში, რეგალიებსა და ა.შ. მიუხედავად პარტიზანული საქმიანობისათვის უკიდურესად ცუდი პირობებისა, დიდი ყურადღება ეთმობოდა პარტიზანულ ინსიგნიას. შემორჩენილი წყაროების მიხედვით, იყენებდნენ ლიეტუვის სახელმწიფო გერბს, გედიმინასის სვეტებსა და ორმაგ ჯვარს. ეს ელემენტები შერწყმული იყო ლიეტუვის დროშის ფერებსა და მუხის ხის სიმბოლიკასთან, რაც პოპულარული იყო ომებს შორის პერიოდში. გარდა ამისა, ზოგიერთ დიზაინში ეს ინდივიდუალური ჰერალდიკური სიმბოლოები გარკვეულ იერარქიას ქმნიდა, კერძოდ, გერბები პარტიზანულ ნოდებებს შეესაბამებოდა (იხ. სურათი 13).²⁴ ილუსტრაციის მიხედვით, სამკუთხედებში მოცემული სიტყვები ფერებს წარმოადგენს: ლიეტუვეური სიტყვები *geltona*, *žalia*, *raudona* ინგლისურად ყვითელს, მწვანესა და წითელს ნიშნავს.

22. The Lithuanian Riflemen's Union 20th anniversary celebration in 1939, Lietuvos centrinis valstybės archyvas, FX . 9 . P-00245.

23. Eduardas Remecas, Tarpukario Lietuvos šaulių sąjungos atributai: vėliavos ir apdovanojimai, Karo archyvas. 2017, 32, p. 221–225.

24. Fragment of draft rules on military ranks and insignia of partisans' current positions created in 1949, Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-1, ap. 58, b. 44618.3, fol. 163r; Service insignia of partisan officers created in 1946, Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-1, ap. 58, b. 44618.3, fol. 58r; Project of the Lithuanian Freedom Struggle Movement signs drafted by the headquarters of the Algimantas District of Eastern Lithuania in 1949, Okupacijų ir laisvės kovų muziejus, OLKM PDK 1658.21.

საბოლოოდ, 1949 წელს პარტიზანული მოძრაობის ხელმძღვანელობამ დაამტკიცა პარტიზანული ნიშნების აღწერისა და ტარების წესების პროექტი, რომლის თანახმადაც, ლიეტუველი თავისუფლებისათვის მებრძოლების შევრონი უნდა ყოფილიყო მწვანე რომბი, ცენტრში წითელ არშიიანი იაგელონების ორმაგი შავი ჯვრით (იხ. სურათი 14). ყველა ლიეტუველი პარტიზანი ვალდებული იყო, რომ ეს ნიშანი ეტარებინა ქურთუკის მარცხენა სახელოზე, მხარსა და იდაყვს შორის.²⁵ ლიეტუველურ ჰერალდიკაში აღნიშნული შევრონის ფერები სიახლეს წარმოადგენდა. შესაძლოა, მწვანე ფერს უპირატესობა მიენიჭა ტყის დომინანტურ ფერებთან დასაკავშირებლად.

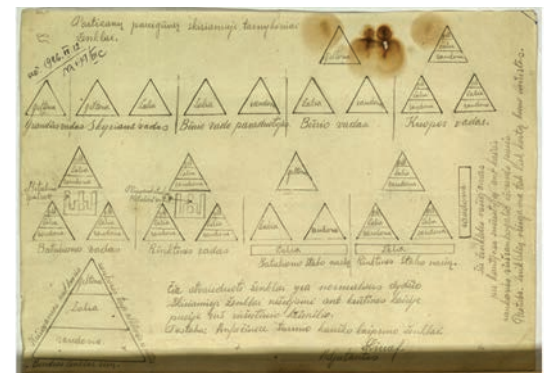
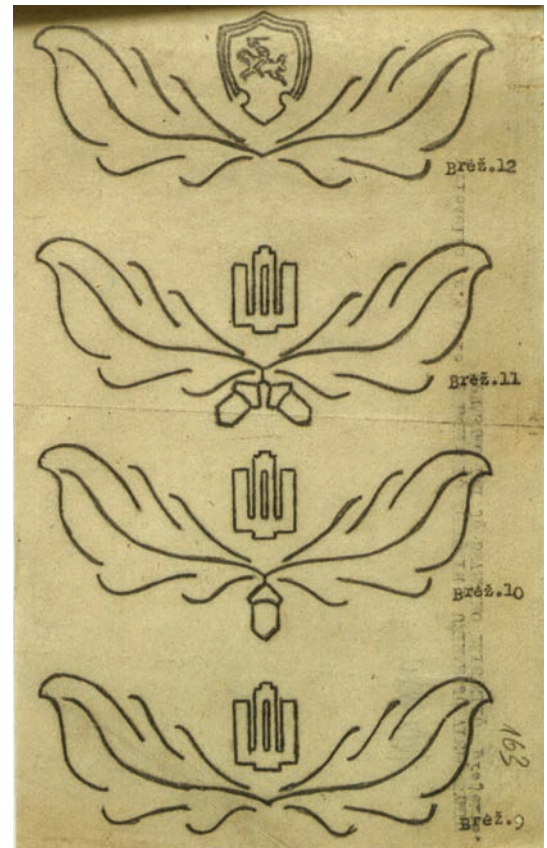
ორმაგი ჯვარი იყო ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული სიმბოლო, რომელიც პარტიზანთა ინსიგნიაში გამოიყენებოდა. მიუხედავად ამისა, ლიეტუვის რაინდი, როგორც გერბის ფიგურა, საკვანძო როლს ასრულებდა, რომელიც ბეჭდებზეც გამოიყენებოდა. ამას მოწმობს პარტიზანული ბრძოლების ველზე აღმოჩენილი შტამპი ვიტისის გამოსახულებით.²⁶ ასევე ვიტისი გამოიყენებოდა პარტიზანული ჯილდოების სიგელებშიც, სადაც გამოსახული იყო მუხის ფოთლებითა და ეროვნული ლენტებით მდიდრულად შემკული ლიეტუვის სახელმწიფო გერბი.²⁷

ისევ და ისევ, ლიეტუვის სახელმწიფო გერბი ხშირად იყო კომბინირებული მუხის ხეებსა ან სხვა ეროვნულ სიმბოლოებთან, აგრეთვე გედიმინასის სვეტებსა და ორმაგ ჯვართან. მსგავსი სიმბოლოები გამოიყენებოდა გამორჩეული მებრძოლებისათვის განკუთვნილ პარტიზანულ ჯილდოებსა და მედლებში, ასევე მათ მიერ გამოცემულ მცირე გაზეთებში, სიმღერების კრებულებსა და სხვა დოკუმენტებში. ამასთანავე დატანილი იყო მსროლელთა კავშირის სიმბოლიკაც: შაშხანითა და საყვირით დამშვენებული ორმაგი ჯვარი. მოცემულ წყაროებში ჰერალდიკური ელემენტები საკმაოდ თავისუფლად არის განხილული, ასევე შეინიშნება ფერების ახლებური ინტერპრეტაციებიც. ამასთანავე აღსანიშნავია ლიეტუველური სიმბოლიკის

25. Partisan distinctive badge project created in 1949, Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-3, ap. 9, b. 2, fol. 119r.

26. Signet ring from the mid-20th century, Šiaulių Aušros muziejus, SAM T-D 4224.

27. Lithuanian Freedom Fighters' Movement Distinction Sheet from the mid-20th century, Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-12, ap. 2, b. 1, fol. 18.

სურ. 13. პარტიზანების სამხედრო წოდებებისა და თანამდებობების განმარტებადანი ნიშნების კანონპროექტის ფრაგმენტი, 1949 წ.

სურ. 14. პარტიზანული განმასხვავებელი ნიშნების პროექტი, 1949 წ.

სურ. 15. გატივალის პარტიზანული რაზმის მეთაურის ბეჭედი;

ალგიმანტასის ოლქის სარდლის ბეჭედი;

შარუნასის ესკადრონის სარდლის ბეჭედი;

კ. მარგისის ესკადრონის სარდლის ბეჭედი;

აღდგომის ოლქის ბეჭედი;

ლიეტუვის დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლთა ორგანიზაციის ბეჭედი;

მაირონისის ესკადრონის ბეჭედი;

გედიმინასის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულის (Lithuanian Tėvūnija) ბეჭედი;

კესტუტისის ოლქის ბეჭედი;

რკინის მგლის ესკადრონის სარდლის ბეჭედი.

ჭარბი გამოყენება, მაგალითად, ერთი ლიეტუვური სიმბოლოს მეორეთი გადაფარვა. გარდა ამისა, ბევრ შემთხვევაში ჰერალდიკური სიმბოლოები დილექტანტურად არის შესრულებული.²⁸

პარტიზანების ბეჭდების მოკლე ანალიზიც ამ თემასთან არის დაკავშირებული (სურათი 15). თითქმის ყველა ბეჭედზე გამოსახულია ერთმანეთისაგან განსხვავებული ვიტისი.²⁹ ჯერჯერობით მხოლოდ ორი ბეჭედი აღმოჩენილი, რომლებზეც გედიმინასის სვეტებია გამოსახული. ორივე მათგანი დაკავშირებულია ლიეტუვის დიდ მთავარ გედიმინასთან, ვის სახელსაც ლიეტუვის მმართველი დინასტიის ეს სიმბოლო ატარებს. ბოლო ორი ბეჭედი „კესტუტისისა“ და „რკინის მგლის“ პარტიზანული რაზმების აღმნიშვნელია.³⁰ კესტუტისი გედიმინასის ვაჟი იყო. რკინის მგელი კი გედიმინასის შესახებ ერთ-ერთ ლეგენდასთან არის დაკავშირებული, რომლის თანახმადაც, გედიმინასს დაესიზმრა, რომ რკინის მგელი ყმუოდა, რაც ვილნიუსის სამომავლო დიდებას მოასწავებდა.

წყაროების კიდევ ერთ ჯგუფს წარმოადგენს პარტიზანთა და გადასახლებულთა საფოსტო ბარათები და დღიურები, რომლებიც უფრო დახვეწილად არის შესრულებული და ჰერალდიკური ნიშნებიც მოხერხებულადაა ჩასმული. მაგალითად, გედიმინასის სვეტები სააღდგომო კვერცხების მორთულობაში იყო შეფარული (იხ. სურათი 16).³¹ ზოგადად, სა-

28. Newspaper „Laisvės balsas“, Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-12, ap. 1, b. 5; newspaper „Laisvės balsas“, Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-12, ap. 1, b. 5; newspaper „Prisikėlimo ugnis“, Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-12, ap. 1, b. 6.

29. Seal of the commander of the Betygala partisan squad, Raseinių krašto istorijos muziejus, RKIM GEK 33; Seal of the Commander of the Algimantas District, Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-12, ap. 1, b. 8, fol. 24r; Seal of the commander of the Šarūnas squadron, Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-12, ap. 1, b. 8, fol. 25r; Seal of the commander of the K. Margis squadron, Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-12, ap. 1, b. 8, fol. 37r; Resurrection District Seal, Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-12, ap. 3, b. 4, fol. 7r; Seal of the Lithuanian Independence Fighters Organization, Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-12, ap. 3, b. 11; Seal of the Maironis squadron, Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-12, ap. 2, b. 1; Seal of the Gediminas Administrative Territorial Unit (Lithuanian Tėvūnija), Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-12, ap. 2, b. 1.

30. Kėstutis District Seal, Vytauto Didžiojo karo muziejus, VDKM E 9206; Seal of the commander of the Iron Wolf squadron, Lietuvos ypatingasis archyvas, F. K-12, ap. 3, b. 3, fol. 109r.

31. Excerpt from the 1951 diary of exile Ferdinandas Algis Tamašiūnas about Easter in exile, Karelina, Upper Ket River, Tomsk oblast, April 5, 1953, Okupacijų ir laisvės kovų muziejus, LN-TR0109; Fragment of the postcard „ALELIUJA!“ by political prisoner Vladas Pupšis, sent to his relatives in Lithuania on the occasion of Easter, 030th column, Ozerlag, Irkutsk region, March 20, 1955, Okupacijų ir laisvės kovų muziejus, TR917.

ფოსტო ბარათები ლიეტუვურ სახელმწიფო სიმბოლოებს სხვა ეროვნულ ატრიბუტებთან აერთიანებს, ესენია: ყვავილები, მუხის ფოთლები თუ მცენარეთა სხვადასხვა ორნამენტი, ლიეტუვური სახელმწიფოებრიობისათვის მნიშვნელოვანი ნაგებობები, იარაღი, რელიგიური დღესასწაულებისათვის დამახასიათებელი სიმბოლოები, პარტიზანები, ეროვნულ სამოსში გამოწყობილი ქალები და სხვა. ზოგიერთი საფოსტო ბარათი ნაქარგი ქსოვილისგან არის დამზადებული. მაგალითად, 1950 წელს პარტიზანული კავშირის წევრის, გადასახლებული კლემენტინა კემეკლიტე-პურიენას (მეტსახელად „ჭაობის გულყვითელა“) მიერ პოლიტიკური პატიმარი ძმისათვის, პეტრას კემეკლისისათვის გაგზავნილი საფოსტო ბარათი, რომელშიც მფარველი წმინდანის დღეს ულოცავს. ზედა მარცხენა კუთხეში ლიეტუვის დროშის ფერადი ზოლებია ამოქარგული, მის ქვემოთ - ორმაგი ჯვარი, რომელიც კესანების თაიგულებით არის გარშემორტყმული. კლემენტინა ძმას სამშობლოში მალე დაბრუნებას უსურვებდა.³² კვლევაში გამოყენებულ საფოსტო ბარათებში უმეტესად დომინირებს ორმაგი ჯვარი, შედარებით იშვიათად - ვიტისი და გედიმინასის სვეტები. ლიეტუვის დიდი სამთავროს ჰერალდიკური ტრადიციისაგან განსახვევებით, სადაც ორმაგი ჯვარი და გედიმინასის სვეტები ოქროსფერ ან ყვითელ ფერში იყო შესრულებული, საფოსტო ბარათებზე ძირითადად თეთრად იყო გამოსახული. სავარაუდოდ, ეს არჩევანი შემთხვევით არ გაკეთებულა, არამედ კონტრასტის საშუალებით სახელმწიფო სიმბოლოების გამოკვეთას ისახავდა მიზნად.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია პორტსიგარები და ყუთები, კერძოდ, რამდენიმე მათგანი არის ცნობილი. მაგალითად, ერთერთ პორტსიგარზე ამოკვეთილია ვიტისი, გედიმინასის სვეტები და 1947 წელი (იხ. სურათი 17). რევერსზე გამოსახულია საბჭოთა სიმბოლიკის დამცინავი სცენა: გრძელ კაბაში შემოსილი ქალი, რომელიც ლიეტუვას განასახიერებს და დგას დრაკონზე, რომლის თავიც სტალინს ჰგავს. ქალს ერთ ხელში უჭირავს მოფრიალე დროშა, მეორეში კი ხმალი, რომლითაც დრაკონს აჭრის

32. A greeting for a brother, political prisoner, embroidered by partisan liaison and exile Klementina Kemeklytė-Purienė (nicknamed Marsh-Marigold) in 1950, Lietuvos nacionalinis muziejus, LNM IRN 676.

სურ. 16. გედიმინასის სვეტები პარტიზანებისა და გადასახლებულების სააღდგომო კვარცხების მორთულობაში.

სურ. 17. ლიეტუველი პარტიზანების მიერ გამოყენებული პორტსიგარი, 1947 წ.

სურ. 18. პორტსიგარი, რომელზეც გამოსახულია ლიეტუვის სახელმწიფო გერბი და სიმბოლოები, 1945 წ.

სურ. 19. არყის ხის ქერქისაგან დამზადებული ყუთი, 1942 წ.

თავს. წინ ტანკი და თვითმფრინავებია გამოსახული, ქვემოთ კი კრემლის დაბომბილი კოშკები. კიდევზე მოჩუქურთმებულია გეომეტრიული ორნამენტები და წარწერები: „ჩვენ ლიეტუველები ვართ, ლიეტუველებად დავრჩებით“ და „ლიეტუველო! არ დაიგნყო ლიეტუვა“.³³ კიდევ ერთი საინტერესო პორტსიგარი, რომელიც, სავარაუდოდ, პარტიზანს ეკუთვნოდა, 1945 წელს არის დამზადებული (იხ. სურათი 18). მასზე გამოსახულია ჯარისკაცის ფიგურა, რომლის ჩაფხუტიც ორმაგი ჯვრით არის მორთული. ჯარისკაცთან ერთად პორტსიგარზე გამოსახულია ჩიტი, ცხენის თავი, თარიღი და ინიციალები. აღსანიშნავია, რომ ჯარისკაცის ფიგურას მსროლელთა კავშირის ნიშანი, გედიმინასის სვეტები და ლიეტუვის სამფეროვანი დროშა ამჟღავნებს.³⁴

შემდეგი მაგალითი უნიკალური წყაროა, ვინაიდან ეს არის 1942 წელს არყის ხის ქერქისაგან დამზადებული ყუთი (იხ. სურათი 19). არყის ქერქი ციმბირში საკმაოდ პოპულარული მასალა იყო, მას ქალაქისა და ხის ნაცვლად იყენებდნენ. ქერქზე იქმნებოდა წერილები, საფოსტო ბარათები, ნახატები, გამონაკლის შემთხვევებში იხმარებოდა, როგორც საგანმანათლებლო მასალა ბავშვებისათვის წერა-კითხვის შესასწავლად. ყუთი, რომელიც უხვადაა მორთული ეროვნული ნახატებით, სამედიცინო სიმბოლოებით, ციმბირში ცხოვრების ამსახველი სურათებით, რკინის მგლის შესახებ ლეგენდისა და გედიმინასის გოთიკური ციხესიმაგრის კომპიტ, გადასახლებულებს უჩუქებიათ ექიმ ბრონიუს სიპაიჩიუსისათვის მადლიერების ნიშნად. მასზე წარმოდგენილი სიმბოლიკა ვილნიუსის, როგორც ლიეტუვის დედაქალაქის იდეის კონცეფციას აძლიერებდა, რომელიც ამ დროს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო. ყუთის ერთ-ერთი უნიკალური თავისებურება ისიცაა, რომ მასზე გამოსახულია ჟემაიტის გერბი (ფარზე გამოსახული დათვი). ეს არის ერთადერთი პარტიზანული და ემიგრანტული წყარო, რომელიც დღემდე არის ნაპოვნი და ასახავს ჰერალდიკას ან ჰერალდიკურ ელემენტებს, თუმცა არ ასახავს სახელმწიფო სიმბოლოებს.³⁵ ჟემაიტის

33. Portsigar used by Lithuanian partisans, made in 1947, Vytauto Didžiojo karo muziejus, VDKM E 11000.

34. Cigarette case featuring Lithuanian armorial bearings and symbols, Lietuvos nacionalinis muziejus, LNM IRN 5127.

35. Box made of birch bark, 1942, Vytauto Didžiojo karo muziejus, VDKM E 7377.

ტია ლიეტუვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან რეგიონს წარმოადგენდა ადრეც და დღესაც. დიდი ალბათობით, ყუთზე ჟემაიტის გერბის გამოსახვა პატივისცემას გამოხატავდა, ვინაიდან ექიმი წარმოშობით იმავე რეგიონიდან იყო.

საბოლოოდ შესაძლოა ითქვას, რომ ლიეტუვური დიასპორა, ტყეში მცხოვრები თავისუფლებისათვის მებრძოლი ლიეტუველი ხალხი და ისინიც, ვინც ციმბირში იყვნენ გადასახლებულები, უკიდურესად მძიმე პირობების მიუხედავად, თავისუფალი ლიეტუვის იდეისა და ლიეტუვური სახელმწიფო სიმბოლიკის შეენარჩუნებას ცდილობდნენ. ეროვნულ სიმბოლოებზე დაფუძნებული შემორჩენილი წყაროები მოწმობს ლიეტუვური ჰერალდიკური ტრადიციის არსებობას, რომელსაც ლიეტუველები დიდი სამთავროს დროიდან უფროთხილდებოდნენ. ასევე მიუთითებს მათ ძლიერ ისტორიულ თვითშეგნებაზე, რაც ლიეტუვის სახელმწიფოებრიობის ხანგრძლივ ისტორიასა და იმ ტრენდებს უკავშირდება, რომელთა პოპულარიზაციაც მსოფლიო ომებს შორის მიმდინარეობდა. ყველაზე გავრცელებული სიმბოლოები იყო: ლიეტუვის რაინდი, გედმინასის სვეტები, ორმაგი ჯვარი და ლიეტუვის მსროლელთა კავშირის ნიშანი. დღემდე შეგროვებული წყაროები მოწმობს, რომ საქალაქო ჰერალდიკის გამოყენება მხოლოდ ლიეტუვის დიასპორით იყო შემოფარგლული, გადასახლებული ლიეტუველების ნაკეთობებში ჟემაიტის რეგიონის გერბის გამოყენების მხოლოდ ერთი შემთხვევაა ცნობილი. დიასპორისაგან განსხვავებით, სადაც ლიეტუვური ჰერალდიკა საუკეთესო ხელსაწყოებისა და ტექნოლოგიების გამოყენებით იქმნებოდა, პარტიზანები და გადასახლებული პირები ჰერალდიკურ სიმბოლოებს ლითონისაგან, ხისა თუ ქერქისაგან დილეთანტურად კვეთდნენ. ისინი იმ საღებავებით ხატავდნენ, რაც გააჩნდათ, ან ქსოვილების ნაჭრებზე ქარგავდნენ ძაფებით, რომელსაც წინდებსა და საცვლებს აცლიდნენ, ნემსად კი თევზის ფხას იყენებდნენ.

ისეთი ლიეტუვური ჰერალდიკური ფიგურები, როგორებიცაა: ლიეტუვის რაინდი, გედმინიდეების დინასტიის სვეტები, იაგელონების დინასტიის ორმაგი ჯვარი, ასევე სხვა გერბები და ეროვნული ნიშნები იმედის, პატივისცემის, გადარჩენის, იდენტობის

განმტკიცებისა და თავისუფლების ურყევი რწმენის სიმბოლოდ იქცა. ის პირები, რომლებიც ლიეტუვასა და ციმბირში მსგავს სიმბოლოებს იყენებდნენ, მკაცრად ისჯებოდნენ, თუმცა ამან ლიეტუველები ვერ შეაჩერა, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს იმას, თუ რა ძალა აქვს სახელმწიფოებრივ სიმბოლოებსა და ჰერალდიკას. არ აქვს მნიშვნელობა, რამდენად დილეთანტურად და უხარისხოდ არის ეს სიმბოლოები შექმნილი, მათში იმალება ძლიერი ძალა, რომელიც დატყვევებულ ხალხსაც კი უბიძგებს იმისაკენ, რომ შეინარჩუნოს იმედი, რწმენა და იბრძოლოს დამოუკიდებლობისათვის. დაე, ღმერთი იყოს მათი შემწე, ვისაც ჯერ კიდევ აქვს იმედი და იბრძვის თავისუფლებისათვის.

აბნე რაილაიტე-გარდე

ისტორიის დოქტორი, მკვლევარი,
ჰერალდიკის საერთაშორისო აკადემიის
ნამდვილი წევრი

იბრაჰიმ ჰაკკი კონიალი „საქართველოს დროშის“ შესახებ

აღნიშნულ სტატიაში განხილული იქნება ცნობილი თურქი მკვლევრის, ისტორიკოსისა და არქივისტის, იბრაჰიმ ჰაკკი კონიალის კვლევა საქართველოს დროშის შესახებ. ნაშრომში წარმოდგენილია სტამბოლში, თოფტაფის სასახლეში დაცული ევროპული საზღვაო რუკების (პორტოლანების) შესწავლის საფუძველზე შექმნილი სხვადასხვა ქვეყნის დროშის ესკიზები.

იბრაჰიმ ჰაკკის კვლევის განხილვამდე დავიმოწმებთ სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის თავმჯდომარის, მხატვარ-ჰერალდიკოსის, საქართველოს სახელმწიფო გერბის ავტორის, მამუკა გონგაძის, მოხსენების ანოტაციას საქართველოს ჰერალდიკური სიმბოლოების შექმნაში ევროპული პორტოლანების როლის შესახებ: „საქართველო მაგალითია იმისა, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია თანამედროვე სახელმწიფო სიმბოლოების შემუშავებისათვის ისტორიული წყაროების მოძიება და კვლევა. საქართველოს საერთო სახელმწიფოებრივი, სახელმწიფო მნიშვნელობისა და მუნიციპალური სიმბოლოების ჰერალდიკური და ვექსილოლოგიური საფუძველი სწორედ ისტორიულ წყაროებს, მათ კვლევასა და ანალიზს ეყრდნობა. ეს პროცესი არ დასრულებულა და ფართო სამეცნიერო-საექსპერტო ჩართულობას მოითხოვს. 1991 წლის 9 აპრილს გამოცხადებული საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის კვალდაკვალ აღდგა პირველი რესპუბლიკის (1918-21) კონსტიტუცია და რესპუბლიკის სიმბოლოები: ჰიმნი, დროშა, გერბი (მცირე სახეცვლილებით)... დღევანდელი სახელმწიფო დროშის ვიზუალური მასალა სწორედ საზღვაო რუკა - პორტოლანია. მოძიებული და საქართველოში ჩამოტანილი იქნა ათამდე პორტოლანი, მათ შორის, 90-იან წლებში¹ სლაიდების სახით, ხოლო შემდგომ მაღალი რეზოლუციების ფაილები. კვლევა, წერილობითი და სხვადასხვა ვიზუალური წყაროების მოძიება გრძელდება. გამოჩნდა თანამედროვე ხუთჯვრიანი დროშის წინამორბედი ჩვენი შორეული წინაპრების ხელში [იგულისხმება ჯვრისა და ოთხი რგოლის კომპოზიცია, რომელიც ქრისტესა და

ოთხ მახარობელს განასახიერებს]... ჩვენი ჰერალდიკის, ვექსილოლოგიის, ფალერისტიკის, ნუმიზმატიკისა და სხვა თანამედროვე დარგების განვითარება პირდაპირ კავშირშია წყაროების მოძიებასთან, მათ ანალიზთან და თანამედროვე სახელმწიფო მნიშვნელობის სიმბოლოებად დადგენასთან“.²

როგორც ვხედავთ, პორტოლანები საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლიკის კვლევაში უდიდეს როლს თამაშობს. ამიტომ აუცილებელია, ქართველ მკითხველს გავაცნოთ, ჩვენი უახლოესი მეზობლის, თურქეთის რესპუბლიკის არქივებში დაცული ქართული ჰერალდიკური მემკვიდრეობის შესახებ არსებული მასალები. მათ შორის აღსანიშნავია იბრაჰიმ ჰაკკის კვლევა საქართველოს დროშის შესახებ. ხაზი უნდა გავუსვათ იმ ფაქტს, რომ მიუხედავად იმისა, ამ წყაროს შესახებ ცნობილი იყო ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 90-იან წლებში, სახელმწიფო კომისიის წევრებს ნაშრომზე ხელი არ მიუწვდებოდათ.

2013 წელს საქართველოს პარლამენტთან არსებული ჰერალდიკის სახელმწიფო საბჭოს წარმომადგენლებმა, თავმჯდომარის მოადგილემ, მამუკა გონგაძემ და ჰერალდიკის სპეციალისტმა მირიან კიკნაძემ თურქეთის რესპუბლიკის ქალაქ სტამბოლში ოფიციალური მივლინებისას, ადგილობრივი ქართული დიასპორის უშუალო მეცადინეობითა და დახმარებით, ათათურქის სახელობის ბიბლიოთეკაში მოიპოვეს იბრაჰიმ ჰაკკის ნაშრომის ასლი. განვლილმა დრომ აჩვენა, რომ სამეცნიერო თვალსაზრისით, იბრაჰიმ ჰაკკი კონიალის გამოკვლევა საკმაოდ მნიშვნელოვანი მონაპოვარია ქართული ჰერალდიკის ისტორიის შესწავლისთვის. ამასთან ის საინტერესოა მსოფლიო საისტორიო წრეებისთვისაც (ნაშრომის მნიშვნელობის შესახებ საუბარი დეტალურად ქვემოთ გვექნება).

იბრაჰიმ ჰაკკი (სრული სახელი - იბრაჰიმ ჰაკკი კონიალი) 1896 წელს ოსმალეთის იმპერიის აღმოსავლეთ ანატოლიის ქალაქ კონიაში დაიბადა (იხ. სურათი 1). იგი საკმაოდ

1. გონგაძე, მ. (2023). შუა საუკუნეების ევროპული პორტოლანები და საქართველოს სახელმწიფო დროშა: საკითხის ისტორია. საისტორიო კრებული №9.

2. გონგაძე, მ. (2023). ისტორიული წყაროები (პორტოლანები) სახელმწიფო სიმბოლოების დადგენის პროცესში. ჰერალდიკისა და ვექსილოლოგიის III კონფერენცია, მოხსენებათა თეზისები.

კონსერვატორულ გარემოში აღიზარდა, რამაც შემდგომში მისი მსოფლმხედველობა და მოღვაწეობა განსაზღვრა. დაწყებითი განათლება თურქეთის სულთნის აბდულჰამიდ მეორის დროს დაარსებულ ევროპული ყაიდის სასულიერო სკოლაში - „Rüşdiyye-i Füyûzât-ı Hamidiyye“ მიიღო.³ შემდგომ სწავლა განაგრძო მედრესეში, სადაც შეისწავლა არაბული და ისლამური თეოლოგია. იბრაჰიმ ჰაკკი სწორედ მედრესეში სწავლის დროს გაეცნო იბრაჰიმ ჰაკკი ეზრუმელის შემოქმედებას და თავის სახელს დაუმატა „ჰაკკი“ (არაბ. ალ-ჰაკკი - მართალი, ჭეშმარიტი - ალაჰის 99 სახელიდან ერთ-ერთი).⁴

პირველი მსოფლო ომის დროს, სამხედრო ტექნიკური სასწავლებლის დასრულების შემდეგ, მას ოსმალეთის რკინიგზაში საჯარო მოხელის პოსტი ეკავა. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ქალაქ ბათუმის ოსმალური ოკუპაციის პერიოდში იბრაჰიმ ჰაკკი ბათუმის რკინიგზის სადგურის დირექტორი იყო. ომის დასრულებისა და ოსმალეთის იმპერიის დაშლის შემდგომ ჰაკკი მშობლიურ კონიაში დასახლდა. თავდაპირველად ჟურნალისტობას მიჰყო ხელი, რასაც მალევე მისი ლიტერატურული და მეცნიერული საქმიანობაც მოჰყვა. ჰაკკი ერთ-ერთი პირველი იყო, ვინც ხმა აღიმალა ოსმალეთის იმპერიის პერიოდის სახელმწიფო დოკუმენტებისა და ოსმალთა დინასტიის წევრების კუთვნილი ნივთების თურქეთიდან გადატანის წინააღმდეგ. 1931 წელს მან გაზეთ „Son Posta“-ში (თურქ. „უკანასკნელი ამბავი“) გამოაქვეყნა სტატია ოსმალური არქივის ბულგარეთში გაყიდვის შესახებ და წუხილი გამოთქვა.⁵ სწორედ მისი დამსახურებაა თურქეთის რესპუბლიკაში ქვეყნიდან ოსმალეთის იმპერიასთან დაკავშირებული ნივთების უკონტროლო გადინების შეზღუდვა და გატანილი დოკუმენტაციის უკან დაბრუნება. აქედან გამომდინარე, იბრაჰიმ ჰაკკი ოსმალური არქივის ერთ-ერთ დამაარსებლად და ოსმალური მემკვიდრეობის გადამრჩენლად ითვლება.⁶

1934 წელს თურქეთის რესპუბლიკაში მიღებული გვარების კანონის თანახმად, იბრაჰიმ

სურ. 1. იბრაჰიმ ჰაკკი კონიალი (1896-1984)

ჰაკკიმ გვარად აირჩია კონიალი (კონიელი, კონიის მკვიდრი), საკუთარი წარმომავლობის და მშობლიური ქალაქის მიხედვით.⁷ თურქულ ისტორიოგრაფიაში სწორედ ამ სახელითა და გვარით არის ის ცნობილი. გარდაიცვალა 1984 წლის 20 აგვისტოს აქმეჰირში, დაკრძალულია სტამბოლში, უსკუდარის ქარაჯააჰმეთის სასაფლაოზე.

იბრაჰიმ ჰაკკი კონიალის კალამს ეკუთვნის მრავალი ნაშრომი ოსმალეთის იმპერიის, სელჩუკთა იმპერიისა და თურქეთის სხვადასხვა ქალაქის ისტორიისა თუ ლეგენდის შესახებ. ჰაკკი იყო ერთ-ერთი ადამიანი, რომელიც ათათურქის დავალებით თურქეთის ისტორიას იკვლევდა და თურქების, როგორც ფასეული ისტორიული მემკვიდრეობის მქონე ერის, წარმოჩენას ცდილობდა. აქედან გამომდინარე, მას ხელი მიუწვდებოდა თურქეთის სხვადასხვა მუზეუმსა და არქივში დაცულ უამრავ ისტორიულ არტეფაქტსა და ნაშრომზე. ერთ-ერთი ასეთი წყაროა სტამბოლში, თოფქაფის სასახლის არქივში დაცული საზღვაო პორტოლანების შესახებ კვლევა (იხ. სურათი 2). ჰაკკის 1936 წელს გამოქვეყნებული ნაშრომი „Topkapı Sarayında Deri üzerinde yapılmış eski haritalar....“ (თოფქაფის სასახლეში დაცული ტყავზე შესრულებული ძველი რუკები) თურქეთის ისტორიის ფუნდამენტურ ნაშრომებს შორისაა⁸ და სტამბოლში „Zaman Kitaphane“-შია დაბეჭდილი. ჰაკკიმ შეისწავლა სასახლეში დაცული შუა საუკუნეების რამდენიმე საზღვაო პორტოლანი და წყარო: ოსმალთა ზღვაოსანის, პირი

3. Erdem Yücel. (2002). KONYALI, İbrahim Hakkı.

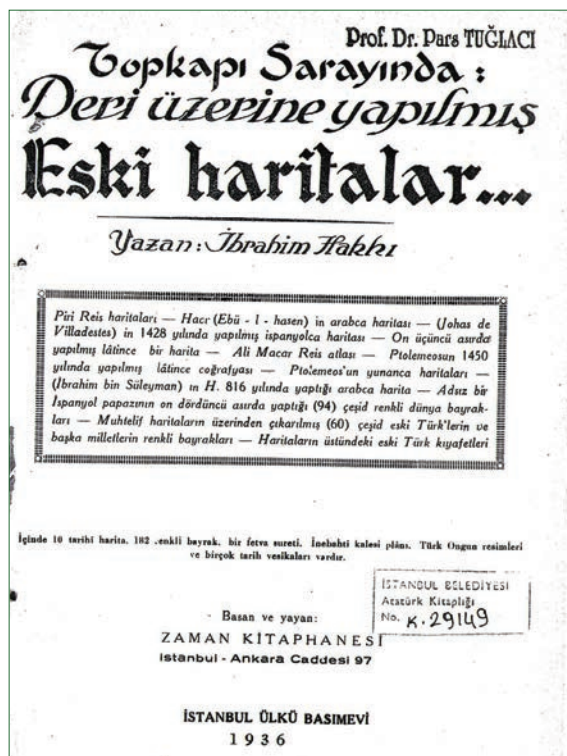
4. Milliyet. son güncellenme. (2023). Hakkı İsminin Anlamı Nedir? Hakkı Ne Demek, Ne Anlama Gelir?

5. Erdem Yücel. (2002). KONYALI, İbrahim Hakkı.

6. Ali Tüfekçi. (2020). İbrahim Hakkı Konyalı: Art historian who saved Ottoman heritage. Daily Sabah.

7. Erdem Yücel. (2002). KONYALI, İbrahim Hakkı.

8. Erdem Yücel. (2002). KONYALI, İbrahim Hakkı.

სურ. 2. „თოფქაფის სასახლეში დაცული ტყავზე შესრულებული ძველი რუკები“, იბრაჰიმ ჰაკკი, თავფურცელი და წიგნის ყდა.

რეისის არაბული რუკა, იოჰანეს ვილადესტეს მიერ 1428 წელს შესრულებული ესპანური რუკა, XIII საუკუნის ლათინური რუკა, ალი მაჯარ რეისის ატლასი, პტოლემეოსის მიერ 1450 წლით დათარიღებული „გეოგრაფია“ - ლათინურ ენაზე, მისივე ბერძნულენოვანი „გეოგრაფია“, იბრაჰიმ ბინ სულეიმანის ჰიჯრით 816 წელს შექმნილი არაბული რუკა, ანონიმი ავტორის მიერ XIV საუკუნეში შესრულებული სხვადასხვა სახელმწიფოს ფერადი დროშები, რამდენიმე ავტორის მიერ რუკებზე გამოსახული თურქული ტრადიციული და მსოფლიოს ხალხთა ეროვნული სამოსი. ჯამში, ნაშრომში განხილულია 10 ისტორიული რუკა, შუა საუკუნეებში შესრულებული ლეპანტოს ციხესიმაგრის გეგმა, თურქული ეროვნული სამოსელი და სხვა ისტორიული წყაროები.⁹

იბრაჰიმ ჰაკკის ნაშრომის წინასიტყვაობის მიხედვით, იდეა ავტორს თავად თურქი ერის დიდმა ლიდერმა, ათათურქმა მიაწოდა. „აღნიშნულ კვლევაზე სამი წელი მუხღრაუზ-რელად ვიმუშავე, რათა ხალხისათვის თურქი ერის ჭეშმარიტი ისტორია გამეცნო, რომელსაც სულთნის სასახლიდან ხელფასდანიშნული მემკთიანეები ამახინჯებდნენ“.¹⁰

პორტოლანზე დატანილი ინფორმაცია იმ ქვეყნებს მიაწვდის მრავალ ცნობას, რომელთაც ეროვნული დროშა ჯერ კიდევ არ გააჩნიათ ან ახლა იწყებენ მის შექმნაზე მუშაობას და არ აქვთ ინფორმაცია ისტორიული დროშის შესახებ.¹¹

აღსანიშნავია, რომ იბრაჰიმ ჰაკკის ნაშრომში მოყვანილი რუკა ქართული ჰერალდიკისათვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს. რუკის აღწერის თანახმად, იოჰანეს ვილადესტესის მიერ 1428 წელს ესპანურ ენაზე შესრულებული პორტოლანი თოფქაფის სასახლის №2756 საცავში (თანამედროვე სააღრიცხვო ნომერი - H.1826) ინახება (იხ. სურათი 3). რუკა დამზადებულია ანტილოპის ტყავით. ჰაკკის თქმით, რუკა დამშვენებულია მე-20 საუკუნის მაღალი პოლიგრაფიული ხარისხით დაბეჭდილი ქაღალდის მსგავსად, რამაც მისი გაოცება გამოიწვია. ის ასევე აღნიშნავს, რომ

9. İbrahim Hakki. (1936). Topkapı Sarayında Deri üzerinde yapılmış eski haritalar...

10. İbrahim Hakki. (1936). Topkapı Sarayında Deri üzerinde yapılmış eski haritalar...

11. İbrahim Hakki. (1936). Topkapı Sarayında Deri üzerinde yapılmış eski haritalar...

სურ. 3. იოჰანეს ვილადესტისის პორტოლანი, 1428 წ.

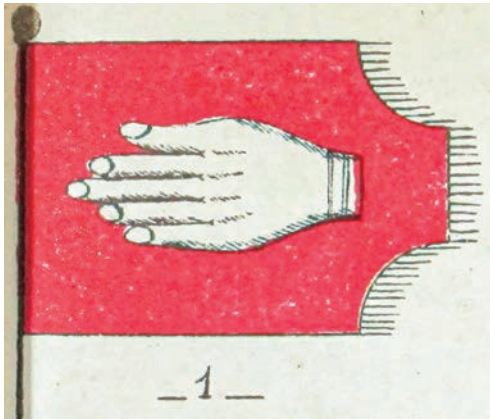
თოფქაფის სასახლეში დაცული პორტოლანებიდან ვილადესტისის რუკის მდგომარეობა განსაცვიფრებელია და მნახველი პორტოლანს ალფრთოვანებაში მოჰყავს.

რუკაზე ფერადი მელნით დატანილია XV საუკუნეში ცნობილი და სავაჭრო ფლოტებისათვის გახსნილი შავი და ხმელთაშუაზღვისპირეთის, ატლანტიკის ოკეანის სამხრეთ ნაწილის, ბალტიის ზღვისა და მათ გასწვრივ სანაპიროებზე არსებული ქალაქების, ციხესიმაგრეებისა და პორტების გამოსახულებანი. დიდი და ცნობილი ქალაქები ნითელი, ხოლო მეორეხარისხოვანი - ყავისფერნარევი შავი მელნით არის აღნიშნული. რუკის ზომები შეადგენს 80X117 სმ-ს. სულ რუკაზე გამოსახულია 58 ქვეყნის დროშა, რომლებიც ნატურალურ (ორიგინალურ) ფერებშია შესრულებული. ჰაკკი თვლის, რომ აღნიშნულ პორტოლანს მეცნიერებისათვის დღემდე არსებული ბევრი საიდუმლოს გამჟღავნება შეუძლია.

ახლა კი უშუალოდ გავეცნოთ იმ დროშის ისტორიას, რომელსაც იბრაჰიმ ჰაკკი ქართველთა დროშას უწოდებს:¹²

„დროშა №1 ქართული [ქართველთა] დროშა. ნითელ ფონზე თეთრი ხელის (ხელის მტევნის) გამოსახულებიანი ეს ქართული დროშა კავკასიის შავი ზღვის პირას მდებარე ახლანდელი ქალაქის, სოხუმის თავზეა აღმართული. ადრე ამ ქალაქს „საბასტოპოლი“ ერქვა. ამ დროშის მფლობელთა ზუსტი დასახელება ცოტა ძნელია. ძველად დიოსკურიად წოდებული ქალაქი საბასტოპოლი, აფხაზეთის = კოლხეთის მთავარი ქალაქი [დედაქალაქი] იყო. 1459 წლის 22 აპრილს თურქების [ოსმალების] წინააღმდეგ მებრძოლი ტრაპიზონის იმპერიის იმპერატორის, დავითის ლაშქარში აფხაზთა მთავარი, რეზია და მისი ძმა 30 000-იანი არმიით იყვნენ წარმოდგენილნი. ამ პერიოდში სოხუმის ქართველთა მიერ პყრობის გამო, ხელისმტევნიან დროშას არა აბაზთა [აფხაზთა], არამედ ქართველთა დროშა უნდა ვუწოდოთ. დროშაზე თეთრი ხელის მტევნის გამოსახვა „Yad-i-beyaza“-ს [თეთრი ხელის] თქმულებას უკავშირდება. ამასთანავე, ხელისა და მკლავის ერთად გამოსახვა „ხელმწიფობის“, ძალაუფლების პყრობის სიმბოლოა, რაც შემდგომში ოსმანის ძეგების [Osmanoğulları] დროშაზეც გადმოვიდა. ასეთი ტიპის დროშა მიაწინებდა

12. სტატიაში უცვლელად არის მოყვანილი ავტორის სტილი.

სურ. 4. ხელის მტევანი, „თოფაფის სასახლეში დაცული ტყავზე შესრულებული ძველი რუკები“, იბრაჰიმ ჰაკი, 1936.

დონის სამხრეთ-დასავლეთ საზღვართან ყუბანის აუზამდე ტერიტორიის კონტროლს (ჩრდილის დაცემას)“.¹³ (იხ. სურათი 4).

არანაკლებ საინტერესოა თავად სიმბოლოს - თეთრი ხელის წარმოშობის ისტორია. ჰაკი თეთრი ხელის მტევნის გამოყენებას „Yad-i-beyaza“-ს ლეგენდას უკავშირებს, რომელსაც რელიგიური ფესვები აქვს და გვხვდება სამივე მონოთეისტურ, აბრაამიტულ რელიგიაში: იუდაიზმში, ქრისტიანობასა და ისლამში. შესაბამისად, ამ ლეგენდის შესახებ წყაროები არის თორაში, ბიბლიასა და ყურანში. „თეთრი ხელის“ ლეგენდა წინასწარმეტყველი მოსესა და უფლის საუბარს უკავშირდება. კერძოდ, ძველ აღთქმაში, გამოსვლაში (ძვ. ებრაულად שְׁמִי [შემოთ]) უფალი მოსეს უბრძანებს: „*კვლავ უთხრა მას [მოსეს] უფალმა: უბეში ჩაიყავი ხელი! მანაც ჩაიყო უბეში ხელი, უკან გამოიღო და აჰა, ხედავს, თოვლივით გასთეთრებია კეთრისგან ხელი.*“¹⁴ ყურანში კი წინასწარმეტყველი მუსას (მოსეს არაბულენოვანი ტრანსკრიფცია) და ალაჰის შეხვედრა ასეა გადმოცემული: „*ჩაიყავი ხელი უბეში და ის გახდება თეთრი ცოდვის გარეშე!!!*“.¹⁵ იბრაჰიმ ჰაკი ისლამმცოდნე იყო, მან ყურანი ზედმიწევნით იცოდა და აქედან გამომდინარე, სოხუმის თავზე აღმართული თეთრხელიანი სიმბოლო ყურანს დაუკავშირა, ხოლო თეთრი ხელი ძალაუფლების ლეგიტიმაციის გამომხატველად მიიჩნია. სავარაუდოა, რომ თეთრი ხელის სიმბოლოს

წარმომავლობა მართლაც ხელმწიფობასა და ძალაუფლების ღვთიურ ლეგიტიმაციას უნდა უკავშირდებოდეს.

მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ სოხუმის, იგივე საბასტოპოლის თავზე ხელისმტევნიანი დროშის არსებობა ცნობილი იყო ქართული სამეცნიერო საზოგადოებისათვის. ვინაიდან ქართველ და უცხოელ მკვლევრებს ხელი არ მიუწვდებოდათ ვილადესტესის ორიგინალ პორტოლანზე, ისინი თვლიდნენ, რომ წითელ ფონზე არა ხელის მტევანი, არამედ ვენეციური ლომი იყო გამოსახული. ამის ერთ-ერთი მიზეზი ისაა, რომ პორტოლანების მკვლევრები ვილადესტესის რუკის დაბალი გარჩევადობის ფაილს იკვლევდნენ, სადაც ხელის მტევნის თითის ფალანგები გადღაბნილია და ლომის ფაფარს ჰგავს. ლომი კი იმ დროს ერთ-ერთი უძლიერესი საზღვაო სახელმწიფოს, ვენეციის რესპუბლიკის, სიმბოლო იყო. ამიტომ საბასტოპოლის თავზე ლომისთავიანი გამოსახულების მქონე დროშის არსებობა განიხილებოდა. რუსი მკვლევარი იგორ ფომენკო თავის წიგნში - „სამყაროს სახე პორტოლანების ფურცლებზე. შავიზღვისპირეთი XIII-XVII საუკუნეების ბოლოს“, ამბობს, რომ სებასტოპოლის თავზე ფრიალებდა ფრთიანი ვენეციური ლომი (მარკოზ მახარებლის სიმბოლო) აქვე ავტორს მითითებული აქვს პორტოლანის შექმნის წელი - 1428.¹⁶ თუმცა იბრაჰიმ ჰაკის კვლევის მიხედვით, 1428 წლის ორიგინალ პორტოლანზე სებასტოპოლის თავზე ხელისმტევნიანი დროშა არის აღმართული.¹⁷ ჰაკის კვლევა მეტად სანდოა, ვინაიდან იგი არქივში დაცულ ორიგინალ პორტოლანზე მუშაობდა. შესაბამისად, ფომენკო ცდება, 1428 წელს სოხუმის თავზე ვენეციური დროშა არ ყოფილა აღმართული.¹⁸

გარდა ამისა, მეოცე საუკუნის თურქეთში ერთ-ერთი ცნობილი ისტორიკოსი, წარმოშობით ყუმუხი, მეჰმეთ ფაჰრეთინ კირზიოლლუ, თავის ნაშრომში „ოსმალების მიერ კავკასიის დაპყრობა (1451-1490)“, ამბობს, რომ სოხუმის თავზე აღმართული იყო მენამულ ფონზე გამოსახული ვერცხლის ხელისმტევნიანი დროშა“. კირზიოლლუს ეს დასკვნა ვილადესტესის პორტოლანზე დაყრდნობით გა-

13. Ibrahim Hakki. (1936). Topkapı Sarayında Deri üzerinde yapılmış eski haritalar...

14. ძველი აღთქმა. (2003). გამოსვლა, თავი მეოთხე, მუხლი მეექვსე.

15. ყურანი. (2011). სურა 28 ალ-კასკასი, აია 32.

16. Игорь Константинович Фоменко. (2007). Образ мира на старинных портоланах. Причерноморье конца XIII-XVII вв. -Москва.

17. Ibrahim Hakki. (1936). Topkapı Sarayında Deri üzerinde yapılmış eski haritalar...

18. დეტალური ინფორმაციისთვის იხილეთ წყარო: მამუკა ნურნუშია. (2025). ქართული დროშები და ევროპული პორტოლანები.

მოაქვს. შესაბამისად, ხელისმტევნიანი დროშა ჯერ კიდევ XIV საუკუნიდან ქალაქ სოხუმის სიმბოლოა.¹⁹

იბრაჰიმ ჰაკკი კონიალის აღნიშნულ კვლე-ვასა და თოფქაფის სასახლეში დაცულ ვილა-დესტესის პორტოლანს ნამდვილად შეუძლია ქართულ-აფხაზურ ისტორიასა და აფხაზე-თის ისტორიული მემკვიდრეობის კვლევაში გარდატეხის შეტანა. რა თქმა უნდა, სეპარა-ტისტული განწყობის მქონე აფხაზურ საზო-გადოებას არ მოსწონდა ჰაკკის ასეთი თამამი განცხადება, რომლის მიხედვითაც ხელის მტევნის გამოსახვა ქართულ ტრადიციულ სიმბოლოდ არის მოხსენიებული. აქედან გა-მომდინარე, აფხაზური დიასპორა მუდმივად ცდილობდა მისი მოსაზრების გაბათილებას.

1967 წელს „კავკასიის კულტურის ჟურნა-ლში“ თურქეთში მცხოვრები აფხაზი მუჰა-ჯირების ერთ-ერთმა შთამომავალმა, ომერ ბეიგუამ გამოაქვეყნა სტატია სათაურით - „აფხაზური დროშა აბაზური დროშა არ არის?“. ავტორი საკმაოდ ტენდენციურ და არასანდო ფაქტებზე დაყრდნობით ცდი-ლობს დაადასტუროს, რომ ხელის მტევნის გამოსახულება აფხაზური სიმბოლოა. ომერი ეყრდნობა შუა საუკუნეების უცნობი ესპა-ნელი ბერის ჩანაწერებს, რომელმაც შავი-ზღვისპირეთში იმოგზაურა და აფხაზეთის სამთავროს აღწერის დროს განაცხადა, რომ აფხაზები ქართველებისაგან განსხვავებულ ენაზე ლაპარაკობენ. მოცემულ წყაროზე და-ყრდნობით, ბეიგუა ცდილობს, დაასაბუთოს, რომ აფხაზ ერს არანაირი კავშირი არ აქვს საქართველოს სამეფოსთან. მან აფხაზი ერი ჩერქეზი და აბაზი ერის განშტოებად გა-მოჰყო, რომელთაც შუა საუკუნეებში მდი-ნარე დონის აუზიდან ყუბანის ტერიტორი-აზე დამოუკიდებელი სამეფო ჰქონდათ და საქართველოს სუვერენიტეტი მათზე არ ვრცელდებოდა. სოხუმის თავზე აღმართული წითელ ფონზე გამოსახული თეთრი ხელის მტევნის ფიგურას კი აბაზურ, შესაბამისად, აფხაზურ დროშას უწოდებს²⁰ (სურათი 5).

ბეიგუას დასკვნის გაბათილება შესაძლოა ადიღელთა ანუ ჩერქეზთა დროშის აღ-წერილობის მიხედვით (სურათი 6). დროშა წარმოადგენს ზურმუხტის (მწვანე) ველზე გამოსახულ ოქროს (ყვითელ) გადაჯვარე-დინებულ სამ ისარს (უძველესი სამი ჩერ-ქეზული თავადური შტოს აღმნიშვნელი) და ოქროს თორმეტ ვარსკლავს (ჩერქეზების სხვადასხვა ტომის აღმნიშვნელი). თავად ჩერ-

სურ. 5. „აფხაზეთის რესპუბლიკის“ დროშა

სურ. 6. ჩერქეზების დროშა

სურ. 7. აბაზების დროშა

ქეზები აფხაზებს ჩერქეზი ერის განშტოებად და უძველეს ჩერქეზულ ტომად არ თვლიან.²¹ აქედან გამომდინარე, ბეიგუას არგუმენტი დაუსაბუთებელი და უსაფუძვლოა. ამასთანავე, მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ მენა-მულ (წითელ) ფონზე გამოსახული თეთრი ხელის მტევანი აბაზი ეთნოსის სიმბოლო ოფიციალურად მხოლოდ 2010 წელს გახდა, როდესაც ეს დროშა ყარაჩაი-ჩერქეზეთის რესპუბლიკის აბაზების რაიონის საბჭომ

19. Dr. M. Fahrettin KIRZIOĞLU.(1976) "Osmanlıların Kafkas-ellerini Fethi (1451-1490)". Ankara,

20. Ömer Beygü. (1967). Abhaz Bayrağı Abaza Bayrağı değil miydi?" Kafkasya Kültürel Dergi Sayı 14.

21. დეტალური ინფორმაციისათვის იხილეთ: საქართველოს პარლამენტთან არსებული პერალდიკის სახელმწიფო საბჭო. (2013). პეროლდი, N2.

სურ. 8. გიომ სოლერის პორტოლანი, 1385 წ.

ოფიციალურად დაამტკიცა.²² (სურათი 7). მაშინ, როცა ხელის მტევნის გამოსახულება ძველ საზღვაო რუკებზე აფხაზეთსა და სოხუმს ჯერ კიდევ შუა საუკუნეებიდან აღნიშნავდა. ამას ადასტურებს გიომ სოლერის მიერ შესწავლილი 1385 წლით დათარიღებული პორტოლანი²³, რომელიც ჰაკკის მიერ შესწავლილ ვილადესტესის პორტოლანზე უფრო ადრეა შესრულებული, სადაც სოხუმის თავზე ჯერ კიდევ XIV საუკუნიდან მოყოლებული ხელისმტევნიანი დროშა ფრიალებს (სურათი 8).

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ გასული საუკუნის 90-იან წლებში აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში დაწყებული სეპარატისტული მოძრაობის დროს ბეიგუას მოსაზრებებს მხარი არ დაუჭირეს. აფხაზეთის დე-ფაქტო რესპუბლიკის დე-ფაქტო სახელმწიფო სიმბოლოების აღწერილობის მიხედვით, ე.წ. აფხაზეთის სახელმწიფო დროშაზე ხელის მტევნის გამოსახვა ქრისტეს ჯვარცმისას, ხელის მტევანში სამსჯვალის გაყრის სიმბოლოა. აღნიშნულზე დაყრდნობით, დე-ფაქტო რესპუბლიკის დროშას ქართული საწყისები აქვს. კერძოდ, საქართველოს ისტორიულ გორგასლიან-დავითიან დროშაზე ჯვრისა და ოთხი რგოლის გამოსახვა სწორედ ქრისტეს ჯვარცმასა და მის ოთხ ჭრილობას უკავ-

შირდება.²⁴ შესაბამისად, შესაძლოა ითქვას, რომ ქალაქ სებასტოპოლის (სოხუმის) თავზე ხელისმტევნიანი დროშის აღმართვა ამ ქართული ტრადიციის ერთ-ერთი ვარიანტი იყო და აფხაზეთის დე-ფაქტო ხელისუფლების მიერ აღიარებული სახელმწიფო სიმბოლოები საქართველოს ისტორიული მემკვიდრეობის ნაწილია.²⁵

საბოლოოდ, აღსანიშნავია, რომ დღეს აფხაზეთის დე-ფაქტო რესპუბლიკაში მოქმედ ე.წ. სახელმწიფო დროშას ქართული საწყისები აქვს, არის ქართული დროშა და არა აფხაზური ეთნიკური დროშა. ამას მოწმობს მრავალი ისტორიული და ჰერალდიკური წყარო. იბრაჰიმ ჰაკკის ზემოთ ხსენებული სტატიაც კიდევ ერთი დასტურია იმისა, რომ ხელის მტევანი ქართული სიმბოლოა. ავტორი თავად ამბობს, რომ მართალია, XV საუკუნეში აფხაზეთში (თურქულად „ABHAZYA“ და არა - „ABAZYA“) აბაზები ანუ ეთნიკურად აფხაზები ცხოვრობდნენ, მათი ხელისუფალნი ქართველი მთავრები იყვნენ, ხოლო საბასტოპოლის თავზე აღმართული დროშა ქართული სამეფო დროშა იყო. შესაბამისად, ხელისმტევნიანი დროშა, რომელიც საქართველოში სეპარატისტებისა და სისხლისმღვრელი ომის სიმბოლოდ არის აღქმული, რეალურად ქართული ისტორიული მემკვიდრეობის ნაწილი და შუა საუკუნეების ქართული სახელმწიფოებრიობის სიმბოლოა.

ელგუჯა სეხნიაშვილი

საქართველოს სახელმწიფო
სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის
დეპარტამენტის წამყვანი სპეციალისტი,
უსაფრთხოების კვლევების მაგისტრი

22. World Abaza Congress. (2025). Open Palm to the World, State symbols of Abkhaz and Abaza.

23. გიომ სოლერი. (1385). შავი ზღვა. პარიზის ეროვნული ბიბლიოთეკა.

24. Onise Gelashvili. (2023). Apkhazeti (Abhazya) Bayrağı Hak-kindaki Gerçekler.

25. დეტალური ინფორმაციისათვის იხილეთ: საქართველოს პარლამენტთან არსებული ჰერალდიკის სახელმწიფო საბჭო. (2016). აფხაზეთის სიმბოლიკისათვის.

ევროპულ ბეჭდურ გამოცემებში „ქართველის“ გამოსახვის უძველესი ნიმუშის შესახებ

წინათქმა

წინამდებარე სტატია ეძღვნება XVI საუკუნის დანიელი მხატვარის, არქიტექტორის, კარტოგრაფისა და დიპლომატის, მელხიორ ლორკის მიერ შექმნილ ქართველი მეომრის გრაფიკულ გამოსახულებას, რომელიც ევროპულ ბეჭდურ გამოცემებში „ქართველის“ ალბეჭდვის ყველაზე ადრინდელ ნიმუშად უნდა მივიჩნიოთ. ამ ნახატის ესკიზი შექმნილია სტამბოლში, სადაც სულთან სულეიმან I-ის მმართველობის დროს, მელხიორ ლორკმა დაახლოებით ოთხი წელი დაჰყო. აღსანიშნავია, რომ ამ იშვიათ და ქართული საზოგადოებისათვის ნაკლებად ცნობილ გამოსახულებას ჯერ კიდევ 1975 წელს ყურადღება მიაქცია და მცირე სტატია მიუძღვნა ქართველმა მკვლევარმა, შოთა რევიშვილმა.

მელხიორ ლორკის შემოქმედება ჩვენი აკადემიური ინტერესის ერთ-ერთი სფეროცაა. საბედნიეროდ, უკანასკნელ პერიოდში შესაძლებლობა მოგვეცა გერმანიის, დანიისა და ნიდერლანდების არქივებსა და ბიბლიოთეკებში მოგვეძიებინა დამატებითი ცნობები და მასალები ლორკის და მისი „ქართველის“ შესახებ, რომელთა შესწავლის საფუძველზე 2025 წელს, ეთნიკურობისა და მულტიკულტურალიზმის შესწავლის ცენტრის ონლაინ გამოცემათა სერიის ფარგლებში, ვრცელი პუბლიკაცია გამოვეცით სათაურით „მელხიორ ლორკის სტამბოლი“. ეს გამოცემა სრულად მოიცავს მელხიორ ლორკის შემოქმედებას, თუმცა წარმოდგენილ სტატიას იმ ალბომს შევხებით, რომელიც ზემოთ ნახსენები ქართველი მეომრის გრაფიკულ გამოსახულებას შეიცავს.

მელხიორ ლორკის შესახებ

მელხიორ ლორკი (Melchior Lorck) დაიბადა 1526 წელს ჩრდილოეთ გერმანიის ქალაქ ფლენსბურგში.¹ მხატვრის პროფესიას ის

ფლენსბურგშივე დაეუფლა, სადაც მალევე მოიპოვა პერსპექტიული გრაფიკორის რეპუტაცია. მისი ადრეული ნამუშევრებიდან რამდენიმე ნიმუშია შემორჩენილი, რომელთა შორის გამორჩეულია 1548 წლით დათარიღებული გრაფიურა მარტინ ლუთერის გამოსახულებით. ლორკის უნარები შეუმჩნეველი არ დარჩენილა დანიის სამეფო კარისათვის, რომელმაც 1549 წელს გრძელვადიანი სამოგზაურო დაფინანსება (სტიპენდია) გამოყო მისი პროფესიული განვითარებისათვის. იმდროინდელი ფლენსბურგი დანიის სამეფოს ნაწილს წარმოადგენდა და, შესაბამისად, ლორკი დანიის მეფის ქვეშევდომად ითვლებოდა. ამ დაფინანსებით ლორკი სამხრეთ გერმანიაში, ქალაქ ნიურნბერგში გაემგზავრა, სადაც მას შესაძლებლობა მიეცა, წინათაობის გერმანული მხატვრობის უდიდესი წარმომადგენლის, ალბრეხტ დიურერის შემოქმედება შეესწავლა. ლორკისათვის განსაკუთრებით საინტერესო აღმოჩნდა დიურერის შემოქმედების ის ნაწილი, რომელიც გრაფიურებს მოიცავდა. დიურერის გავლენამ დიდწილად განაპირობა კიდევ ის, რომ ლორკი მთელი თავისი შემოქმედების მანძილზე უპირატესობას გრაფიკების მეთოდს ანიჭებდა. აღსანიშნავია, რომ დიურერის მიმართ პატივისცემისა და მადლიერების ნიშნად, მოგვიანებით, ლორკმა მისი ბრწყინვალე გრაფიურა შექმნა, რომელიც დიურერის პორტრეტებს შორის ერთ-ერთ საუკეთესო ნიმუშად მიიჩნევა.

ლორკს, როგორც დანიის სამეფოს სტიპენდიანტს, შესაძლებლობა ჰქონდა ემოგზაურა რომსა და ცენტრალური ევროპის სხვადასხვა ქალაქში, რომელთაგან განსაკუთრებით გამოჩეულია მისი მუშაობა ბავარიის ქალაქებში, სადაც ის ფუგერების ცნობილი და ძლევამოსილი ოჯახის დაკვეთებსაც ასრულებდა.

მეულში. წარმოდგენილ სტატიაშიც ლორკის ბიოგრაფიული დეტალები სწორედ ამ ფუნდამენტურ ნაშრომს ეყრდნობა.იხ. Erik Fischer, Melchior Lorck. Volume 1. Biography and Primary Sources. Copenhagen, Vandkunsten Publishers, 2009, გვ. 65-141.

1. მელხიორ ლორკის ბიოგრაფიის შესახებ ყველაზე სრული ცნობები თავმოყრილია კოპენჰაგენის სამეფო ბიბლიოთეკის მიერ 2009 წელს გამოცემულ ოთხტომიან ნაშრომში.

ლორკის ბიოგრაფიაში მხატვრობასთან ერთად აღსანიშნავია მისი კარტოგრაფიული უნარ-ჩვევებიც, რაც კარგად გამოჩნდა 1567-1572 წლებში, ქალაქ ჰამბურგში ოფიციალურ კარტოგრაფად მუშაობისას. ამ პერიოდში მის მთავარ კარტოგრაფიულ ქმნილებად მიჩნეულია მეღმინთა და აკვარელით შესრულებული მდინარე ელბის გიგანტური ზომის რუკა - გესტახტიდან ზღვის შესართავამდე. რუკა თორმეტი მეტრის სიგრძისაა და დღემდე ჰამბურგის სახელმწიფო არქივის ერთ-ერთ გამორჩეულ ექსპონატს წარმოადგენს. ლორკის, როგორც კარტოგრაფის საქმიანობა კიდევ უფრო დაიხვეწა 1570-იანი წლების დასაწყისში, როდესაც ის გარკვეულ პერიოდს ანტვერპენში ატარებს. იმდროინდელი ანტვერპენი ევროპული კარტოგრაფიისა და საგამომცემლო საქმიანობის ერთ-ერთ მთავარ ცენტრს წარმოადგენდა, სადაც ისეთი ცნობილი კარტოგრაფები და გამომცემლები მოღვაწეობდნენ, როგორებიც იყვნენ აბრაჰამ ორტელიუსი, ფილიპ გალი თუ კრისტოფ პლანტინი. სამივე მათგანთან ლორკს მეგობრული ურთიერთობა ჩამოუყალიბდა, რაც უხვად შემორჩენილი მიმონერებითაც დასტურდება. განსაკუთრებით საგულისხმოა ლორკის ურთიერთობა და თანამშრომლობა აბრაჰამ ორტელიუსთან, რომელიც ნიდერლანდური კარტოგრაფიის ოქროს ხანის ბრწინვალე წარმომადგენლად, ხოლო ანტვერპენში გამოცემული მისი „მსოფლიოს თეატრი“ (*Theatrum Orbis Terrarum*) კი პირველ თანამედროვე ატლასად მიიჩნევა. ორტელიუსის ეს ნაშრომი მეღმინთა ლორკის ანტვერპენში ყოფნის დროს გამოიცემოდა. შესაბამისად, სავარაუდოა, რომ ორტელიუსი ატლასის იმ რუკების შექმნისას, რომლებიც ოსმალეთის იმპერიას მოიცავს, დაეყრდნობოდა ლორკის მიერ სტამბოლში მოპოვებულ ტოპოგრაფიულ და სხვა სახის მონაცემებს.

მეღმინთა ლორკის პროფესიულ ბიოგრაფიაში, განსაკუთრებული ადგილი სწორედ ოსმალეთის იმპერიაში, კერძოდ კი, მის დედაქალაქში, სტამბოლში გატარებულ პერიოდს უჭირავს. ლორკის გამგზავრება ოსმალეთის იმპერიაში დაკავშირებულია გრძელვადიან დაპირისპირებასთან, რომელიც XVI საუკუნის დასაწყისიდან წარმოიშვა დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოებსა და ოსმალეთის იმპერიას შორის. სულთან სულეიმან I-ის მმართველობის პირობებში ოსმალეთი წარმატებულ სამხედრო ექსპანსიას ეწეოდა

ევროპის მიმართულებით, რამაც ბალკანეთსა და უნგრეთზე მისი სრული დომინაცია გამოიწვია. აღმოსავლეთ ევროპაში ოსმალების უპირატესობა განსაკუთრებით გამოიკვეთა 1526 წლიდან, მას შემდეგ, რაც მოჰაჩის ველზე უნგრეთის მეფე, ლაიოშ II სასტიკად დამარცხდა ოსმალებთან გადამწყვეტ ბრძოლაში. თუმცა უნგრეთის საკითხს ამის შემდეგაც აქტუალობა არ დაუკარგავს, ის მუდმივი დაპირისპირების და სასაზღვრო უთანხმოების მიზეზი ხდებოდა დასავლეთ ევროპის ძლიერ სახელმწიფოებსა და ოსმალეთის იმპერიას შორის. პერიოდულად კი, ეს უთანხმოება ფართომასშტაბიან ომებშიც გადაიზრდებოდა ხოლმე. ერთ-ერთი ასეთი სასაზღვრო ომი ევროპულ სახელმწიფოთა კოალიციასა და ოსმალეთს შორის 1551 წლიდან განახლდა.² ევროპულ კოალიციას ჰაბსბურგთა მონარქია უწევდა კოორდინაციას, რომლის მიზანსაც უნგრეთსა და ტრანსილვანიაში ოსმალებისაგან ტერიტორიული დათმობების მიღწევა წარმოადგენდა. საომარი მოქმედებების პარალელურად, სასურველი შედეგის უზრუნველსაყოფად, ჰაბსბურგებმა, კერძოდ კი, ავსტრიის მეფე ფერდინანდ I-მა, რომელიც მოგვიანებით საღვთო რომის იმპერატორი გახდა, დიპლომატიური მისიის გაგზავნა გადაწყვიტა ოსმალეთის იმპერიაში. დიპლომატიური მისია 1555 წელს გაემგზავრა სტამბოლში, რომელსაც გამოცდილი ფლამანდიელი დიპლომატი, ოგიე გისელინ დე ბუსბეკი, ხელმძღვანელობდა. სწორედ ამ მისიის წევრი გახლდათ მეღმინთა ლორკიც. მას ოსმალეთის იმპერიის შესახებ ცნობების შეგროვება და ადგილზე ნანახის მხატვრული თვალსაზრისით დოკუმენტირება ევალებოდა.

მეღმინთა ლორკმა სტამბოლში დაახლოებით ოთხი წელი დაჰყო, ბუსბეკის დიპლომატიური მისია კი, კიდევ უფრო დიდ ხანს, ჰაბსბურგებსა და ოსმალებს შორის 1562 წლის სამშვიდობო ხელშეკრულების გაფორმებამდე, გაგრძელდა. ბუსბეკის დიპლომატიური საქმიანობა სტამბოლში წარმატებულად არ უნდა ჩაითვალოს, რადგან მიღწეული შეთანხმებით, ოსმალებმა კვლავ დაიმტკიცეს უფლებები უნგრეთისა და ტრანსილვანიის სადავო ტერიტორიებზე. მოგვიანებით, 1580-იან წლებში, ბუსბეკმა გამოაქვეყნა ვრცელი

2. ჰაბსბურგებსა და ოსმალეთის იმპერიას შორის 1550-იან წლებში დაპირისპირების შესახებ იხილეთ მიხეილ სვანიძის ნაშრომი „თურქეთის ისტორია“, თბ., 2007, გვ. 112-113.

ნაშრომი „თურქული წერილები“ (Turcicae epistolae), რომელშიც სწორედ ეს დიპლომატიური მოლაპარაკებები და, ზოგადად, ოსმალეთის იმპერიაში შექმნილი ვითარებაა აღწერილი. ეს ნაშრომი იმდენად პოპულარული გახდა, რომ მალევე ითარგმნა სხვადასხვა ევროპულ ენაზე. ის დღესაც ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პირველწყაროდ ითვლება XVI საუკუნის თურქეთის შესწავლისათვის.

სტამბოლში ლორკი, ისევე როგორც ბუსბეკი, ოსმალების მიერ გამოყოფილ დიპლომატიურ რეზიდენციაში ცხოვრობდა, რომელიც „ელჩი ხანის“ სახელწოდებით იყო ცნობილი და სადაც მისი პირადი უსაფრთხოება დაცული იყო, თუმცა იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ ლორკი ოსმალეთისათვის მტრულ სახელმწიფოს წარმოადგენდა, მას არ ჰქონია ქალაქში თავისუფლად გადაადგილების ან ქვეყანაში მოგზაურობის შესაძლებლობა. მისი ყოველი გამოსვლა „ელჩი ხანიდან“ სპეციალურ ნებართვას საჭიროებდა, თუმცა ამ შეზღუდვის მიუხედავად, ოთხი წლის განმავლობაში მან მაინც შეძლო ოსმალური საზოგადოების შესწავლა და ქალაქის სათანადოდ დათვალიერება. სავარაუდოდ, ოსმალური ხელისუფლების ინტერესებშიც იქნებოდა, ევროპელ მხატვარს იმპერიის ამსახველი სხვადასხვა ჩანახატი შეექმნა და ამდაგვარად მომხდარიყო ევროპულ საზოგადოებაში ოსმალეთის პოპულარიზაცია. დიპლომატიური მისიის დასრულებამდე ცოტა ხნით ადრე ლორკი სულთან სულეიმანის წინაშეც წარსდგა. უფრო მეტიც, მას შესაძლებლობა მიეცა, ენახა და გასცნობოდა სამეფო ოჯახის წევრებს, მათ შორის, ქალებს და სასახლეში დასაქმებულ სხვადასხვა პროფესიის წარმომადგენელს. აღსანიშნავია, რომ ევროპაში დაბრუნების შემდეგ, ანტვერპენში ყოფნის დროს, 1574 წელს ლორკმა მცირე ნიგნი გამოსცა გერმანულ ენაზე სულთან სულეიმანის შესახებ, რომელშიც ზოგადად სტამბოლში გატარებული ოთხი წელიც იყო მიმოხილული. ნიგნის სათაურია „თურქეთის იმპერატორის, სულთან სულეიმანისა და სპარსელი უფლისწულის, ისმაილის ჭეშმარიტი და ნამდვილი სახე“ (Soldan Soleyman Tvreckhischen Khaysers, vnd auch Furst Ismaelis auß Persien, Whare vnd eigentliche contrafectung vnd bildtnuß). სამწუხაროდ, მეღბიორ ლორკის ამ ნიგნის ერთადერთი შემორჩენილი

ეგზემპლარი 1943 წელს განადგურდა მოკავშირეების მიერ ჰამბურგის დაბომბვის დროს.³

ამ ნიგნის მსგავსად, მეღბიორ ლორკის მიერ შექმნილი არაერთი გრაფიკული გამოსახულებაც დაკარგულად ითვლება, თუმცა სტამბოლთან და ოსმალეთის იმპერიასთან დაკავშირებული, ჩვენამდე მოღწეული მისი ნამუშვრები ფასდაუდებელ მემკვიდრეობას წარმოადგენს.

ქართული მეომრის გამოსახვა მეღბიორ ლორკის „თურქულ პუბლიკაციაში“

ევროპაში დაბრუნების შემდეგ მეღბიორ ლორკმა ინტენსიურად დაიწყო მუშაობა სტამბოლში მის მიერ შექმნილი ჩანახატებისა და ესკიზების გავრცელებისა და პოპულარიზაციისათვის. მის ამბიციურ გეგმას წარმოადგენდა ვრცელი ბეჭდური ნიგნის გამოცემა, რომელიც გაფორმებული იქნებოდა როგორც გრაფიკურებით, ასევე აღწერილობითი ტექსტებით. ამ ნიგნს, მისი ჩანაფიქრით, ევროპული საზოგადოების მზარდი ინტერესი უნდა დაეკმაყოფილებინა ოსმალეთის იმპერიის შესახებ, თუმცა ამ გეგმის განხორციელება, ფინანსური პრობლემების გამო, დროში საკმაოდ გაიწელა. დიდი დრო დასჭირდა ასევე ესკიზების გადატანას ხის საბეჭდო ბლოკებზე. საბოლოო ჯამში, 1580-იანი წლებისათვის დასაბეჭდად მომზადდა ლორკის მიერ თურქულ მოტივებზე შექმნილი 128 გამოსახულება. სამწუხაროდ, მეღბიორ ლორკი მისი ნიგნის ბეჭდური ვერსიის გამოცემას ვერ მოესწრო. ის მხოლოდ მისი გარდაცვალების შემდეგ, 1626 წელს დაიბეჭდა ჰამბურგში, ადგილობრივი გამომცემლის, მიქაელ ჰერინგის მიერ.

ამ ნიგნს პირობითად „თურქულ პუბლიკაციას“ უწოდებენ, თუმცა მისი სრული სათაურია: „გამოხაზული და გამოჭრილი გრაფიკური ფეხზე მდგომი და ცხენოსანი ფიგურებით, ულამაზესი თურქული შენობებითა და სხვადასხვა ღირშესანიშნაობებით, რისი ნახვაც თურქეთშია შესაძლებელი (Wolgerissene und Geschnittene Figuren zu Ross und Fuss sampt schönen Türckischen Gebäuden und allerhand was in der Türckey zu sehen).“ იგი მოიცავს სატიტულო გვერდს და ლორკის მიერ სხვადასხვა

3. Mikael Bøgh Rasmussen, Enemy Enticements: A Habsburg Artist in Suleiman's Capital City. CALIOPE, Vol. 19, #1, 2014, გვ. 186.

წელს მომზადებულ 128 გრაფიურას ტექსტების გარეშე.⁴ წიგნი ხელმეორედაც გამოიცა 1646 წელს, ამჯერად იმ განსხვავებით, რომ დართული აქვს ინდექსი და გამოსახულებების მოკლე დასახელებები.⁵

მართალია, ლორკის „თურქულმა პუბლიკაციამ“ ავტორის თავდაპირველი ამბიციური გეგმა სრულად ვერ დააკმაყოფილა, რადგან ის ტექსტების გარეშე გამოიცა, ამის მიუხედავად, წიგნში თავმოყრილმა გრაფიურებმა სტამბოლისა და ზოგადად ოსმალეთის იმპერიის გრაფიკული აღწერილობის ერთ-ერთი პირველი და ამავე დროს, უნიკალური პრეცედენტი შექმნა. ლორკის ეს წიგნი, რომელსაც ალბომი უფრო შეიძლება ვუწოდოთ, მნიშვნელოვანი პირველწყაროა დიდების ზენიტში მყოფი ოსმალეთის იმპერიის ცხოვრების ამა თუ იმ ასპექტის შესწავლისათვის. „თურქული პუბლიკაციის“ უნიკალურობა იმაშიც მდგომარეობს, რომ ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობას წარმოადგენს. საჯარო ინსტიტუციებს შორის ის გვხვდება კოპენჰაგენის სახელმწიფო მუზეუმში, სადაც „თურქული პუბლიკაციის“ სამი ეგზემპლარი ინახება, თითო-თითო ეგზემპლარი მოეპოვებათ ბრიტანეთის მუზეუმს, ბრიტანეთის, ასევე რუსეთის სახელმწიფო და ვატიკანის ბიბლიოთეკებს. „თურქული პუბლიკაცია“ იშვიათად გაუტანიათ აუქციონებზეც. ჩვენ ასეთი მხოლოდ ორი შემთხვევა მოვიძიეთ: 1919 და 2014 წლებში ის კრისტის აუქციონზე გაიყიდა. უკანასკნელ, 2014 წლის აუქციონზე კი გასაყიდა ფასმა 182,500 ფუნტი-სტერლინგი შეადგინა.⁶

ლორკის „თურქული პუბლიკაცია“ მრავალფეროვანი გრაფიკული ინფორმაციის შემცველი კრებულია. თითოეულ გამოსახულებაზე ამოტვიფრულია ავტორის მონოგრამა FML (ფლენსბურგელი მელხიორ ლორკი) და თარიღი, რომელიც ესკიზის ხის საბეჭდო ბლოკზე გადატანის აღმნიშვნელი უნდა იყოს. იქიდან გამომდინარე, რომ საბეჭდო ბლოკების დამზადება დროში საკმაოდ გაიწელა,

წიგნში გამოსახულებები სხვადასხვა თარიღით არის მონიშნული. ყველაზე ადრინდელი 1565 წლით არის დათარიღებული, ყველაზე გვიანდელი კი - 1585 წლით.

ლორკის „თურქული პუბლიკაციის“ გრაფიურებს შორის სჭარბობს სხვადასხვა პროფესიის თუ წოდების მქონე ადამიანთა გამოსახულებები, რომელთა შორის განსაკუთრებული სიმრავლით წარმოდგენილები არიან ოსმალური სამხედრო შენაერთების მებრძოლები თუ მეთაურები. ოსმალური შეიარაღებული ძალები, მით უმეტეს, იმპერიის ძლიერების პიკში, განსაკუთრებული დისციპლინით, ორგანიზებულობითა და ბრძოლისუნარიანობით გამოირჩეოდა,⁷ რაც ადეკვატურად არის კიდევ ასახული ლორკის გრაფიურებში. „თურქული პუბლიკაცია“ მოიცავს როგორც ოსმალური რეგულარული სამხედრო შენაერთების, იანიჩართა კორპუსის წარმომადგენლების, ასევე, სულთნის ხელისუფლების მიერ სხვადასხვა მიზნებისათვის გამოყენებულ, არარეგულარულ შენაერთთა მებრძოლების გამოსახულებებს, მათ შორის, აკინჯიების, ბაშიბოზუქების და სხვათა. გრაფიურებს შორის თვალში საცემია სხვადასხვა საარმიო დანაყოფთა აღჭურვილობა და ჩაცმულობა. ასე მაგალითად, ლორკი ცალ-ცალკე გვთავაზობს მეზარბაზნეთა, მშვილდოსანთა, ქვეითთა, კავალერიისტთა და სხვათა რეალისტურ გამოსახულებებს.

ლორკის გრაფიურებში, ოსმალური შეიარაღებული ძალების წარმომადგენელთა შორის, ქართველი მკითხველისათვის განსაკუთრებულ ინტერესს, რა თქმა უნდა, გამოიწვევს შეიარაღებული ქართველი მებრძოლის გამოსახულება (Ein Georgianer), რომელიც „თურქულ პუბლიკაციაში“ 35-ე ნომრად იკავებს ადგილს. ეს გამოსახულება მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისითაც, რომ იგი ევროპულ ბეჭდურ გამოცემებში „ქართველის“ აღბეჭდვის ყველაზე ადრინდელ ნიმუშად უნდა მივიჩნიოთ.⁸ ამავე ეპოქაში, კერძოდ, 1590

4. ლორკის „თურქული პუბლიკაციის“ ერთ-ერთი საუკეთესოდ შემორჩენილი ნიმუშის ზუსტი ასლი, 128-ვე გრაფიურით, 2009 წელს გამოქვეყნდა კოპენჰაგენის სამეფო ბიბლიოთეკის მიერ. იხ. Erik Fischer, Melchior Lorck. Volume 2. The Turkish Publication, 1626 Edition. Copenhagen, Vandkunsten Publishers, 2009.

5. Erik Fischer, Melchior Lorck. Volume 3. Catalogue Raisonné, Part One. Copenhagen, Vandkunsten Publishers, 2009, გვ. 10.

6. ინფორმაცია ამის შესახებ ხელმისაწვდომია კრისტის აუქციონის ოფიციალურ ვებ-გვერდზე <https://www.christies.com/en/lot/lot-5791676>.

7. თურქული, მათ შორის, ადრეული ოსმალური პერიოდის, შეიარაღებული ძალების შესახებ იხილეთ ზურაბ ბატიაშვილის ნაშრომი „თურქეთის შეიარაღებული ძალები“, თბ., 2000.

8. ამ გამოსახულებას ჯერ კიდევ 1975 წელს ყურადღება მიაქცია და მცირე სტატია მიუძღვნა ქართველმა გერმანისტმა და ლიტერატურათმცოდნემ შოთა რევიშვილმა. იხილეთ „ქართველი მეომრის უძველესი გერმანული სურათი“. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის „მაცნე“. ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და

წელს, ვენეციაში გამოიცა იტალიელი მხატვრის, ჩეზარე ვეჩელიოს კოსტუმების ალბომი, რომელშიც ასევე ვხვდებით ქართველი მებრძოლის გამოსახულებას, თუმცა ის ლორკის ფიგურისგან განსხვავებით, შესრულებულია არა ნატურიდან, არამედ ეფუძნება ავტორის წარმოსახვას.⁹

ლორკის „ქართველის“ (იხ. სურათი 1) გამოსახულების ტექნიკურ მახასიათებლებს რაც შეეხება, მისი ზომა შეადგენს 14,1 x 20,6 სმ-ს, დათარიღებულია 1576 წლით. თარიღი და ავტორის მონოგრამა კი ამოტვიფრულია გამოსახულების ქვედა მარჯვენა კუთხეში. თავად ფიგურა ფეხზე მდგომ მებრძოლს განასახიერებს. ის შემოსილია დიდი ზომის თურბანით, მარცხენა ხელში უჭირავს ფარი, რომელზეც მოგრძო, შეფუთული ნივთია მიმაგრებული, მარჯვენა ხელში კი გრძელი შუბი უჭყრია. სამწუხაროდ, დამატებით ინფორმაციას ამ მებრძოლის შესახებ მხატვარი არ გვთავაზობს, თუმცა მისი ჩაცმულობისა და აღჭურვილობის მიხედვით, შესაძლებელია გარკვეული დასკვნების გამოტანა მებრძოლის ჩინის შესახებ. მის აღჭურვილობაში ყურადღებას იქცევს ფარზე მიმაგრებული წაგრძელებული ნივთი, რომელიც მეღბიორ ლორკის შემოქმედების მკვლევრის, ერიკ ფიშერის აღწერილობის მიხედვით, გახლავთ პლიუმაჟი, შეფუთულ მდგომარეობაში.¹⁰ პლიუმაჟი ფრინველის ბუმბულებისაგან დამზადებული თავსაბურავია, რომელიც მთელ რიგ არმიებში გამოიყენებოდა, როგორც ძალაუფლების სიმბოლური გამოხატულება, რომლის ტარება მიღებულ პრაქტიკას წარმოადგენდა ოსმალურ საზოგადოებაშიც, განსაკუთრებით, იანიჩართა და სამხედრო-პოლიტიკური თანამდებობის პირების მხრიდან.¹¹ ლორკის „ქართველის“ გამოსახულებაზე აღბეჭდილი ეს ნივთი თუ მართლაც პლიუმაჟია, მაშინ უნდა ვივარაუდოთ, რომ ის ოსმალურ არმიაში და-

სურ. 1. სულთნის სამსახურში მყოფი ქართველი მებრძოლი. მელხიორ ლორკი, გრავეირა ხეზე, 1576. შესულია მელხიორ ლორკის „თურქულ აუბლიკაციონში...“ კამპურბი, 1626. © ბრიტანეთის მუზეუმი

წინაურებულ პოზიციაზე მყოფი მებრძოლია. კიდევ ერთი მინიშნება მისი სტატუსის შესახებ შუბს უკავშირდება. იმავე ერიკ ფიშერის აღწერით, ეს შუბი დროშის ტარის ფუნქციასაც ასრულებს. შესაბამისად, არ არის გამორიცხული, რომ აღნიშნული მებრძოლი „სანჯაყთარი“, ანუ მედროშე, იმპერიული შტანდარტის მტვირთველი იყოს, რაც ოსმალურ არმიაში საპატიო მოვალეობად ითვლებოდა.

კიდევ ერთი კითხვა, ლორკის ამ გამოსახულებასთან დაკავშირებით, შესაძლოა იყოს ის, თუ როგორ აღმოჩნდა ქართველი სტამბოლში, სულთნის შეიარაღებული ძალების რიგებში. საქმე ის არის, რომ XVI საუკუნის შუა ხანებისათვის ოსმალებს უკვე დამორჩილებული აქვთ სამხრეთ საქართველოს მთელი რიგი ტერიტორიები, საიდანაც ადვილი შესაძლებელია, რომელიმე ადგილობრივი წარჩინებული იმპერიის დედაქალაქში აღმოჩენილიყო. უფრო მეტიც, ამ დროს

ხელოვნების ისტორიის სერია. N3, 1975, გვ. 135-140.

9. ევროპულ ბეჭდურ გამოცემებში ქართველთა გამოსახვის შესახებ იხილეთ ჩვენი სტატია „ქართველთა ჩაცმულობა და ეთნოგრაფიული ტიპაჟები XVI-XIX საუკუნეების ევროპულ ბეჭდურ გამოცემებში“. თბ., 2020.

10. Erik Fischer, Melchior Lorck. Volume 3. Catalogue Raisonné, Part One. Copenhagen, Vandkunsten Publishers, 2009, გვ. 102.

11. Cihan Cihad, Türklerde Kuş Tüyünün Hâkimiyet ve Rütbe Alâmeti Olarak Kullanılması. Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi Yayını, 2018, გვ. 209.

სურ. 2. სულთნის სამსახურში მყოფი ქართველი მებრძოლი. მელსიორ ლოკი, ბრავიურა ხეზე, 1576. შესულია ეპერჰარდ ვერნერ ჰაპელის საგაზეთო კრებულში Der Türckische Schau-Platz. კამბურბი, 1685. © კავარიის სახელმწიფო ბიბლიოთეკა.

ქართველები უკვე ოსმალეთის მაღალ სამხედრო-პოლიტიკურ თანამდებობსაც იკავებენ.¹² შეიძლება ითქვას, რომ ლორკის ეს გრაფიურა ოსმალეთში დანიშნულებული ქართველების გრაფიკულ დადასტურებას წარმოადგენს. ასევე არ არის გამორიცხული, რომ მითითებულ ეპოქაში უკვე დანერგილი პრაქტიკის შესაბამისად, ეს ქართველი საქართველოს რომელიმე რეგიონიდან გატაცებული და ოსმალურ არმიაში ჩარიცხული მებრძოლი იყოს, რომელიც მალევე დანიშნურდა ოსმალურ სამხედრო იერარქიაში.

ოსმალური შეიარაღებული ძალების წარმომადგენელთა გარდა, ლორკის „თურქული პუბლიკაცია“ მოიცავს უბრალო მოქალაქე-

ბის გამოსახულებებსაც. მათ შორის არიან ქუჩის გამყიდველები, მსახურები, მონები. შეინიშნება ეთნიკური და რელიგიური მრავალფეროვნებაც. ასე მაგალითად, ლორკს წარმოჩენილი აქვს ქალაქურ ცხოვრებაში ჩართულ ბერძენთა, არაბთა, სპარსელთა და თურქმანთა გამოსახულებები. ხშირად მხატვარი, ცალკეული პირების ფონზე გამოსახავს სტამბოლის არქიტექტურულ ნაგებობებსაც. აღსანიშნავია, რომ ლორკის გრაფიურები ისტორიულ პირებსაც ასახვს. მათ შორის განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ოსმალეთის მმართველი დინასტიის წევრი ქალების პორტრეტები. ასეთი „თურქულ პუბლიკაციაში“ სულ ექვსია.

ცხადია, რომ ამ გამოცემაში ლორკის ყურადღების მიღმა არ დარჩებოდა სტამბოლის არქიტექტურული ნაგებობებიც. ამ თვალსაზრისით, უპირველეს ყოვლისა, უნდა გამოვარჩიოთ მეჩეთები, რომლებიც ლორკის სტამბოლში ყოფნის დროისათვის უკვე ქალაქის ურბანული სახის მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენდნენ. „თურქულ პუბლიკაციაში“ ცხრა მეჩეთის გრაფიკული გამოსახულებაა შესული, რომელთა შორის თითქმის ფოტოგრაფიული სიზუსტით გადმოცემულია სულთან სულეიმანის სახელობის მეჩეთი, იგივე სულეიმანიეს მეჩეთი. ის სხვა გამოსახულებებისაგან განსხვავებით, შედარებით დიდი ზომის ფურცელზეა დაბეჭდილი და სრულად მოიცავს მთელ კომპლექსს. ასევე აბსოლუტური სიზუსტითაა გადმოცემული ატიკ ალი ფაშას მეჩეთი, რომელიც ელჩების რეზიდენციის გვერდზე მდებარეობდა და ლორკს შესაძლებლობა ჰქონდა მას მუდმივად დაკვირვებოდა. ამ მეჩეთის ლორკისეული გამოსახულება, რომელიც ზემოდან ქვემო რაკურსითაა ნაჩვენები, გვაფიქრებინებს, რომ მეჩეთს ავტორი ელჩების რეზიდენციის სახურავიდან ხატავდა.

სხვა მეჩეთების გამოსახულებებიც უზადო ტექნიკით არის შესრულებული, თუმცა მათი ზუსტი იდენტიფიცირება ვერ ხერხდება, რადგან სტამბოლში არსებულ მეჩეთებს იდეალიზირებულად და ავტორისეული წარმოსახვით წარმოაჩენენ. მეჩეთების გარდა, ლორკის „თურქული პუბლიკაცია“ ასევე მოიცავს სტამბოლის საცხოვრებელი სახლების, სავაჭრო და სასტუმრო დაწესებულებების (ქარავანსარაი) თუ სხვა საერო დანიშნულების მქონე შენობა-ნაგებობების გამოსახულებებსაც. გრაფიურებს შორის ვხვდებით

12. თურქეთის ისტორიის მანძილზე სხვადასხვა თანამდებობებზე დანიშნულებული ქართველი მუსლიმების შესახებ იხილეთ მურად ქასაბის „ოსმალეთის ქართველები“. სტამბოლი, 2012.

ყოფა-ცხოვრებასთან და ხელოვნებასთან დაკავშირებულ ნივთებსაც.

მელხიორ ლორკის „თურქულმა პუბლიკაციამ“ გამოცემისთანავე დიდი რეზონანსი და გამოხმაურება ჰპოვა, როგორც ოსმალეთით დაინტერესებულ საზოგადოებაში, ასევე ხელოვანთა წრეებში. მაგალითად, ცნობილია, რომ „თურქული პუბლიკაციის“ ერთ-ერთ ეგზემპლარს ფლობდა დიდი ნიდერლანდელი მხატვარი, რემბრანდტი, რომელიც ლორკის შემოქმედების დამფასებელი იყო. ლორკის ხელოვნებისა და სტილის გავლენები შეინიშნება ასევე ისეთი ცნობილი ევროპელი მხატვრების და გრაფიკოსების შემოქმედებაში, როგორებიც იყვნენ ნიკოლა პუსენი და სტეფანო დელა ბელა.¹³

როგორც აღვნიშნეთ, ლორკის „თურქული პუბლიკაცია“ 1626 და 1646 წლებში გამოიცა ჰამბურგში, თუმცა მოგვიანებით, 1680-იან წლებში, ლორკის გრაფიურები კიდევ რამდენჯერმე იქნა გამოცემული სხვადასხვა პუბლიკაციის საილუსტრაციოდ. ბექდვისთვის კი გამოყენებულ იქნა ლორკის გრაფიურების ორიგინალი საბეჭდი ხის ბლოკები, რომლებიც კვლავინდებურად ჰამბურგში ინახებოდა და, რომლებიც, როგორც ჩანს, ხელში ჩაუვარდა ადგილობრივ ავტორს, გამომცემელსა და პუბლიცისტს, ებერჰარდ ვერნერ ჰაპელს. 1683-1684 წლებში ის გამოსცემდა პერიოდულ გაზეთს, სახელწოდებით *Türkischer Staats und Krieges-Bericht*, რომელშიც განხილული იყო 1683 წლის ვენის ალყა და სამხედრო დაპირისპირების მთელი სერია ევროპელ მოკავშირეებსა და ოსმალებს შორის. მელხიორ ლორკის 128-ე გრაფიურის გამოყენებით, სულ 137 ნომერი გამოიცა.¹⁴ 1685 წელს კი, გაზეთის ყველა ნომერი ერთიანი შეკვრით გამოვიდა სახელწოდებით *Der Türkische Schau-Platz*, რომელიც ასევე იმეორებს ლორკის გრაფიურებს, მათ შორის, ქართველი მეომრის გამოსახულებასაც (იხ. სურათი 2). 1688 წელს ჰამბურგშივე გამოიცა ჰაპელის ვრცელი ისტორიული ნაშრომი, სახელწოდებით *Thesaurus Exoticorum*, რომელშიც ძირითადად აზიის აფრიკისა და ამერიკის ხალხებისა და ქვეყნების ისტო-

სურ. 3. სულთნის სამსახურში მყოფი ქართველი მეზარაფი. მელხიორ ლორკი, გრაფიურა ხეზე, 1576. შესულია ებერჰარდ ვერნერ ჰაპელის ნაშრომში *Thesaurus Exoticorum*. ჰამბურგი, 1688.
© გაპარიის სახელმწიფო ბიბლიოთეკა.

რია და თანამედროვეობაა გადმოცემული. ნაშრომის მესამე ნაწილი კი ოსმალეთის იმპერიას შეეხება, რომლის გაფორმებისათვის ასევე მელხიორ ლორკის გრაფიურებია გამოყენებული მისი „თურქული პუბლიკაციიდან“, მათ შორის, რა თქმა უნდა, ლორკის „ქართველიც“ (იხ. სურათი 3).

ბიოგრაფიული

საქართველოს უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეთნიკურობისა და მულტიკულტურალიზმის
შესწავლის ცენტრის დირექტორი

13. Mikael Bøgh Rasmussen, *Enemy Enticements: A Habsburg Artist in Suleiman's Capital City*. CALIOPLE, Vol. 19, №1, 2014, გვ. 189.

14. Erik Fischer, Melchior Lorck. Volume 3. *Catalogue Raisonné*, Part One. Copenhagen, Vandkunsten Publishers, 2009, გვ. 11.

ნმ. გიორგის გამოსახულება საქართველოს სახელმწიფო გერბზე (ათასწლოვანი ტრადიციის სათავეებთან)

საქართველოს ისევე, როგორც ნებისმიერი ქვეყნის დამოუკიდებლობის აუცილებელ ატრიბუტს წარმოადგენს სახელმწიფო სიმბოლიკა - გერბი, დროშა, ფულის ნიშანი (ლითონის ანდა ქალაღდის), ჯილდო (ორდენი და მეღალი) და სხვ. მათზე აღბეჭდილი წარწერები და გამოსახულებანი თანადროული ეპოქის შესახებ საყურადღებო ინფორმაციას შეიცავენ.

ტერმინი „გერბი“ ევროპული წარმომავლობისაა და მემკვიდრეობითობას ნიშნავს. გერმანულად მას ეწოდება „Erbe“, პოლონურად - „Herb“, რუსულად - „Герб“, ხოლო ინგლისურად - „Coat of arms“ და სხვ.

მემკვიდრეობითობა - გერბის დამახასიათებელი თავისებურებაა, რითაც ის სხვა სიმბოლური ნიშნებისა და ემბლემებისაგან გამოირჩევა.

გერბი წარმოადგენს დადგენილი წესების მიხედვით შედგენილ ემბლემას, გამოსარჩევ, განმასხვავებელ ნიშანს, საგანგებოდ განლაგებულ ფიგურებსა და საგნებს, რომელთაც სიმბოლური დანიშნულება ენიჭებათ და მათ მფლობელთა ისტორიულ ტრადიციებს გამოხატავენ. გერბები ან მათი შემადგენელი ცალკეული ელემენტები ისევე, როგორც მსოფლიოს ცალკეულ ქვეყნებში, საქართველოშიც სხვადასხვა დროს ფიქსირდებოდა როგორც ჰერალდიკურ, ასევე ვექსილოლოგიურ, გლიპტიკურ, სფრაგისტიკულ, ნუმიზმატიკურ, ფალერისტიკულ და ბონისტიკურ მასალაზე.¹

1. ბარნაველი სარა, ქართული დროშები, თბ., 1953; მ ი ს ი ვ ე, საქართველოს საბეჭდავები და სხვა გლიპტიკური მასალები, თბ., 1965; კაპანაძე დავით, ქართული ნუმიზმატიკა, თბ., 1969; ვაღბოლსკი მიხეილ, ქართული ჰერალდიკური სიმბოლიკა, თბ., 1980; ბაქრაძე ანა, მასალები ქართული სფრაგისტიკის ისტორიისათვის, კატალოგი, ნაწილი I, თბ., 1978; მ ი ს ი ვ ე, მასალები ქართული სფრაგისტიკის ისტორიისათვის, კატალოგი, ნაწილი II, თბ., 1988; გამსახურდია სვიმონ, შოშიაშვილი ნოდარ, ხიდურელი ზაზა, საქართველოს სახელმწიფო დროშები და გერბები, თბ., 1990; ჯავახიშვილი ნიკო, ქართული ფალერისტიკა, თბ., 1995; მ ი ს ი ვ ე, ქართული ბონისტიკა, თბ., 1996; მ ი ს ი ვ ე (ავტორთა კოლექტივთან ერთად), ფული საქართველოში, საქართველოს ეროვნული ბანკის გამოცემა, თბ., 2003; მ ი ს ი ვ ე, ქართული ქალაღდის ფულის ისტორია (ქართული ბონისტიკა), წიგნი: „ფულის ისტორია საქართველოში“, თხუთმეტმეულის „საქართველოს ისტორიის პალიტრა“

გერბები იყოფა შემდეგ ჯგუფებად:

1. სახელმწიფოთა გერბები;
2. სამინაწყო (ქალაქების და რეგიონების) გერბები;
3. კორპორაციული (დანესებულებათა და გაერთიანებათა) გერბები;
4. წარჩინებულ საგვარეულოთა ან ცნობილ პიროვნებათა პირადი გერბები.

ტრადიციულად, მიღებული იყო გერბის, როგორც საკუთრების აღმნიშვნელი ნიშნის გამოსახვა არქიტექტურულ ნაგებობაზე, ხელოვნების ნიმუშებზე, იარაღზე, საყოფაცხოვრებო ნივთებზე, წიგნებზე, ხელნაწერებსა და სხვ. გერბთა უძველეს პირველსახედ მიიჩნევა ამა თუ იმ ტომის ან გვარის მფარველ ცხოველთა ტოტემური გამოსახულებანი პირველყოფილ საზოგადოებაში. გერბთა წინამორბედი გახლდათ საგვარეულო და საოჯახო საკუთრების ნიშნები. პირველ გერბებს წარმოადგენდა ძველი სამყაროს მეღლებზე, საბეჭდავებსა და მონეტებზე აღბეჭდილი მსგავსი ემბლემები.

საქართველოში გერბის ჩანასახად გვევლინება რწმენა-წარმოდგენებთან დაკავშირებული მრავალფეროვანი სიმბოლური გამოსახულებანი, რომლებიც უძველესი დროიდან ჩნდებიან: ლომი, ხარი (გამოსახული ძველი ნელთაღრიცხვის VI-III საუკუნეებში მოჭრილ კოლხურ თეთრის ნიმუშებზე), გველეშაპი, მთვარის ღვთაება, ასევე, წრეში ჩასმული ჯვარი.²

გერბებს შეისწავლის საისტორიო მეცნიერების ერთ-ერთი დამხმარე დარგი - ჰერალდიკა ანუ გერბთმცოდნეობა. დღემდე ითვლებოდა, რომ ჰერალდიკური სისტემის

VIII ტომი, თბ., 2022; ასათიანი თორნიკე, ქართული გერბთმცოდნეობა (ჰერალდიკა), თბ., 2002; მ ი ს ი ვ ე, ქართული გერბთმცოდნეობა (ჰერალდიკა), თბ., 2010; მიხეილ ვაღბოლსკი და ქართული ჰერალდიკური სიმბოლიკა, საარქივო მასალები გადაამუშავა და წიგნი გამოსაცემად მოამზადა იოსებ ბიჭიკაშვილმა, თბ., 2010; კლდიაშვილი დავით, ქართული ჰერალდიკის ისტორია, საქართველოს სახელმწიფოებრიობის სიმბოლოები, ტომი I, დროშა სვიანად მოხმარებული, თბ., 2003; მისივე, თანამედროვე საქართველოს ჰერალდიკა, თბ., 2008.

2. არახამია გონელი, სიღამონიძე უზანგი, გერბი, ენციკლოპედია „საქართველო“, ტომი 1, თბ., 1997, გვ. 597-598.

ჩამოყალიბება და განვითარება სათავეს XII საუკუნის შუა ხანებიდან იღებს, ვინაიდან სწორედ ამ პერიოდიდან ხდება თვალსაჩინო გერბების მემკვიდრეობითობა, რასაც სფრაგისტიკულ მასალასა და სამარხების მემორიალურ ქვებზე აღბეჭდილი გამოსახულებანი ადასტურებს.

ჰერალდიკოს სტივენ სლეიტერის ნაშრომში „ჰერალდიკა, ილუსტრირებული ენციკლოპედია“ ვკითხულობთ: „ზუსტად არავინ იცის, სად და როდის დაიბადა ჰერალდიკა, თუმცა მისი სათავეები უკავშირდება ჩრდილოეთ ევროპას, კერძოდ, შოლანდიას და ჩრდილოეთ საფრანგეთს, დაახლოებით, XII საუკუნის შუა ხანებში“.³

ქვემოთ განხილული მასალა საშუალებას გვაძლევს, სლეიტერის მოსაზრება გადავსინჯოთ და დავასკვნათ, რომ მსოფლიოში ერთ-ერთი უძველესი გერბი საქართველოში შეიქმნა. საგულისხმოა, რომ მას საფუძველი ჯერ კიდევ XI საუკუნის პირველ ნახევარში ჩაეყარა.

* * *

ქართული სახელმწიფოებრიობის ისტორია სათავეს საუკუნეთა სიღრმიდან იღებს. სახელმწიფო სიმბოლიკის დანარჩენ შემადგენელ ნაწილებთან ერთად, საქართველოს ძველი დროიდან გააჩნდა გერბიც, რომელსაც შუა საუკუნეების ქართული და უცხოური წყაროების ცნობით, დროშასთან ერთად, მეტწილად – წმინდა გიორგის გამოსახულება ამჟღავნებდა.

უშანგი სიდამონიძისა და გონელი არახამიას საენციკლოპედიო სტატიაში „გერბი“ ვკითხულობთ: „ქართული გერბები დღეისათვის მოღწეულია ძირითადად გვიანდელი ფეოდალური ხანიდან, მაგრამ მათი წარმოშობა-ჩამოყალიბება გაცილებით ადრეულ პერიოდს ეკუთვნის. საქართველოში დასტურდება გერბის თითქმის ყველა სახეობა. შუა საუკუნეების საქართველოს სახელმწიფო გერბზე გამოსახულია ამხედრებული ნმ. გიორგი, რომელიც შუბით კლავს მიწაზე განრთხმულ გველეშაპს. ერთიანი ქართული ფეოდალური მონარქიის დაშლის (XV ს.) შემდგომ ხანაში გაჩნდა ცალკეულ პოლიტიკურ ერთეულთა (ქართლის, კახეთისა და იმერეთის სამეფო-

კვირიკე III დიდის მონეტა წმინდა გიორგის გამოსახულებით.

ები, მესხეთის, გურიის, ოდიშისა და აფხაზეთის სამთავროები) გერბები, რომელთა აღწერა და ილუსტრაციები მოგვცა ვახუშტი ბატონიშვილმა (XVIII ს.). საქართველოში გავრცელებული იყო კორპორაციული გერბებიც. ასეთი გერბები ჰქონდათ მონასტრებს, ვაჭართა და ხელოსანთა ამქრებს. პრაქტიკაში არსებობდა აგრეთვე საგვარეულო გერბები, რაც მხოლოდ ფეოდალთა პრივილეგიას შეადგენდა. სამეფო საგვარეულოს – ბაგრატიონთა გერბი ასახავდა ამ გვარის ბიბლიურ, დავით წინასწარმეტყველისაგან წარმოშობისა და ქრისტესთან ნათესაობის ლეგენდას, აგრეთვე, სვეტიცხოვლის თქმულებას. ფეოდალთა გერბები, როგორც წესი, შედგებოდა შემდეგი ელემენტებისაგან: გვირგვინი, პორფირი და სიმბოლოს გამოსახულება (ეს უკანასკნელი თითოეული გვარისათვის სხვადასხვა იყო). ფეოდალთა გერბებს მეფე ამტკიცებდა. საქართველოში კარგად იყო ცნობილი გერბების დამზადების ტექნიკა, შემუშავებული იყო გერბის სტრუქტურისა და მისი ელემენტების აღმნიშვნელი ტექნოლოგია. 1801-1917 წლებში, რუსეთის იმპერიაში შემავალ საქართველოს თავისი სახელმწიფო გერბი აღარ გააჩნდა“.⁴

ამდენად, საქართველოში ბაგრატიონთა ათასწლოვანი დინასტიის მმართველობის პერიოდში, ანუ IX-XIX საუკუნეებში სათანადოდ ჰქონდათ გააზრებული როგორც სიმბოლიკის, ასევე, ჰერალდიკის მნიშვნელობა და გერბის ყველა სახეობას წარმატებით იყენებდნენ. გვიანფეოდალურ საქართველოში ჰერალდიკას – „ლერალდიკას“ უწოდებდნენ.

ქართლ-კახეთის მეფე გიორგი XII-ის (1746-1800) ვაჟმა, გამოჩენილმა მეცნიერმა და სახელმწიფო მოღვაწემ, უფლისწულმა იოანე

3. Слейтер Стивен, Геральдика, иллюстрированная энциклопедия, перевод И. Жилинской, Москва, 2005, стр. 4.

4. არახამია გონელი, სიდამონიძე უშანგი, გერბი, ენციკლოპედია „საქართველო“, ტომი 1, თბ., 1997, გვ. 598.

ბაგრატიონმა (1768-1830) თავის თხზულებაში „ხუმარსწავლა კალმასობა“ ცალკე ქვეთავად გამოყო „ღერალდიკისათვის“, რომელშიც ეს ტერმინი ასე განმარტა: „ღერალდიკა არს ჰსწავლა ღერბთათვის, რომელიცა ასწავებს განსხვავებასა ყოველთა უკუ ნაწილთა ღერბებთასა, და, სახელდობრ, თვითეულად წოდებასა სახელთასა ასწავებს მას შესაბამიერითა წოდებითა“.⁵

მისივე განმარტებით, „ღერბნი არიან ნიშანნი ხარისხისა და პატივისანი, წარმოდგენილნი ფერებთა და ნაკვეთებთაგან ფარსა ზედა ანუ გულსა ზედა მის ღერბისასა განსხვავებისათვის გვართა ანუ შთამომავლობათა, და საკუთართა ადგილთა და ქვეყნიურობისათა... იგი განასხვავებს ყოველსა მდგომარეობასა მისსა და იგი აჩვენებს შთამომავლობასა გვარებთასა... გვართამებრ მათისა, ყოველი უკუ ხარისხი ანუ გვარიანობა მექონ არს გვირგვინი თვისისა“.⁶

საგულისხმოა, რომ თბილისში საქმიანობდნენ სპეციალისტები, რომლებიც საბეჭდავებზე გერბებს კვეთდნენ. იოანე ბაგრატიონისავე ცნობით, ამ საქმით დაკავებულ ხელოსანს – „აქაქი“ ეწოდებოდა.⁷

აქვე დავძენთ, რომ შუა საუკუნეებიდან მოყოლებული, საქართველოში სახელმწიფო ბეჭდის არსებობას არაერთი საისტორიო წყარო ადასტურებს. კერძოდ, ტერმინები: „სამეფო ბეჭედი“, „ბატონის ბეჭედი“, „დიდი ბეჭედი“ და „პატარა (ანუ მცირე) ბეჭედი“ იხსენიება ქართული სამართლის ძეგლებში, დაწყებული XIV საუკუნიდან („ხელმწიფის კარის გარიგება“). გარდა სახელმწიფო ანუ სამეფო საბეჭდავისა, არსებობდა თანამდებობრივი ბეჭდებიც, კერძოდ, მდივნობისა, მსაჯულობისა, მდივანბეგისა, სახლთუხუცესისა და სხვ. ზოგიერთ მათგანზე სახელმწიფო გერბი აღიბეჭდებოდა.

ქართული ჰერალდიკის, ვექსილოლოგიის, ფალერისტიკის, ნუმიზმატიკის, ბონისტიკის, სფრაგისტიკის, უნიფორმოლოგიისა და სხვა საისტორიო დარგების აქტუალური საკითხები რეგულარულად შექედებოდა საქართველოს პარლამენტთან არსებული ჰერალდიკის სახელმწიფო საბჭოს პერიოდულ სამეცნიერო-პოპულარულ ჟურნალ „ჰეროლდში“,

ბაბრატ IV-ის მონეტა ვლადიმერის ღვთისმშობლის გამოსახულებით (პირველი ემისია).

რომელიც 2012-2021 წლებში გამოდიოდა.⁸ აქვე დავამატებთ, რომ 2024 წლიდან ჟურნალ „ჰეროლდის“ გამოცემა აღდგა.

მიუხედავად ზემოთქმულისა, საქართველოს ჰერალდიკური მემკვიდრეობის შესწავლა ჯერაც არ დასრულებულა. ამას ადასტურებს თუნდაც თორმეტიოდე წლის წინათ აღმოჩენილი ვერცხლის მონეტები, კახეთ-ჰერეთის მეფის კვირიკე III დიდის სახელით მოჭრილი ათასი წლის წინათ, რომლებსაც წმ. გიორგის გამოსახულება ამშვენებს. ამის თაობაზე ქვემოთ დეტალურად მოგითხრობთ.

* * *

ცნობილია, რომ საქართველოში ოდითგანვე განსაკუთრებულ პატივს მიაგებდნენ წმინდა გიორგის, რომელიც იყო პირველმონამე, ძლევამოსილი ქრისტიანი წმინდანი კაპადოკიიდან. მისი ცხოვრების ამსახველი უძველესი თქმულებანი IV საუკუნიდან იქმნებოდა. ისინი მოგვითხრობდნენ, თუ როგორ აწამეს ქრისტესათვის თავდადებული ჭაბუკი მხედარი. მოგვიანებით გაჩენილ თქმულებებში მწამებლად გამოყვანილია რომის იმპერატორი დიოკლეტიანე. ამ წმინდანის ხსენების თარიღად დადგენილია მისი თავის კვეთის დღე - 23 აპრილი (ახალი სტილით - 6 მაისი). მის სახელზე ცალკეული ერები სხვა დღეებშიც დღესასწაულობენ. მაგალითად, 23 ნოემბერს საქართველოში წმ. გიორგის ბორბალზე დაკვრის თარიღი აღინიშნება.

ირაკლი სურგულაძის ვარაუდით, საქართველოში წმინდა გიორგის კულტი უნდა გავრცელებულიყო VII საუკუნიდან, ვინაიდან სწორედ ამ დროიდან გაჩნდა მისი უძვე-

5. იოანე ბატონიშვილი, ხუმარსწავლა კალმასობა, წიგნი II, სარგის ცაიშვილის რედაქციით, თბ., 1991, გვ. 238.

6. იქვე, გვ. 238-239.

7. იქვე, გვ. 237.

8. „ჰეროლდი“, საქართველოს პარლამენტთან არსებული ჰერალდიკის სახელმწიფო საბჭოს პერიოდული სამეცნიერო-პოპულარული ჟურნალი, თბ., 2012-2021, №№ 1-10.

ლესი გამოსახულებანი ქართულ ტაძრებზე. მათ შორისაა მარტვილის ტაძრის ფრიზი და კანკელის ფრაგმენტები ნებელდიდან. ჩვენს ქვეყანაში ამ წმინდანის იკონოგრაფიული ტიპის მრავალფეროვნების, სიძველისა და ფოლკლორული ტექსტების სიუხვის საფუძველზე ვარაუდობენ, რომ წმინდა გიორგის კულტის ჩამოყალიბებასა და გავრცელებაში მნიშვნელოვანი როლი სწორედ ქართულმა სამყარომ შეასრულა. საქართველოში ამ წმინდანის განსაკუთრებული პოპულარობის შესახებ ევროპელი მეცნიერები და მოგზაურები შუა საუკუნეებიდან აღნიშნავენ. ამიტომაც შემთხვევითი არ არის, რომ ისინი საქართველოს ჯერ კიდევ იმ დროიდან უწოდებდნენ „გეორგიას“ („Georgia“).

მიჩნეულია, რომ წმინდა გიორგიმ ჩაანაცვლა ძველი ქართული პანთეონის მთავარი ღვთაება - მთვარე. მასთან აკავშირებენ ჩვენში ძველად გავრცელებულ მითრას კულტსაც. ასევე არსებობს ვარაუდი, რომ წმინდა გიორგის კულტი ქართველთა შორის გავრცელდა ამ ქრისტიანი წმინდანის სახით, თუმცა მისი შემოსვა უძველესი წარმოდგენებით უფრო გვიანდელ ხანაში უნდა მომხდარიყო. „წმინდა გიორგის წამება“ ქართულ ენაზე IX საუკუნეში თარგმნეს.⁹

სახელი „გიორგი“ მყარად დამკვიდრდა საქართველოში და მალე მოიპოვა პოპულარობა. მაგალითად, IX საუკუნეში მოღვაწე ანკურის ეპისკოპოსს ეწოდებოდა გიორგი მანყვერელი, იმავე საუკუნის 60-იან წლებში ეგრის-აფხაზეთში მეფობდა გიორგი I, ხოლო ეს სახელი ტრადიციული და უაღრესად ხშირი იყო ბაგრატიონთა ათასწლოვანი სამეფო დინასტიის წარმომადგენელთა შორის. კერძოდ, საქართველოს ერთიანი სამეფოს ხელმწიფეთა შორის იყო 8 გიორგი, ხოლო ერთიანობის დაშლის შემდეგ წარმოქმნილ იმერეთის სამეფოში მეფობდა 7 გიორგი, ქართლის სამეფოში - 3 გიორგი (გიორგი IX, გიორგი X და გიორგი XI) კახეთის სამეფოში - 2 გიორგი (გიორგი I, იგივე საქართველოს მეფე გიორგი VIII და გიორგი II, მეტსახელად - „ავ-გიორგი“), ხოლო ქართლ-კახეთის გაერთიანებულ სამეფოში - გიორგი XII-ის სახელით ცნობილი მონარქი, რომელმაც ქართლის ბაგრატიონთა ნუმერაცია გააგრძელა. გიორგი დღესაც მამაკაცის ყვე-

ბაგრატ IV-ის მოწაბლა ვლადიმერის ღვთისმშობლის გამოსახულებით (მეორე ემისია).

ლაზე გავრცელებული სახელია საქართველოში.

საქართველოში წმინდა გიორგის დღესასწაულთა შორისაა: ალავერდობა და თეთრი გიორგობა - კახეთში, გერისტაობა და ატოცობა - ქართლში, ლომისობა - მთიულეთში, ილორობა - სამეგრელოში და სხვ.

ეზოთერულ ქრისტიანობაში წმინდა გიორგი არის მიქაელ მთავარანგელოზის რანდი და დედამიწაზე მისი მისიის აღმასრულებელი. ამიტომაც, ის იხსენიება როგორც „მხედარი წმიდისა სამებისა“.

გამოსახულება წმინდა გიორგი ძლევა მოსილისა, რომელიც შუბით ლახვრავს მიწაზე განრთხმულ გველეშაპს - შუა საუკუნეების ქართული და უცხოური წყაროებიდან დასტურდება საქართველოს სამეფოს სახელმწიფო სიმბოლიკაში, კერძოდ, როგორც დროშასა და გერბზე, ასევე, ნუმისმატიკურ მასალაზეც.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, წმინდა გიორგის გამოსახულება ამშვენებს კახეთ-ჰერეთის ხელმწიფის კვირიკე III დიდის მეფობის (1014-1037/1039) პერიოდში მოჭრილ მონეტებს, რომელთა არსებობაც ცნობილი მხოლოდ 2013 წელს გახდა.

აქვე დავძენთ, რომ კვირიკე იყო არეშანელთა დინასტიის წარმომადგენელი, ვაჟი კახეთის ქორეპისკოპოს დავითისა (მთავრობდა 976-1009 წლებში), რომელმაც გარდაცვალებამდე ცოტა ხნით ადრე ჰერეთის შეერთება მოახერხა. მამის სიკვდილისთანავე კვირიკე კახეთ-ჰერეთის მართვას შეუდგა. 1010 წელს იგი ტყვედ ჩაუვარდა საქართველოს მეფეს ბაგრატ III-ს, რომელმაც თავის სამეფოს კახეთ-ჰერეთიც შეუერთა. ბაგრატის გარდაცვალებისთანავე (1014 წ.) კვირიკე III კახეთ-ჰერეთის პირველი მეფე გახდა. მან წარმატებით განახორციელა ადმინისტრაციული რეფორმა, სამეფო შვიდ საერისთავოდ დაყო

9. სურგულაძე ირაკლი, წმინდა გიორგი, „ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია“, ტომი 11, თბ., 336.

და დედაქალაქი თიანეთიდან თელავში გადაიტანა. 1027-1032 წლებში იგი ლიპარიტ ბაღვაშთან, იოანე აბაზაძესთან, თბილისის ამირა ჯაფართან და ტაშირ-ძორაგეტის მეფე დავითთან ერთად ებრძოდა განძის ამირა ფადლონს და ეკლესიის ბრძოლაში სასტიკად დაამარცხა. კვირიკემ ასევე დაამარცხა და განდევნა კახეთში შეჭრილი ოსები, რომელთა მეფე ურდურე ბრძოლაში დაიღუპა. 1037-1039 წლებში კვირიკე მონაწილეობდა ბრძოლაში თბილისის ამირას წინააღმდეგ, რომლის დროსაც, ქალაქის აღცისას, ურდურეს სისხლის ალების მიზნით, მოკლა ოსმა მონამ. ვინაიდან მას ვაჟი არ დარჩა, კახეთ-ჰერეთში გამეფდა კვირიკე III-ის დის და ტაშირ-ძორაგეტის მეფის დავით ანჰოლცის (უმინანყლოს) უმცროსი ვაჟი – გაგიკი, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა კვირიკიდების დინასტიის მეფობას კახეთ-ჰერეთში. ამ დინასტიის უკანასკნელი წარმომადგენელი აღსართან II ერწუხთან 1104 წელს მომხდარ ბრძოლაში სასტიკად დაამარცხა ერთიანი საქართველოს მეფემ დავით IV აღმაშენებელმა და მომდევნო წელს კახეთ-ჰერეთი საბოლოოდ შეიერთა. ამის შემდეგ საქართველოს მეფეთა ტიტულატურას დაემატა ტიტული „მეფე რანთა და კახთა“.¹⁰

ახლა, რაც შეეხება კვირიკე III-ის ზემოხსენებულ, აქამდე უცნობ, უნიკალურ მონეტებს, ჯერჯერობით მხოლოდ რამდენიმე ეგზემპლარია აღმოჩენილი 2012-2013 წლებში. ეს მონეტები ბილონურია ანუ დამზადებულია ვერცხლისა და სპილენძის შენადნობისაგან. მათგან სამი ეგზემპლარი ნაპოვნია ისტორიული ჰერეთის ტერიტორიაზე – ნაქალაქარ კაბალაში (ამჟამად – ჩუხურ-გაბალა, აზერბაიჯანის რესპუბლიკა), ხოლო ერთი – ისტორიული სიუნიკის ტერიტორიაზე, სისიანის შემოგარენში (ამჟამად – სომხეთის რესპუბლიკა).

მონეტები ორი ტიპისაა. პირველი ტიპის მონეტის ავერსზე (შუბლზე) არის არაბული წარწერა, რომელშიც იხსენიება აბასიანთა დინასტიის წარმომადგენელი ხალიფა ალ-ყადირი (მმართველობის წლები – 991-1031), ხოლო მეორე ტიპის მონეტის ავერსზე – ხალიფა ალ-კაიმი (მმართველობის წლები –

გიორგი II-ის მონეტა ჰლაქარის ღვთისმშობლის გამოსახულებით (პირველი ემისია).

1031-1075). ორივე შემთხვევაში მონეტების ავერსზე ასე იხსენიება კვირიკე III დავითის ძე.

ორივე ტიპის მონეტების რევერსზე (ზურგზე) გამოსახულია ცხენზე ამხედრებული წმინდა გიორგი, რომელიც ზემოდან ჯვრით დაბოლოებული შუბით ლახვრავს მინაზე დაგდებულ იმპერატორ დიოკლეტიანეს. ზოგიერთ მონეტაზე, გამომდინარე მისივე ცუდი შენახულობიდან, ზუსტად არ ჩანს, თუ კონკრეტულად ვის კლავს წმინდა გიორგი. მონეტების ერთ ნაწილზე წმინდა გიორგი შებრუნებულია მარჯვნივ, ხოლო მეორე ნაწილზე – მარცხნივ. იქვეა ქართულ ენაზე, ასომთავრული შრიფტით შესრულებული წარწერა, რომელიც მოცემულია ქარაგმის სახით: „წმ გ-ი“. იგი იშიფრება, როგორც „წმინდაი გიორგი“.

ზემოხსენებული მონეტების აღმოჩენის შესახებ ინფორმაცია პირველებმა გამოაქვეყნეს ნუმიზმატებმა ალექსანდრე აკოფიანმა და არამ ვარდანიანმა, რომლებმაც 2013 წელს დაბეჭდილ ერთობლივ სტატიაში აღნიშნეს: „კვირიკე III-ის მონეტები – ამიერკავასიის პირველი ქრისტიანულ-მუსლიმური მონეტებია და ყველაზე ადრეული მონეტები, რომლებზედაც წმინდა გიორგია გამოსახული. მათი გამოჩენა სინქრონულია წმინდა გიორგის პატივისცემის ახალი ტალღისა მცირე აზიაში როგორც ქრისტიანთა, ასევე მუსლიმთა შორის და ამ წმინდანის სახეობის ფართოდ გავრცელებისა მხედრის სახით, რომელიც ამხობს დიოკლეტიანეს (ან დემონისა/გველი)“.¹¹ ამას მოჰყვა ა. ვარდანიანისა და გ. ზლობინის ერთობლივი სტატია.¹²

11. Акопян А. В., Варданян А. Р., Монеты Квирик III, царя Кахети и Эрети, Семнадцатая Всероссийская нумизматическая конференция. М., 2013.

12. Vardanyan A. R., Zlobin G. V. A Mixed Hoard of Eleventh Century Coins Found in Azerbaijan 2013, *The Numismatic Chronicle* 174 (2014).

10. პაპასქირი ზურაბ, კვირიკე III, ივანე ჯავახიშვილის ენციკლოპედიური ლექსიკონი, თბ., 2002, გვ. 393; თავაძე ლერი, ქორეპისკოპოსი და მეფე (კახეთის პოლიტიკური ისტორია VIII-XII საუკუნეებში, თბ., 2022, გვ. 308-389.

ზემოხსენებულ მკვლევართა მიერ გაკეთებული დასკვნის თანახმად, კახეთ-ჰერეთის სამეფოს მონეტების მოჭრა ხორციელდებოდა კვირიკე III-ისა და ქართველთა და აფხაზთა მეფის ბაგრატ IV-ის დაპირისპირების ფონზე, რაც ამ მონეტების გაფორმებაზეც აისახა. ვინაიდან ბაგრატი ატარებდა ბიზანტიურ ტიტულს, რომელიც მისი სახელით მოჭრილ მონეტებზეც დაფიქსირდა, მასთან მტრულ ურთიერთობაში მყოფი კვირიკე იძულებული გახდა, რომ თავის სუზერენად ელიარებინა ბაღდადის ხალიფა, რომელიც ბიზანტიის იმპერატორის მოწინააღმდეგე გახლდათ. ამის გამო, კვირიკეს მიერ მოჭრილი მონეტები დაექვემდებარა მუსლიმური მონეტებისათვის დადგენილ ეპიგრაფიკულ სტანდარტს, რომლის თანახმადაც, მათზე აუცილებლად აღინიშნებოდა რწმენის ისლამური სიმბოლო, ხოლო შემდეგ მიეთითებოდა ხალიფას და მეფის სახელები. ასეთი ტიპის მონეტები იჭრებოდა ხალიფების – ალ-კადირისა (991-1031) და ალ-კაიმის (1031-1075) მმართველობისას. კვირიკეს მიერ მონეტების მუსლიმური სამართლის გათვალისწინებით მოჭრა იქცა მისი პოლიტიკური თვითმყოფადობის პროკლამაციად, რამაც გააძლიერა მისი მდგომარეობა რეგიონში და ის de jure გაათანაბრა მეზობელ, მუსლიმურ სახელმწიფოთა ამირებთან/ემირებთან (ჯაფარიდები, შადადიდები, შირვანშაჰები), რომლებიც საკუთარ მონეტებს ჭრიდნენ. ამ პოლიტიკურ მიზნებს ემსახურებოდა კვირიკეს სახელით მოჭრილ ყველა მონეტაზე დეკლარირებული ვასალიტეტი ხალიფას მიმართ. თუმცა აქვე უნდა ითქვას, რომ ამ დაქვემდებარების ხაზგასმას მხოლოდ ფორმალური ხასიათი გააჩნდა. კვირიკეს მეფობის უკანასკნელ ათწლეულში მოჭრილი მონეტები უნიკალურად შეიძლება ჩაითვალოს იმიტაც, რომ მათზე ნუმისმატიკის ისტორიაში პირველად მოხდა ქრისტიანული იკონოგრაფიისა და მუსლიმური სამონეტო კანონის სინთეზი.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ორივე ტიპის მონეტების რევერსზე (ზურგზე) გამოსახულია ცხენზე ამხედრებული წმინდა გიორგი, რომელიც ზემოდან ჯვრით დაბოლოებული შუბით ლახვრავს მიწაზე დაგდებულ იმპერატორ დიოკლეტიანეს. ბაღდადის ხალიფის სახელის მოხსენიების შენარჩუნების მიუხედავად, მონეტებზე ხაზგასმულია კვირიკეს ქრისტიანობა. ეს გაკეთებულია როგორც ამ მეფის ქვეშევრდომთა, ასევე, ბაგრატ IV-ისა

გიორგი II-ის მონეტა ვლასპარის ღვთისმშობლის გამოსახულებით (მეორე ემისია).

და მისი სუზერენის – ბიზანტიის იმპერატორის საყურადღებოდ.

მონეტებზე აღბეჭდილია არაბული წარწერა: „*ალ-მალიქ ალ-ადილ აბუ-ლ-ფადლ კვირიკე ბინ დაუდ*“, რომელიც ქართულად ასე იშიფრება: „*მეფე სამართლიანი, აბუ-ლ-ფადლ კვირიკე ძე დავითისა*“. ამ წარწერას უკავია მონეტის მთელი ცენტრალური ნაწილი, რითაც ნაჩვენებია მისი განსაკუთრებული

გიორგი II-ის მონეტა ვლასპარის ღვთისმშობლის გამოსახულებით (მესამე ემისია).

მნიშვნელობა მონეტის კუთხეში გადატანილ მუსლიმური რწმენის სიმბოლოსთან და ხალიფას სახელთან შედარებით.

აღნიშნულ მონეტებზე მსოფლიოში პირველად აღბეჭდეს ცხენზე ამხედრებული წმ. გიორგი. ამ წმინდანის კულტი კი, როგორც მეომართა მფარველისა, X საუკუნიდან ფართოდ გავრცელდა ბიზანტიაში, ხოლო შემდგომ პერიოდში – საქართველოშიც. როგორც ჩანს, კვირიკე III დიდის მეფობის პერიოდში წმ. გიორგი მიიჩნეეს კახეთ-ჰერეთის სამეფოს მთავარ მფარველად, რადგან სწორედ იმ პერიოდში ააგეს ამ წმინდანის სახელობის ალავერდის ტაძარი (რის შესახებაც ქვემოთ ვისაუბრებთ) და მონეტებიც მისი გამოსახულებით მოჭრეს.

აღსანიშნავია, რომ კვირიკე III-ის მეფობისას მოჭრილი მონეტები ასევე შეისწავლეს დავით აღლექსანიანმა და ირაკლი ფალავამ,¹³ რომლებმაც ზემოხსენებულ მკვლევართა მიერ დაშვებული უზუსტობანი გაასწორეს.

კახეთ-ჰერეთის სამეფოში მოჭრილ მონეტებთან დაკავშირებით საყურადღებო შეხედულება არსებობს. ამ მოსაზრების თანახმად, კვირიკე III-მ გააგრძელა ის პოლიტიკა, რომელიც აბასიანთა სახალიფოს მთელ ტერიტორიაზე ვრცელდებოდა. კახეთ-ჰერეთის მონეტებს აბასიანთა სახელი მხოლოდ ეკონომიკური მოტივით ეწერა. კვირიკესათვის მთავარ საზრუნავს ის წარმოადგენდა, რომ მის სამეფოს სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირი შეენარჩუნებინა აღმოსავლეთის ქვეყნებთან, სადაც ხალიფას სახელით მონეტების ემისიამ უკვე სამართლებრივი საფუძველი შეიძინა. ყოველივე ამას განსაზღვრული პოლიტიკური მოტივიც ემატებოდა, ვინაიდან ეს ამბავი ბაღდადის ხალიფას ავტორიტეტს ისლამურ სამყაროში, სადაც ის გამაერთიანებელი სულიერი ლიდერის სტატუსსაც ირგებდა. მართალია, აღნიშნულ ისლამურ სივრცეში კახეთ-ჰერეთის ჩართულობა უფრო ეკონომიკური ხასიათისა იყო, მაგრამ ამას აღნიშნული სამეფოს მუსლიმი ქვეშევრდომებისათვის დიდი მნიშვნელობა გააჩნდა. ამით სათანადოდ სარგებლობდნენ ადგილობრივი ვაჭრები, რომლებიც ძირითადად ვაჭრობდნენ აღმოსავლეთის ქვეყნებთან, სადაც ხალიფა მაღალი რეპუტაციით სარგებლობდა. ასე რომ, კვირიკეს ნებით მოჭრილ მონეტებზე აღბეჭდილი არაბული წარწერა და ხალიფას სახელი ამ ფულის ნიშნის საერთაშორისო მიმოქცევაში ჩართვას უზრუნველყოფდა. ყოველივე ეს კი განაპირობებდა როგორც კახეთ-ჰერეთის სამეფოს ინტეგრაციას აღმოსავლურ სამყაროში, ასევე ამ სახელმწიფოში მცხოვრებ მუსლიმთა ერთგულებასაც. დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული მონეტების მოჭრით კვირიკე III-მ ხელი შეუწყო კახეთ-ჰერეთის სამეფოში წარმოებული პროდუქციის გატანას საერთაშორისო ბაზარზე. ამიტომაც, ეს ქმედება მისი სახელმწიფოსათვის გაცილებით მეტი ეკონომიკური სარგებლობის მომტანი გახ-

დავით IV-ის მონეტა ვლადიმერის ღვთისმშობლის გამოსახულებით (პირველი ემისია).

ლდათ,¹⁴ ვიდრე ისლამური სამყაროსათვის, რაც ზემოხსენებული მონარქის გამჭრიახობაზე მეტყველებს.

ჩვენი ვარაუდით, კვირიკე III-ის მონეტებზე გამოსახული წმინდა გიორგი სავსებით შესაძლებელია ყოფილიყო აღმოსავლურქართული სამეფოს - კახეთ-ჰერეთის იმდროინდელი სახელმწიფო მთავარი სახელმწიფო სიმბოლო,¹⁵ რომელიც მოგვიანებით სახელმწიფო გერბად ჩამოყალიბდა.

იმისათვის რომ წარმოვიდგინოთ, თუ რა ვითარება იყო იმავე თვალსაზრისით კახეთ-ჰერეთის მეზობლად მდებარე საქართველოს სამეფოში, რომელსაც ბაგრატიონი ხელმწიფე განაგებდნენ, გავიხსენოთ, თუ როგორ გამოიყურებოდა კვირიკე III-ის თანამედროვე მონარქების - ბაგრატ III-ისა (მეფობდა 975-1014 წლებში) და მისი შვილიშვილის ბაგრატ IV-ის (მეფობდა 1027-1072 წლებში) მონეტები.

ბაგრატ III-ის ვერცხლის მონეტის ავერსზე აღბეჭდილი იყო არაბული ზედწერილი, რომლის ქართული თარგმანიც ასეთია: „არ არს ღმერთი გარდა ალაჰისა, არა ჰყავს მას თანაზიარი“. რევერსზე არის ქართული ზედწერილი ასომთავრული შრიფტით: „ქრისტე, ადიდე ბაგრატ აფხაზთა მეფე“ და არაბული ზედწერილი: „მუჰამედი მოციქულია ალაჰისა“.

ბაგრატ IV-ის ვერცხლის მონეტის ერთ-ერთი ტიპის ავერსზე გამოსახული იყო ვლადიმერის ღვთისმშობელი და ბერძნული ზედწერილი: „წმინდა ღვთისმშობელი“. რევერსზე არის ქართული ზედწერილი ასომთავრული შრიფტით: „ქრისტე, ადიდე ბაგრატ აფხაზთა მეფე და ნოველისიმოსი“.

14. თავაძე ლერი, ქორეპისკოპოსი და მეფე (კახეთის პოლიტიკური ისტორია VIII-XII საუკუნეებში, თბ., 2022, გვ. 329.

15. ჯავახიშვილი ნიკო, ქართული გერბის უძველესი ნიმუშები, ნაწილი I, წმ. გიორგის გამოსახულება კვირიკე III დიდის მონეტებზე, ჟურნალი „ისტორიანი“, თბ., 2020, №1 (109).

13. Alexanyan David, Paghava Irakli, The heirs of Kvirike III The Great, King of Kakheti-Hereti: numismatic legacy, კრებული „ახლო აღმოსავლეთი და საქართველო“, ტ. X, თბ., 2017, გვ. 326-337.

იმავე მეფის მონეტის მეორე ტიპის ავერსზე გამოსახული იყო ასევე ვლადიმერის ღვთისმშობელი და ზემოხსენებულის მსგავსი ბერძნული ზედწერილი, ხოლო რევერსზე - ქართული ზედწერილი ასომთავრული შრიფტით, სადაც ბაგრატ IV „სევასტოსის“ ტიტულით იხსენიება.

ვლადიმერის ღვთისმშობელი ასევე ამშვენებდა საქართველოს მომდევნო მეფეების - გიორგი II-ისა (მეფობდა 1072-1089 წლებში) დავით IV აღმაშენებლის (მეფობდა 1089-1125 წლებში) მეფობის პერიოდში მოჭრილ ვერცხლის მონეტებს, რომელთა რევერსზეც ამ ხელმწიფეთა ტიტულატურა ფიქსირდებოდა. ამ მხრივ ერთადერთ გამონაკლისად უნდა ჩაითვალოს დავით IV-ის სპილენძის მონეტა, რომლის ავერსზედაც ვლადიმერის ღვთისმშობლის ნაცვლად, გამოსახულია თვით ეს გვირგვინოსანი - მთელი ტანით, საიმპერატორო გვირგვინით, კვერთხითა და სფეროთი.¹⁶

ამდენად, ფაქტია, რომ არც კვირიკე III-ის თანამედროვე და არც მოგვიანებით გამეფებული საქართველოს ბაგრატიონი ხელმწიფეების (ბაგრატ III, ბაგრატ IV, გიორგი II და დავით IV) მეფობის პერიოდში მოჭრილ მონეტებზე არ იყო გამოსახული წმინდა გიორგი.

აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ წმინდა გიორგის გამოსახულება ერთიანი საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლიკაში დამკვიდრდა მხოლოდ დავით აღმაშენებლის მიერ კახეთ-ჰერეთის სამეფოს შემოერთების შემდეგ. ეს კი აისახა მის მიერ მოჭრილ მონეტაზე, რომელსაც რევერსზე გამოსახულ ჯვართან ერთად ამშვენებდა წარწერა: „ქრისტე, ადიდე დავით მეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა კახთა და სომეხთა“.¹⁷

როგორც ჩანს, კვირიკე III გამორჩეულ პატივს მიაგებდა წმინდა გიორგის. ამის მანიშნებელია არა მხოლოდ ამ წმინდანის გამოსახვა მონეტებზე, არამედ, ქართული ხუროთმოძღვრების ერთ-ერთი უნიკალური ძეგლის - ალავერდის წმინდა გიორგის სამონასტრო კომპლექსის აგებაც, რაც XI საუკუნის დასაწყისში განხორციელდა. ეს საკათედრო ტაძარი ააგეს წმინდა გიორგის პატარა ეკ-

დავით IV-ის მონეტა ვლადიმერის ღვთისმშობლის გამოსახულებით (მეორე ემისია).

ლესიის ადგილას. აქვე დავძენთ, რომ იმავე ადგილას მონასტერი ჯერ კიდევ VI საუკუნის შუა ხანებში დააარსა ერთ-ერთმა ასურელმა მამამ - იოსებ ალავერდელმა. მტერთა შემოსევებისა და მინისძვრისაგან დაზიანებული ალავერდის ტაძარი არაერთხელ აღადგინეს.

ამრიგად, ჩვენი ვარაუდით, კახეთ-ჰერეთის მეფე კვირიკე III-ის მონეტებზე გამოსახული წმინდა გიორგი სავსებით შესაძლებელია იყოს ამ აღმოსავლურ-ქართული სახელმწიფოს იმდროინდელი მთავარი სახელმწიფო სიმბოლო, რომელიც ოდნავ მოგვიანებით შევიდა საქართველოს ერთიანი სამეფოს სახელმწიფო სიმბოლიკაში და საბოლოოდ სახელმწიფო გერბად ჩამოყალიბდა. ამ თვალსაზრისით, იგი ჩვენამდე მოღწეული უძველესი ქართული სახელმწიფო გერბია.¹⁸

* * *

ჩვენი ვარაუდის სასარგებლოდ მეტყველებს მომდევნო პერიოდის ცნობები საქართველოს სამეფოს გერბსა და დროშაზე გამოსახული ნმ. გიორგის შესახებ.

აღნიშნულის შესახებ ხაზგასმით მიუთითა ქართლ-კახეთის მეფე გიორგი XII-ის (1746-1800) ვაჟმა, გამოჩენილმა მეცნიერმა და სახელმწიფო მოღვაწემ, უფლისწულმა თეიმურაზ ბაგრატიონმა (1768-1830).

სარა ბარნაველი წერს: „თეიმურაზ ბატონიშვილის ცნობა, რომ „მეფენი მარადის დროშათა ზედა და ღერბთა მათთა დასწერდეს სახესა წმიდისა... გიორგისასა“, - XII საუკუნისათვის მართლდება... ვახუშტი ბატონიშვილსაც საქართველოს ღერბზე ცხენოსანი ნმ. გიორგი ჰყავს დახატული“.¹⁹

16. ჯავახიშვილი ნიკო (ავტორთა კოლექტივთან ერთად), ფული საქართველოში, საქართველოს ეროვნული ბანკის გამოცემა, თბ., 2003, გვ. 27-29.

17. იქვე, გვ. 29.

18. ჯავახიშვილი ნიკო, ქართული გერბის უძველესი ნიმუშები, ნაწილი I, ნმ. გიორგის გამოსახულება კვირიკე III დიდის მონეტებზე, ჟურნალი „ისტორიანი“, თბ., 2020, №1 (109).

19. ბარნაველი სარა, ქართული დროშები, თბ., 1953,

ივანე ჯავახიშვილმა თავის ნაშრომში „ქართული სამართლის ისტორია“, საქართველოს სახელმწიფო ხელისუფლების ნიშანთა განსაზღვრისას, დროშაზე მსჯელობას სათანადო ადგილი დაუთმო. იგი აღნიშნავდა: „საშუალო საუკუნეების პოლონელი მოგზაურის კოტოვიჩის „Itinerarium Hierosolymitanum“ ამტკიცებს, რომ... ქართველები (გეორგიანები) გიორგი მთავარმონამეს (რომლის სახელიც თავიანთთვის ეროვნულ სახელადაც კი აქვთ შეთვისებული), უაღრეს თავყანსა სცემენ და სხვა წმინდანებზე მეტად განსაკუთრებით სცემენ პატივს, თავის მფარველადაც (პატრონადაც) მიაჩნიათ (აღიღებენ) და სამხედრო დროებზე დახატული მისი სახე ყოველთვის დააქვთ ხოლმეო... წყაროები ცხადყოფენ, რომ საქართველოს ეროვნული დროშის ალაშზე გამოხატული ყოფილა ქართველი ერის უზენაეს მფარველად მიჩნეული წმინდა გიორგი, რომელიც, როგორც ვიცით, ქართველი ხალხის აზროვნებაში ქართველთა უძველესი, წარმართობის დროის, სარწმუნოების უზენაესი ღვთაებისა და მფარველის - მთავარის განსახიერებაა.“²⁰

იმავდროულად, ივანე ჯავახიშვილი ასეთ ეჭვსაც გამოთქვამდა: „რაკი XIII საუკუნის დამლევის ისტორიკოსს სტეფანოს ორბელიანს საქართველოს სახელმწიფო დროშის ალაშის წმინდა გიორგის სახით მოხატულობის შესახებ არაფერი აქვს ნათქვამი, ამიტომ ჯერ კიდევ გამოსარკვევია, XI-XIII საუკუნეებშიც იყო ალაშზე წმინდა გიორგის სახე გამოყვანილი, თუ ეს მერმინდელი დანართია.“²¹

აქვე დავძენთ, რომ კოტოვიჩი იყო იგივე იოჰანეს კოტოვიკუსი (გარდაიცვალა 1629 წელს), რომლის ხსენებული ნაშრომი „Itinerarium Hierosolymitanum et Syriacum“ 1619 წელს ანტვერპენში გამოიცა.²²

1918 წლის 24 ივლისს, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის მინისტრის გიორგი ჟურულის ინიციატივით შედგა თათბირი ქვეყნის მომავალ ფულის სისტემასა და მასზე გამოსასახავ სახელმწიფო გერბზე სამსჯე-

ლოდ. ამ თათბირზე შედგენილი დოკუმენტიდან „ოქმი ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის მინისტრის მიერ მოწვეული მცოდნე პირთა კერძო თათბირისა“ ირკვევა, რომ სიტყვით გამოსულმა ივანე ჯავახიშვილმა განაცხადა: „საქართველოს ძველად ერქვა გეორგია; ამ სახელით იცნობენ მას ევროპასა და აზიაში. მის მფარველად ითვლებოდა თეთრი გიორგი და თვით საქართველოს დროშაზე იყო გამოსახული წმ. გიორგი... ამიტომ სასურველია, რომ დღესაც საქართველოს ემბლემად დარჩეს თეთრი გიორგი, რომელსაც დიდ პატივს სცემს ქართველი ხალხი... და ითვლება ჩვენი ქვეყნის უდიდეს მფარველად“.

* * *

ამრიგად, დამოუკიდებლად არსებობის ხანგრძლივი ისტორიის მქონე საქართველოს, სახელმწიფო სიმბოლიკის დანარჩენ ატრიბუტებთან ერთად, უძველესი დროიდან გააჩნდა საკუთარი სახელმწიფო გერბიც, რომელსაც ქართული და უცხოური წყაროების ცნობით, ამშვენებდა წმინდა გიორგის გამოსახულება. ამ წმინდანის გამოსახულება ქართულ სახელმწიფო სიმბოლიკაში, კერძოდ, ნუმიზმატიკურ მასალაზე - XI საუკუნის პირველი ნახევრიდან დასტურდება.

ჩვენი ვარაუდით, კვირიკე III-ის მიერ მოჭრილ მონეტებზე გამოსახული წმ. გიორგი იყო კახეთ-ჰერეთის სამეფოს იმდროინდელი მთავარი სახელმწიფო სიმბოლო, რაც აქედან უნდა შესულიყო საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლიკაში და საბოლოოდ ჩვენი ქვეყნის გერბად ჩამოყალიბებულიყო.

ნიკო ჯავახიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი,
ლატვიის მეცნიერებათა აკადემიის
აკადემიკოსი

გვ. 16.

20. ჯავახიშვილი ივანე, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი VII, თბ., 1984, გვ. 160-161.

21. იქვე, გვ. 161.

22. ოქმი ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის მინისტრის მიერ მოწვეულ მცოდნე პირთა კერძო თათბირისა, 24 ივლისი 1918 წელს, კრებულში: „საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოები (1918-2018)“, საქართველოს პარლამენტთან არსებული ჰერალდიკის სახელმწიფო საბჭოს გამოცემა, თბ., 2018, გვ. 15.

ანტიკური ხანის პროტო-ჰერალდიკური სიმბოლოები

ჰერალდიკა, უპირველეს ყოვლისა, გერბები და მასზე გამოსახული ფიგურების ნაკითხვის საერთაშორისო ენაა.

ემბლემა,¹ რომელიც შემდეგ გერბის ფარზე გამოსახულ ფიგურებს წარმოადგენდა, უძველესი დროიდან იღებს დასაბამს და ისეთივე ძველია, როგორიც ცივილიზაცია. სხვადასხვა არქაულმა რელიგიურმა წარმოდგენებმა, როგორებიცაა: საბეიზმი, ანემიზმი, ფეტიშიზმი, ტოტემიზმი დაუდეს სათავე ემბლემატიკას. ტოტემი აერთიანებდა გვაროვნულ თემებსა და ტომებს. მათში კი უზუცესები, ბელადები თუ ქურუმები გამოირჩეოდნენ. ყოველ მათგანს საკუთარი ემბლემა ჰქონდა, რომელიც მათი ხელისუფლების სიმბოლოდ მიიჩნეოდა. ეს იყო ცხოველის ან მცენარის გამოსახულება, განსხვავებული თავსამკაული. დროთა განმავლობაში ემბლემები ვითარდება და რელიგიურ-კასტური ემბლემატიკიდან სახელმწიფო სიმბოლოებად გვევლინება.

XVII საუკუნის ჰერალდიკის ფრანგი სპეციალისტი ფავენი პროტო-ჰერალდიკას ბიბლიურ დროს მიაწერს და მიიჩნევს, რომ ბიბლიური შეთის შთამომავლები კაენის შთამომავლებისაგან განსხვავების მიზნით საკუთარ ფარებზე გამოსახავდნენ ნიშნებს ცხოველთა და მცენარეული სამყაროდან, მაშინ, როცა კაენიტები ფარზე ხელოვნური წარმოშობის ფიგურებს იყენებდნენ.² თუმცა, უნდა ითქვას, რომ ევროპაში გერბი, თავისი კლასიკური სახით, XI საუკუნეში გაჩნდა და მისი განვითარება მჭიდროდ არის დაკავშირებული XII საუკუნის ჯვაროსნებთან.

საერთოდ, ფარებზე გამოსახულ ემბლემებს ჯერ კიდევ ანტიკური ავტორები იხსენიებენ. ამის გამო, შუა საუკუნეებში ჰერალდიკური ემბლემატიკის წარმოშობის სამი თეორია იყო შემუშავებული:

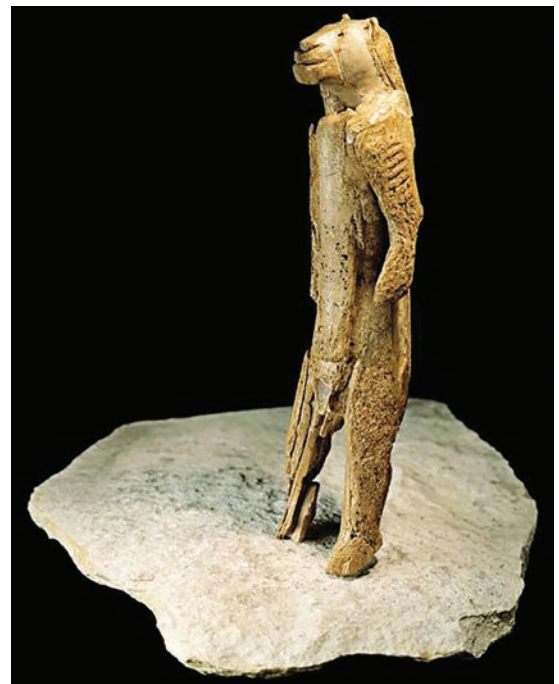
1) XVI საუკუნის ჰეროლდები მიიჩნევდნენ, რომ პირველ ჯვაროსნებს ეჭირათ ფარები, რომელთა ემბლემები ბერძნული და რომა-

ული საბრძოლო ემბლემების თავისებური გაგრძელება იყო;

2) მეორე თეორიის თანახმად, რომელსაც გერმანელი სპეციალისტები გვთავაზობდნენ, ისინი ბარბაროსებისა და გერმანულ-სკანდინავიურ ემბლემებს წარმოადგენდნენ;

3) მესამე თეორიით, რომელსაც სპეციალისტების უმეტესი ნაწილი უჭერს მხარს, ჰერალდიკის წარმოშობა, თავისი კლასიკური გაგებით, დაკავშირებულია აღმოსავლეთთან (ბიზანტია და ისლამური ქვეყნები), რომელიც ფართოდ გავრცელდა პირველი ჯვაროსნული ომის (1095-1099 წ.წ.) შემდეგ.

მოკლედ, მას შემდეგ, რაც ადამიანს შეეძენა წარმოდგენა სულის შესახებ, მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ სულს უნარი აქვს შეუერთდეს როგორც სხეულს, ასევე სხვა ფიზიკურ საგნებსაც. ძველი ხალხებისათვის ქვისა თუ ხის ქანდაკებები არა უბრალო გამოსახულებებს, არამედ სულთა სამყოფელს წარმოადგენდა, რის გამოც, ხშირად მას ზეთისცხებას უტარებდნენ. დასავლეთ აფრიკელებისათვის ფეტიშის საგანი იყო ყველაფერი, რაც კი სულებს უკავშირდებოდა. ჩრდილოეთ ინდიელებში კი თუ ფეტიში იყო, ვთქვათ, არწივი

ადამიანი-ლომი Löwenmensch 40,000 bc.

1. დავით ბაგრატიონი ემბლემას ასე განმარტავს – “ემბლემა ლექსი არს ელინური. ესე ნიშნავს ხატსა თვის შორის შემცველსა რომლისამე საიდუმლოობისა, ვითა რისამე ჭეშმარიტებისასა...”. დავით და იოანე ბაგრატიონების ლექსიკოგრაფიული ნაშრომები. თბ. 1967, გვ. 114.

2. ფავენის ეს აზრი მოყვანილია წიგნში – Ю. В. Арсеньев, Геральдика. Ковров 1997. ст.18-19.

ან კუ, მაშინ ისინი ამბობდნენ, რომ არწივისაგან ან კუსაგან იყვნენ წარმოშობილები. ასეთ შემთხვევაში ეს არსება „ტოტემი“ ხდებოდა. ამერიკელი ინდიელებისათვის ტოტემი³ იმდენად ძლიერი ღვთაება იყო, რომ ერთი ტოტემის ქვეშ მყოფ ტომებს შორის თხოვება-გათხოვებაც კი აკრძალული იყო, თუნდაც სხვადასხვა კონტინენტის მაცხოვრებლები ყოფილიყვნენ.

ცივილიზაციის გარიჟრაჟზე ანტიკური ხანის ადამიანები განსაკუთრებულ პატივს მიაგებდნენ გარდაცვლილი წინაპრების სულებს და არასოდეს ივინყებდნენ მათ ნაქონ საბრძოლო იარაღებს - ხმალს, შუბს, მშვილდსა თუ სხვას. ასეთი იარაღი ღვთაებად მიიჩნეოდა, მფლობელთა სულს ატარებდა და ამიტომაც მათი დაკარგვა უდიდეს სირცხვილად ითვლებოდა. მემკვიდრეობით დანატოვარ იარაღს განსაკუთრებული ძალა ჰქონდა და ამიტომაც არის, რომ სხვადასხვა მითსა თუ ლეგენდაში ვაჟი ასე დაჟინებით ეძებს მამისეულ ხმალსა თუ სხვა იარაღს. ასეთივე დანიშნულება ჰქონდა, როცა შვილი მამის ნაქონ ტანისამოსს ატარებდა, რითაც მას მამისეული სულიერი არსი, ენერგია და აურა გადაეცემოდა.

ყველა ტომისათვის ფეტიში იყო უმაღლესი სული - ღვთაება, რომელმაც შექმნა ყოველივე. ასევე იყო ძველ ბერძნებსა და რომაელებშიც, რომელთაც დიდი გავლენა იქონიეს მითოლოგიის წარმოშობასა და ჩამოყალიბებაზე. ფეტიშის შესანიშნავ ახსნას ამერიკელი ინკების მითოლოგია იძლევა, სადაც მოთხრობილი რომელიმე ღვთაებისა თუ გმირის ცხოვრება ხშირად მთავრდება სიტყვებით - ...და იგი გადაიქცა ქვად [ან ხედ, ან რომელიმე ცხოველად ანუ ფეტიშად]. შუმერულ ტექსტებში გვხვდება ტოტემებად ქცეული ფეტიშები - „ოდეს გველი არ იყო, აფთარი არ იყო, ლომი არ იყო, ძაღლი არ იყო, მგელი არ იყო, შიში არ იყო, ზარი არ იყო, ოდეს კაცთა მოდგმას მტერი არ ჰყავდა...“⁴ არიელებს, რომლებიც ინდოეთში შეიჭრნენ, გველის ხალხს უწოდებდნენ და მათთან ბრძოლაში „გველის მეფის ნაკბენისაგან“ იღუპებოდნენ.

აქვე ვიტყვი, რომ ადრეკლასობრივი ანტიკური ხანის ხალხებში ასევე ჩამოყალიბდა

ისეთი რელიგიური წარმოდგენები, რომ ტომის პატრიარქი მმართველი - მამა, მამა-ბატონია და იგი ცოცხალი ჭურჭელია ფეტიშის სულისათვის. ფაქტობრივად, მეფე ხალხის მთავარი ფეტიშია და მისდამი თაყვანისცემა თუ შემდეგ გაღმერთებაც ჩვეულებრივი მოვლენაა. მეფე ყველაფრის განმგებელია, თვით ბუნებისაც კი და ამიტომ რომელიმე მოუსავლიანი წელიწადი შეიძლება მისთვის გადამწყვეტიც ყოფილიყო, რადგან ამ დროს მას უარყოფდნენ, ხოლო ქურუმები კი ხალხს ახალ მეფეს სთავაზობდნენ. ძველ ბაბილონსა თუ ეგვიპტეშიც ხდებოდა ამგვარი „უუნარო“ მეფის რიტუალური მკვლელობა, რომელსაც ხშირად ქურუმების მიერ მოწყობილი ცერემონიებიც ახლდა. თავად იესო ქრისტე, როგორც [ზეციური] მეფე, ბუნებრივი მოვლენებისა და კატაკლიზმების გამგებელია და მოციქულებიც ხომ ამგვარ კითხვას სვამენ: „ვინ არის ეს, ქარიცა და ზღვაც რომ ემორჩილება?“⁵ ბიბლიის მიხედვით, როდესაც ებრაელებმა ისურვეს, სხვა ხალხთა მსგავსად, მათაც უხილავი „ცათა მეფის“ (ანუ ღმერთის) წა-

ჰოროტუგალიელი ჰეროლდი ფრანცისკო კოელიო – Thesouro de Nobreza (დიდავული საბანძური), 1675 წ.

3. ტოტემი (იტარგმნება როგორც – მისი გვარი), აქედან – ტოტემი.

4. ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორიის ქრესტომათია. თბ. 1990, გვ. 69.

5. მარკოზი 4.41.

რომის კოლინუმის მუზეუმი

დროშა „ლეკისა-დალესტნისა“, ვახუშტის 1735 წლის ატლასიდან.

რომაული დიდრახმა, ნეაპოლი

ვოლფჰაგენი Wolfhagen

პრიტცვალკი Pritzwalk

ვულფრატი Wülfrath

რმომადგენელი ხილული მეფე ჰყოლოდათ, ღვთის მსახურმა და წინასწარმეტყველმა სამოელმა მეფე საულს მირონი სცხო, რათა მასში ღვთიური სული და მაღლი გადმო-სულიყო. იესო ქრისტეს მიმდევრებმაც ხომ მისი გამეფება გადაწყვიტეს და მას მთავარ „დანაშაულადაც“ მეფობა წარუდგინეს, რაც ენერა კიდევ ჯვარზე - I(esus) N(azarenus) R(ex) I(udaeorum) – „ეს არის იესო, იუდეველთა მეფე“.⁶

ქართველებს ძველი სპარსელები „გურგებს“ ანუ მგლის ხალხს გვიწოდებდნენ, ხოლო მეფე ვახტანგ გორგასალიც ხომ საბოლოო მუზარადზე მგლის გამოსახულებას ატარებს.

საერთოდ, ვიტყვი, რომ მგლის კულტი მეტად ძლიერია კავკასიის ხალხებში: ჩეჩნური ლეგენდის მიხედვით, ერთხელ, როდესაც ქარიშხალი ამოვარდა, მგლის გარდა ყველა ცხოველმა მიატოვა საკუთარი საცხოვრებელი და სხვა ადგილებში გადავიდნენ. როდესაც ქარიშხალი ისე გაძლიერდა, რომ ხეებიც კი ამოძირკვა, მგელი ბრჭალებით ჩაეჭიდა მიწას. მართალია, იგი ქარმა ვერ წაიღო, მაგრამ ტყავი კი გააძრო. როდესაც,

რამდენიმე ხნის შემდეგ ცხოველები დაბრუნდნენ, მათ საკუთარ სახლთან მკვდარი მგელი ნახეს, რის გამოც ჩეჩნებისათვის მგელი იქცა სამშობლოსადმი განსაკუთრებული სიყვარულის სიმბოლოდ. ვახუშტი ბატონიშვილის 1735 წლის რუკაზეც მგელი „ლეკისა დალესტნისა“ ნიშანს ანუ გერბს წარმოადგენს და საერთოდ ამ რუკაზე წარმოდგენილი გერბების ფიგურები ქართველთა და კავკასიელთა ტოტემიზმის საუკეთესო მაგალითებია.

ასევე, კარგად არის ცნობილი ქალაქ რომის დაარსების ლეგენდარული ისტორია, როდესაც ტროელი ენეასის შთამომავალი მეფე ნუმიტორი მისმა ძმამ ტახტიდან ჩამოაგდო, ხოლო მისი ტყუპი შვილები - რომულუსი და რემუსი მდინარე ტიბრში გადაყარა. წყალმა ძმები სანაპიროზე გამოიყვანა, სადაც ისინი ძუ მგელმა საკუთარი რძით გამოზარდა. ძმებმა დაამხეს სამეფო ტახტის უზურპატორი ბიძა და იმ ადგილას, სადაც ეს მითიური ტრაგედია გათამაშდა, მდინარე ტიბრის ნაპირზე, მათ ქ. რომი დააარსეს. ძუ მგელი რომის სიმბოლო და მითიური მფარველი გახდა, ხოლო რომულუსმა კი რომის გარშემო დასახლებები საკუთარი გავლენის ქვეშ მოაქცია.

6. მათე 27.37.

ევროპულ ჰერალდიკაში მგლის გამოსახვას არაერთგვაროვანი და ურთიერთსაწინააღმდეგო სემანტიკა გააჩნია და დამოკიდებულია კონკრეტულ გერბში მისი წარმოშობის ისტორიასთან. მაგალითად, მიუხედავად იმისა, რომ მგელი ჰერალდიკაში გაუმაძღრობის, გაუტანლობის სიმბოლოა, ზოგიერთ

პინოპოლისი, ანუზისის ტაძარი

ჟან-ლეონ ჟერომი – დიოგენე. 1860 წ.

ნახტის მკვლართა წიგნი

გერმანულ საქალაქო გერბებზე მგლის გამოსახულებას მაინც ვხვდებით. თუმცა ამ კონკრეტულ შემთხვევებში იკითხება, როგორც - „ჩვენთან მგლები არ არიან.“ (მაგ.: ვოლფჰაგენი – ლეგენდით: შეშისმჭრელებს მგლები თავს არ დაესხნენ; პრიტცვალკი – ითარგმნება: ძვ. სლავ. „ნადი, მგელი“).

საინტერესოა, რომ ცივილიზაციის გარიჟრაჟზე ერთ-ერთ უდიდეს ფეტიშს ძალღი წარმოადგენდა. იგი ეგვიპტელებისათვის საიქიოს ღმერთის ანუზისის განსახიერება იყო და ამიტომაც უდიდესი პატივისცემით სარგებლობდა. იმ ადამიანებისათვის, რომლებთანაც ძლიერ იყო განვითარებული მეფოგეობა, ძალღი, ცეცხლთან ერთად, მთელი ქვეყნიერების მცველი გენია იყო, რადგან იგი ისევე იცავდა ფარას, როგორც ცეცხლი - ადამიანს.

ძველ სპარსელებს სწამდათ, რომ ძალღი ადამიანის სულის საიქიოში გადამყვანი იყო და ამიტომ შეეძლოთ მშვიდად სიკვდილი, თუ მათი სარეცლის გვერდით ცოცხალი ძალღი იჯდა (ძველ-ბერძნული მითოლოგიის მიხედვით, სამთავიანი ძალღი - ცერბერი, საიქიოს კარიბჭის დარაჯია, ხოლო ძველ-ჩინური რწმენით, გარდაცვლილის სული დრაკონს აჰყავდა ზეცაში). ძველი სპარსელების წარმოდგენით, ძალღის სხეულში დამკვიდრებული სული იცავდა ადამიანს ბოროტი სულებისაგან, რომლებიც მუდამ თან სდევდა მას სიცოცხელში და სულს კი - გარდაცვალების შემდეგ. ამის გამო ძალღის, თუნდაც მანანწალა ძალღის, რომლითაც პრაქტიკულად სავსე იყო მაშინდელი პერსეპოლისისა და სხვა სპარსული ქალაქების ქუჩები, გალახვა ან საკვების არმიცემა, უდიდეს ცოდვად ითვლებოდა და უბედურებასა და ავადმყოფობას მოასწავებდა. ამიტომაც იყო, რომ გათხოვილი (ან გაუთხოვარი) სპარსელი ქალისათვის უდიდეს მადლად სწორედ მანანწალა ძალღის გამოკვება მიიჩნეოდა. სხვათა შორის, ეს ცხოველი, რქოსან არსება ქერუბიმთან ერთად, სპარსულ და ებრაულ კულტურათა შორის დაპირისპირების საუკეთესო ნიმუშად მიმაჩნია. ორთოდოქსული პირველი სწავლების მიხედვით, ქრისტიანები, კერპთაყვანისმცემლობის სხვადასხვა ნიშნებთან ერთად, ძალღსაც უნდა მორიდებოდნენ.⁷ ალბათ, ამიტომაც არის, რომ დღეს ზოგიერთი ქრისტიანი ღვთისმსახური ერიდება იმ ბინის კურთხევას, სადაც ძალღიც ბინადრობს, მიუხედავად იმისა, რომ მამათა

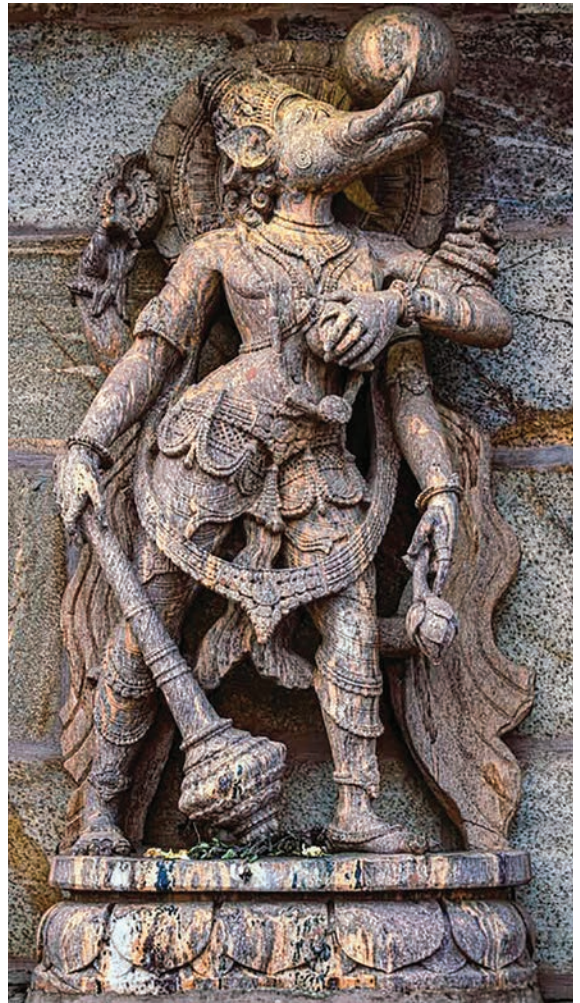
7. ფილიპიელთა მიმართ 3.2; გამოცხადება 22.15.

ბევრი მონასტრის ეზოში კავკასიური ნაგაზებიც ცხოვრობენ. ანტიკური ხანის სხვადასხვა ხალხის მითოლოგიაში ძალდი, როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი თვისებებით ხასიათდება. ძველი ბერძნები ძალდს ფილოსოფიის სიმბოლოდ მიიჩნევდნენ, ხოლო კინიკოსი (ცინიკოსი) ანტისტენე პირდაპირ აცხადებდა, რომ ადამიანმა ისე უნდა იცხოვროს, როგორც ძალდი არსებობს ბუნებასთან ჰარმონიაში.

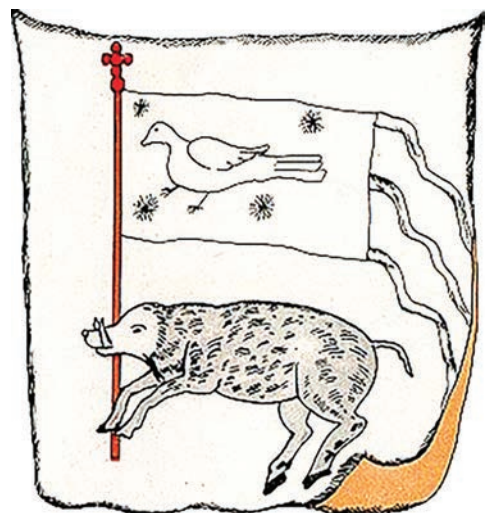
ჰერალდიკაში, რომელიც დასავლეთ ევროპის ინდო-ევროპელთა კულტურას წარმოადგენს, ძალდის სემანტიკა ერთგულეა. ასეთივე ფუნქციის მატარებლად უნდა მივიჩნიოთ ქართული მითოლოგიის ყურმა – ამირანის მითიდან.

ეგვიპტეში ტახტი ბოროტების ღმერთის, სეტის (ტიფონის) განსახიერება იყო, რის გამოც მას უნმინდურად მიიჩნევდნენ და იშვიათად მიირთმევდნენ. ღორის ხორცის საკვებად გამოყენება რომის იმპერიის დროს მიეკუთვნება. სპარსული მითოსის თანახმად, ტახტი ღვთაება მითრას წინ მიუძღვის და ჭამს ყველაფერს რაც ხვდება, რითაც გზას უსუფთავებს მას (მითრას). ზოგიერთი მეცნიერის აზრით, საქართველოში მისრობის (მისრა=მითრა) დღესასწაული მითრაიზმისა და ქრისტიანობის რელიგიური სინკრეტიზმის გამოვლინებაა, რადგან ამ დროს ღორის დაკვლა და შეწირვა მიღებული. მართალია, ტახტი მითრას იკონოგრაფიაში თითქმის არ გამოიყენება, მაგრამ იგი ინდურ რელიგიაში ღმერთ ვიშნუს ინკარნაციაა და კეთილდღეობის სიმბოლოდ მიიჩნევენ. სხვათა შორის, ანტიკური იბერიის მეფეთა სახელები – მიპრი (იგივე მირი), ბუზმიპრი (პეტრე იბერის მამის) და ასევე სახელი მირიანიც მითრიდატედან ნაწარმოებია და მითრასთან არის დაკავშირებული.

ვახუშტი ბატონიშვილის 1735 წლის კავკასიის რუკაზე ტახტი მოცემულია, როგორც ოდიშის გერბი, რაც წინაქრისტიანული ეპოქის კოლხეთის რომაულ პოლიტიკურ და კულტურულ გავლენას შეიძლება მივანეროთ. ამ დროს რომაულ ჯარში საყოველთაო სამხედრო რელიგიად მითრაიზმი იყო მიღებული, რომლის სიმბოლოც, როგორც უკვე ვთქვე, ტახტია და იგი მოცემულია, როგორც წარმართობის დროინდელი ტოტემური ნიშანი. რაც შეეხება თეთრ დროშას, რომელიც ტახს უჭირავს და რომელზეც [სავარაუდოდ] ვარსკვლავებთან ერთად მტრედია გამოსახული, კოლხეთის (ოდიშის) ქრისტიანიზაციის ნიშანია, რადგან მტრედი სულიწმინდას განასახიერებს.

ვიშნუს ავატარი ვარაჰა (ტახტი)

ოდიშის გერბი, ვახუშტის 1735 წლის ატლასიდან.

დურ-შარუპინის ბარელიეფი. მუშპეპი ცხენებს მიართმევს სარგონ II-ს.

ადამიანებს განსაკუთრებული დამოკიდებულება ჰქონდათ ასევე ცხენის კულტის მიმართ. მას მერე, რაც ძვ.წ.ალ-ის 709 წელს ბაბილონის მეფე სარგონ II-მ უმძიმეს ბრძოლაში მუშპეპის მეფე მითა დაამარცხა, მესხებმა მას ნარჩევი ცხენები, როგორც განსაკუთრებული ძღვენი, მიართვეს, რაც კარგად ჩანს ქ. დურ-შარუპინეს კედლის ბარელიეფებიდან. მოგვიანებით, მუშპეპის (მოსხების, მესხების) ქვეყანას კაპადოკია (Haspaduya) უწოდეს, რაც ძველ-ფარსულ ენაზე „ლამაზი ცხენების ქვეყანას“ ნიშნავს და მცირე აზიის ქართველურ ხალხებში ცხენის გაფეტიშების ნათელი მაჩვენებელია. სპარსეთის მეფეებს ბრძოლის დროს წმინდა ცხენები მიჰყავდათ და თავის ქვეყანას „ცხენკეთილს“ უწოდებენ. მეფე დარიოსი ქალაქ სუზას სასახლის წარწერაში აღნიშნავს, რომ „აჰურამაზდამ მიბოძა ყველა ცხენი და კაცი ამ ვრცელ მიწაზე. მან დამსვა მეფედ ქვეყნისა ამის“.⁸

სპარსელები გადასახადის სახით კილიკიის მეოთხე სატრაპიდან ყოველწლიურად 360 თეთრ ცხენს იღებდნენ.⁹ მათი რელიგიური წარმოდგენებით, „ზენდ-ავესტას“ მიხედვით, ღვთაება მითრა, რომელიც აჰურამაზდას შვილად იყო მიჩნეული, მუდამ „თეთრ ცხენზე ზის“ და „თეთრცხენებიანი ეტლით დაჰქრის ზღვასა და ხმელეთზე“. ამგვარი რელიგიური წარმო-

დგენების გამო განსაკუთრებით ფასობდა თეთრი ცხენი და ამიტომაც ჯერ ქურუმები, ხოლო შემდეგ მეფეებიც თეთრი ცხენებით გამოდიოდნენ, რადგან ძველი წესის მიხედვით, მათ როგორც საერო, ისე სასულიერო უმაღლესი ხელისუფლებაც ეკუთვნოდათ. სხვათა შორის, გერმანელებისათვის, სკანდინავიელებისათვის და შემდეგ სლავებისათვისაც ცხენი ყველაზე ძვირფასი შესანიშნავი იყო. საერთოდ, ისტორიის გარიჟრაჟზე სირია-პალესტინამ და ეგვიპტემ ცხენის შესახებ მომთაბარე ჰიქსოსების შემოსევის შემდეგ შეიტყო, რომელთა მეფეები „მეფე-მწყემსის“ ტიტულს ატარებდნენ. ცხენის შესახებ არ იცოდნენ არც შუმერებმა და საბრძოლო ოთხთვალეებში ჯორები ჰყავდათ შებმული.

ნინო აბაკელიას აზრით, როგორც ვანის გათხრებიდან ჩანს, ძველ კოლხურ წარმოდგენებში ცხენი მიცვალებულის საკულტო შესანიშნავია. იგი „დიდი ღვთაების (ანუ მზის) საუფლოშია მოქცეული და მის ატრიბუტს წარმოადგენს... [ცხენი] ერთი სამყაროდან მეორეში გადასვლის მისტიურ საშუალებას წარმოადგენს“.¹⁰ ამიტომაც, ე.წ. „სულის ცხენებით“ გამართული დოლი გარდაცვლილის სულის იმქვეყნიური მოგზაურობის იმიტაცია იყო და ხელს უწყობდა მის მშვიდ

8. ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორიის ქრესტომათია. თბ. 1990, გვ. 311.

9. ჰეროდოტე. III.90.

10. ნინო აბაკელია. ცხენის სიმბოლიკისათვის კოლხურ მითო-რიტუალურ სისტემაში. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის კრებული. თბ. 2004, გვ. 168.

რომის ბარბარინის მითარაიუმი, III ს.

დამკვიდრებას საიქიოში. თავად ძველ-ბერძნულ და, ზოგადად, ინდოევროპელ ხალხთა ცნობიერებაში ცხენი ინტელექტის განსახიერებად, ალეგორიად უნდა მივიჩნიოთ, რადგან გმირი ჰერაკლეს მასწავლებელი და აღმზრდელი კენტავრი (ცხენ-კაცი) ქირონია.

ქართული მითოლოგიის ერთ-ერთი უმთავრესი პერსონაჟი ფრთოსანი ცხენი – რაში (პეგასი), ვახუშტი ბატონიშვილის 1735 წლის რუკაზე მოცემულია, როგორც კახეთის გერბი.

როგორც ვიცით, ჰერალდიკა ეს არის გერბები და მასზე გამოსახული ფიგურები. გერბი კი ფარის გარეშე არ არსებობს, რადგან ჰერალდიკური ფიგურა აუცილებლად ფარზე უნდა იყოს დატანილი.

საერთოდ, უძველესი დროიდან მოყოლებული, ბრძოლაში ფარის დაკარგვა უდიდეს სირცხვილად ითვლებოდა. სპარტელთა გამოთქმა - „ფარით ან ფარზე“, სწორედ ამის ნათელი დადასტურებაა. ღმერთი ასე მიმართავს აბრაამს: „ნუ გეშინია, აბრაამ! მე ვარ ფარი შენი!“¹¹ ამასთან ერთად, თუ გავიხსენებთ ბიბლიური დავითის სიტყვებს - „მზე და ფარია უფალი ღმერთი“¹² დავინახავთ, რომ ძველი ხალხებისათვის ფარსა და მასზე გამოსახულ სიმბოლოებს მეგრძოლისათვის

მფარველობითი ფუნქციები ჰქონდა. ლივიუსი გადმოგვცემს, რომ ანტიკურ რომში ომის ღმერთის, მარსის თორმეტ ქურუმს, სალიებს (ლათ. *Salii*) წელიწადში ერთხელ ზეციური ფარები (*ancilia*, ანცილია) გამოჰქონდათ და სარიტუალო მსვლელობას აწყობდნენ ქალაქის ქუჩებში.¹³ გადმოცემით, ერთი ფარი ზეციდან ჩამოვარდა, ხოლო დანარჩენები მისი მიხედვით დამზადდა.

მართალია, „დასურათებული“ ფარები უკვე ანტიკურ ხანაშიც არსებობდა და ყოველ მეგრძოლს საკუთარი სიმბოლოიანი ფარი გააჩნდა, მაგრამ მისი გერბად მოხსენიება არ

კახეთის გერბი, ვახუშტის 1735 წლის ატლასიდან.

11. დაბადება 15.1.

12. ფსალმუნი 83.12.

13. ლივიუსი 1.20.4.

შეიძლება, რადგან არ ჰქონდათ გერბისათვის დამახასიათებელი აუცილებელი პირობა, რასაც მემკვიდრეობითობა ჰქვია, ე.ი. მემკვიდრეობით ანუ შთამომავლობით არ გადადიოდა. პეროდოტეს მიხედვით, ასე ვთქვათ, პროტო-ჰერალდიკის პირველი ჩანასახი კარიელების ტომს უკავშირდება: „მათ ეკუთვნით სამი აღმოჩენა, რაც ელინებმაც გამოიყენეს; მუზარადებზე ჯილის მიმაგრება კარიელებმა შემოიღეს, ფარებზე ნიშნის გაკეთებაც მათი გამოგონებაა და ესენი პირველები იყვნენ, რომლებმაც ფარებს ტარები გაუკეთეს“.¹⁴ იგი ასევე აღნიშნავს, რომ პირადი ნიშნები გავრცელებული იყო ასირიელებშიც, რომლებიც საკუთარ ბეჭედსა და კვერთხს ატარებდნენ. „თითოეულ კვერთხზე გაკეთებულია ან ვაშლი, ან ვარდი, ან შროშანი, ან არწივი ან სხვა რამ. რადგანაც წესად არა აქვთ უნიშნო კვერთხის ტარება, ეს არის მათი სხეულის სამკაული“.¹⁵

„ალექსანდრიანი“ გვაუწყებს, რომ მას შემდეგ რაც ფილიპე მაკედონელი გარდაიცვალა და ალექსანდრე თვითმპყრობლად იწოდა, პტოლემეოსმა ურჩია „ფართა ზედა სანიშნოსა სახეებისა გამოხატვა“, რათა მაკედონელი მეომრები მტრისაგან გარჩეულიყვნენ.¹⁶ თავად ალექსანდრე მაკედონელმა კი თავის ფარზე ასპიტის გამოსახულება მურტის ფოთლებით მოაჭედინა. უნგრული ქრონიკები გვაუწყებენ, რომ ევროპის ერთ-ერთი უდიდესი დამპყრობლის, ატილას ფარზე გამოსახულ სიმბოლოს ტოტემი, გვირგვინოსანი ტურული (ძერა) წარმოადგენდა.¹⁷

დასასრულს, მინდა ვთქვა, რომ ანტიკურ ხანაში სიმბოლოებთან ერთად ფერიც განსაკუთრებულ როლს ასრულებდა და ძველი მსოფლიოს ყველა ქვეყანას თავისი „წმინდა“ ფერები ჰქონდა. ბაბილონურ-ქალდეურ ასტროლატრიულ სარწმუნოებაში თითოეული მნათობი თავისი საკუთარი ფერით აღინიშნებოდა და მის სახელზე აგებული ტაძარიც ამ ფერით იღებებოდა. ფერთან ასოცირება იმ დროის ხალხებში იმდენად ძლიერი იყო, რომ არა მარტო საკულტო ნაგებობებს, არამედ ციხეებსაც კი ღებავდნენ. მაგ., მიდიელეების დედაქალაქ ეკბატანას შვიდი გალავანი ჰქონდა შემოვლებული, რომელთაგან ყველა სხვადასხვა ფერის იყო. როგორც ჩანს, მონოთეიზმის პირველ ხანებშიც საკულტო ნა-

გებობების შეღებვის ტრადიცია გარკვეული პერიოდი კიდევ გაგრძელდა. მაგალითად, VI საუკუნის მცხეთის ჯვრის მონასტერი, შესაძლოა, სრულად თუ არა, ნაწილობრივ მაინც, იყო შეღებილი: მთავარი შესასვლელის თავზე დღესაც შემორჩენილია წითელი ფერის საღებავი.

ამასთან ერთად, ფერი წოდების, ძალაუფლებისა და ეკონომიკური მდგომარეობის აღმნიშვნელიც იყო, რომელიც სჭარბობდა კიდევ სიმბოლოებსა და დროშებზე.

შუა საუკუნეების ყველა ქვეყანაში ეროვნული თვითშეგნების ზრდასთან ერთად იზრდებოდა ფერის მნიშვნელობაც. ასე მაგალითად, აზიაში ხორასანის აბასიდი ხალიფები შავი დროშით გამოდიოდნენ; ეგვიპტელი ფატიმიდები - მწვანე, ხოლო ანდალუსიელი ომეიადები - თეთრით. 1188 წელს მესამე ჯვაროსნული ლაშქრობის წინ კი საფრანგეთის მეფე ფილიპე II, ინგლისის მეფე რიჩარდ I ლომგული და გერმანიის იმპერატორი ფრიდრიხ I ბარბაროსა შეთანხმდნენ, რომ ფრანგებს ტანისამოსზე წითელი ჯვარი ექნებოდათ მიკერებული, ინგლისელებს - თეთრი, ფლამანდიელებს - მწვანე, ხოლო გერმანელებს - ყვითელი.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ მიუხედავად იმისა, ჰერალდიკას სხვადასხვა დროს ჯერ დიპლომატიის და შემდეგ პოლიტიკური ისტორიის შემადგენელ ნაწილად მიიჩნევდნენ, იგი დამოუკიდებელ მეცნიერებად ჩამოყალიბდა და ადამიანის კულტურული ისტორიის ნაწილი გახდა. შესაბამისად, ჰერალდიკის ცოდნა, შუა საუკუნეებიდან მოყოლებული, მაღალი განათლების მაჩვენებელი იყო და ამიტომაც მის შესწავლას სხვადასხვა პროფესიის ადამიანები ცდილობდნენ. დღეს იგი პრაქტიკულად საერთაშორისო ენას წარმოადგენს და მის მიერ შემუშავებულ კანონიზაციას მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში აღიარებენ.

დავით კლდიაშვილი
ჰერალდიკის სპეციალისტი

14. პეროდოტე. I.171.

15. პეროდოტე. I.195.

16. ალექსანდრიანი. თბ. 1980, გვ. 74-75.

17. უნგრული ქრონიკები. თბ. 1993, გვ. 82.

Carte des Pays Voisins de la Mer Caspiene, dressee pour l'usage
du Roy

კასპიის ზღვის მეზობელი ქვეყნების რუკა (46X62 სმ)
კარტოგრაფი გიომ დე ლილი, პარიზი, 1723 წ.

საფრანგეთის მეფის, ლუი XIV-ის, სამეფო კარტოგრაფის, გიომ დე ლილის „კასპიის ზღვის მეზობელი ქვეყნების რუკა“, შავ და კასპიის ზღვებს შორის არსებული რეგიონის პირველი დეტალური რუკაა, რომელიც საუკუნეების წინ ევროპაში მომზადდა.

რუკის შექმნაში განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის ქართველ დიპლომატს, მოგზაურსა და მწერალს, სულხან-საბა ორბელიანს, რომელმაც ევროპაში დიპლომატიური მისიის დროს მნიშვნელოვანი ცნობები გაუზიარა ფრანგ კარტოგრაფს.

გიომ დე ლილმა რუკის შექმნაში სულხან-საბას მიერ შეტანილი განსაკუთრებული წვლილი რუკაზე მისი პერსონალური აღნიშვნით გამოხატა და რუკის ლეგენდაში იგი მოიხსენია, როგორც Sofkam Sabas Prince de Georgie (სულხან-საბა, ქართველი თავადი).

რუკაზე ასახულია საქართველოს ყველა სამეფო-სამთავრო და მხარე, არაერთი გეოგრაფიული პუნქტი, ქალაქი, სოფელი, მდინარე, ტბა, მთა, ციხესიმაგრე, ეკლესია-მონასტერი, გზა და ა.შ.*

* წყარო: მაჰპა კარტოგრაფიკას ძველი ევროპული რუკების კოლექცია

სულხან სალამი

იურისტი,
ძველი ევროპული რუკების მკვლევარი,
მაჰპა კარტოგრაფიკას დირექტორი

ჰერალდიკაში ასახული სამეფო ნიშნების ისტორია (გვირგვინი)

ქართულ ჰერალდიკაში სამეფო ნიშნებიდან ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი გვირგვინს ეთმობა. გვირგვინის, როგორც ინსიგნიის, შესახებ პირველი ცნობა VI ს-ის ბიზანტიურ წერილობით წყაროებში მოგვეპოვება. იოანე მალალა,¹ აგათია სქოლასტიკოსი² და თეოფანე ჟამთააღმწერელი³ საუბრობენ რომის იმპერატორის მიერ წათე I-ის (VI ს) სამეფო ნიშნებით დასაჩუქრების შესახებ. ქართულ წყაროებში ინსიგნიათა ჩამონათვალი გვხვდება მეფედ კურთხევის რიტუალის ამსახველ ძეგლებში. წმ. დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსმა მცირე ცნობა შემოგვინახა დემეტრე I-ის (1093-1156) კურთხევის შესახებ;⁴ თხზულებაში „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ ავტორი მოგვითხრობს თამარ მეფის (1160-1213) კურთხევის რიტუალზე;⁵ მეფედ კურთხევის წესია აღწერილი XIII ს-ის I ნახევრის ხელნაწერში - „წესი და განგება მეფედ კურთხევისა“⁶, პაპუნა ორბელიანმა თეიმურაზ II-ის (1700-1762) კურთხევის რიტუალი გადმოგვცა⁷. ქართველ ხელისუფალთა სამეფო ნიშნების ჩამონათვალს მოიცავს იოანე შავთელის „აბდულმესიანი“.⁸ ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-ისთვის (1720-1798) რუსეთის იმპერატორისაგან ბოძებული ინსიგნიების შესახებ იუწყება გეორგიევსკის მფარველობითი ტრაქტატის ხელშეკრულების საბუთი,⁹ პლატონ იოსელიანმა კი ნაშრომით „ცხოვრება მეფისა გიორგი მეცამეტისა“¹⁰, ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფის, გიორგი XII-ის (1746-1800) კურთხევის ცერემონია დაგვიტოვა.

სამეფო გვირგვინთა შესახებ ვიზუალური

დახასიათება გვხვდება მოგზაურთა ჩანაწერებსა და ეკლესია-მონასტრების საგანძურის აღწერილობებში. მათ შორის, იმერეთის მეფის ალექსანდრე III-ის (1639-1660 წწ.) - გელათისა და „გაენათის“ სიძველეთა საგანძურში დაცული გვირგვინებისა.

სამეფო ნიშნების შესახებ მსჯელობა ძირითადად ნუმიზმატიკურ მასალაზე, ტაძრის რელიეფებზე, მონუმენტური მხატვრობის ძეგლებზე, ხატებზე, ხელნაწერთა დასურათებასა და დაზგური ფერწერის ნიმუშებზე წარმოდგენილი მეფეთა პორტრეტების საშუალებით არის შესაძლებელი; ჰერალდიკაში კი - სამეფო და საგვარეულო გერბებზე, სამხარეო დროშებსა თუ საბეჭდავებზე არსებული გამოსახულებებით.

ინსიგნიათა ტიპებს შესაბამის ეპოქაში მოქმედი მეფედ კურთხევის წესი და ქვეყანაში არსებული პოლიტიკური ვითარება განაპირობებდა.

ქართველი მეფე-მთავრები საუკუნეების მანძილზე ბიზანტიის იმპერატორისაგან იღებდნენ საიმპერატორო კარის მაღალ ტიტულებსა და სამეფო ნიშნებს. ამის შესახებ ჯერ კიდევ პროკოპი კესარიელი (VI ს) მოგვითხრობს: „როდესაც მათ (ქართველებს) მეფე მოუკვდებოდათ, რომაელთა მეფე უგზავნიდა სამეფო ტახტის მემკვიდრეს ძალაუფლების სიმბოლოს“.¹¹

ქართველი მეფეები X-XVI სს-ში ძირითადად ბიზანტიური ტიპის კოსტიუმით წარმოდგებიან. XVII ს-ში კი, როცა ქვეყანა ირან-ოსმალეთის ბატონობის ქვეშაა მოქცეული, ქართველი მეფეები და ამა თუ იმ მხარის მმართველი დიდებულები კვლავ ცდილობენ ძველი ტრადიციის შენარჩუნებას. ვფიქრობ, ბიზანტიური კოსტიუმით შემოსვა ქრისტიანული სარწმუნოებისადმი ერთგულების ერთგვარი გამოხატულება იყო. ამ მხრივ, მნიშვნელოვანია თეიმურაზ II-ის მეფედ კურთხევის რიტუალის გახსენებაც. 1745 წელს ნადირ-შაჰმა თეიმურაზ II-ს მეფედ კურთხევის ქრისტიანული წესით შესრულების უფლება მისცა, რომლის თანახმადაც, მეფე ბიზანტიური ტიპის კოსტიუმით - ბისონით, დიადემით, პორფირით იმოსებოდა და სა-

1. გეორგიკა - ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ტომი III, ტფ., 1936, გვ. 264-265.

2. იგივე, გვ. 84.

3. გეორგიკა - ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ტომი IV, თბ., 1941, გვ. 78.

4. ქართლის ცხოვრება, თბ., 1955, გვ. 363.

5. ქართლის ცხოვრება, თბ., 1959, გვ. 114.

6. კაკაბაძე სარგის, მეფედ კურთხევის წესი XIII ს. დასაწყისის შედგენილი, ტფ., 1913.

7. ორბელიანი პაპუნა, „ამბავნი ქართლისანი“, ქართული საისტორიო მწერლობის ძეგლები, ტომი III, თბ., 1981, გვ. 103-106.

8. შავთელი იოანე, აბდულ-მესიანი. ტფ., 1838, გვ. 6.

9. https://vostlit.info/Texts/Dokumenty/Kavkaz/XVIII/1780-1800/Georg_trakt_dok/text.htm

10. იოსელიანი პლატონ, „ცხოვრება მეფისა გიორგი მეცამეტისა“, ტფ., 1936, გვ. 164.

11. გეორგიკა - უცხოური წყაროები საქართველოს შესახებ, ტომი II, თბ., 1965, გვ. 72.

მეფო რეგალიები - გვირგვინი, სკიპტრა და სფერო გადაეცემოდა. დასასრულს კი ხმლის შებმის რიტუალი სრულდებოდა.¹²

ქართული წერილობითი წყაროების მიხედვით, საქართველოში მეფედ კურთხევის ორი - „ძველი“ და „ახალი“ წესი დასტურდება. ვახუშტი ბატონიშვილის აზრით, მათ შორის ცვლილება ერთიანი საქართველოს დაშლის შემდგომ უნდა მომხდარიყო.¹³

თავის მხრივ, კურთხევის ორივე წესი საეკლესიო და საერო ნაწილისაგან შედგებოდა. საეკლესიო კურთხევა წინ უსწრებდა საეროს და სწორედ ამ დროს იმოსებოდა ხელისუფალი სამეფო სამოსით და გადაეცემოდა სამეფო რეგალიების ძირითადი ნაწილი, მათ შორის გვირგვინი. სამეფო კურთხევის „ძველი“ წესისამებრ „*ეპისკოპოზი აკურთხევდა [მეფესა] და და ადგმიდა გვირგვინსა, ხოლო დადგინებისა კათალიკოზისა - კათალიკოზი. და ჟამსა ბაგრატიონთასა ლიხთ-იმერთა იყო დადგმა გვირგვინისა: ქართლისა და აფხაზთა კათალიკოზნი აკურთხევდენ, არამედ გვირგვინსა დაადგმიდა ქუთათელი მეფეთა ქუთაისის ტახტისათვის. ხოლო შემდგომად განყოფისა იმერეთს - კათალიკოზი იმერთა, ქართლს - კათალიკოზი ქართლისა და კახეთს - ბოდბელი*“.¹⁴

თანამოსაყდრეობის შემთხვევაში სამეფო ნიშნებს თავად მეფე გადასცემდა მემკვიდრეს, როგორც დემეტრე I-ისა¹⁵ და თამარ მეფის პირველი კურთხევის დროს.¹⁶

საინტერესოა მეფედ კურთხევის სინონიმებს შორის არსებული ტერმინები - „გვირგვინის დადგმა“ და „გვირგვინის კურთხევა“. თავად მეფეებს კი „გვირგვინოსნებად“ მოიხსენიებდნენ.

პირველი ცნობა ქართველი მეფის გვირგვინით დამშვენების შესახებ, ლაზთა მეფე ნათეს ეხება. იოანე მალალას მიხედვით, იგი „წავიდა თავის ქვეყანაში, დაგვირგვინებული რომაელი მეფის იუსტინეს მიერ; მას ემოსა რომაული სამეფო გვირგვინი“.¹⁷ აგათია სქოლასტიკოსის მიხედვით, მას მიეღო „ოქროს

გვირგვინი, თვალმარგალიტით შემკული“.¹⁸ გვირგვინის აღმნიშვნელ ტერმინად „*στέφανος*“ მოყვანილი, რაც შუაში ძვირფასი ქვით დამშვენებულ ოქროს სალტეს წარმოადგენს.

ივ. ჯავახიშვილის მიხედვით, „ქართულად მის შესატყვისად ხოირი გამოიყენება. ეს ტერმინი დაბადების ქართულ თარგმანშიც გვხვდება და XI ს-ის საბუთშიც“, მაგრამ იქვე დასძენს, რომ „ხოირი სპარსული ტერმინია, ქართულად მისი შესატყვისია ვარჯის სადგმელი... და უმთავრესად კეისრების თავსაბურავადაა მიჩნეული“.¹⁹ ამ შემთხვევაში ივ. ჯავახიშვილი სულხან-საბას განმარტებას ეყრდნობა, რომლის მიხედვითაც, ხოირი „საქალო და სავაჟო თავსაბურავია გვირგვინსაკით“,²⁰ „ვარჯის სადგმელი“ კი „ხო(ვ)ირი“.²¹

ჩვენამდე მოღწეული სამეფო გვირგვინების აღწერილობებიდან მნიშვნელოვანია იმერეთის სამეფო კარზე 1650-1652 წწ-ში სტუმრად მყოფი რუსი ელჩების, ნ. ტოლოჩანოვისა და ა. იველიევის ჩანაწერი იმერეთის მეფე ალექსანდრე III-ის (1609-1660 წწ.) გვირგვინის შესახებ: „*მეფეს თავზე კოშკური კურთხედებიანი გვირგვინი ედგა მარგალიტით და თვლებით განყობილი. გვირგვინს შუაზე ოქროს ჯვარი ჰქონდა, აღმასებით, იაგუნდით და ზურმუხტებით შემკული*“.²²

ნ. მურავიოვი გელათის საგანძურის მიმოხილვისას აღწერს სამეფო გვირგვინს, რომელსაც ბაგრატ მეფეს მიაკუთვნებს, მაგრამ კონკრეტულად რომელ ბაგრატ მეფეზეა საუბარი გაურკვეველია - „*Тут же и корона великого Баграта... Она издородной парчи, в виде шапки и вся унизана жемчугом; на шестиие зубцах помалому кресту, составленному из перлов и лалов; седьмой крест более других, из таких же камней, венчает острокопечную вершину; на верхней части, вышитой жемчугом, Спаситель, три иерарха и четыре евангелиста, а внизу, под зубцами короны, тайная вечеря, приобщение апостолов и умовение ног, для всегдашней памяти о заповеданном смирении и общении тела и крови Господней. Как много чувства в избрании сих*

12. ორბელიანი პაპუნა, „ამბავნი ქართლისანი“, ქართული საისტორიო მწერლობის ძეგლები, ტომი III, თბ., 1981, გვ. 103-106

13. ბატონიშვილი ვახუშტი, საქართველოს გეოგრაფია, თბ., 1941, გვ. 19.

14. იგივე.

15. ქართლის ცხოვრება, 1955, გვ. 363.

16. ქართლის ცხოვრება, 1959, გვ. 151.

17. გეორგიკა - ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ტომი III. ტფ., 1936, გვ. 264-265.

18. იგივე, გვ. 84.

19. ჯავახიშვილი ივანე, მასალები ქართველი ერის მატერიალური კულტურის ისტორიისათვის, ტომი III-IV, თბ., 1962, გვ. 31, 44.

20. ორბელიანი სულხან-საბა, ლექსიკონი ქართული, თბ., 1993, გვ. 425.

21. ორბელიანი სულხან-საბა, ლექსიკონი ქართული, თბ., 1991, გვ. 257.

22. ტოლოჩანოვის იმერეთში ელჩობის მუხლობრივი აღწერილობა, 1650-1652 წწ. 1970. რუსული ტექსტი ქართული თარგმანით და ხელნაწერების მიმოხილვით გამოსაცემად მოამზადა ი. ცინცაძემ, თბ., 1970, გვ. 98.

предметов евангельских, для украшения венца! И едва ли есть, где-либо в мире, другая корона, с умовением ног над царским челом."²³ (აქვეა დიდი ბაგრატის გვირგვინიც... ის ძვირფასი ფარჩისგანაა დამზადებული და მთლიანად მარგალიტებითაა მორთული; მის ექვს კბილანაზე მარგალიტებისა და ლალისაგან შემდგარი პატარა ჯვრებია; მსგავსად შემკული მეშვიდე ჯვარი სხვებზე დიდია და გვირგვინის შემალღებულ ადგილს ამშვენებს. მარგალიტებით მოქარგულ ზედა ნაწილში გამოსახულია მაცხოვარი, სამი იერარქი და ოთხი მახარებელი, ქვემოთ კი საიდუმლო სერობა, მოციქულთა ზიარება და ფეხთაბანა, უფლის ხორცილთა და სისხლით ზიარების მარადიული ხსოვნისთვის. რამხელა გრძნობაა ამ სახარებისეული სიუჟეტების შერჩევაში გვირგვინის შესამკობად! მსოფლიოში თითქმის არსად არის სხვა გვირგვინი, რომელზეც ფეხთაბანაა გამოსახული [ნ.დ.]).

დეკანოზ დავით ღამბაშიძის მიერ „გაენათის“ სიძველეთა შორის სამეფო გვირგვინი ასეა აღწერილი: „სამეფო გვირგვინი, რომელიც მოქარგულია ოქროთი და ვერცხლით და მორთულია ძვირფასი ქვებით. დიდ სიმშვენიერეს და ბრწყინვალეობას აძლევს ამ გვირგვინს 7 პატარა ჯვარი, რომელნიც მორთულნი არიან სხვადასხვა ფერი ძვირფასი ქვებით“²⁴ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივის 489 ფონდში დაცულ, გელათის მონასტრის საგანძურის 1854 წლის ქონების აღწერილობაში, სამეფო გვირგვინის შესახებ შემდეგი ცნობაა მოყვანილი - „Царская корона, вышитая из золота и серебра и богата украшена многочисленными мелкими бирюзовыми и яхонтовыми камнями и 6 жемчугами различной величины. На этой короне есть 7 небольших крестов“²⁵ („სამეფო გვირგვინი, ოქროთი და ვერცხლით ნაქარგი და უხვად მორთული მრავალრიცხოვანი წვრილი ფირუზის და საფირონის ქვებით და ექვსი სხვადასხვა ზომის მარგალიტით. ამ გვირგვინს შვიდი საშუალო ზომის ჯვარი აქვს [ნ.დ.]“).

აკადემიკოსი მარი ბროსე თავის ერთ-ერთ „რაპპორტ“-ში ამ გვირგვინის შესახებ

წერდა: „სამეფო გვირგვინი ანუ შარავანდი, რომლის დამზადების თარიღი უცნობია. გვირგვინი მთლიანად ამოქარგულია ზურმუხტებით. გვირგვინის თავზე მოყვანილია ჯვარი, შემკული ძვირფასი ქვებით და გარშემო შემორტყმულია კიდეე ექვსი ჯვრით“²⁶.

ექ. თაყაიშვილიც 1920 წელს, იმერეთში არქეოლოგიური ექსპედიციის დროს, ნეგატივების აღწერილობაში სამეფო გვირგვინს ასახელებს.²⁷

მეფედ კურთხევის რიტუალის ამსახველ წყაროებში რიგ შემთხვევაში მხოლოდ ოქროს გვირგვინების ძვირფასი თვლებით შემკულობის შესახებ არის ნაუწყები, ფორმის თაობაზე კი არაფერია ნათქვამი. დემეტრე I-ს დაადგეს - „ოქროსი გვრგვნი ქვათაგან პატიოსანთა“²⁸ თამარ მეფეს პირველი კურთხევის დროს კი - „გვირგვინი ოქროსა თავსა მისსა, ოქროსა მის ოფაზისა, აღმკული იაკინთთა, ზმირთა და სმარაგდოთა მიერ“²⁹.

„ოფაზი“, სულხან-საბას განმარტებით, „... არს ოქრო ყოვლისა შერყვნილებისაგან უცხო“³⁰ იაკინთი, ზმირი და სმარაგდი კი ძვირფასი თვლებია.

მონუმენტური მხატვრობის ძეგლებზე, მაგ., ვარძიში, თამარის გვირგვინს მენამულისა და ლურჯი ფერის თვლები ამშვენებს მარგალიტებთან ერთად, ყინწისში - მწვანე ფერიც ემატება.

სამეფო გვირგვინებზე ძვირფასი თვლების გამოყენებას, ვფიქრობთ, გარკვეული სიმბოლური დატვირთვა გააჩნდა.

ბიბლიური გადმოცემით, უფლის ბრძანების თანახმად, პირველმღვდელმთავარ აარონის შესამოსელი ოთხ რიგად განლაგებული, ისრაელის 12 შტოს შესაბამისი, პატიოსანი თვალთა უნდა ყოფილიყო შემკულიყო (გამოსე. 28.17-21). 12 პატიოსანი თვალი სახელდება ასევე, ზეციური იერუსალიმის ქალაქის ზღუდის საფუძვლის აღწერაშიც (გამოსე. 21.18-20). ეპიფანე კვიპრელის „თუაღლთაის“ მიხედვით, იაკინთი - „მბრწყინვალე ცეცხლის მსგავსია“, ის იუდას ტომს შეესაბამება, რომლისგანაც იშვა იესო ქრისტე. ბაგრატიონები კი ისტორიულად დავითის შთამომავლებად იწოდებიან. ეპიფანე კვიპრელის

23. Муравьев Андрей Николаевич, Грузия и Армения, Том 3, СПб, 1848, с. 196-198.

24. გელათის მონასტერი და ცხოვრების აღწერილობა მეფის დავით III აღმაშენებლისა, შედგენილი დეკანოზის დავით ღამბაშიძისაგან, გამოცემა მეორე, ქუთ., 1893, გვ. 32.

25. საქართველოს ცენტრალური არქივი, ფონდი №489, აღწერა 1, საქმე №33974 - „იმერეთის ეპისკოპოსის მიერ, წარდგენილი გელათის მონასტრის ქონების აღწერა, 15.12.1876 წ.“

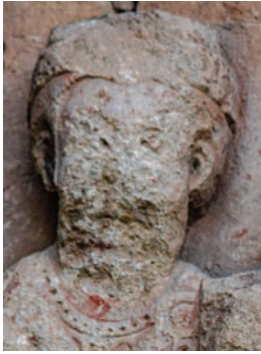
26. Brosset M., Rapports sur un voyage archeologique dans la Georgie et dans l'Arménie, execute en 1847-1848. Onzieme rapport, St.-Petersbourg, 1851, p.14.

27. აკადემიკოს ექვთიმე თაყაიშვილის არქივი, აღწერილობა შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა ელენე კელენჯერიძემ. თბ., 1972, გვ. 94.

28. ქართლის ცხოვრება, 1955, გვ. 363.

29. ქართლის ცხოვრება, თბ., 1959, გვ. 151

30. ორბელიანი სულხან-საბა, 1991, გვ. 608.

სალტისეპური გვირგვინი

სტემა

აღნიშვნით, ვინც ამ ქვას პირში ჩაიდებს, სწორ, სამართლიან განაჩენს გამოიტანსო.³¹

ზმირი, იგივე ზმური - ზურმუხტია, მწვანე ფერის ქვაა ლევის ტომისა. აღნიშნული პატიოსანი თვალი მის მფლობელს წინასწარ ჭკრეტის უნარით აჯილდოებდა - „*ვითარცა სარკემან უშუენის შანაგამო და წინაასწარ ცნობაჲ გამოჩინებთა მით ქმნის*“.³²

სმარაგდი ორი ფერისაა - მენამული და დაბინდული მწვანე. თამარის შემთხვევაში, ჩვენი აზრით, ძონისფერი უნდა ყოფილიყო გამოყენებული, როგორც სამეფო ფერი, მითუმეტეს, თუ გავითვალისწინებთ, რომ მწვანე ფერის ქვად ზურმუხტი სახელდება.

ქართველ მეფე-დედოფალთა პორტრეტებზე თვალმარგალიტით შემკული ძვირფასი ლითონის გვირგვინები ფორმათა მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. გვხვდება: 1) სალტისეპური გვირგვინი; 2) სტემა; 3) თალისებრი გვირგვინი; 4) მიტრისეპური გვირგვინი; 5) ფირფიტოვანი გვირგვინი; 6) ფიგურულკიდიანი გვირგვინი: ა) სამკუთხა ფორმის. ბ) სამქიმიანი. გ) ხუთქიმიანი. დ) შვიდქიმიანი. ე) სამთალოვანი. ვ) ხუთთალოვანი; ზ) დაწახნაგებულკიდიანი; 7) მუზარადისებრი გვირგვინი; 8) ორი სფეროსაგან შემდგარი, სფეროჯვრით გასრულებული გვირგვინი და 9) რვაკამარიანი, სფეროჯვრით გასრულებული გვირგვინი, მენამული ხავერდის სარჩულით.

სალტისეპური, თვალმარგალიტით შემკული გვირგვინით არიან წარმოდგენილნი ოშკის ტაძრის რელიეფებზე დავით მაგისტროსი და ბაგრატ ერისთავთ ერისთავი. დავით მაგისტროსისაგან განსხვავებით, ბაგრატის დაზიანებულ გამოსახულებაზე მხრამდე სიგრძის „პენდილია“ (pendilia) განირჩევა. ვ. ჯობაძის

აღნიშვნით, „*ბაგრატის გვირგვინზე მის არსებობას სხვაგვარად ვერ ავხსნით, თუ არა, ბაგრატის მიერ იმპერატორის ღირსების მითვისებას*“.³³ მეფეთა გვირგვინები მსგავსებას ავლენს თანადროულ ბიზანტიურ ნიმუშებთან. პენდილიების გარეშე გვირგვინი ადგას, მაგ., იუსტინე და კონსტანტინე იმპერატორებს კონსტანტინოპოლის წმ. სოფიას ტაძარში მოზაიკურ გამოსახულებებზე (X ს-ის მეორე ნახევარი). პენდილიებიანი გვირგვინის ნიმუშები კი მოცემულია, მაგ., ბიზანტიის იმპერატორთა - იუსტინიანე I-ის გამოსახულებაზე რავენაში, სან ვიტალეს ტაძრის VI ს-ის მოზაიკაზე,³⁴ 945 წლის სპილოს ძვალზე შესრულებულ კონსტანტინე VII-ის პორტრეტზე (მოსკოვის საისტორიო მუზეუმი), რომანოზს და ედოკიას პარიზის „მედალთა კაბინეტის“ 945-949 წლების სპილოს ძვლის რელიეფზედა სხვ.

სტემა მხოლოდ ორი მეფის - დავით აღმაშენებლისა (სპილენძის მონეტა, 1118 წ.) და გიორგი III-ის (სპილენძის მონეტა, 1174 წ.) გამოსახულებებზე გვხვდება. დავით აღმაშენებლის სტემა, მარგალიტების ერთი რიგისაგან შემდგარ სალტეს წარმოადგენს, რომელიც შუაში - ჯვრით, გვერდებში კი - მარგალიტებიანი საკიდებით, პენდილიებით, არის გამშვენებული. გიორგი III-ის სტემის ზედა ნაწილი გვერდებში წვერით მიმართული, ორი ფოთლის მსგავსი ფორმისაგან შედგება, პენდილიები კი ჯვრისებრ არის გასრულებული. ქართველ მეფეთა სტემები მსგავსებას ავლენს მონეტებზე გამოსახულ კონსტანტინე IX მონომარქის (1042-1055), რომანოზ III არგიროსის (1028-134), მიხეილ

31. შატერდის კრებული, ძველი ქართული მწერლობის ძეგლები, ტომი I, თბ., 1979: 131.

32. იგივე

33. ჯობაძე ვ., ადრეული შუა საუკუნეების ქართული მონასტრები ისტორიულ ტაოში, კლარჯეთსა და შავშეთში, თბ., 2007, გვ. 141.

34. Лазарев В. Н., История византийской живописи, М., 1986, ил. 54.

თაღისეპური გვირგვინი

მიტრისეპური გვირგვინი

ფირფიტოვანი გვირგვინი

VII დუკას (1067-1078), რომანოზ IV დიოგენესა (1068-1071) და სხვ. გამოსახულებებთან.

თაღისეპური გვირგვინის გვერდები მცირედენ გადაშლილია, ზედა კიდე კი რკალისებრ მოხაზულობას იძენს. შემკულობის მიხედვით ოთხი ტიპისაა: ა) ზედაპირი, შავ კონტურზე დასმული წვრილი მარგალიტების საშუალებით, ორ რიგად განთავსებულ კვადრატულ არეებად ნაწევრდება. თითოეულ მათგანში ასეთივე ფორმის ძვირფასი ქვაა ჩასმული. ამის მაგალითია ბაგრატ IV-ის გვირგვინი ატენის სიონში, დემეტრე I-ისა - მაცხვარიშში. ამ ტიპის შემკულობა XI-XII სს-ისთვის არის დამახასიათებელი. ბ) ცენტრალურ არეს დიდი ზომის მენამულისფერი ოვალური ქვა და მის ირგვლივ ჯვრისებრ დასმული მცირე ზომის მრგვალი ქვები ამშვენებს, აქეთ-იქით კი ცენტრალურთან შედარებით პატარა ზომის ორ-ორი, ლურჯი და მენამულის ქვა ენაცვლება ერთიმეორეს. თითოეული მათგანი ირგვლივ წვრილი მარგალიტებით არის შემოსაზღვრული. გვირგვინის მენამულისფერ კიდეებს მარგალიტის

ორი რიგი შემოუყვება. ასეთი გვირგვინებით გიორგი III და თამარ მეფე წარმოგვიდგებიან ვარძიის ტაძრის მოხატულობაში (1184-1186 წწ.). გ) გვირგვინის ზედაპირი მარგალიტის ზოლების საშუალებით ვერტიკალურ არეებად ნაწევრდება, რომელიც თავის მხრივ თვალმარგალიტით არის გამშვენებული. კიდეებს კი მარგალიტის რიგი მოუყვება. მაგ., ბედიის ტაძარში მარეხ დედოფლისა (XIV ს.) და გელათის მთავარი ტაძრის სამხრეთ-დასავლეთ ეგვტერში გამოსახულ მეფის ასულთა - თამარისა და ვისის გვირგვინები (XIV-XV სს.). დ) მარგალიტის ზოლით გარშემოწერილი გვირგვინის ზედაპირი სამკუთხა და რომბის ფორმის მწვანე და მენამული ძვირფასი ქვებით არის შემკული. მაგ., გელათის მთავარი ტაძრის სამხრეთ-დასავლეთ ეგვტერში გამოსახული უცნობი დედოფლი (XIV-XV სს.).

მიტრისეპური გვირგვინი რამდენიმე ტიპისაა. ა) პენდილიებით. მაგ., დავით აღმაშენებლის გვირგვინი სინას მთის წმ. გიორგის ხატზე (XII ს.) და გელათის მთავარი ტაძრის

შვიდქიმიანი

სამთალოვანი

ხუთთალოვანი

სამაჰუთხა ფორმის

სამაქიმიანი

სუთქიმიანი

ჩრდილოეთ კედელზე (XVI ს.). ბ) პენდილიე-ბის გარეშეა გამოსახული უცნობი მეფის ფიგურა, გელათის ტაძრის სამხრეთ-დასავლეთ ეგვტერში (XIV-XV სს.) და გ) წინ ფიგურული სალტითა და ჯილებით გამშვენებული გვირგვინი ხურავს იმერეთის მეფე ალექსანდრე III-ს (1639-1660) გელათის ტაძრის ნათქვამში (XVII ს.).

მსგავსი, მიტრისებური გვირგვინებით წარმოგვიდგებიან XIII-XIV სს-ის ბიზანტიის იმპერატორებიც, მხოლოდ მათი გვირგვინები, ძირითადად, შუაში ჯვრითა და გვერდებში პენდილიებით არის გამშვენებული. მაგ., ბიზანტიის იმპერატორები - იაონე, ზონარას ქრონიკის ხელნაწერის ილუსტრაციაზე; იოანე VI კანტაკუზენი (1347-1354), მანუელ II (1391-1425) და სხვ.

ფირფიტოვანი გვირგვინი შედგება შუბლის არეზე შემოვლებული სალტისა და მართკუთხა ფორმის ფირფიტებისაგან, რომელთა ზედა კიდე რკალისებრი მონახაზით არის გასრულებული, ზედაპირი კი თვალმარგალიტით არის შემკული. ამის მაგალითია გელათის მთავარი

ტაძრის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ეგვტერში დავით ნარინის ფრესკა (XIII ს.); სვეტიცხოველში, ცხოველმყოფელ სვეტზე გამოსახული მირიან მეფის გვირგვინი (XVII ს) და სხვ.

მეფეთა პორტრეტებზე შედარებით მრავლად გვხვდება ფიგურულკიდიანი გვირგვინის ნიმუშები, მცირედენ გადაშლილი გვერდებითა და თვალმარგალიტით შემკული ზედაპირით. ზედა კიდის მოყვანილობის მიხედვით რამდენიმე ტიპის გვირგვინი იკვეთება: ა) სამკუთხა ფორმისაა, მაგალითად, დავით ნარინის (1245/47-1293) გვირგვინი ვერცხლის მონეტაზე; ბ) სამქიმიანი გვირგვინის შემთხვევაში ცენტრალური ქიმი მეტწილად ტოლგვერდა სამკუთხედის ფორმისაა, გვერდითა ქიმები კი მართკუთხაა. მაგ., იმერეთის მეფის ბაგრატ III-ის (1495-1565) გვირგვინი გელათის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ეგვტერის მოხატულობაში (XVI ს). სამქიმიანი გვირგვინით არის გამოსახული თამარ მეფე - ყინწვისის, ბეთანიის, დავითგარეჯის ნათლისმცემლისა და ბერთუბნის ფრესკებზე. ზოგ შემთხვევაში ქიმები ერთიმეორეს რკალების საშუალებით

დანახნაგებულკიდიანი

მუხარადისებრი

ორი სფეროსაგან შემდგარი, სფეროჟვრით გასრულებული ერაქლე II-ის გვირგვინი

რვაკამარიანი გიორგი XII-ის გვირგვინი

გეორგიევსკის ტრაპატიის ალსანიშნავად მოჭრილი მედალის რევერსი

ერეკლე II-ის გვირგვინი ფაიფურის სარკიზზე. 1783 წ.

უკავშირდება. მაგ., გიორგი IV ლაშას (1192-1223) გამოსახულებაზე ბერტუბნის ტაძარში (XIII ს-ის I მეოთხედი), კახეთის მეფე ლევან I-ის (1518/1520-1574), გრემის ტაძარში (XVI ს. გ) ხუთქიმიანი გვირგვინი ხურავს გიორგი III-ს ბეთანიის ტაძრის მოხატულობაში. ქიმებს შორის გადასვლა ტალღისებურია, რკალების საშუალებით. ოქროსფერი გვირგვინი შუბლთან ერთიმეორეზე ამალღებული სამი ფირფიტისაგან შემდგარი სალტით ბოლოვდება. წინაპირი ცისფერი და წითელი მართკუთხა ფორმის ძვირფასი ქვებით არის შემკული; დ) შვიდქიმიანი გვირგვინი ადგათ ლევან კახთა მეფესა და მის ძეს ათონის მთაზე, ფილოთეოსის მონასტრის სატრაპეზოს მოხატულობაში (XVI ს.). გვირგვინის ქიმები ფიგურულია, შესაძლოა შროშანის ყვავილის ფორმას იმეორებდეს. ოქროსფერი გვირგვინის ზედაპირზე თვალმარგალიტის შემკულობა არ შეიმჩნევა. ე) სამთალოვანი გვირგვინის ნიმუშს ვხვდებით სვეტიცხოვლის ამჟამად განადგურებულ მხატვრობაში ასახულ ქართლ-კახეთის მეფის ვახტანგ VI-ის გამოსახულებაზე, რომელმაც პიოტრ როსის მიერ შესრულებული ასლის სახით მოაღწია ჩვენამდე. ვ) ხუთთალოვანი გვირგვინი

ნის მაგალითია გელათის მთავარი ტაძრის ჩრდილოეთ კედელზე წარმოდგენილი იმერეთის მეფე გიორგი II-ის (1514-1583) და ჩრდილო-აღმოსავლეთ ეგვტერში იმერეთის მეფე გიორგი III-ის (1604-1639 წწ.) გამოსახულებებზე, რომელიც შუბლის არესთან მარგალიტებით გარშემოწერილი სალტით არის გამოყოფილი, სამკუთხედისებრ შემალღებულ ზედა კიდეს კი ხუთი რკალისებრი მონახაზი ქმნის. ზედაპირი მართკუთხა, ოვალური და მრგვალი ფორმის თეთრი, ყვითელი და წითელი ფერის ძვირფასი ქვებით არის შემკული. ზ) დანახანაგებულკიდიანი გვირგვინი ადგას იმერეთის მეფის ბაგრატ III-ის მეუღლეს, ელენე დედოფალს. მისი გვირგვინის კიდეებსაც ორმაგი მარგალიტის რიგი გასდევს. შუბლის მიმდებარე სალტეზე დამატებით ძვირფას ქვებსაც ვხვდებით. გვირგვინის წინაპირს ჯვრისებრ განლაგებული ძვირფასი ქვები ამკობს. ცენტრში მუქი მენამულისფეროვლიანი ოთხკუთხა თვალბუდეა განთავსებული, მის ზემოთ და ქვემოთ თეთრი ფერის ოვალური ქვებია, აქეთ-იქით კი - ოთხკუთხა ფორმის. თითოეული ქვის კუთხესთან თითო მარგალიტია ჩასმული.

მუზარადისებური ტიპის გვირგვინს წინ

იმერეთის მეფე ალექსანდრე III-ის მეუღლის თამარ დედოფლის საბეჭდავი

ვახტანგ VI-ის გარბი

ერეკლე II-ის დროის საპარტოვლოს სახელმწიფო გარბი

ბაბრათიონთა გარბი ალექსანდრე
ანტონ კათალიკოსის საფლავიდან

ქართლ-კახეთის მეფის გიორგი XII-ის
კუთხინილი საბაჭდავი

ბაბრათიონ-გრუზინსკის
გარბი

შროშანის მსგავსი სამეფო ყვავილებისაგან შემდგარი სალტე შემოუყვება და ზოგჯერ ჯილებით არის გამშვენებული. ამ ტიპის გვირგვინით არის წარმოდგენილი ლევან II დადიანი (1597-1657) ნალენჯიხის მაცხოვრის ეკლესიის ლევან II დადიანის ეგვტერში (XVII ს-ის 30-ნი წწ.). გვირგვინის მთელი ზედაპირი მარგალიტებითა და მცირე ზომის ოვალური და მართკუთხა ფორმის წითელი და მწვანე ფერის ქვებით არის შემკული. ასევე, ალექსანდრე V (1703/1704-1752 წწ.) - გელათის ღვთისმშობლის ჭედურ ხატზე.

მუზარადისებური გვირგვინი ფორმითა და სამეფო-შროშანის ყვავილებისაგან შემდგარი სალტით დიდ მსგავსებას ავლენს ე.წ. ვაველის ტიპის მუზარადთან, რომელიც XIV ს-დან არის გავრცელებული და მონღოლურ-ირანული სამყაროსთვის არის დამახასიათებელი. მ. წურწუმია კვლევის თანახმად, ვაველის მუზარადი ყველაზე მეტად გავრცელებული იყო დასავლეთ საქართველოში, რომელსაც არ განუცდია მონღოლურ-ირანული ზეგავლენა. მკვლევარი მუზარადის გუმბათის ფორმას უფრო ადგილობრივი, კავკასიური ტრადიციის გავრცელებად მიიჩნევს, ვიდრე მონღოლურ-ი-

რანულისა.³⁵ ვაველის ტიპის მოდიფიცირებული მუზარადები გვხვდება XVII საუკუნის საქართველოში.

XVIII ს-დან მეფეთა პორტრეტებზე ორი ტიპის გვირგვინი ჩნდება - 1) ორი სფეროსაგან შემდგარი, სფეროვრით გასრულებული გვირგვინი და 2) რვაკამარიანი, სფეროვრით გასრულებული გვირგვინი, მენამული ხავერდის სარჩულით.

1783 წელს ქართლ-კახეთის სამეფოსა და რუსეთის იმპერიას შორის დადებული, გეორგიევსკის მფარველობითი ტრაქტატის ხელშეკრულების საბუთის მესამე მუხლის (არტიკული) მიხედვით, ქართველი მეფის ტახტზე ასვლას სამეფო ნიშნების (ინვესტიტურის) გამოგზავნით ადასტურებდა რუსეთის იმპერატორი.³⁶ 1783 წელს, ერეკლე II-ისთვის ეკატერინე II-ის ბრძანებით, სანკტ-პეტერბურგის წამყვანმა ოქრომჭედელმა, ლუი-დავით დიუვალმა დაამზადა სამეფო გვირგვინი, რომელიც ირანის შაჰის ალა-მაჰმად-ხანის მიერ,

35. წურწუმია მამუკა, შუა საუკუნეების ქართული ლაშქარი 900-1700. ორგანიზაცია, ტექნიკა, შეიარაღება. თბ., 2016, გვ. 250.

36. <https://geworld.ge/ge/7552/>

ქართლ-კახეთის მეფის
ერეკლე II-ის ბაჭდავი

ერეკლე II-ის გარბი

ბაბრათიონთა გარბი პირველნა-
ბაჭდავი კონდაკიდან. 1710 წ.

საქართველოს გერბი
პროტაქტორატის პერიოდისა

ქართლ-კახეთის მეფის გიორგი
XII-ის გერბი

იმერეთის მეფის სოლომონ II-ის გერბი

ერეკლე მეფის შვილიშვილის ერეკლე ალექსანდრეს
ქა ბაგრატიონ-გარუზინსკის (1827-1882).

1795 წლის 11 სექტემბერს, თბილისის აღების შემდეგ დაიკარგა. უცნობი მხატვრის მიერ შესრულებულ ერეკლე II-ის პორტრეტზე ორი სფეროსაგან შემდგარი, სფეროჯვრით გასრულებული გვირგვინია გამოსახული. გეორგიევსკის ტრაქტატის აღსანიშნავად, სანკტ-პეტერბურგის სამონეტო ეზოში მოჭრილი მედლის რევერსზე ამოტვიფრული გვირგვინი და ამ მოვლენის პატივისცემის ნიშნად შექმნილი არაბესკის სერვიზზე გამოსახული ერეკლე II-ის გვირგვინი კი რვაკამარიანია, სფეროჯვრით გასრულებული. ჩვენამდე მოღწეული ფ.გ. სოლნცევის ჩანახატის მიხედვით, მსგავსი ტიპის იყო პეტრე I-ის ბრძანებით, ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფის გიორგი XII-ისთვის დამზადებული გვირგვინიც. 1799 წლის 1 დეკემბერს, თბილისის ანჩისხატის ტაძარში გაიმართა გიორგი XII-ის მეფედ კურთხევის საზეიმო ცერემონიალი, რომლის დროსაც ანტონ კათოლიკოსმა დაადგა მეფეს გვირგვინი.³⁷ მეფის გარდაცვალების შემდეგ, 1801 წელს, გვირგვინი კვერთხთან ერთად სანკ-პეტერბურგში გაიგზავნა³⁸ და 1811 წლიდან 1923 წლამდე მოსკოვის იარაღის პალატაში ინახებოდა,³⁹ 1923 წელს საქართველოს დაუბრუნდა და საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების მუზეუმს გადაეცა. 1930 წელს კი გაიყიდა საქართველოს იმდროინდელი მთავრობის გადანყვითილებით.

გიორგი XII-ის ინსიგნიებისათვის იმპერატორ პავლე I-ის ბრძანებით, გამოიყო 3272 გრამი ოქრო და მათი დამზადება დაევალა სანკტ-პეტერბურგის ცნობილ ოსტატებს, პიერ ეტიენ ტერემენსა და ნათანელ გოტლობ ლიხტს.⁴⁰ სამეფო გვირგვინს ამშვენებდა 1054 ბრილიანტი და 248 ლალის თვალი. მათ შორის, სამ და ექვს კარატიანი ზურმუხტები, III ხარისხისა, ოთხი ცალი 10 კარატიანი - IV ხარისხისა, 77 კარატიანი ლალი, ორი გიგანტური ძონი, 18.5 კარატის წონისა, ამეთვისტოს II და III ხარისხის თვლები და სამოცდაოთხი ალმასი 0.9 კარატისა. გიორგი XII-ის გვირგვინი ევროპული ტრადიციების გათვალისწინებით იქნა დამზადებული.⁴¹

37. იოსელიანი პლატონ, ცხოვრება მეფისა გიორგი მეცამეტისა, თბ., 1936, გვ. 164.

38. Записки Сергея Алексеевича Тучкова, 1766-1808, с. 191-192.

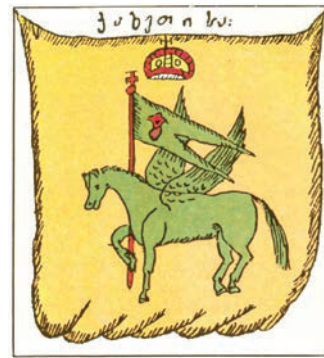
39. Описание Московской оружейной палаты. Ч. 1. Кн. 1. Царская образная. М. 1884, с. 40, 56.

40. Бичикашвили, И. Л., О знаках инвеституры последних царей Картли и Кахети - Ираклия II и его сына Георгия XII. Гербовед, N. 44(6), 2000, с.115.

41. კალანდია გიორგი, ქსოვილი საქართველოდან (ქართველთა თავსაბურავი), ნაწილი II, გვ. 229.

იმერეთის სამხარეო გერბი

კახეთის სამხარეო გერბი

ჩვენ განვიხილეთ ქართულ გამომსახველობით ხელოვნებაში დადასტურებული სამეფო გვირგვინების ტიპოლოგია, რომელთაგან ქართულ ჰერალდიკაში გვირგვინის სამი ძირითადი ტიპია გავრცელებული - 1) ორი სფეროსაგან შემდგარი, სფეროვრით გასრულებული გვირგვინი; 2) რვაკამარიანი, სფერო ვრით გასრულებული გვირგვინი, მენამული ხავერდის ქუდითა და 3) მიტრისებური გვირგვინი. გვირგვინს გერბის ზედა ცენტრალური ადგილი ეთმობა, ფარის არსებობის შემთხვევაში კი მის ზედა ნაწილშია განთავსებული.

პირველი ტიპის გვირგვინის ადრეული გამოსახულება იმერეთის მეფის, ალექსანდრე III-ისმეფეობის, თამარ დედოფლის საბეჭდავ ბეჭედზეა მოცემული (1620 წ.). ასევე, დატანილია ვახტანგ VI-ის პირად გერბზე, ერეკლე II-ის დროის საქართველოს სახელმწიფო გერბზე და მისსავე კუთვნილ საბეჭდავზე, გურიელთა გერბზე და ძირითადად, ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის წარმომადგენელთა, ქართველ თავად-აზნაურთა - ამილახვრების, ამირეჯიბების, ანდრონიკაშვილების, ჩოლოყაშვილების და სხვ. საგვარეულო გერბებზე.⁴²

ამ ტიპის გვირგვინი რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო გერბებისთვის არის დამახასიათებელი. მაგ., რუსეთის სახელმწიფო გერბები 1730 და 1757 წლებისა, ასევე რუსეთის მონარქების, ელისაბედ I-ის (1709-1762), პავლე I-ის (1754-1801), ნიკოლოზ I-ის (1796-1855) დროის გერბები და სხვ.

მეორე ტიპის გვირგვინი ქართულ ჰერალდიკაში „ივერიული გვირგვინის“ სახელწოდებით მოიხსენიება.⁴³ მის გამოსახულებას ვხედავთ ერეკლე II-ის გერბსა და დიდ ბე-

ჭედზე, პროტექტორატის პერიოდის საქართველოს გერბზე, ქართლ-კახეთის მეფის, გიორგი XII-ისა და იმერეთის მეფის, სოლომონ II-ის გერბებზე. ასევე, ბაგრატიონთა გერბზე, ერეკლე II-ის სტამბის გამოცემაში, ერეკლე მეფის შვილიშვილის ერეკლე ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-გრუზინსკის (1827-1882) საბეჭდავზე და სხვ.

გვირგვინის ეს ტიპი უმეტესად ევროპული ქვეყნების ძველ სახელმწიფო გერბებზე გამოისახებოდა. მაგ., გერმანიის, იტალიის, პორტუგალიის, ესპანეთის, რუმინეთის და სხვ.⁴⁴

ქართულ ჰერალდიკაში ყველაზე ნაკლებად მიტრისებური ტიპის გვირგვინი გვხვდება. ვახუშტი ბაგრატიონის მიერ 1735 წელს შედგენილ კავკასიის გეოგრაფიულ-პოლიტიკურ რუკასთან თანდართული გერბებიდან ის იმერეთისა და კახეთის სამხარეო გერბებზეა გამოსახული.⁴⁵ ორივე შემთხვევაში წითელი ფერის კანტიტ გარშემოვლებული გვირგვინი შუაში გავლებული ვერტიკალური ზოლით ორ ნაწილად იყოფა. თითოეულ ოქროსფერ არეზე დატანილი წრიული მონახაზი ძვირფასი თვლების ალმინიშნული უნდა იყოს. ზედა, ცენტრალურ ნაწილში გვირგვინი ვრით არის გასრულებული. გვირგვინის ეს ტიპი XII და XVI სს-ის ქართველ მეფეთა პორტრეტებს ამშვენებს.

ნინო ღათუნაშვილი

ეთნოლოგიის დოქტორი,
საქართველოს ეროვნული მუზეუმის
უფროსი კურატორი

42. ასათიანი თორნიკე, ქართული გერბმცოდნეობა (ჰერალდიკა), თბ., 2010, გვ.77-164.

43. იგივე, გვ. 34.

44. https://excurs.ru/historical/Historical_arms.htm

45. ბაგრატიონი ვახუშტი, საქართველოს ატლასი, თბ., 1997, გვ. 22.

ჰერალდიკის გავრცელება საზოგადოების არაარისტოკრატიულ წრეებში

გამომდინარე იმ ფაქტიდან, რომ თავად ჰერალდიკა, როგორც დისციპლინა, მხოლოდ XII საუკუნეში ჩამოყალიბდა, არაარისტოკრატიული ჰერალდიკის დაბადებას მალევე, XIII საუკუნიდან შეიძლება ვადევნოთ თვალი.¹ ჰერალდიკის გარიჟრაჟზე გერბს მხოლოდ ფეოდალები, ანუ იმ კლასის წარმომადგენლები ატარებდნენ, რომლებიც ძირითადად სამხედრო საქმით იყვნენ დაკავებული. საბრძოლო ფარი, რომელზეც ესა თუ ის სიმბოლო თუ სიმბოლოების კომბინაცია იყო გამოსახული, სინამდვილეში არსებობდა და ამ ყოფის სავსებით რეალურ გამოცხადებას წარმოადგენდა. XIII საუკუნიდან კი გერბების ტარების პირველი ნიშნები უკვე არაარისტოკრატი, თავისუფალი მენარმეების კლასშიც გვხვდება. თავიდან გერბების გამოყენება ბურჟუაზიის ყველაზე შეძლებულმა წარმომადგენლებმა დაიწყეს, მოგვიანებით კი ეს ტრადიცია ხელოსანთა და თავისუფალ მოთემე-გლეხთა შორისაც გავრცელდა, რაც უტყუარი ნიშანი იყო იმისა, რომ ეს ტრადიცია სცდებოდა მხოლოდ არისტოკრატიისა და რაინდების კლასებს. მთავარ განსხვავებას კი ის წარმოადგენდა, რომ ფეოდალების სამხედრო საქმიანობის გავლენით ჩამოყალიბებული სიმბოლიკისგან განსხვავებით, ბურჟუაზია ჰერალდიკას არაფერი ჰქონდა საერთო ბრძოლის ველთან. ბურჟუაზია ჰერალდიკა თავისი ძირითადად არასამხედრო სიმბოლიკით, ასახავდა ამ მწარმოებელი კლასის მზარდ როლს ფეოდალურ საზოგადოებაში.

ჰერალდიკის ევოლუცია. დასაწყისი (XII საუკუნე): ჰერალდიკა წარმოიშვა როგორც პრაქტიკული საშუალება შუა საუკუნეების რაინდების ამოსაცნობად ბრძოლასა და ტურნირებში, იმ პირობებში, რომელშიც მუზარადი სახეს ფარავდა.

გავრცელება უბრალო ხალხში (XIII საუკუნე): გერბების გამოყენება სწრაფად გავრცელდა არაარისტოკრატიულ წრეებში, განსაკუთრებით ურბანულად განვითარებულ ისეთ რეგიონებში, როგორებიც იყო ფლანდრია და ჩრდილოეთ საფრანგეთი.

VAN GALEN.

ნიდერლანდელ გიურგერ ვან გალენთა გერბი

ბურჟუები და ხელოსნები: არისტოკრატიის შემდეგ ქალაქში მაცხოვრებელმა ბურჟუებმა და ხელოსნებმა აიტაცეს გერბების გამოყენების ტრადიცია.

გლეხები: გერბით სარგებლობა მოგვიანებით გლეხებმაც დაიწყეს. ეს მოვლენა უკვე XIII საუკუნის დასაწყისში გვხვდება ინგლისში, ნორმანდიაში, ფლანდრიასა და შვეიცარიაში. ჩვენამდე მოღწეულ გლეხთა გერბებს შორის უძველესად ფრანგი გლეხის ჟაკიე ლე ბრებიეს 1369 წლით დათარიღებული გერბი მიიჩნევა.² აღსანიშნავია, რომ დასავლეთ ევროპის სხვა რეგიონებისგან განსხვავებით, სწორედ ეს რეგიონები გამოირჩეოდა არისტოკრატიის საკმაოდ მცირე რაოდენობით და მდიდარი, თავისუფალი მოქალაქეების კონცენტრაციით, შესაბამისად, ეკონომიკურად ყველაზე განვითარებული

1. Brault, G. J. (1965). The emergence of the Heraldic phrase in 13th century. The University of Pennsylvania, Doctoral Thesis.

2. Rossis, C. N. (2021). Heraldry basics.

იყო.³ საფიქრალია, რომ სწორედ ამ გარემოებებს უნდა შეეწყო ხელი, აქამდე არისტოკრატთა პრეროგატივად მიჩნეული ჰერალდიკის დაბალ ფენებში გავრცელებისთვის.

სიმბოლური მნიშვნელობა: უბრალო ხალხის ჰერალდიკა ხაზს უსვამდა გერბის სიმბოლიკას ბრძოლის ველის მიღმა.

უბრალო ხალხის ჰერალდიკის ძირითადი მახასიათებლები:

ფიგურათა მრავალფეროვნება: არისტოკრატთა ჰერალდიკისგან განსხვავებით, დაბალი ფენის წარმომადგენლები ხშირად იყენებდნენ გაემომცველი სამყაროს ფიგურებს, მცენარეებს (განსაკუთრებით ყვავილების), ცხოველებს, ყოფით საგნებს და მათი პროფესიული კუთვნილების აღმნიშვნელ სიმბოლიკას.⁴

ემბლემების ევოლუცია: XIV საუკუნეში ქალებმაც დაიწყეს გერბების ტარება.

„ბურჟუების გერბები“: ტერმინი „burgher arms“ (ბურჟუების გერბები) თავისთავად გულისხმობს უბრალო ხალხის გერბებს და განასხვავებს მათ არისტოკრატთა გერბებისგან. არაკეთილშობილებს, არისტოკრატებისგან განსხვავებით, ეკრძალებოდათ საგერბე ფარის გარეთ განლაგებული ბევრი ისეთი დეტალის გამოყენება, როგორებიცაა, მაგალითად, ფარისმტვირთველები, მუზარადები, გვირგვინები, მანტია.⁵ თუმცა ეს აკრძალვა ხშირად უგულებელყოფილი რჩებოდა.

განვითარებულ შუა საუკუნეებში ქალაქების ხელოსანთა გილდიებმაც დაიწყეს ამა თუ იმ პროფესიის ამსახველი გერბების შექმნა. ეს დასავლეთ ევროპის ისტორიის სწორედ ის პერიოდია, როდესაც ყოველდღიურობაში ჰერალდიკის გამოყენებამ პიკს მიღწია და ყოვლისმომცველი გახდა. გერბებით ფორმდებოდა შენობების ექსტერიერები და ინტერიერები, ტანისამოსი, საყოფაცხოვრებო მოხმარების საგნები. ამ პერიოდის დასავლეთ ევროპულ ქალაქში ადამიანი ძნელად თუ გადადგამდა ნაბიჯს ისე, რომ ჰერალდიკის რაიმე ნიმუშს არ გადასწყდომოდა. ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, აღსანიშნავია, რომ თუმცა ჰერალდიკა ფეო-

15. Kupferschmiede.

16. Zinngießer.

17. Goldschmiede.

18. Uhrmacher.

3. Schornsteinfeger.

4. Glaser.

გერმანულ ხელოსან-პიურბარტთა გერბები

დალური არისტოკრატის ნიალში წარმოიშვა, იგი მალევე გავრცელდა საზოგადოების ყველა ფენაში, დაწყებული რაინდებით (რომლებიც, მართალია, XIII საუკუნის ბოლომდე არ ითვლებოდნენ არისტოკრატებად, მაგრამ არისტოკრატისთან შერწყმამდე დიდი ხნით ადრე უკვე იყენებდნენ გერბებს) და დამთავრებული - გლეხებით XIV საუკუნეში. ამ პერიოდში გერბის მიღების ერთადერთ გზას

3. Ramandt, A & Byalert, F. (2015). The transformation of rural elites in late medieval Flanders: oligarchy, state formation and social change in the Liberty of Bruges (c. 1350–c. 1525).

4. Von Volborth, C, A. (1983). Heraldry, Customs, Rules and Styles. Bladford Press.

5. Charles Fox-Davies, A, T, C. & E, C, Jack. (1909). A Complete Guide to Heraldry, London.

იტალიელ მოქალაქეთა გერბები. XVI ს.

(გარდა მემკვიდრეობით გადაცემისა) წარმოადგენდა თვითმინიჭება.⁶

შემდგომში, XIV საუკუნის შუა ხანებიდან, სუვერენებმაც დაიწყეს გერბების ოფიციალურად მინიჭება. პირველი ასეთი ცნობებია საფრანგეთის ეროვნული არქივში დაცული, 1334 წლით დათარიღებული დოკუმენტი ბურბონის მთავრის მიერ გერბის მინიჭების შესახებ⁷ და 1338 წლის დოკუმენტი, როდესაც სალვთო რომის იმპერიის იმპერატორი ლუდვიგ IV ანიჭებს გერბს.⁸ თუმცა მიუხედავად ამისა, გერბის თვითნებურად არჩევა კვლავ ჩვეულებრივ პრაქტიკად რჩებოდა და სოციალურ წარმოშობას ნაკლებად ითვალისწინებდა. საინტერესოა, რომ თვით ინგლისშიც კი, იმ ქვეყანაში, რომელიც დღემდე გერბების ყველაზე სკრუპულოზული და უამრავი რეგულაციით შეზღუდული ჰერალდიკური სისტემით გამოირჩევა, ინდივიდებისთვის გერბის ოფიციალური მინიჭება იშვიათობას წარმოადგენდა XV საუკუნის ბოლომდე.

გერბის თვითნებურ გამოყენებაზე ერთადერთი შეზღუდვა, რომელსაც იურისტები

აღიარებდნენ, იყო ის, რომ გამომყენებელს შეგნებულად არ უნდა აერჩია ისეთი სიმბოლიკა, რომლითაც ამავე ტერიტორიულ იურისდიქციაში მოქცეული სხვა პირი ან ოჯახი ისარგებლებდა. სწორედ ამგვარი გერბთა კონფლიქტები გახდა მიზეზი იმისა, რომ ჰერალდიკა XIV საუკუნის ბოლოს ინგლისში საჩივრების სასამართლოს (Court of Chivalry)⁹ იურისდიქციის ქვეშ მოექცა.

რადგან ჰერალდიკა არ რეგულირდებოდა, გერბებს თვითნებურად იღებდნენ ნებისმიერი სოციალური ფენის წარმომადგენლები - გლეხები, ხელოსნები, ვაჭრები და ა. შ. მათი გერბები გარეგნულად თავიდან თითქმის არაფრით განსხვავდებოდა არისტოკრატების გერბებისგან. მხოლოდ XV საუკუნეში ჩნდება მცდელობა ჰერალდიკის რეგულირებისა ორი გზით: გერბის მიღების უფლების შეზღუდვა მხოლოდ სუვერენთა მიერ მინიჭების ხარჯზე და გერბის ტარების უფლების მიცემა მხოლოდ გარკვეული სოციალური კლასებისთვის. თუმცა ამ მცდელობების უმეტესობა მხოლოდ ფორმალურად სრულდებოდა და მეტწილად უგულებელყოფილი იყო. ზოგიერთ ქვეყანაში, მაგალითად, შვეიცარიასა და სა-

6. De Alcazar, D. P. (2004). The Law of Arms in Medieval England.

7. L. Hablot. (2025). Why did the Duke of Bourbon in 1334 grant two unknown brothers nobility?

8. M. Roland, (2018). Medieval Grants of Arms and their Illuminators.

9. Britannica. (last reviewed June 08, 2025). Court of Chivalry, jurisdiction.

ფრანგეთში საერთოდ არ იცნობდნენ მსგავს შეზღუდვებს.¹⁰

ამ მხრივ, გამონაკლისად ითვლება ინგლისი და შოტლანდია. ინგლისში ჰერალდიკის პირველი მარეგულირებელი და გერბების მიმნიჭებელი ორგანო მეფე რიჩარდ III-ის მეფობისას, 1484 წელს შეიქმნა¹¹ და დღემდე არსებობს, შოტლანდიაში კი ჰერალდიკის რეგულაცია ეფუძნება 1672 წლის კანონს¹² და ასევე დღემდე ფუნქციონირებს.

იმ ფაქტს, რომ სამართლებრივად, შუა საუკუნეებში ყველას შეეძლო გერბის ტარება, მრავალი წყარო ადასტურებს. ასე მაგალითად, XIV საუკუნის იტალიელი იურისტი ბარტოლო დე სასოფერატო 1355 წელს წერს პირველ ნაშრომს, ტრაქტატს, ჰერალდიკის შესახებ - „Tractatus de Insigniis et Armis“. მასში ავტორი ასკვნის, რომ არა მხოლოდ ყველას შეუძლია ნებით აირჩიოს გერბი, არამედ, გარკვეული პირობებით, სხვისი გერბის გამოყენების უფლებაც აქვს.

ფრანგი პრიორი ონორე ბონე 1382-1387 წლებში წერს ტრაქტატს ომის სამართალზე, სადაც განასხვავებს რა მმართველობით და სამსახურებრივ გერბებს, იქვე აღიარებს, რომ არსებობს ისეთი გერბები „რომელიც თითოეულმა მიიღო თავისი ნებით“ („lesquelles chacun a pris à son plaisir“), რომელთა შეცვლაც შესაძლებელია სურვილისამებრ, ოღონდ ისე, რომ სხვას ზიანი არ მიაღვს. ბონე ერთსა და იმავე რეგიონსა თუ ქალაქში გერბების უნიკალურობის მომხრეა, რათა აეცილებინათ დაბნეულობა და ამით გამოწვეული ზიანი. მისმა ტრაქტატმა დიდი პოპულარობა მოიპოვა მთელ დასავლეთ ევროპაში. ბარტოლო დე სასოფერატოს ნაშრომი კი დიდი პოპულარობით სარგებლობდა იურისტთა წრეებში და მას სხვადასხვა ქვეყნის მრავალი ავტორი ციტირებდა.

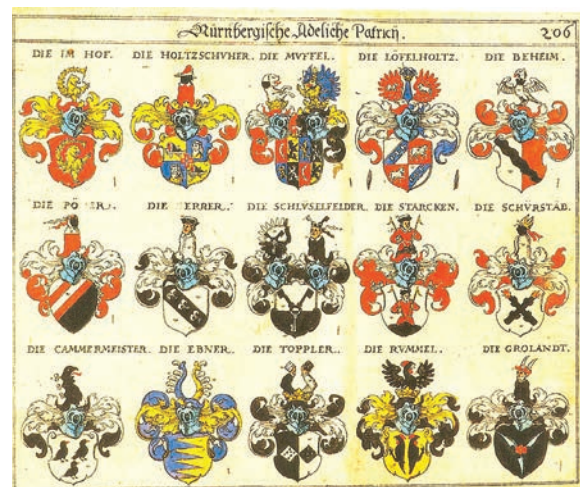
ინგლისში მდებარე სოლსბერის ტაძრის კანონიკოსი ნიკოლას ეპტონი 1440 წლის ნაშრომში „De Studio Militari“ განმარტავს, რომ ადამიანი გერბს ოთხი გზით იძენს:

მემკვიდრეობით - როდესაც საკუთარი წინაპრის კუთვნილ, უკვე არსებულ გერბს მოიხმარს;

საკუთარი დამსახურებით - მაგალითად,

გერმანულ ფარმართა ოჯახის გერბი

ნიურნბერგელ ბიურგერთა გერბები

როცა მეზობელმა ტყვედ ჩაიგდო კეთილშობილი და „დამპყრობლის უფლების“ თანახმად, ტყვის გერბის გამოყენება დაიწყო;

სუვერენის ან მზრდნებლის მიერ მინიჭებით;

საკუთარი ნებით, „როგორც დღეს ვხედავთ, როგორ იღებენ ბევრი გერბებს საკუთარი შრომითა და ღირსებით“.¹³

10. Granier, I. (2025). 9 Centuries of history, Un sceau et sa matrice (fin du XVe siècle).

11. College-of-arms. (2025). History.

12. Scotclans. (2025). Heraldic law.

13. Heraldic jewelry. (2025). Early heraldic literature.

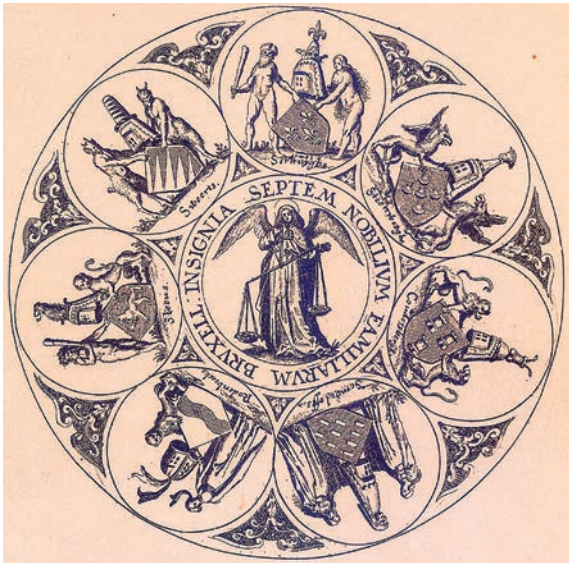

შვეიცარიულ ბიურგერთა ოჯახის გერბი. ვიტრაჟი. XVI ს.

კასტილიელი ავტორი დიეგო დე ვალერა, 1440 წლით დათარიღებულ ნაშრომში „ნამდვილი კეთილშობილების სარკე“ (Espejo de verdadera nobleza) აღნიშნავს: „ჩვეულებრივ, საფრანგეთსა და გერმანიაში ბურჟუები თავის ნებაზე იღებენ გერბებს და ამ გერბებით ამშვენებენ სახლებსა და ტაძრებს. განსხვავება მხოლოდ იმაშია, რომ კეთილშობილები თავიანთ გერბებს ყველგან იყენებენ და ატარებენ მათ რაინდთა ტურნირებზეც“.¹⁴ ხუან როდრიგეს დელ პადრონი (1439) მიიჩნევს, რომ გერბი კეთილშობილების ნიშანია, თუმცა აღიარებს, რომ მაღალი ფენის წარმომადგენლებს თავად შეუძლიათ თავისუფლად აირჩიონ გერბი, მიუხედავად იმისა, რომ სუვერენის მიერ მინიჭებული გერბი უფრო საპატიოდ ითვლება. ამრიგად, გერმანული, ფრანგული და ინგლისური წყაროები ერთხმად ადასტურებენ იმას, რომ გერბის თვითნებურად მიღება საკმაოდ ჩვეულებრივი პრაქტიკა იყო და სრულიად კანონიერად აღიქმებოდა. ამ სფეროში არ არსე-

ბოდა დიდი განსხვავება კეთილშობილებსა და უბრალო ხალხს შორის. ზემოთქმული პერიოდის ბეჭდებითა და დოკუმენტებით დასტურდება, რომ ორივე ფენა მსგავს გერბებს იყენებდა. დონალდ გელბრეიტსა და ლეონ ჟეკიეს თავიანთ „Manuel du Blason“-ში (ლოზანა, 1922) აღნიშნული აქვთ: „ის თეორია, თითქოს გერბის ტარება მოითხოვდეს განსაკუთრებულ ღირსებას ან კეთილშობილების სტატუსს, კრიტიკას ვერ უძლებს. ფაქტები ააშკარავებს, რომ არტუაში (პროვინცია საფრანგეთის ჩრდილოეთში) 1285–1401 წლებში, დღემდე შემორჩენილი 136 მოქალაქის ბეჭდიდან 75-ზე გერბია გამოსახული. პიკარდიაში (ასევე პროვინცია საფრანგეთის ჩრდილოეთში), ხელოსანთა და მოქალაქეთა 107 ბეჭედს შორის, 42 გერბიანია. აღსანიშნავია ისიც, რომ მათ შორის გერბიანი ორი ბეჭედი ჯალათებს ეკუთვნის. 1380 წელს, ფლანდრიის ქალაქ გრამონში, საფრანგეთის მეფისადმი ერთგულების აქტს 71 მოქალაქე აწერს ხელს. მათგან 64-ს გერბიანი ბეჭედი აქვს. ჰილდესჰაიმში („ჰანზის კავშირის“ ნევრი ქალაქი ჩრდილო-ცენტრალურ გერმანიაში) 1286–1449 წლებს შორის, 163 მოქალაქის ბეჭდიდან 142 ჰერალდიკურია. 1408 წელს, შვეიცარიის ქალაქ ლუცერნის 57-მა მე-

14. Meer, M. (2019). Cities, Citizens, and their Signs: Heraldic Communication and Urban Visual Culture in Late Medieval England and Germany. Doctoral thesis, Durham University.

ბრიუსელის „შვიდი კეთილშობილი“ გვარის (მოქალაქეების) გარბავი.

ნიღერლანდელ გიურგარტა ოჯახის გარბი.

1220-1230 წწ.: ქალები
 1210-1220 წწ.: საეპისკოპოსოები და
 მღვდლები
 1230-1240 წწ.: ქალაქები
 1250 წწ.: ბურჟუები და გლეხები
 1300 წწ.: სამონასტრო და რელიგიური თემები
 1350 წწ.: პროფესიული კორპორაციები.¹⁶
 ქალების უძველესი გერბები ჩნდება XII

16. Heraldica. (1995). Right to Bear Arms Few marker dates for the spread of heraldry to other classes.

საუკუნის შუა პერიოდში. მაგალითად, 1156 წლიდან - ინგლისში პიმბროკის ერლის (გრაფის) ძმისშვილის, როზ დე კლერის გერბი; საფრანგეთში - 1183 წლიდან - იზოლტ დე დოლის; გერმანიაში - 1222 წელს.

1220-1230 წლებიდან ქალთა შორის გერბების გამოყენება უკვე მასობრივ ხასიათს იძენს.

საეკლესიო გერბები: პირველი ცნობილი საეპისკოპოსო გერბია ლანგრის (ეპარქია საფრანგეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთში) - შექმნილი 1210-1215 წლებში. მაღალი რანგის სასულიერო პირების შემთხვევაში (მაგ. ეპისკოპოსები), საეპისკოპოსო გერბები ხშირად გამოიყენებოდა საგვარეულო გერბებთან ერთად. ზოგჯერ ორივე ერთ ბეჭედზე იყო გამოსახული. მღვდლებმა და ბერებმა საკმაოდ ადრეული პერიოდიდან დაიწყეს გერბების ტარება. რომის პაპის დღემდე მოღწეული უძველესი გერბი, სავარაუდოდ, ეკუთვნის ინოკენტი IV-ს პერიოდს (1243-1254).

ბურჟუებისა და ხელოსნების უძველესი გერბები თარიღდება დაახლოებით 1240 წლით და დაფიქსირებულია საფრანგეთში რაინისა და ფლანდრიის მიწებზე (ლიისში 1248), მოგვიანებით ტიროლში (1283), შვეიცარიაში (1309), პოლონეთში (XIV ს.), ნავარაში (1360)¹⁷ და სხვაგან. XIV საუკუნეში მათი რაოდენობა მკვეთრად იზრდება.

გლეხთა უძველესი გერბებიც დაახლოებით ამავე პერიოდში ჩნდება და განსაკუთრებით გავრცელებულია ნორმანდიაში, სამხრეთ ინგლისში, შვეიცარიასა და ფლანდრიაში. პასტურო აღნიშნავს ნორმანდიაში არსებული 1017 ბეჭდისგან შემდგარ კოლექციას (1202-1317 წწ.), რომელიც გლეხთა და უბრალო მოქალაქეთა გერბებს შეიცავს.

ქალაქის პირველ გერბიან ბეჭდად მიიჩნევა ჰერტფორდის ბეჭედი (1180-1190).¹⁸

კორპორაციული გერბები იშვიათია XIV საუკუნის შუა წლებამდე.

მონასტრები და სამწყსოებიც იშვიათად იყენებდნენ გერბებს XIV საუკუნის დასაწყისამდე.¹⁹

შესაძლოა, ყველაზე მკაფიო მტკიცებულებად ჰერალდიკის ფართოდ გავრცელებისა გამოდგეს ის ფაქტიც, რომ XIV საუ-

17. Heraldica. (1995). Right to Bear Arms Few marker dates for the spread of heraldry to other classes.

18. Hereford city council. (2025). Hereford City's Coat of Arms.

19. Catholic Encyclopedia. (2023). Ecclesiastical Heraldry. A.C. Fox-Davies.

კუნეში უკვე დასავლეთ ევროპელი ებრაელებიც იყენებდნენ გერბებს.²⁰ საფრანგეთის სამხრეთში, ესპანეთსა თუ სხვა რეგიონებში აღმოჩენილია ებრაელთა ბეჭდები, რომლებიც ქალაქის ხელისუფლებასთან ოფიციალური ურთიერთობისას გამოიყენებოდა და ამკარად შეიცავდა ჰერალდიკურ სიმბოლიკას.

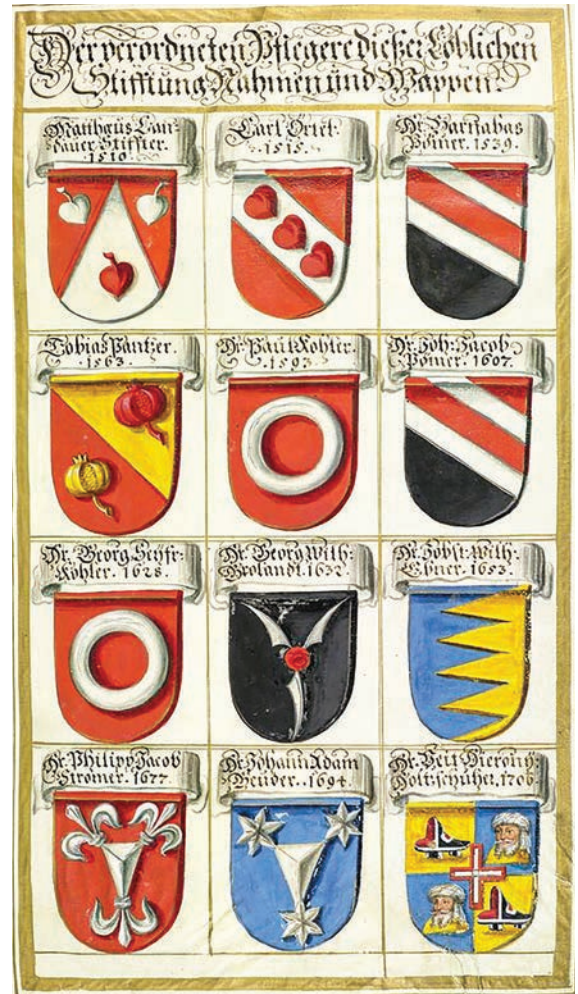
არსებობს მრავალი მოწმობა, რომ XIV საუკუნის ინგლისში და სხვა ქვეყნებშიც უბრალო ხალხი ატარებდა გერბებს.

საგერბე ფარზე მუზარადების გამოსახვა მხოლოდ არისტოკრატთათვის იყო ნებადართული.

ამგვარი წესი ფიქსირდება იტალიაშიც (L'Araldo Veneto, 1680). პორტუგალიაში ალფონსო V-მ დაანება შეზღუდვები უბრალო მოქალაქეთა გერბებზე, ხოლო XVI საუკუნის დასაწყისში მანუელ I-მა საბოლოოდ გერბების ქონის უფლება მხოლოდ არისტოკრატებს დაუტოვა. შვეიცარიაში, სადაც ფეოდალური არისტოკრატია საერთოდ არ არსებობდა, გლეხთა გერბები საკმაოდ ხშირად გვხვდება XIV საუკუნის ბეჭდებზე.

საფრანგეთში გერბების საკანონმდებლო რეგულაციის პირველი მცდელობა მხოლოდ 1561 წლის ორდინანსით განისაზღვრა,²¹ რომელმაც მუზარადის გამოყენება მხოლოდ არისტოკრატებისთვის დაუშვა. ეს დადგენილება კვლავ განახლდა 1620 წლის ედიქტით. 1696 წელს, ფინანსური სირთულეების ფონზე, ლუი XIV-მ შემოიღო ჰერალდიკის მარეგულირებელი ახალი კანონი,²² რომლის მიხედვითაც, გერბის გამოყენება მხოლოდ და მხოლოდ სამეფო ჰეროლდის ოფიციალური ნებართვით დაიშვებოდა. თუმცა, მასთან გერბის სარეგისტრაციოდ წარდგენა ნებისმიერი სოციალური ფენის წარმომადგენელს შეეძლო.²³

ამ კანონის მიღებიდან სულ რამდენიმე წელიწადში საფრანგეთში უკვე 115,000 გერბი იყო აღნუსხული, რომელთაგანაც 80 000 არაარისტოკრატებს ეკუთვნოდათ. ლუი XIV-ის ედიქტის მთავარ მიზანს სახელმწიფო ხაზინის შევსება წარმოადგენდა. შემოსავალი კი ძირითადად სამხედრო ხარჯების დასაფარად გამოიყენებოდა.

ბიურგერთა გერბები

რად გამოიყენებოდა. იძულებითი რეგისტრაციის შემთხვევაში გერბის მფლობელს დიზაინის არჩევის უფლება არ ჰქონდა. თუმცა ეს სისტემა რამდენიმე წელიწადში ჩამოიშალა და კვლავ დაიწყო საკუთარი სურვილისამებრ გერბების მიღება და ფარის გარეთ განლაგებული ატრიბუტების (გვირგვინები, მუზარადები და სხვ.) თვითნებური გამოყენება.

1760 წელს ახლა უკვე ლუი XV-მ სცადა ახალი კანონის შემოღება,²⁴ რომელიც კიდევ ერთხელ გერბების ქონის უფლებას მხოლოდ არისტოკრატებს დაუტოვებდა, მაგრამ სასამართლომ ეს გადაწყვეტილება გააუქმა, როგორც სამეფოს ფუნდამენტურ კანონებთან წინააღმდეგობაში მყოფი. ამ ეპოქაში მოღვაწე ცნობილი ორატორმა, მწერალმა

20. Guttenstein, J. J. H. (2025). Coat of Arms.

21. Heraldica. (1993). French Heraldry and Related Topics. Institutional History of French heraldry. The Old Regime (before 1789).

22. Sache, I. (2006). Presentation of the Armorial Général.

23. ReVelde, E. (2003). Heraldica.

24. Heraldica. (1993). French Heraldry and Related Topics. Institutional History of French heraldry. The Old Regime (before 1789).

და პოლიტიკოსმა, კონტმა (გრაფმა) ონორე გაბრიელ მირაბომ ირონიულად შენიშნა, რომ „მაღალი წრის ნამდვილი წარმომადგენელი იძულებული იყო თავის ბეჭედზე მთავრის გვირგვინი ამოეკვეთა, რადგან ყოველი გლეხი უკვე გრაფის გვირგვინს იყენებდა“. შვეიცარიის გერბები არასოდეს მინიჭებულა ოფიციალურად, რადგან იქ ჰერალდიკური ორგანო საერთოდ არ არსებობდა. მიუხედავად ამისა, შვეიცარიელი ბიურგერების გერბები, თავისი დახვეწილობითა და გამოსახვის სტილით, ერთ-ერთ გამორჩეულ ადგილს იკავებს ჰერალდიკაში.

ავსტრიის მიწებზე გერბებს იყენებდნენ როგორც წარჩინებულები, ისე უბრალო ადამიანები. ხოლო XIX საუკუნეში ავსტრიის იმპერატორი კვლავაც ანიჭებდა გერბებს არარისტოკრატებს.

ჰერალდიკის გამოყენების შეზღუდვის უძველესი ცნობილი კანონი მიღებულია სავოიაში 1430 წელს. პორტუგალიაში კი მეფე ალფონსო V-ის მერ 1466 წელს მიღებული კანონი კრძალავდა გერბებზე მეტალების, ოქროსა და ვერცხლის გამოყენებას (ანუ ყვითელ და თეთრ ფერებს) უბრალო ხალხისთვის.

ნავარის კორტესის (წარმომადგენლობითი ორგანო) 1583 წლის ბრძანებულებით, უკანასკნელი 40 წლის განმავლობაში არარაინდთა მიერ საჯაროდ გამოფენილი ყველა გერბი უნდა ჩამოხსნილიყო და მათი გამოყენება აკრძალულიყო. ამ ზომების მიზანი ძირითადად თავადაზნაურული სტატუსის მითვისების მცდელობების აღკვეთა და უბრალო ხალხის გერბების სრულად აკრძალვა იყო.

ინგლისში ჰერალდიკის რეგულაციას ე.წ. „რაინდთა კარი“ (Court of Chivalry) — შუა საუკუნეების სასამართლო აწარმოებდა, რომლის იურისდიქცია დროთა განმავლობაში მხოლოდ ჰერალდიკის საკითხებით შემოიფარგლა. XVII საუკუნის ბოლოსთვის ინგლისში მხოლოდ „ჰერალდიკის კოლეგიაში“ (College of Arms) რეგისტრირებული გერბები ითვლებოდა კანონიერად.

რუსეთის იმპერიაში ჰერალდიკა შედარებით გვიან, XVII საუკუნეში გაჩნდა²⁵ და 1917 წლამდე, ანუ იმპერიის გაუქმებამდე, გერბის ფლობა ძირითადად მხოლოდ თავადაზნაურთა პრეროგატივას წარადგენდა. მიუხედა-

ვად იმისა, რომ კანონით გერბის მინიჭებაზე მოთხოვნის წარდგენა საპატიო მოქალაქეების სოციალური კლასისთვისაც იყო შესაძლებელი, ასეთი რამ თითქმის არ ხდებოდა.²⁶

ჰერალდიკამ საქართველოშიც ძალიან გვიან, ასევე XVII საუკუნის მიწურულსა და XVIII საუკუნის დასაწყისში შემოაღწია²⁷ და მხოლოდ თავადაზნაურთა კლასში გავრცელდა. რუსეთისგან განსხვავებით, ქართულ სამეფო-სამთავროებში გერბების მარეგულირებელი ორგანოები არ არსებობდა და ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-ის მიერ გერბის ოფიციალურად მინიჭების მხოლოდ რამდენიმე შემთხვევა არსებობს.²⁸ რუსეთის მიერ ქართული სახელმწიფოების ანექსიის შემდეგაც, ქართველი არისტოკრატების უდიდეს უმრავლესობას არასდროს უცდია, თვითმინიჭებული გერბები რუსეთის იმპერიის „ჰეროლდიისთვის“ დასამტკიცებლად წარედგენა. ამ პერიოდის საქართველოში არ გვხვდება მოქალაქეებისა თუ გლეხების კუთვნილი გერბები. მართალია, XIX საუკუნეში თბილისელი ამქრები გერბებთან მიახლოებულ სიმბოლიკიან დროშებს იყენებდნენ, მაგრამ ეს დროშები მაინც არ შეიძლება ჩაითვალოს ჰერალდიკის ნიმუშებად. ხელოსანთა ეს გაერთიანებები საკუთარი პროფესიის ამსახველ რაიმე განსხვავებულ გერბს არ ქმნიდნენ და მათ ბეჭედებზე ამ გაერთიანებების სახელწოდებით გარშემორტყმული თბილისის გერბია გამოსახული.

ზაქარია კიკნაძე
მხატვარი-ჰერალდიკოსი

25. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Санкт-Петербург, 1890-1907. Герб, Гербописание (Геральдика).

26. В. П. Егоров. (2007). Бюргерские гербы в России и в зарубежных странах.

27. Asatiani, T. (2023). The Story of Georgian Heraldry. The State Council of Heraldry at the Parliament of Georgia.

28. Asatiani, T. (2023). The Story of Georgian Heraldry. The State Council of Heraldry at the Parliament of Georgia.

ქართული ფულის დიზაინის ისტორიიდან

1988 წლის შემოდგომიდან ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ საქართველოში მძლავრი მუხტი შეიძინა. 1989 წლის 9 აპრილის სისხლიანმა მოვლენებმა გარდამტეხი როლი შეასრულა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის გზაზე. 1990 წლის 28 ოქტომბერს, პირველად საბჭოთა კავშირის ისტორიაში, საქართველოში ჩატარდა მრავალპარტიული არჩევნები: საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს უმრავლესობა ეროვნული პოლიტიკური ძალებით დაკომპლექტდა. 1991 წლის 31 მარტს შედგა რეფერენდუმი სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის შესახებ, რომლის საფუძველზეც, იმავე წლის 9 აპრილს, საქართველოს უზენაესმა საბჭომ მიიღო საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტი.

ქართული ფულის სახელდების ისტორიისათვის

ამავე პერიოდში აქტიურად დაიწყო მსჯელობა ეროვნული ვალუტის სახელწოდებაზე. ერთ-ერთი პირველი, ვინც ეს საკითხი დააყენა, იყო ცნობილი ქართველი ეკონომისტი ვლადიმერ პაპავა, რომლის ხელმძღვანელობით ავტორთა ჯგუფმა¹ (გ. თოფურია, კ. ნიჟარაძე, რ. ახმეტელი, ნ. ტერაშვილი და სხვ.) 1989 წელს გამოაქვეყნა ეკონომიკურად დამოუკიდებელი საქართველოს მოდელი, რომელიც ითვალისწინებდა სამეცნიერო ბანკის შექმნას. მას მიმოქცევაში გასაშვებად უნდა მოემზადებინა ეროვნული ვალუტა „თეთრი“, რისთვისაც რიგი ღონისძიებები იყო საჭირო: შექმნილიყო სავალუტო და ძვირფასი ლითონების რეზერვი, მონესრიგებულიყო გაცვლითი ოპერაციები და სხვა, რაც საბოლოოდ ხელს შეუწყობდა „თეთრის“ მიმოქცევაში დამკვიდრებას. ეს იდეა მოგვიანებით გაიზიარა ისტორიკოსმა ბადრი ბერაიამ. სტატიაში „საბჭოთა მანეთი თუ ქართული

თეთრი?“ იგი დეტალურად განმარტავდა სიტყვა „თეთრის“, როგორც ფულის ერთეულის სახელის წარმომავლობას, განიხილავდა მის ისტორიას და მისი, როგორც საანგარიშო და სამონეტო ერთეულის მნიშვნელობას. ამის საფუძველზე ავტორმა მომავალი ეროვნული ვალუტის სახელწოდებად „თეთრს“ დაუჭირა მხარი² 1989 წელს გამოქვეყნდა აგრეთვე სრულიად საქართველოს რუსთაველის საზოგადოებასთან ჩამოყალიბებული დროებითი სამეცნიერო კოლექტივის (ხელმძღვანელი რომან გოცირიძე) მიერ შემუშავებული საქართველოს ეკონომიკური დამოუკიდებლობის კონცეფცია, რომელიც ითვალისწინებდა ეროვნული ვალუტის გამოშვებას სახელწოდებით „ქართული ფული“. აღნიშნული ფულადი ერთეული საწყის ეტაპზე მიმოქცევაში საბჭოთა მანეთის პარალელურად უნდა ყოფილიყო.³ 1990 წლის შემოდგომაზე გამოქვეყნდა ისტორიკოსის, ნიკო ჯავახიშვილის წერილი „რა დავარქვათ ქართულ ფულს?“, რომლის შესავალში იგი აღნიშნავდა: „აუცილებელია, ერთხელ და სამუდამოდ გაირკვეს, თუ რა შეიძლება ეწოდოს მომავალი ქართული ფულის ერთეულებს, როგორც ბანკნოტს, ისე მონეტას. უნდა მოიძებნოს ისეთი ადეკვატური სახელწოდებანი, რომლებსაც მთელი ქართველი ერი მოიწონებს და მხარს დაუჭერს“. ავტორი ქართული ნუმიზმატიკური და ბონისტიკური ისტორიის მიმოხილვის საფუძველზე ემხრობოდა ჯერ კიდევ 1920 წელს, პირველი რესპუბლიკის დროს არსებულ იდეას ეროვნული ვალუტისთვის „მარჩილის“ დარქმევის შესახებ. მეორე ვარიანტად ნ. ჯავახიშვილი განიხილავდა „ქართს“, ავლებდა რა პარალელს ფრანგულ „ფრანკთან“, ლატვიურ „ლატთან“ ლიტვურ „ლიტთან“ და ავღანურ „ავღანთან“. რაც შეეხება ხურდა ფულის სახელს, ავტორი ორ ვარიანტს განიხილავდა: „კერმას“ და „რვალს“.⁴

1. პაპავა, ვ. თოფურია, გ. ნიჟარაძე, კ. ახმეტელი, რ. ტერაშვილი, ნ. და სხვა ეკონომიკურად დამოუკიდებელი საქართველოს (ედს) კონცეპტუალურ-ნორმატიული მოდელი. ეკონომისტი (11-12).

2. ბერაია ბ. (1990). საბჭოთა მანეთი თუ ქართული თეთრი? საქმე, 26 ოქტომბერი.

3. სრულიად საქართველოს სსრ ეკონომიკური დამოუკიდებლობის კონცეფცია თბილისი: სრულიად საქართველოს რუსთაველის საზოგადოება.

4. ჯავახიშვილი, ნ. (1990). რა დავარქვათ ქართულ ფულს? სახალხო-განათლება, (47) 22 ნოემბერი.

ქართული ბანკოტების სახელად „მარჩილის“ დარქმევას მხარს უჭერდა გამოჩენილი ქართველი ეკონომისტი ვასილ ჩანტლაძე. ამასთან იგი მიზანშეწონილად მიიჩნევდა, რომ ხურდა ფულისთვის „თეთრი“ ენოდებიანათ, „მარჩილის“ იდეას იზიარებდა და ტერმინის შესატყვისობას ქართულ ენასთან ხაზს უსვამდა აგრეთვე რევაზ შენგელია.⁵ მომავალი ეროვნული ვალუტის სახელზე საინტერესო დისკუსია გაიმართა გაზეთ „ერის“ 1991 წლის 24 იანვრის ნომერში, რომელშიც ამ საკითხთან დაკავშირებით მოქალაქეთა წერილები გამოქვეყნდა. მოქალაქე გ. გეგეჭკორი ბათუმიდან, წერდა, რომ თუ ქართულ ბანკოტას „ქართი“ დაერქმევა, მაშინ ხურდა ფულს „ეგრი“ (ეგრისი) ან „კოლხა“ (კოლხეთი) მოუხდებოდა. ხაშურის რაიონის სოფელ ქვიშხეთის სკოლის მასწავლებელი თ. ჩადუნელი კი მიზანშეწონილად მიიჩნევდა, ქალაქის ფულს „ქართული“, ხურდა ფულს კი „ივერია“ დარქმეოდა ან პირიქით.⁶ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ გაზეთის ამავე ნომერში სკოლის პედაგოგმა გიორგი გვილაგამ, მარტვილის რაიონის სოფელ თამაკონიდან, ეროვნული ვალუტის სახელწოდებად პირველად გააჟღერა „ლარი“, ხოლო ხურდა ფულად – „მისხალი“. ზემოთ აღნიშნული საგაზეთო პუბლიკაციების პასუხად ისტორიკოსმა გოჩა ჯაფარიძემ და ფილოლოგმა ზურაბ სარჯველაძემ გამოაქვეყნეს წერილი, რომელშიც სიღრმისეულად მიმოიხილეს ქართული ფულადი ტერმინების ეტიმოლოგია და გამოთქვეს მოსაზრება სახალხო განხილვის საგნად ქცეულიყო ეროვნული ბანკოტების და ხურდა ფულის მონეტების შემდეგი შესაძლო სახელწოდებები: „მანეთი“ და „თეთრი“, „რვალი“ და „მწულილი“.⁷ ამ ფონზე, ეროვნული ვალუტის შემოღებასა და მის სახელზე, მსჯელობა საქართველოს უზენაეს საბჭოში ჯერ კიდევ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე დაიწყო. საფინანსო-საბიუჯეტო კომისიის თავმჯდომარის ტარიელ გელანტიას

1991 წლის თებერვალში პრესისთვის მიცემულ ინტერვიუში ხაზგასმული იყო ეროვნული ვალუტის შექმნის და ქვეყანაში სუვერენული ფულად-საკრედიტო სისტემის ჩამოყალიბების საჭიროება.⁸ საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ გააქტიურდა ეროვნული ვალუტის სახელწოდებასთან დაკავშირებული დისკუსია. იმავე წლის ოქტომბერსა და დეკემბერში გიორგი (გაგი) მახარაძის, ოთარ ჯაფარიძისა და ლერი კუჭუხიძის მიერ მონეტის სახელწოდებად „დრამა“, ხოლო ბანკოტებისათვის „ლარის“ სახელწოდება იქნა შემოთავაზებული, როგორც მისი ისტორიული მნიშვნელობის, ისე მისი ჟღერადობის გათვალისწინებით.⁹ საზოგადოების ერთი ნაწილი მხარს უჭერდა ქართული ბანკოტების სახელად „მანეთის“ შენარჩუნებას, ხოლო ხურდა ფულისთვის „თეთრის“ დარქმევას. მეორე ნაწილის აზრით კი, ბანკოტებს „თეთრი“, ხოლო ხურდას „კერმა“ უნდა დარქმეოდა. ნათელი გახდა, რომ ეროვნული ვალუტის სახელწოდების საკითხის საბოლოო გადაწყვეტა უფრო მეტ დროს მოითხოვდა.¹⁰ დისკუსია მომდევნო წელსაც გაგრძელდა.

ქართული ფულის დიზაინის საწყისი ეტაპი

დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ ეროვნული ვალუტის, როგორც სუვერენიტეტის ერთ-ერთი უმთავრესი ატრიბუტის, შემოღების საკითხი უკვე ოფიციალურ დონეზე დადგა. საქართველოს პარლამენტში სამუშაო პროცესში ჩაერთო საფინანსო-საბიუჯეტო კომისია ტარიელ გელანტიასა და კულტურის, განათლებისა და მეცნიერების კომისია თეიმურაზ ქორიძის ხელმძღვანელობით. 1991 წლის მაისიდან უზენაეს საბჭოსთან არსებული სპეციალური კომისია, (რომლის შემადგენლობაშიც გარდა საკანონმდებლო ორგანოს წევრებისა, შედიოდნენ ცნობილი

5. შენგელია, რ. (1991). მარჩილი - ქართული ფული. ლიტერატურული საქართველო (5) 1 თებერვალი.

6. რა დავარქვათ ქართულ ფულს? (1991). ერი (3) 24 იანვარი.

7. ჯაფარიძე, გ. სარჯველაძე, ზ. (1991). ქართული ფულის სახელწოდებისათვის. ლიტერატურული საქართველო (10) 8 მარტი.

8. გელანტია, ტ. (1991) აუცილებელია ქართული ფულის შემოღება. ერი, (7) 13 თებერვალი.

9. გიორგი მახარაძე, ოთარ ჯაფარიძე - ეროვნულ ვალუტას - შესაფერისი სახელი! (1991) ქართველი ერი (19) 23 დეკემბრისთვის.

გიორგი მახარაძე, ლერი კუჭუხიძე; ქართული ფულის სახელისათვის - (1991), ახალგაზრდა ივერიელი 14 დეკემბერი.

10. ჯიბუტი, მ. (2000). ლარის ისტორიის ნაკლებად ცნობილი ფურცლები. ბანკი, (1)

ეკონომისტები, ისტორიკოსები, ფილოლოგები) ეროვნული ვალუტის სახელწოდებასთან ერთად მისი მხატვრული იერსახისა და სხვა მახასიათებლების განხილვას შეუდგა. მალევე კომისიამ დაიწყო შეხვედრები მხატვარ-დიზაინერთა ჯგუფთან ელგუჯა ამაშუკელსა და გია ბულაძესთან.

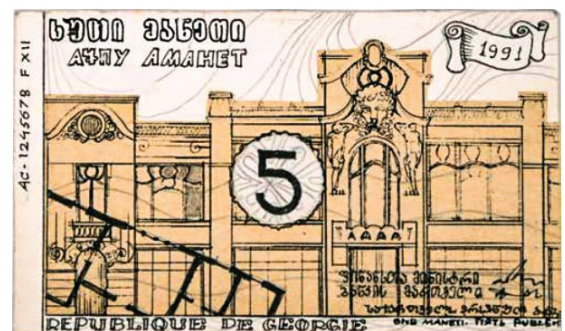
1991 წლის 2 აგვისტოს საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესმა საბჭომ მიიღო კანონები: „ეროვნული ბანკის შესახებ“, „ფულად-საკრედიტო რეგულირების შესახებ“ და „ბანკების და საბანკო საქმიანობის შესახებ“. ყოფილი სსრკ სახელმწიფო ბანკის რესპუბლიკური ბანკის ბაზაზე შეიქმნა საქართველოს ეროვნული ბანკი, რომელიც უშუალოდ ჩაერთო ქართული ფულის შექმნის პროცესში. საქართველოს პრეზიდენტის ზვიად გამსახურდიას გადაწყვეტილებით, ეროვნული ბანკის ზედამხედველობით ქართული ფულის დიზაინზე მუშაობა დაიწყო მხატვარ-დიზაინერთა ჯგუფმა მამუკა გონგაძისა და მიხეილ მაყაშვილის შემადგენლობით. იმავე წლის შემოდგომაზე ეროვნული ვალუტის დიზაინისა და ტექნიკური პარამეტრების განსახილველად თბილისში სამუშაო შეხვედრები გაიმართა ბანკოტეხის მბეჭდავ მსოფლიოში ცნობილ კომპანიებთან: ბრიტანულ De La Rue და Harrison & Sons Limited-თან და ფრანგულ Francois Charles Oberthur-თან, აღნიშნულ შეხვედრებს საქართველოს პარლამენტის, მთავრობის, ეროვნული ბანკის, სპეციალური კომისიის წევრები და დიზაინერები ესწრებოდნენ. მალევე გადაწყდა 1992 წლის იანვრიდან ინგლისურ De La Rue-ში ქართველი დიზაინერების მივლინება ეროვნული ფულის ნიშნების დიზაინის და მაკეტის შექმნის მიზნით, მაგრამ 1991 წლის დეკემბერსა და 1992 წლის იანვარში ქვეყანაში მიმდინარე სამოქალაქო ომის ფონზე, რასაც ხელისუფლების შეცვლა მოჰყვა, აღნიშნული ვიზიტი ვერ განხორციელდა. ამ მოვლენებს თან დაერთო საბჭოთა კავშირის ოფიციალურად დაშლა, თუმცა ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე, მათ შორის საქართველოში, მიმოქცევისა და გადახდის საშუალებად დროებით საბჭოთა მანეთი დარჩა.¹¹

11. სპანდერაშვილი, რ. (2025). ლარის სახელწოდებისა და დიზაინის ისტორიისათვის, მონეტარული ეკონომიკა ტომი 1, N1.

მამუკა გონგაძისა და მიხეილ მაყაშვილის მიერ შექმნილი ქართული მანეთის დიზაინი და კონცეფცია

1991 წელს, საქართველოს პრეზიდენტის ინიციატივითა და ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის გია თოფურიას ჩართულობით, ქართული ფულის ნიშნების დიზაინი და მისი მხატვრული კონფეფცია, მხატვარ-ჰერალდიკოსმა მამუკა გონგაძემ და საქართველოს უზენაესი საბჭოს წევრმა, არქიტექტორმა მიხეილ მაყაშვილმა წარადგინეს, კერძოდ, ავტორებმა შექმნეს ქართული მანეთის ესკიზები. მხატვრულ მუშაობას წინ უძღოდა ქართული ფულის იდეაზე საზოგადოების ფართო ფენებში სოციოლოგიური გამოკითხვის ჩატარება, რათა გამოკვეთილიყო საზოგადოების დამოკიდებულება ქართული ფულის იდეისა და მისი მომავალი ვიზუალის შესახებ. საზოგადოებრივი აზრის მიხედვით, გამოიყო დიზაინის ძირითადი თემატიკა:

1. ქართველი პოეტების, მწერლებისა და საზოგადო მოღვაწეების გამოსახულება, აღნიშნული სტილი მეტად მიღებული იყო იმჟამინდელ მსოფლიო ბონისტულ და ფართოდ წარმოაჩენდა ქვეყნის წარსულს.

სურ.1. 5 ქართული მანეთი. ესკიზი. 1991 წ. ავტორი მამუკა გონგაძე. დაცულია საქართველოს ეროვნული ბანკის ფულის მუზეუმში.

სურ. 2. 5000 ქართული მანეთი. ესკიზი. 1991 წ. ავტორი მამუკა გონგაძე.
დაცულია საპარტველოს ეროვნული ბანკის ფულის მუზეუმში.

2. ქვეყნის ისტორიული პოლიტიკური მოღვაწენი - ქართველი მეფეების გამოსახვა.
3. მითოლოგიური თემა - ქართული მითოსი.

მამუკა გონგაძესა და მიხეილ მაყაშილთან ქართული ფულის დიზაინის განმხილველ ერთ-ერთ სხდომაზე პრეზიდენტმა ზვიად გამსახურდიამ გამოთქვა მოსაზრება: ქართველ მოღვაწეთა დიდი ნაწილი წმინდანად არის შერაცხული ქართული ეკლესიის მიერ და რამდენად სწორი იქნებოდა მათი ვიზუალის გამოსახვა მომავალ ბანკნოტებზე? სწორედ პრეზიდენტისვე იდეით, სასურველი იყო ბანკნოტებზე მითოლოგიური თემატიკა დაეტანათ, ამ შემთხვევაში გაზიარებულ იქნა ბერძნული დრამის ვიზუალური ხედვა და საქართველოს პრეზიდენტის მოსაზრება ქა-

რთული მითოლოგიური პერსონების - ამირანისა და მეფე აიეტის იერსახის ფულზე გამოსახვის შესახებ. ამავე დიზაინერთა ჯგუფმა (გონგაძე, მაყაშილი) ესკიზებზე ისტორიული სახეები - მეფე ფარნავაზი და მეფე ვახტანგ გორგასალი გამოსახა. გარდა ამისა, ქართული მანეთის კონცეფცია ეთმობოდა ხუროთმოძღვრულ მემკვიდრეობას, ესკიზებზე დატანილი იყო გამორჩეული ქართული არქიტექტურა, როგორც თბილისის ცნობილი ძეგლების, ისე ისტორიული ციხე-სიმაგრეების სახით. მამუკა გონგაძისა და მიხეილ მაყაშილის მიერ შემქნილ ქართული მანეთის ესკიზებს ლაიტმოტივად გასდევდა ქართული ანბანი; უშუალოდ ზვიად გამსახურდიას ინიციატივით, ბანკნოტებზე ქართული

და საერთაშორისო ენების გარდა, წარწერები აფზახურ ენაზეც უნდა ყოფილიყო დატანილი. (სურათი №1 და სურათი №2) აღნიშნული ესკიზებისა და განეული სამუშაოს შესახებ დანვრილებით ავტორმა ჟურნალ „პეროლდის“ 2014 წლის მე-3 ნომერში გამოქვეყნებულ პუბლიკაციაში მოუთხრო საზოგადოებას.¹² ზემოთ აღნიშნული ესკიზები მამუკა გონგაძის კეთილი ნებით 2015 წელს გადაეცა საქართველოს ეროვნულ ბანკს და ამჟამად გამოფენილია ფულის მუზეუმში.

გია ბულაძისა და ელგუჯა ამაშუკელის მიერ შექმნილი ქართული მანეთის დიზაინი

ამავე პერიოდში ფულის ნიშნების დიზაინზე მუშაობას იგონებს მხატვარი გია ბულაძე. მისი მონათხრობით, 1991 წლის ზაფხულში სახელმწიფო მესვეურები შეხვდნენ ქართველ ხელოვანებს, სადაც განიხილებოდა ქართული ფულის ნიშნების შექმნის საკითხი. ამ შეხვედრის შემდეგ თავად მხატვარმა გადანყვიტა დაეწყო მუშაობა ფულის ნიშნების ესკიზებზე. მალევე ამ საქმეს შეუერთდა ცნობილი მოქანდაკე და დამსახურებული მხატვარი ელგუჯა ამაშუკელი. მათ ერთობლივად განაგრძეს მუშაობა. პერიოდულად შეხვედრები იმართებოდა უზენაეს საბჭოსთან არსებულ სპეციალურ კომისიასთან, რომელიც უშუალოდ პარლამენტის საფინანსო-საბიუჯეტო და კულტურის, განათლებისა და მეცნიერების კომიტეტებთან ფუნქციონირებდა, ტარიელ გელანტიასა და თემურ ქორიძის ხელმძღვანელობით. ბულაძე-ამაშუკელის პროექტით ქართული მანეთის ესკიზის დიზაინი შემდეგნაირად გამოიყურებოდა: ბანკნოტის მაკეტის წინა მხარეს ცენტრში გამოსახული იყო იაკობ ნიკოლაძის ავტორობით შექმნილი შოთა რუსთაველის ბარელიეფი (სურათი №3), ხოლო უკანა მხარეს სამთავისის XI საუკუნის კათედრალის გრიფონის ბარელიეფი (სურათი №4). წინა მხარეს ასევე დატანილი იყო XII საუკუნის ბოლოს ბექა ოპიზარის მიერ ანჩისხატის მაცხოვრის კარედი ხატის ჭედურობის დეტალი - „ვაზის რტო“ (სურათი №5). ავტორის მონათხრობით, არსებული

სურ. 3. შოთა რუსთაველი.
მოქანდაკე იაკობ ნიკოლაძე.

სურ. 4. გრიფონი სამთავისის
კათედრალიდან (XI ს.).

სურ. 5. ანჩისხატის კარედის ჭედურობის დეტალი
„ვაზის რტო“, შესრულებული ბექა ოპიზარის მიერ.

12. გონგაძემ, მ. (2014). ახალი ქართული ფულის შექმნის ისტორიისათვის, პეროლდი N3.

სურ. 6. ერთი მანეთი. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა. 1919 წ. 77x53 მმ.

სურ. 7. სამი მანეთი. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა. 1919 წ. 89x60 მმ.

გამოსახულება ყველა ნომინალისათვის საერთო იქნებოდა, სხვაობა მხოლოდ ფერებსა და ზომებში იყო. ჩვენთვის მეტად საინტერესოა, რომ ბექა ოპიზარის ჭედური მემკვიდრეობიდან აღნიშნული დეტალი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1 და 3 მანეთიან ბონის არშიებზეც იყო დატანილი (სურათი №6 და სურათი №7). 1919 წელს შექმნილი ქართული ფულის ნიშნების დიზაინი საქართველოში მოღვაწე ცნობილ მხატვარს, იოსებ შარლემანს, ეკუთვნოდა.¹³ რაც შეეხება 1991 წელს ავტორთა ჯგუფის წევრების მიერ „ვაზის რტოს“ გამოსახვას, გია ბულაძის თქმით, საინტერესო დამთხვევაა და მხოლოდ შემთხვევითობა. 1992 წლის იანვარში საქართველოში შექმნილი რეალობიდან გამომდინარე, მან შეწყვიტა მუშაობა ქართული ფულის ნიშნებზე, ელგუჯა ამაშუკელმა კი მიმოქცევის დანიშნულების მონეტების ესკიზებზე განაგრძო მუშაობა. მიუხედავად საკმაოდ დიდხნიანი კვლევა-ძიების პროცესისა, როგორც გია ბულაძისთვის, ასევე ჩვენთვის მიუკვლეველია ზემოთ აღნიშნული ესკიზები. აქედან გამომდინარე, მკითხველს ბულაძე-ამაშუკელისეულ ესკიზებზე გამოყენებულ თემატურ ელემენტებს, კულტურულ-ისტორიულ დეტალებსა თუ ორმანეტიკას ფოტოკოლაჟის სახით წარმოვუდგენთ, რითაც ვეცდებით, უშუალოდ ესკიზების ჩანახატის უქონლობა დავაკომპენსიროთ.

13. ჯავახიშვილი, ნიკო. (1998) საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ბონები.

იმედს ვიტოვებთ, მომავალში საზოგადოება უფრო მეტად იქნება ინფორმირებული ზემოთ აღნიშნული პროექტის შესახებ და კიდევ უფრო მეტს შევიტყობთ 1991 წლიდან მიმდინარე ქართული ფულის დიზაინის ისტორიიდან.

ამ მცირე პუბლიკაციით შევეცადე, თანამედროვე ქართული ფულის ისტორიიდან უცნობი ფურცელი გამეხადა საზოგადოებასათვის ცნობილი.

როლანდ სპანდერაშვილი

სოხუმის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი,
საქართველოს ეროვნული ბანკის
ფულის მუზეუმი

კონკურსი - „ჩემი კლასის გერბი“

2025 წლის მაისში №161-ე საჯარო სკოლაში ჩატარდა კონკურსი „ჩემი კლასის გერბი“, რომელიც ორგანიზებული იყო ამავე სკოლის ისტორიის მასწავლებლების: მზია ქურიძის, ინგა დარჩიასა და მაია ბერძენიშვილის მიერ, ასევე ლალი მეარაყიშვილის, ეკა სხირტლაძისა და ქეთი გლუნჩაძის ჩართულობით.

კონკურსში მონაწილეობდნენ №161-ე საჯარო სკოლის VIII, IX და X კლასის მოსწავლეები. აღნიშნული ღონისძიების მიზანს წარმოადგენდა სასკოლო აქტივობაში მოსწავ-

ლეთა ჩართულობის წახალისება და ჰერალდიკისადმი, როგორც ისტორიის დამხმარე მნიშვნელოვანი დისციპლინისადმი, ინტერესის გაღვივება და შესწავლა. მოსწავლეებმა ნამუშევრების წარდგენამდე ძირითადი ჰერალდიკური ნორმები და გერბების შექმნის წესები შეისწავლეს. საკონკურსო ნამუშევრები სკოლის სივრცეში გამოიფინა. კონკურსის შედეგები მიიღო საგანგებოდ შექმნილმა კომისიამ, გამარჯვებულებს სკოლის დირექციამ სიგელები გადასცა.

I ადგილი - X¹ კლასი

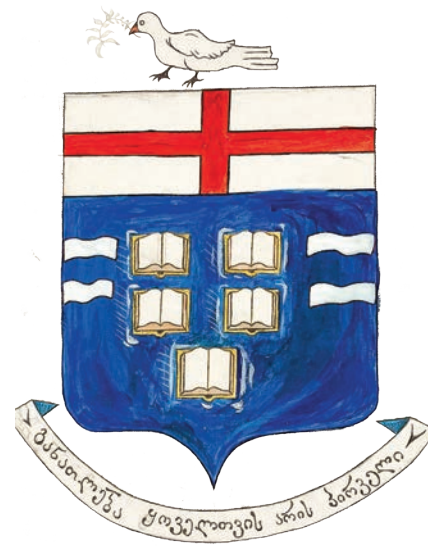
II ადგილი - IX¹⁰ კლასი

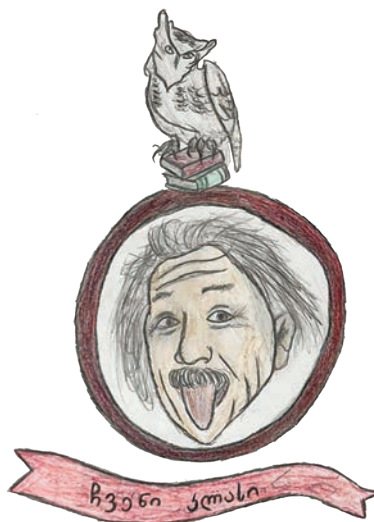

III ადგილი - IX⁴ კლასი

IV ადგილი - VIII⁵ კლასი

მომზადა ნინო სიხარულიძემ

მამუკა წურწუმის ნიგნი – „ქართული დროშები და ევროპული პორტოლანები“

მამუკა წურწუმის ნიგნი - „ქართული დროშები და ევროპული პორტოლანები“ ევროპული რუკებისა და საზღვაო პორტოლანების სამყაროში გამოგზავრება. მასში გამოქვეყნებულია ევროპის სხვადასხვა არქივსა თუ მუზეუმში დაცული კარტოგრაფიული მასალები, რომლებზეც ქართული ქალაქები, მათი ფეოდალური ხანის ისტორიული დროშები და სხვა ჰერალდიკური ნიშნები არის აღნიშნული.

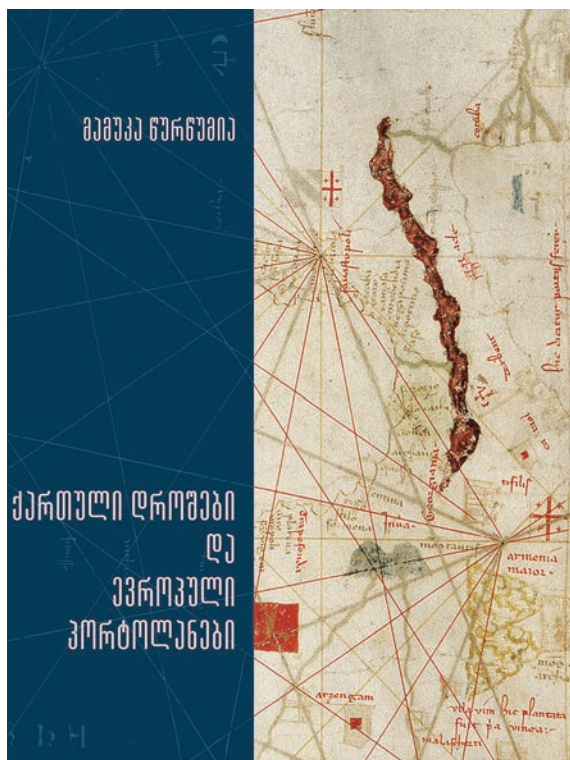
ავტორმა ყველა ეს კარტოგრაფიული მასალა უცხოური არქივებისა თუ მუზეუმების უშუალო ჩართულობით მოიპოვა, რისთვისაც მათ განსაკუთრებულ მადლობას უხდის. გამოყენებულია ასევე ჰერალდიკის სახელმწიფო საბჭოს არქივი. ნიგნში შემოტანილი და განხილულია ქართული ისტორიოგრაფიისათვის მრავალი ახალი და უცნობი მასალა. განსაკუთრებული ყურადღების საგანს საქართველოს ეროვნული „გორგასლიან-დავითიანი“ დროშის სახე წარმოადგენს.

ნაშრომის ლაიტმოტივი, როგორც თავად ავტორი აღნიშნავს, ილია ჭავჭავაძის სიტყვებია: დროშას „ყოველი პატიოსანი კაცი, ყოველი ერი თავყვანსა სცემს, როგორც ემბლემას ერის პატიოსნებისას, ერის ღირსებისას, რომლის შეუმწიკვლელად დაცვისათვის – არამცთუ ცალკე კაცი, არამედ მთელი ერი ყველგან დედამიწის ზურგზედ სიცოცხლეს არა ზოგავს და მისთვის სიკვდილი სახელად და დიდებად მიაჩნია“.

ნიგნი „ქართული დროშები და ევროპული პორტოლანები“ გადმოცემის ფორმით, ნაწილობრივ ცნობარი და სახელმძღვანელოა, რომელიც შესაფერისია არა მარტო მეცნიერებისა თუ სტუდენტებისათვის, არამედ საქართველოს ისტორიით დაინტერესებული ნებისმიერი მკითხველისათვის.

ეს დიდფორმატიანი ნიგნი გამოცემულია „შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის“ მხარდაჭერით მაღალ პოლიგრაფიულ დონეზე, ფერადი ილუსტრაციებითა და შეზღუდული ტირაჟით.

დავით კლდიაშვილი

შესავალი

შეიძლება ითქვას, რომ დროშა გამოიგონა მეომარმა, რომელმაც პირველმა ამოავლო ქსოვილის ნაჭერი დაცემული მტრის სისხლში და საზეიმოდ აღმართა ის, ან ვინც საკუთარი სისხლიანი ტუნიკა შუბის წვერს მიამაგრა თანამოძმეების შემოსაკრებად.¹ დროშას ჩვენთვის ცნობილი ყველა ცივილიზაცია იყენებდა. დროშები გვხვდება ძველ აღთქმაში და მას იყენებდნენ ეგვიპტელები ჩვ.წ.-მდე 3 ათასი წლით ადრე. თუმცა, რეალურად, ისინი შტანდარტები იყო და არა დროშები.² როგორც ჩანს, ჩინელები იყვნენ ერთ-ერთი პირველნი, ვინც სისტემატიურად იყენებდა ნამდვილ დროშებს, სავარაუდოდ,

1. George T. Dennis, „Byzantine Battle Flags,” *Byzantinische Forschungen*, 8 (1982), 51

2. უძველესი დროშა, რომელიც არქეოლოგიური გათხრების შედეგად გამოვლინდა, დაახლოებით 5 ათასი წლისაა. ეს არის ლითონის შტანდარტი ირანიდან, არჩივით, მზითა და ლომით. Dominique Zahan, *Les drapeaux et leur symbolique* (Strasbourg, 1993), 33.

აბრეშუმისგან დამზადებულს. უადრესი ქსოვილის დროშები ძვ.წ. 1122 წელს ჩინეთში მოიხსენიება და დროშის უადრესი გამოსახულებაც ჰანის დინასტიის (ძვ.წ. 202 წ. – ჩვ.წ. 220 წ.) ჩინური სამარხიდან გვაქვს. სტეპის მომთაბარეები ცხენის შელებილ კუდებსა და ლითონის დისკებს ხმარობდნენ; სხვები, მაგალითად, ინდოელები და სპარსელები, ლითონის, ხის და ქსოვილის ნიშნებს იყენებდნენ. ძვ.წ. V საუკუნეში დროშებმა აღმოსავლეთიდან ხმელთაშუა ზღვის რეგიონშიც შეაღწია, სადაც გვხვდება ფინიკიელებთან. შემდეგ დროშებმა ფეხი მოიკიდა რომის რესპუბლიკაშიც.³ რომის ლეგიონების ვექსილუმი ჩვენთვის ცნობილი პირველი ევროპული ქსოვილის დროშაა,⁴ თუმცა ისიც ჯვარედინად დამაგრებულ ჯოხზე იყო ვერტიკალურად ჩამოკიდებული. დღეს საყოველთაოდ გავრცელებული გრძივი ფორმის დროშა მოგვიანებით დამკვიდრდა დასავლეთის სამყაროში. დროშა, როგორც შუბის ტარზე მიმაგრებული ჰორიზონტალური ქსოვილის ნაჭერი, ევროპაში დაახ. 500 წლისათვის გაავრცელეს მომთაბარეებმა.⁵ ჰორიზონტალური დროშის პირველი გამოსახულებები ბიზანტიაში VI საუკუნის I ნახევარში გვხვდება.⁶

სხვა მარადიული სიმბოლოების მსგავსად, დროშა თან ახლავს კაცობრიობას ათასობით წლის განმავლობაში და სულ უფრო ფართო მნიშვნელობას იძენს. უხსოვარი დროიდან რელიგიური წარმოდგენები განუყოფლად იყო დაკავშირებული დროშის იდეასთან. მეომრებს სურდათ, რომ მათი ტომის ღმერთები ბრძოლაში თან ხლებოდნენ, რისთვისაც მათ გამოსახულებებს შუბის თავზე ატარებდნენ. მრავალი ცვალებადობის მიუხედავად, დროშა რჩებოდა ზებუნებრივი ძალების სიმბოლოდ, რომელსაც მეომარი გამარჯვებამდე მიჰყავდა.⁷ სამხედრო დროშები ყოველთვის საკულტო ობიექტს წარმოად-

გენდა. ანტიკურ ხანაში შტანდარტები იყვნენ „ღვთაებები“, რომლებსაც იუპიტერს უთანაბრებდნენ და თავყანს სცემდნენ. დღესასწაულებზე შტანდარტებს ნელსაცხებლით ფარავდნენ, მშვიდობიანობის დროს კი ათავსებდნენ სატურნის ტაძარში ან, ავგუსტუსიდან მოყოლებული, მარსის ტაძარში. ლეგიონის ინსიგნიებს საკუთარი სამლოცველო ჰქონდათ სამხედრო ბანაკში. ეს წმინდა ადგილი იყო და იქ შეფარებულს ხელს ვერავინ ახლებდა. ლეგიონის „არწივების“ წინ საზავო ხელშეკრულებებს დებდნენ და დღესასწაულებს მართავდნენ, ბრძოლების წინ კი მსხვერპლს სწირავდნენ. ინსიგნიები მონაწილეობას იღებდნენ ყველა ოფიციალურ ცერემონიაში, აღლუმების სათავეში. მოგვიანებით, განსაკუთრებით იმპერიულ ეპოქაში, დროშათა კულტის ბუნება იცვლება. ნიშანი ხდება ამა თუ იმ ღვთაების სიმბოლო, ბოლოს კი, თავად იმპერიულ ძალაუფლებას განასახიერებს.⁸ შუა საუკუნეებში დროშები წმინდანების გამოსახულებით ბრძოლის ველზე სამღვდელეობას გამოჰქონდა, რითაც მებრძოლეს ჩააგონებდნენ, რომ წმინდანები მათ შემწეობას უწევდნენ ბრძოლაში. ჟანა დ'არკი ირწმუნებოდა, რომ მისი დროშა ას რაინდულ შუბს უდრიდა.⁹

დროშას, როგორც შორიდანვე იოლად აღსაქმელ ნიშანს, მრავალგვარი ფუნქცია ჰქონდა: წარმოადგენდა რა მძლავრ სიმბოლოს, დროშა აღნიშნავდა როგორც მფლობელობას (ქალაქის, ციხის), ასევე ძალაუფლებას (სახელოს, თანამდებობას): როდესაც X საუკუნეში აშოტ კისკასმა არტანუჯის მფლობელობა ბიზანტიელებს გადასცა, ქალაქის თავზე ბიზანტიური დროშა აფრიალდა.¹⁰ დანიშვნისას, სხვადასხვა სახის აღჭურვილობასთან ერთად, ერისთავს დროშასაც გადასცემდნენ. ასე უბოძეს ცხრაზმისხევის ერისთავს „საჭურველი და ცხენი თორნოსანი, დროშა და შუბი“.¹¹ ს. ბარნაველი აღნიშნავს დროშის დიდ მნიშვნელობას ძველ საქართველოში,

3. Terence Wise, *Military Flags of the World, 1618-1900* (Bungay, 1977), 16; Dennis, „Byzantine Battle Flags,” 51.

4. Marcus E. V. Schmöger, „The Roman Vexillum,” in *Proceedings of the XX International Congress of Vexillology*, ed. Jan Oskar Engene (Bergen, 2004), 532.

5. Helmut Nickel, „The Mutual Influence of Europe and Asia in the Field of Arms and Armour,” in *A Companion to Medieval Arms and Armour*, ed. D. Nicolle (Woodbridge, 2002), 118.

6. Andrea Babuin, „Standards and Insignia of Byzantium,” *Byzantion*, 71 (2001), 24.

7. H. Wescher, *Flags* (Winchester, MA, 1949), 4-6.

8. Zahan, *Les drapeaux et leur symbolique*, 44-45.

9. Wise, *Military Flags of the World*, 25.

10. Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, ed. Gy. Moravcsik, trans. R. J. H. Jenkins (Washington, 1967), 221.

11. „ძეგლი ერისთავთა“, ქართული სამართლის ძეგლები, ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, ტ. II (თბილისი, 1965), 104.

რომელსაც ის დღემდე ინარჩუნებს: დროშა იყო როგორც ძალაუფლების გამომხატველი, ისე განმასხვავებელი ნიშანი და საკულტო საგანი.¹²

სიმბოლური მნიშვნელობის გარდა, დროშებმა ყველაზე მრავალფეროვანი და პრაქტიკული გამოყენება სამხედრო საქმეში პოვეს.¹³ შუა საუკუნეების ომებში დროშებს ჰქონდათ საიდენტიფიკაციო ფუნქცია და სხვადასხვა ნაწილს აღნიშნავდა; დროშები წარმოადგენდნენ ორიენტირს, რომელთა მიხედვითაც ხელმძღვანელობდნენ საბრძოლო ხაზისა თუ ბანაკის მოწყობას, ისინი აჩვენებდნენ მთავარსარდლის ადგილს, შეტევისა და რაზმების მოძრაობის მიმართულებას; დროშების მეშვეობით იძლეოდნენ სიგნალებსაც. XV საუკუნის I ნახევარში ცნობილი ესპანელი რაინდის პერო ნინიოს დროშისმტვირთველი ასე მოგვითხრობს დროშის მნიშვნელობას: „სანთელი მეტად ანათებს, როდესაც ის წინ არის და დროშაც ჩირალდნის მსგავსად ნათელს ჰფენს ყველას; თუკი რაიმე მიზეზით ის ჩაქრა, ყველა სიბნელეში რჩება, ბრმავდება და მარცხდება“.¹⁴

პატივისცემისა და განსაკუთრებული დამოკიდებულების ნიშნად დროშებს არქმევდნენ საკუთარ სახელებსაც, როგორებიცაა ფრანგული *ორიფლემი*, დანიური *დანებროგი*, ბრიტანული *იუნიონ ჯეკი* და სხვ.¹⁵ როდესაც მ. კატკოვმა რუსულ პრესაში შეურაცხყოფა მიაყენა ქართულ დროშას, ილია ჭავჭავაძემ თავის წერილში „კატკოვის პასუხად“ გარკვევით მიუთითა მის მნიშვნელობაზე: დროშას „ყოველი პატიოსანი კაცი, ყოველი ერი თავყანსა სცემს, როგორც ემბლემას ერის პატიოსნებისას, ერის ღირსებისას, რომლის შეუმნიკვლელად დაცვისათვის – არამცთუ ცალკე კაცი, არამედ მთელი ერი ყველგან დედამიწის ზურგზედ სიცოცხლეს არა ზოგავს და მისთვის სიკვდილი სახელად და

დიდებად მიაჩნია“.¹⁶

თანამედროვე ადამიანისთვის დროშა ჯერ კიდევ არის იდეის მძლავრი გამოხატულება, სიმბოლო, რომელიც რეალურია, თუმცა ზე-ბუნებრივიც ახლავს. დროშა არის ეროვნული ერთიანობის ნიშანი, რომელიც თავისი ფერების ქვეშ აერთიანებს მილიონობით მოქალაქეს ომსა და მშვიდობაში.¹⁷ დროშა ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრების ნაწილია. მას იყენებენ ქვეყნები, ქალაქები, ტერიტორიული ერთეულები, ორგანიზაციები და სხვ. დროშებს ამაგრებენ მანქანებზე, გემებსა და თვითმფრინავებზე, იყენებენ დაჯილდოებისას, დაკრძალვისა და სხვა ცერემონიებზე, კერძო სახლებისა და საზოგადოებრივი შენობების მოსართავად, ეკლესიასა თუ თეატრში, ზეიმებსა და გამოფენებზე, სკოლასა და სპორტში, სარეკლამო საქმეში, ელექტრონულ თუ ბეჭდურ გრაფიკაში. ამასთანავე, დროშა კვლავ რჩება პოლიტიკური გამოხატვის უპირველეს ინსტრუმენტად, რომლებსაც ვხედავთ არჩევნების, დემონსტრაციებისა თუ რევოლუციების დროს.¹⁸

ამჟამად ეროვნული დროშა ისეთი აბსოლუტური აუცილებლობაა, რომლის მსგავსი წარმოუდგენელი იყო ჯერ კიდევ XIX საუკუნეში. მაგალითისათვის, ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა დამოუკიდებლობისათვის ომის დაწყებიდან მხოლოდ ორი წლის შემდეგ დაამტკიცა პირველი ეროვნული დროშა; არც ავსტრალიას ჰქონია დროშა დამოუკიდებლობის გამოცხადების ჟამს. „დღეს კი“, – როგორც ცნობილი ვექსილოლოგი უილიამ კრემპტონი წერდა, – „ერი ერად არ ითვლება, თუკი მისი დროშა გაეროს შენობის წინ არ ფრიალებს“.¹⁹ ამრიგად, დროშა ერთდროულად უძველესი და ამავე დროს, უაღრესად თანამედროვე სიმბოლოა.²⁰

დროშების ასეთმა პოპულარობამ და ფართო გამოყენებამ მათი შემსწავლელი საგა-

12. სარა ბარნაველი, ქართული დროშები (თბილისი, 1953), 1.

13. ვრცლად, დროშების გამოყენებაზე სამხედრო საქმეში იხ. მამუკა წურწუშია, შუა საუკუნეების ქართული ლაშქარი (900-1700): ორგანიზაცია, ტაქტიკა, შეიარაღება (თბილისი, 2016), 171-80.

14. Gutierrez Diaz de Gamez, The Unconquered Knight: A Chronicle of the Deeds of Don Pero Nino, trans. Joan Evans (Cambridge, 2000), 51-52.

15. დავით კლდიაშვილი, დროშა სვინანდ მოხმარებული (თბილისი, 2003), 5.

16. ილია ჭავჭავაძე, რჩეული ნაწარმოებები, ტ. 5 (თბილისი, 1987), 12.

17. Wescher, Flags, 4, 6.

18. Whitney Smith, „Flag Abuse,” in Proceedings of the XVIII International Congresses of Vexillology, ed. Kevin Harrington (Toronto, 2001), 83.

19. William G. Crampton, „The Dynamics of Flag Evolution,” in Proceedings of the 15th International Congresses of Vexillology, eds. Emil Dreyer and Harald Müller (Zurich, 1993), 93.

20. Whitney Smith, Flags Through the Ages and Across the World (New York, 1975), 8.

ნგებო საისტორიო დარგის შექმნა განაპირობა. მეცნიერული ვექსილოლოგიის ფუძემდებელმა, ამერიკელმა მკვლევარმა უიტნი სმიტმა, რომაული სიტყვიდან *ვექსილო* გამოიყვანა ტერმინები *ვექსილოლოგია*, *ვექსილოლოგი*, *ვექსილოიდი* (ობიექტი, რომელიც დროშა არ არის, მაგრამ იდენტურ როლს ასრულებდა ძველ საზოგადოებებში), *ვექსილარი* (რომაული ნიშნის მატარებელი), *ვექსილოლატრია* ან *ვექსილატრია* (დროშის აღიარება წმინდა საგნად).²¹ ტერმინი *ვექსილოლოგია* პირველად 1950-იანი წლების ბოლოს გაჟღერდა და ის მიზნად ისახავს დროშების ისტორიის, სიმბოლიზმისა და გამოყენების მეცნიერულ შესწავლას.²²

დროშის სიმბოლიზმმა და მნიშვნელობამ წარმოშვა მწვავე კამათიც თანამედროვე საქართველოს დროშის გარშემო, რომელიც გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან მოყოლებული, დღემდე არ წყდება. სამწუხაროდ, ერთიანი ქართული მონარქიის გორგასლიან-დავითიანი დროშის ზუსტი აღწერილობა წყაროებში არ გვხვდება.²³ სახელმწიფო დროშის გარეგნობაზე მხოლოდ თამარის პირველი ისტორიკოსები, სტეფანოს ორბელიანი და რავენდი გვანდთან ძუნ ცნობებს.

ქართული დროშების შესახებ ინფორმაციას ევროპელ მოგზაურებთანაც ვხვდებით. საუკუნეების მანძილზე მრავალი ევროპელი აღწერს ქართველებს, როგორც კარგად შეიარაღებულ, ბრძოლაში ძლევამოსილ და წმ. გიორგის თაყვანისმცემელ ერს; საგანგებოდ

აღნიშნავენ, ყველა სხვა პილიგრიმთაგან განსხვავებით, წმინდა მიწაზე მათ მიმოსვლას ყოველგვარი გადასახადის გარეშე, მხედრულად და გაშლილი დროშებით. ლუდოლფ ფონ ზუდჰაიმი (1336-41), ქვემოთაინელი ანონიმი (1355), იოჰანეს ფონ ჰილდესჰაიმი (1364-75), ჟან თენო (1512), იოჰანეს კოტოვიკუსი (1598), ფრანც ფერდინანდ ფონ ტროილო (1666) და სხვ. გვამცნობენ, რომ ქართველებს აქვთ წმინდა გიორგის დროშები.

შუა საუკუნეების ევროპულ საზღვაო რუკებზე, პორტოლანებზე საქართველოს ტერიტორიაზე გამოსახული ხუთჯვრიანი დროშების გამოვლენის შემდეგ, 1990-იანი წლებიდან მოყოლებული, ქართულ პრესასა და სამეცნიერო გამოცემებში ხუთჯვრიანი დროშის წარმოშობისა და კუთვნილების შესახებ მძაფრი კამათი გაჩაღდა, რომელიც დღემდე არ ჩამცხრალა.²⁴ საბოლოოდ, 2004 წელს საქართველოს პარლამენტმა სახელმწიფო დროშად თეთრ ველზე ხუთი წითელი ჯვარი დაამტკიცა. თუმცა, სამეცნიერო დავა ამით სულაც არ დასრულებულა.

თავის დროზე, ხუთჯვრიანი დროშის ოპონენტებმა ეჭვი შეიტანეს პორტოლანების, როგორც წყაროს საიმედოობაში (1); კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენეს ევროპელების ცოდნა ქართული დროშის შესახებ (2); აღნიშნეს, რომ თბილისის თავზე აღმართული ხუთჯვრიანი დროშა პორტოლანებზე გამოსახულ სხვა ქალაქებზეცაა (3); ხუთჯვრიანი დროშა მიიჩნიეს „კათოლიკურად“, „ჯვაროსნულად“ ან „ფრანკისკანულად“ (4); მიუთითეს, რომ ევროპული ცნობებით, ქართველი პილიგრიმები იერუსალიმში „წმინდა გიორგის გამოსახულებიანი“ დროშებით შედიოდნენ (5).²⁵

21. Zahan, Les drapeaux et leur symbolique, 32.

22. Smith, *Flags Through the Ages*, 12, 30. როგორც ისტორიული მეცნიერების დარგი, ვექსილოლოგია არა მხოლოდ სვამს კითხვას, თუ რა მოხდა, არამედ სვამს კითხვას იმის შესახებაც, თუ რატომ განვითარდა მოვლენები ასე. ეს ინვეს ურთიერთკავშირს ისტორიის ისეთ დარგებთან როგორიცაა პოლიტიკური და სამხედრო ისტორია, ვაჭრობისა და ნავიგაციის ისტორია, კონსტიტუციური და სამართლის ისტორია და, რა თქმა უნდა, პერალდია. Hans von Horstmann, „Vor- und Frühgeschichte des europäischen Flaggenwesens,“ in *Recueil du IIe Congrès International de Vexillologie* (Zurich, 1967), 30.

23. ზოგადად, ბიზანტიური და, საერთოდ, აღმოსავლური მართლმადიდებლური ხელოვნება პერალდიკას ჯეროვან ყურადღებას არ აქცევდა და ნაკლებად იწუხებდა თავს დროშების აღწერითა თუ გამოსახვით. Babuin, „Standards and Insignia of Byzantium“, 5-6. ძველი ქართული დროშების ტიპის (სამკუთხა, ოთხკუთხა, მოგრძო), ფორმის (უკუდო, ორ და სამკუდიანი) და ქართულ ხელნაწერებში არსებული გამოსახულებებისათვის იხ. მამუკა ნურნუშია, „დროშები შუა საუკუნეების საქართველოში“, *პეროლდი*, 4 (2015), 30-43.

24. სამწუხაროდ, ამ კამათს ხშირად პოლიტიკური ელფერიც დაჰკრავდა, სადაც მხარეების პოზიციას მათი პოლიტიკური სიმპათიები განაპირობებდა.

25. პარმენ ზაქარაია, მარიამ ლორთქიფანიძე, როინ მეტრეველი, ნუკრი შოშიაშვილი, გივი ჯამბურია, ოთარ ჯაფარიძე, „საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლიკის შესახებ“, საქართველოს რესპუბლიკა, 56 (1998), 9; აპოლონ სილაგაძე, გოჩა ჯაფარიძე, ავმართე დროშა მეფისა, აღმთა წითელ-შავითა (თბილისი, 1999), 22-25; მათივე, „ისევ ქართული სახელმწიფო სიმბოლიკის შესახებ“, ლიტერატურული საქართველო, 48 (2002), 3, 5; მარიამ ლორთქიფანიძე, „იყო თუ არა ხუთჯვრიანი დროშა შუასაუკუნოვანი საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლო?“, კრ. შოთა მესხია 90, რედ. ნათელა ვაჩნაძე (თბილისი, 2006), 475-76, და სხვ.

კამათი ხუთჯვრიანი დროშის შესახებ მისი სახელმწიფო დროშად დამტკიცების შემდეგაც არ შემწყდარა, რისი მაგალითიცაა, თუნდაც, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის მაცნეში გამოქვეყნებული სტატია, სადაც ავტორი კატეგორიულად უარყოფს ხუთჯვრიანი სიმბოლოს ქართულ სინამდვილესთან კავშირს.²⁶ მეტიც, ცოტა ხნის წინ, 2019 წლის 17 მაისს საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნულ აკადემიაში ჩატარდა სხდომა, რომელმაც საქართველოს პარლამენტისაგან სახელმწიფო დროშის შეცვლაც კი მოითხოვა.

თითქმის ყველა მკვლევარი, ვინც საქართველოს სახელმწიფო დროშისა და პორტოლანების ურთიერთდამოკიდებულებაზე მსჯელობდა, აცხადებდა, რომ საკითხი შემდგომ შესწავლას საჭიროებდა. 2003 წლის 31 იანვარს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტში ჩატარდა დისკუსია თემაზე: „იყო თუ არა ჯვრიანი ალაში საქართველოს ფეოდალური მონარქიის სახელმწიფო დროშაზე?“ პროფ. მიხეილ კეკელიამ დისკუსიის მონაწილეებს შესთავაზა წარმოდგენილი რუკების კარტოგრაფიული ანალიზის ჩატარება, „რადგან ძველი რუკების შედგენის სპეციფიკიდან გამომდინარე, სპეციალური კვლევაა ჩასატარებელი. ეს რუკები უზარმაზარ ინფორმაციას იტევენ. უნდა მაქსიმალურად გამოირიცხოს სუბიექტური მიდგომები. საჭიროა წარმოდგენილ რუკებზე დატანილი კარტოგრაფიული ნიშნების სემანტიკური ბუნების ზუსტი განსაზღვრა“.²⁷ აკად. მარიამ ლორთქიფანიძის აზრით, „საკითხი – იყო თუ არა სახელმწიფო დროშაზე ხუთჯვრიანი ალაში – დამატებით კვლევა-ძიებას საჭიროებს, მით უმეტეს, რომ თბილისის თავზე ამართული ხუთჯვრიანი დროშისნაირი სიმბოლოები სოხუმზე (ცხუმზე) და მცირე აზიის ქალაქ სებასტიაზეც (სივასზე) არის გამოსახული“.²⁸

აპოლონ სილაგაძე და გოჩა ჯაფარიძე აღ-

ნიშნავდნენ, რომ პორტოლანებზე გამოსახულ დროშებთან მიმართებაში რიგი საკითხები ჯერ კიდევ არ არის გარკვეული და მიუთითებდნენ შემდგომი კვლევის აუცილებლობაზე: „*კიდევ ერთხელ გვინდა გავიმეოროთ, რომ პრობლემა შესასწავლია. სხვათა შორის, პორტოლანებზე დროშების მოთავსების შესახებ ძალიან მდიდარი ლიტერატურა არსებობს და ისიც შესასწავლია, ისევე როგორც გასაანალიზებელია არსებული ურთიერთსაპირისპირო მონაცემები და თვალსაზრისები*“.²⁹

ალექსანდრე თვარაძეც, რომელმაც თავის ნაშრომში რვა ევროპულ პორტოლანზე გამოსახული დროშები განიხილა, მიუთითებს, რომ „*როგორც პიეტრო ვესკონტესი, ასევე სხვა რუკების ჩემ მიერ მოპოვებული მასალა არასრულია. მთელი რიგი პორტოლანების თუ ჩვეულებრივი რუკებისა, საერთოდ არ არის გამოცემული. ამ მხრივ ფართომასშტაბიანი სამუშაოა ჩასატარებელი*“.³⁰

სამწუხაროდ, პორტოლანების გამოწვლილ-ვითი კვლევა, რომელიც დასმულ კითხვებზე პასუხს გასცემდა, ქართულ ისტორიოგრაფიაში დღემდე არ განხორციელებულა. დ. მუსხელიშვილისა და ა. თვარაძის შრომები საკითხის შესწავლაში მხოლოდ პირველ ნაბიჯებს წარმოადგენს.³¹

ბუნებრივია, ამ საკითხში დასავლელ მკვლევართა გამოცდილება უნდა გავითვალისწინოთ. პორტოლანები ჰერალდიკური კუთხით განხილული აქვთ შემდეგ ავტორებს: ჯუზეპე გეროლას,³² ჟორჟ პაშს,³³ ანა-დოროთი ფონ დენ ბრინკენს,³⁴ ტონი კემპბელს,³⁵

29. სილაგაძე, ჯაფარიძე, ავმართე დროშა მეფისა, 12.

30. ალექსანდრე თვარაძე, საქართველო და კავკასია ევროპულ წყაროებში (თბილისი, 2004), 254.

31. დავით მუსხელიშვილი, „ერთიანი საქართველოს სახელმწიფო დროშა შუა საუკუნეებში“, ლიტერატურული საქართველო, 11 (1998); თვარაძე, საქართველო და კავკასია ევროპულ წყაროებში.

32. Giuseppe Gerola, „Le carte nautiche di Pietro Vesconte dal punto di vista araldico,“ in Atti del secondo Congresso di studi coloniali, Napoli, 1-5 ottobre 1934-XII, vol. 2 (Firenze, 1935), 102-23.

33. Georges Pasch, „Les drapeaux des cartes-portulans: L'atlas dit de Charles V (1375),“ Vexillologia, 1/2-3 (1967), 38-60; Id., „Les drapeaux des cartes-portulans: Portulans de Petrus Vesconte (1320),“ Recueil du IIe Congrès International de Vexillologie (Zurich, 1968), 131-34; Id., „Les drapeaux des cartes-portulans, II: Drapeaux du „Libro del conoscimiento,“ Vexillologia, 2/1-2 (1969), 8-32; Id., „Les drapeaux des cartes-portulans: portulans du groupe Vesconte,“ Vexillologia, 3/2 (1973), 52-62.

34. Anna-Dorothee von den Brincken, „Portolane als Quellen der Vexillologie,“ Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde, 24 (1978), 408-26.

35. Tony Campbell, „Portolan Charts from the Late Thirteenth

26. ივ. ნინო ჯაველიძე, „XI-XIII საუკუნეების ქართული დროშის იერ-სახის გარკვევისათვის“, მიახის, 1 (2018), 5-28.

27. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის დირექციის პრეს-რელიზი“, ანალები, 1 (2007), 400.

28. იქვე, 401.

რამონ პუიადესს,³⁶ იგორ ფომენკოს³⁷ და სხვ.

ძველი საქართველოს სახელმწიფო დროშის ისტორიასა და სიმბოლიკაში გარკვევა მოითხოვს ისტორიის, გეოგრაფიის, კარტოგრაფიის, წყაროთმცოდნეობის, ჰერალდიკის, ნუმიზმატიკისა და სხვა მომიჯნავე დისციპლინების მიერ დაგროვილი ცოდნის კომპლექსურ გამოყენებასა და ანალიზს.

წინამდებარე ნაშრომი შეისწავლის როგორც ქართულ, ასევე უცხოურენოვან (სომხურ, სპარსულ, ბერძნულ, ლათინურ, ფრანგულ, იტალიურ, გერმანულ) წყაროებს, რომლებიც ქართული დროშების ისტორიას ასახავენ. საგანგებო ყურადღება ეთმობა პორტოლანებს, შუა საუკუნეების სანავიგაციო რუკებს, რომლებიც მნიშვნელოვანი მონაცემებით ამდიდრებენ ისტორიულ ვექსილოლოგიას. გამოკვლეულია პორტოლანების რაობა და მნიშვნელობა, მათი ზოგადი მახასიათებლები და თავისებურებები, პორტოლანების დამზადების ტექნოლოგია, სხვადასხვა კარტოგრაფიული სკოლები, პორტოლანებზე დროშების გამოსახვის ტრადიციები და მათი შესაბამისობა იმჟამინდელ პოლიტიკურ ვითარებასთან, მათი სუბიექტურობისა თუ შეცდომების მიზეზები; გაანალიზებულია პორტოლანებზე გამოსახული ხუთჯვრიანი დროშები და საქართველოს ტერიტორიაზე გამოსახული დროშები. დროშების გამოსახვის ტრადიცია და კანონზომიერება განსაზღვრულია არა მხოლოდ საქართველოს ან შავი ზღვის სანაპიროს, არამედ მთელი ხმელთაშუა ზღვის მასშტაბით, რათა ქართული დროშების ანალიზი საერთაშორისო მონაცემებთან შესაბამისობაში მოხდეს. ამ გზით უზრუნველყოფილია მონაცემების ფართო კონტექსტში აღქმა და ქართული დროშების ისტორიის სიღრმისეულად, გლობალურ პოლიტიკურ და კულტურულ კონტექსტში, გაანალიზება.

პორტოლანების შესწავლის გარდა, გამოკვლეულია თავად ხუთჯვრიანი კომპოზიციის,

იმავე იერუსალიმის ჯვრის წარმოშობა და გავრცელება, მისი ასახვა ნუმიზმატიკასა და ჰერალდიკაში, ამ სიმბოლოს გამოვლინება საქართველოში და იერუსალიმის როლი ქართული იდეოლოგიური დოქტრინის ჩამოყალიბებაში; კვლევის შედეგები შედარებულია ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებულ მოსაზრებებთან, შესაბამისი შედეგებითა და დასკვნებით; კვლევის პროცესში შემოტანილია და განხილულია მრავალი ახალი, ჩვენი ისტორიოგრაფიისათვის უცნობი მასალა. ნაშრომს თან ერთვის კვლევის დროს მოპოვებული, საქართველოს ტერიტორიაზე გამოსახული დროშების ვრცელი კატალოგი, რაც ძვირფას მასალას წარმოადგენს ისტორიოგრაფიული და ვექსილოლოგიური კვლევებისათვის.

კვლევის შედეგები დააინტერესებს ყველას, ვისაც სურს შუა საუკუნეების საქართველოს სახელმწიფოებრივი და კულტურული ასპექტების უკეთ გაგება. ის საინტერესო იქნება როგორც ქართველი, ისე უცხოელი სპეციალისტებისათვის, რადგან პორტოლანების ვექსილოლოგია კვლავ რჩება ერთ-ერთ ყველაზე დაუმუშავებელ საკითხად მეცნიერებაში.

დღეს, როდესაც საქართველო კვლავ იბრძვის თავისი ტერიტორიული მთლიანობის, სუვერენიტეტისა და დასავლური არჩევანის დასაცავად, წიგნში შესული მასალები საუკეთესო საშუალება იქნება უჩვენოს ყველას, ქვეყნის შიგნითაც და გარეთაც, საუკუნეების სიღრმიდან მომავალი ნაციონალური დროშის ტრადიცია და დაასურათოს მისი გამოვლინების ყველა ასპექტი. სწორედ ამიტომ, გარდა თავისთავად სამეცნიერო ღირებულებისა, კვლევა ქართული სახელმწიფო დროშის შესახებ სცილდება მხოლოდ აკადემიურ ჩარჩოებს და იძენს პრაქტიკულ მნიშვნელობას ქვეყნის იდეოლოგიისა და ისტორიისათვის.

მამუკა წურწუშია
ისტორიის დოქტორი

Century to 1500,” in *The History of Cartography*, vol. 1, *Cartography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the Mediterranean*, eds. J. B. Harley and David Woodward (Chicago, 1987), 374, 386, 393, 398-401.

36. Ramon J. Pujades, *Les cartes portolanes: la representació medieval d'una mar solcada* (Barcelona, 2007), 224-35, 481-85; Id., *La carta de Gabriel de Vallseca de 1439* (Barcelona, 2009), 339-45.

37. И.К. Фоменко, *Образ мира на старинных портоланах. Причерноморье, конец XIII–XVIII вв.*, 2-е изд. (Москва, 2011), 153-221.

აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში გამართული სემინარის შესახებ

6 ნოემბერს ბათუმში, სსიპ სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის ორგანიზებით, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის წარმომადგენლებისათვის გაიმართა სემინარი თემაზე: „აღმასრულებელი ხელისუფლების ზოგიერთი საჯარო დანებებულების ემბლემის გამოსახვის წესი: საქართველოს მთავრობის 2022 წლის 14 დეკემბრის №572-ე დადგენილების შესახებ“.

აღნიშნულ სემინარზე სსიპ სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის თავმჯდომარემ, მამუკა გონგაძემ და დიზაინისა და ანალიტიკის სამსახურის უფროსმა, თამთა მეღელაშვილმა, დამსწრე საზოგადოებას გააცნეს №572-ე დადგენილების არსი, მიზანი, მდგომარეობა მის მიღებამდე და მიღების შემდგომ, პრაქტიკა, შედეგები, აღსრულების სტატისტიკა და სხვა მნიშვნელოვანი დეტალები.

სემინარზე დეპარტამენტისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის წარმომადგენლებმა განიხილეს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობისა და სამინისტროების ემბლემები.

სემინარს ესწრებოდნენ დეპარტამენტის თანამშრომლები და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობისა და სამინისტროების წარმომადგენლები: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ადმინისტრაციულ ორგანოებთან ურთიერთობის დეპარტამენტის უფროსი - იური დვალიძე, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ფინანსთა და ეკონომიკის მინისტრის პირველი მოადგილე

- ოთარ დიასამიძე, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლებისა და სპორტის მინისტრის პირველი მოადგილე - ჯემალ სურმანიძე, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლებისა და სპორტის სამინისტროს ადმინისტრაციული დეპარტამენტის უფროსი - ლევან ბარამიძე, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს ადმინისტრაციული დეპარტამენტის უფროსი - ირაკლი მახარაძე, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის მინისტრის პირველი მოადგილე - არჩილ ბერიძე, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ადმინისტრაციული დეპარტამენტის უფროსი - ამირან თავდგირიძე, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კულტურის მინისტრის პირველი მოადგილე - ვლადიმერ მაგალობლიშვილი და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კულტურის სამინისტროს ადმინისტრაციული დეპარტამენტის უფროსი - კახა შაშიკაძე.

შეხვედრის დასასრულს სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის წარმომადგენლები საქართველოს მთავრობასთან კონსულტაციების შემდგომ, სამომავლო თანამშრომლობაზე შეთანხმდნენ. გამოიკვეთა საქართველოს მთავრობის 2022 წლის 14 დეკემბრის №572-ე დადგენილების მსგავსი საკანონმდებლო რეგულაციების შემუშავების სამართლებრივი ჩარჩოს დახვეწის საჭიროება აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში.

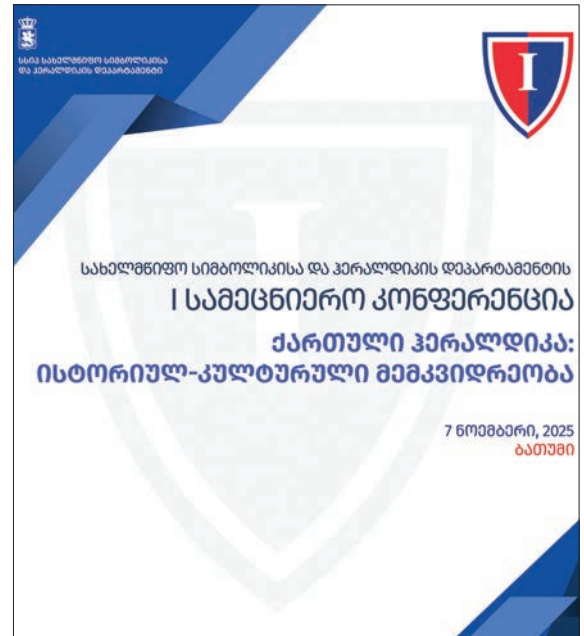

სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის I სამეცნიერო კონფერენცია

7-8 ნოემბერს ბათუმში, სსიპ სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის ორგანიზებით, გაიმართა სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის I სამეცნიერო კონფერენცია - „ქართული ჰერალდიკა: ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობა“.

კონფერენციაში მონაწილეობას იღებდნენ დეპარტამენტის მუდმივმოქმედი ექსპერტთა კოლეგიის - „ჰერალდიკის კოლეგიის“ წევრები და მონვეული სპეციალისტები. კონფერენციის პირველი სესია გახსნა სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის თავმჯდომარემ, მამუკა გონგაძემ, ხოლო მეორე სესია - „ჰერალდიკის კოლეგიის“ თავმჯდომარემ, მამუკა წურნუშიამ.

სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის I სამეცნიერო კონფერენციაზე მონაწილეებმა წარმოადგინეს ინტერდისციპლინარული მოხსენებები, მათ შორის: საქართველო და ქართული დროშა ევროპულ კარტოგრაფიაში (მამუკა წურნუშია, სულხან სალაძე, ელგუჯა სეხნიაშვილი); წმინდა გიორგი ქართულ და უცხოურ ჰერალდიკაში (მამუკა გონგაძე, ნიკოლოზ ჯავახიშვილი); ჰერალდიკაში ასახული სამეფო ნიშნები: გვირგვინი, სკიპტრა, სფერო, მანტია და ხმალი (ნინო დათუნაშვილი, თეიმურაზ ჯოჯუა); შავიზღვისპირეთის ნუმიზმატიკური ნიმუშები და ისტორია (როლანდ სპანდერაშვილი); ანტიკური ხანის პროტო-ჰერალდიკური სიმბოლოები (დავით კდლიაშვილი); საქართველოს ეროვნული მუზეუმის უცნობი

კოლექცია მიხეილ ვაძბოლსკის შესახებ (მამუკა ქაფიანიძე), აგნე რაილეიტე-ბარდეს ავტორობით სტატია აკრძალული ლიტერატურის ჰერალდიკური სიმბოლოების შესახებ (ნინო სიხარულიძე). აღსანიშნავია, რომ მოხსენებების დიდი ნაწილი ჟურნალ „ჰერალდის“ მე-12 ნომერში გამოქვეყნდება.

კონფერენციის დასასრულს მონაწილეებს გადაეცათ ორენოვანი სერტიფიკატები.

სსიპ - დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის ალმების შესახებ

საქართველოს კანონის „სახელმწიფო მნიშვნელობის სიმბოლოების შესახებ“ მე-3 მუხლის პირველი პუნქტით გათვალისწინებული შესაბამისი კონსულტაციისა და დასკვნისათვის, სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნულმა თავდაცვის აკადემიამ, 4 აპრილს წერილით მიმართა სსიპ სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტს. დანართების სახით, აკადემიამ დეპარტამენტს შესათანხმებლად წარუდგინა იუნკერთა სასწავლო ბატალიონის იუნკერთა და უმცროს ოფიცერთა მომზადების სკოლის საკანდიდატო კურსისა და რეზერვის უმცროსი ოფიცრის ნებაყოფლობითი სამხედრო მომზადების პროგრამის (შემდგომში - რეზერვის პროგრამა) მსმენელთა მიერ შემუშავებული ალმები.

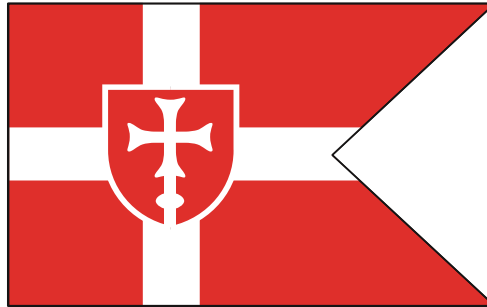
წერილში ახსნილი და განმარტებული იყო წარმოდგენილი ალმების შექმნის ინიციატივა, რომლის მიხედვითაც, ყოველ ახალ სასწავლო წელს, პირველ კურსზე ჩარიცხულ იუნკერებს/მსმენელებს უნდა გააჩნდეთ თავიანთი სასწავლო კურსისათვის მაიდენტიფიცირებელი ისტორიული სახელწოდება და ამავე ისტორიული სახელწოდების ქვეშ - საკუთარი ალამი შესაბამისი წარწერითა თუ გამოსახულებით. ისინი აღნიშნული სახელწოდებისა და ალამის გამოყენებას შეძლებენ აკადემიაში სწავლის სრული პერიოდის განმავლობაში, კურსიდან კურსზე გადასვლის დროს ალმები უცვლელად შენარჩუნდება სწავლის დასრულებამდე. ინიციატივის შინაარსი მდგომარეობს იმაში, რომ სწავლის სრული პერიოდის (ოთხი სასწავლო წელი - იუნკერთათვის, ერთი სასწავლო წელი - საკანდიდატო კურსის მსმენელთათვის, ორი სასწავლო წელი - რეზერვის პროგრამის მსმენელთათვის) განმავლობაში, იუნკერებს/მსმენელებს ექნებათ თავიანთი სასწავლო კურსთან დაკავშირებული მაიდენტიფიცირებელი ისტორიული სახელწოდება და ალამი, რომელიც მხოლოდ კონკრეტული კურსისათვის იქნება განკუთვნილი. აკადემიაში სწავლის დასრულების შემდგომ, ალმები აკადემიის სამუზეუმო სივრცეში განთავსდება.

ყოველ ახალ სასწავლო წელს იუნკერთა/მსმენელთა ახალი პირველი კურსი აკადემიურ საბჭოზე განსახილველად წარადგენს ისტორიულ სახელწოდებასა და ალამს, აკადემიური საბჭოს მიერ განხილული რედაქცია აკადემიის რექტორის მიერ დასამტკიცებლად თავდაცვის მინისტრს წარედგინება.

2025 წლის 7 ივლისს სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნულმა თავდაცვის აკადემიასა და სსიპ სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტს შორის განახლდა ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმი, რომელიც დეპარტამენტის სტატუსის ცვლილებამდე, საქართველოს პარლამენტთან არსებულ ჰერალდიკის სახელმწიფო საბჭოსა და აკადემიას შორის 2023 წლის 12 ივნისს იყო გაფორმებული.

განახლებული მემორანდუმის საფუძველზე, დეპარტამენტის დიზაინისა და ანალიტიკის სამსახური და აკადემია ოთხი თვის განმავლობაში კოორდინირებულად მუშაობდა ჰერალდიკური სტანდარტებისა და წესების დაცვით არსებული ალმების ესკიზების მხატვრულ-შინაარსობრივი სახის შემუშავებასა და დახვეწაზე; ესკიზებთან ერთად შეიქმნა ალმების შესაბამისი აღწერილობებიც. აღნიშნული მემორანდუმით განისაზღვრა ერთიანი სისტემური მიდგომა, რის შედეგადაც დეპარტამენტი ყოველ წელს ახალი ჩარიცხული იუნკერების/მსმენელების მიერ შემუშავებული ალმების ესკიზების მხატვრულ-შინაარსობრივი სახის დახვეწაზე იმუშავებს. შედეგად, 2025 წლის 12 აგვისტოს, საქართველოს თავდაცვის მინისტრის №100 ბრძანების (იხ. ბრძანების დანართები) საფუძველზე, საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს სისტემაში მოქმედი საჯარო სამართლის იურიდიული პირის - დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის იუნკერთა და მსმენელთა კურსების ალმები დამტკიცდა.

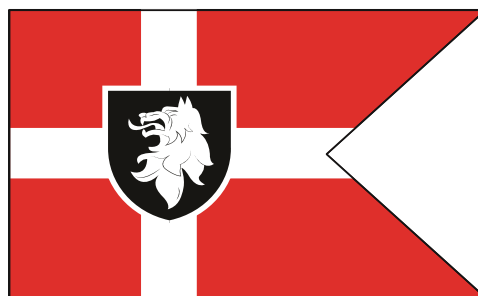
სსიპ – დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის იუნკერთა სასწავლო ბატალიონის კურსის
(2021-2025 სასწავლო წლები) ალამი – ლაშარი

აღწერილობა

სსიპ – დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის იუნკერთა სასწავლო ბატალიონის კურსის – „ლაშარის“ ალამი წარმოადგენს მართკუთხა მეწამულ (წითელ) ქსოვილს პროპორციით 2/3, ალმის მეწამულ ველს ჰორიზონტალურად ოთხ ნაწილად კვეთს ვერცხლის (თეთრი) ჯვარი. ალამს მოძრაობის მიმართულების საწინააღმდეგო მხარეს აქვს ორი კუწუბო. ჯვრის ცენტრში მოთავსებულია ვერცხლის ქობაშემოვლებული ჰერალდიკური ფარი, რომლის მეწამულ (წითელ) ველზე გამოსახულია შტანდარტის ტიპის ვერცხლის (თეთრი) ჯვარი.

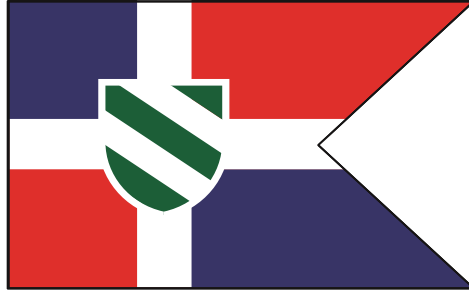
სსიპ – დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის იუნკერთა სასწავლო ბატალიონის კურსის
(2022-2026 სასწავლო წლები) ალამი – გორგასლიანი

აღწერილობა

სსიპ – დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის იუნკერთა სასწავლო ბატალიონის კურსის – „გორგასლიანის“ ალამი წარმოადგენს მართკუთხა მეწამულ (წითელ) ქსოვილს პროპორციით 2/3, ალმის მეწამულ ველს ჰორიზონტალურად ოთხ ნაწილად კვეთს ვერცხლის (თეთრი) ჯვარი. ალამს მოძრაობის მიმართულების საწინააღმდეგო მხარეს აქვს ორი კუწუბო. ჯვრის ცენტრში მოთავსებულია ვერცხლის ქობაშემოვლებული ჰერალდიკური ფარი, რომლის სევადის (შავ) ველზე გამოსახულია ვერცხლის (თეთრი) სტილიზებული მგლის თავის გამოსახულება, რომელიც მიმართულია მარცხნივ (ჰერალდიკური მარჯვენა მხარე).

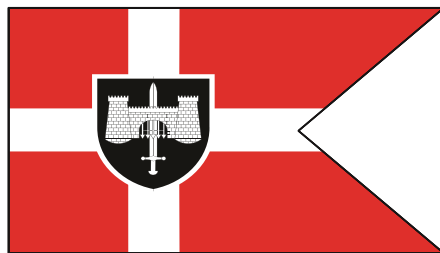
სსიპ – დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის იუნკერთა სასწავლო ბატალიონის კურსის
(2023-2027 სასწავლო წლები) ალამი – ტამიში

აღწერილობა

სსიპ – დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის იუნკერთა სასწავლო ბატალიონის კურსის – „ტამიშის“ ალამი წარმოადგენს მართკუთხა ქსოვილს პროპორციით 2/3, რომლის ველს ჰორიზონტალურად ოთხ ნაწილად კვეთს ვერცხლის (თეთრი) ჯვარი. ალმის პირველი და მეოთხე მეოთხედი ლავვარდისაა (ლურჯი), ხოლო მეორე და მესამე მეწამული (წითელი). ალამს მოძრაობის მიმართულების საწინააღმდეგო მხარეს აქვს ორი კუწუბო. ჯვრის ცენტრში მოთავსებულია ჰერალდიკური ფარი, რომლის ვერცხლის (თეთრი) ველზე ზემოდან ქვემოთ, დამკვირვებლის მხრიდან მარჯვნიდან მარცხენა მიმართულებით გამოსახულია სამი ზურმუხტის (მწვანე) და ორი ვერცხლის (თეთრი) ურთიერთმონაცვლე ირიბი ზოლი.

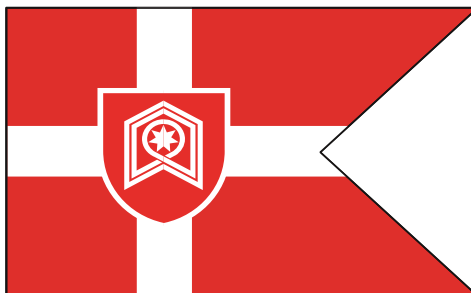
სსიპ – დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის იუნკერთა სასწავლო ბატალიონის კურსის
(2024-2028 სასწავლო წლები) ალამი – არტანუჯი

აღწერილობა

სსიპ – დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის იუნკერთა სასწავლო ბატალიონის კურსის – „არტანუჯის“ ალამი წარმოადგენს ორკუწუბოიან მართკუთხა მეწამულ (წითელ) ქსოვილს პროპორციით 2/3; ალმის მეწამულ ველს ჰორიზონტალურად ოთხ ნაწილად კვეთს ვერცხლის (თეთრი) ჯვარი. ჯვრის ცენტრში მოთავსებულია ვერცხლის ქობაშემოვლებული ჰერალდიკური ფარი, რომლის სევადის (შავ) ველზე გამოსახულია მოტივტივე ვერცხლის (თეთრი) ციხესიმაგრე ქვემოდან აღმართული ვერცხლის ხმლით.

სსიპ – დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის უმცროსი ოფიცერთა მომზადების სკოლის უმცროსი ოფიცრის მომზადების საკანდიდატო კურსის (2024-2025 სასწავლო წლები) ალამი – თეთრი გიორგი

აღწერილობა

სსიპ – დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის უმცროსი ოფიცერთა მომზადების სკოლის უმცროსი ოფიცრის მომზადების საკანდიდატო კურსის – „თეთრი გიორგის“ ალამი წარმოადგენს მართკუთხა მეწამულ (წითელ) ქსოვილს პროპორციით 2/3, რომლის მეწამულ ველს ჰორიზონტალურად ოთხ ნაწილად კვეთს ვერცხლის (თეთრი) ჯვარი. ჯვრის ცენტრში მოთავსებულია ვერცხლის ქობამეშველებული ჰერალდიკური ფარი, რომლის მეწამულ (წითელ) ველზე გამოსახულია ვერცხლის (თეთრი) გელათის აკადემიის სიმბოლო, შუაში ვერცხლის (თეთრი) შვიდექიმიანი ვარსკვლავით.

სსიპ – დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის უმცროსი ოფიცერთა მომზადების სკოლის რეზერვის უმცროსი ოფიცრის ნებაყოფლობითი სამხედრო მომზადების პროგრამის (2024-2026 სასწავლო წლები) ალამი – სისხლის ძმები

აღწერილობა

სსიპ – დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის უმცროსი ოფიცერთა მომზადების სკოლის რეზერვის უმცროსი ოფიცრის ნებაყოფლობითი სამხედრო მომზადების პროგრამის – „სისხლის ძმების“ ალამი წარმოადგენს მართკუთხა ქსოვილს. ალმის პირველი და მეოთხე მეოთხედი არის მეწამული (წითელი), ხოლო მეორე და მესამე ვერცხლის (თეთრი). ალმის ცენტრში გამოსახულია გადაჯვარედინებული მეწამული (წითელი) და ვერცხლის (თეთრი) სატევრები. სატევრების კომპოზიციაზე გამოსახულია ვერცხლის ქობამეშველებული ჰერალდიკური ფარი, რომლის მეწამულ (წითელ) ველზე გამოსახულია ვერცხლის (თეთრი) ჩაჩქანი.

ჰერალდიკის კოლეგიის შექმნის შესახებ

„საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების გამოყენების წესის შესახებ“ 2025 წლის 6 თებერვლის კანონის საფუძველზე, საქართველოს პარლამენტთან არსებულ ჰერალდიკის სახელმწიფო საბჭოს საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სტატუსი მიენიჭა. საქართველოს მთავრობის 2025 წლის 4 მარტის №65 დადგენილებით, მისი უფლებამონაცვლე - სსიპ საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოებისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტი შეიქმნა.

სახელმწიფო სიმბოლოებისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის კომპეტენციას წარმოადგენს ჰერალდიკის საკითხებში ერთიანი სახელმწიფო პოლიტიკის წარმართვა, შესაბამისად, მისი დებულების II თავის, II მუხლის ბ-პუნქტის თანახმად, დეპარტამენტი უფლებამოსილია ექსპერტთა კოლეგია შექმნას.

სახელმწიფო სიმბოლოებისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის თავმჯდომარის 2025 წლის 9 ივნისის №33 ბრძანებით (იხ. ბრძანება) დამტკიცდა ექსპერტთა კოლეგიის („ჰერალდიკის კოლეგია“) ძირითადი მიზნები, ამოცანები და ფუნქციები (დანართი 1); საქმიანობის წესი (დანართი 2) და კოლეგიის შემადგენლობა (დანართი 3). კოლეგიის ძირითადი მიზნები და ამოცანები ამავე დებულების პირველივე დანართით არის განსაზღვრული.

სხვა მიზნებთან, ფუნქციებსა და ამოცანებთან ერთად, კოლეგია შემუშავებული რეკომენდაციების საშუალებით კოორდინირებულ მონაწილეობას იღებს ჰერალდიკის საკითხებში ერთიანი სახელმწიფო პოლიტიკის წარმართვაში. ამასთანავე, ქართული ჰერალდიკური ნორმების განსაზღვრასა და დადგენაში. საჭიროების შემთხვევაში, კოლეგია ახდენს ჰერალდიკისა და სიმბოლოების საკითხებში გამოცხადებულ კონკურსებში წარმოდგენილი ნამუშევრების ექსპერტიზას.

ჰერალდიკის კოლეგიის პირველი სხდომა ჩატარდა 2025 წლის 10 ივნისს (ჰერალდიკის საერთაშორისო დღე), რომელსაც ესწრებოდნენ: მამუკა წურწუშია, მამუკა გონგაძე, როლანდ სპანდერაშვილი, მამუკა ქაფიანიძე, გიორგი სორდია, სულხან სალაძე, ნიკოლოზ ჯავახიშვილი, დავით კლდიაშვილი, ლევან თაქთაქიშვილი და ნინო სიხარულიძე. სხდომაზე დამტკიცდა კოლეგიის თავმჯდომარე - მამუკა წურწუშია და პასუხისმგებელი მდივანი - ნინო სიხარულიძე. ასევე, წევრებს წა-

რედგინათ ჰერალდიკის კოლეგიის ემბლემა.

ჰერალდიკის კოლეგიის მეორე სხდომა ჩატარდა 2025 წლის 2 ოქტომბერს, რომელსაც ესწრებოდნენ: მამუკა წურწუშია, მამუკა გონგაძე, როლანდ სპანდერაშვილი, მამუკა ქაფიანიძე, გიორგი სორდია, სულხან სალაძე, ნიკოლოზ ჯავახიშვილი, დავით კლდიაშვილი, ლევან თაქთაქიშვილი და ნინო სიხარულიძე. აღნიშნულ სხდომაზე წევრებმა ზოგადი ჰერალდიკური ნორმები განიხილეს. მიღებული შეთანხმების საფუძველზე, სსიპ სახელმწიფო სიმბოლოებისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის №60 ბრძანებით (იხ. ბრძანება) განისაზღვრა და დამტკიცდა:

1. ჰერალდიკური ფერები და ტერმინოლოგია;
2. საქართველოს სახელმწიფო გერბის გამარტივებული გამოსახულება;
3. სახელმწიფო მნიშვნელობის სიმბოლოს, დროშის პროპორციები;
4. ტერიტორიულ-საქალაქო გერბების კომპონენტების: გვირგვინების, ფარის, სადებიზე ბაფთისა და შესამკობლის სტანდარტები და ტერმინოლოგია;
5. საჯარო დაწესებულებების ემბლემის შესაქმნელად შემუშავებული რეკომენდაციები „საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების გამოყენების შესახებ“ საქართველოს კანონის (მუხლი 172, პუნქტი „ბ“, „ე“ და „ვ“) მიხედვით.

საქართველოს პარლამენტთან არსებული ჰერალდიკის სახელმწიფო საბჭოს 2024 წლის მოკლე ანგარიში

მოკლე შეჯამება: მთავარი მიღწევები და
გამოწვევები

ჰერალდიკის სახელმწიფო საბჭოს ძირითადი საქმიანობა 2024 წლის განმავლობაში „სახელმწიფო მნიშვნელობის სიმბოლოების შესახებ“ საქართველოს კანონით (4313-III) განსაზღვრული ვალდებულებისა და აღმასრულებელი ხელისუფლების ერთიანი ფორმალური მხატვრულ-შინაარსობრივი სახის უზრუნველსაყოფად საქართველოს მთავრობის 2022 წლის 14 დეკემბრის №572-ე დადგენილების შესაბამისად სახელმწიფო დაწესებულებების სახელმწიფო მნიშვნელობის სიმბოლოების შეთანხმებას უკავშირდებოდა.

ძირითადი მიმართულებები და შედეგები

2024 წელს ჰერალდიკის საბჭოს სპეციალისტების დახმარებით, აღმასრულებელი ხელისუფლების, ზოგიერთი საჯარო დაწესებულების ემბლემის გამოსახვის წესის შესახებ მთავრობის №572-ე დადგენილების შესრულების ფარგლებში შემუშავდა, შეთანხმდა და დამტკიცდა ემბლემების, ოფიციალური კორესპოდენციისა (წერილის) და ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტის ბლანკების, მედიასთან საკომუნიკაციო ბანერისა და აბრის პროექტები შემდეგ სამინისტროებსა და მის კონტროლქვეშ არსებულ სსიპ-ებში: ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო; განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო; თავდაცვის სამინისტრო; შინაგან საქმეთა სამინისტრო; იუსტიციის სამინისტრო; ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო; კულტურის სამინისტრო; სპორტის სამინისტრო.

„საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების გამოყენების წესის შესახებ“ კანონში დაგეგმილ ცვლილებებთან დაკავშირებით, ჰერალდიკის საბჭომ საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარის კაბინეტთან ერთად მოამზადა შესაბამისი ცვლილებების პროექტი საკანონმდებლო ნორმების განახლებისა და დახვეწის მიზნით, რომელიც 2024 წლის 23 მარტს განსახილველად საჯარო უწყების პროტოკოლის სამსახურების ხელმძღვანელებს სამუშაო შეხვედრაზე წარედგინათ.

ქ. თბილისის მერიასთან თანამშრომლობით ჩატარდა კონკურსი თბილისის სიმბოლოების (დროშა და გერბი) დადგენის მიზნით. საბჭოსა და თბილისის მერიის თანამშრომლობით, საკონკურსო პირობები ჰერალდიკური

ნორმებისა და საქართველოს მუნიციპალური ჰერალდიკისათვის დამახასიათებელი მხატვრულ-შინაარსობრივი სტილის საფუძველზე განისაზღვრა.

თანამშრომლობა უცხოელ კოლეგებთან

ბელგია: ქ. მეხელენი - ჰოფ ვან ბუსლე-იდენის მუზეუმში გამოფენა: „ოქროს სანმისის რაინდები ბრწყინვალე მითის ახსნა“. შეხვედრა მუზეუმის დირექტორსა და გამოფენის მთავარ კურატორთან, რომელმაც საბჭოს გადასცა საინფორმაციო და ვიზუალური მასალა შემდგომი პუბლიკაციისათვის. ქ. ბრიუსელი - შეხვედრა ბელგიის გენეალოგიური და ჰერალდიკური ორგანიზაციის პრეზიდენტთან. ქ. ანტვერპენი - ფლანდრიული ჰერალდიკური საბჭოს მიერ ორგანიზებულ ღონისძიებაში მონაწილეობა, შეხვედრა ფლანდრიული ჰერალდიკური საბჭოს თავმჯდომარესთან.

ამერიკის შეერთებული შტატები: ქ. ბოსტონი - ჰერალდიკისა და გენეალოგიის 36-ე საერთაშორისო კონგრესში მონაწილეობა და ჰერალდიკის საბჭოს თავმჯდომარის მოხსენება. ქ. ნიუ-იორკი - ესპანური საზოგადოების მუზეუმსა და ბიბლიოთეკაში დაცული პორტოლანის (*Anonymous. (1500-1550). Chart of the Mediterranean and Black Sea*) შესწავლა და მაღალი ხარისხის სლაიდის მოპოვება, რომელიც საბჭოს არქივში არის დაცული.

გერმანია: ქ. ბერლინი - ბერლინის სახელმწიფო ბიბლიოთეკასა და ჰუმბოლდტის უნივერსიტეტის ვილჰელმ და იაკობ გრიმების სახელობის ბიბლიოთეკაში დაცული რაფელ სოლერის 1425-1450 წწ. შავი ზღვის პორტოლანის შესწავლა. ქ. მიუნხენი - ბავარიის სახელმწიფო ბიბლიოთეკაში შესწავლილ იქნა: ვესკონტე მაჯოლოს საზღვაო ატლასი 1519 წ., ბატისტა აგნეზეს საზღვაო ატლასი 1541-42 წწ., რობერტ დადლის შავი ზღვის რუკა 1636 წ., თურქული პორტოლანი „*Küsten des Mittelmeeres*“, კონრად ფონ გრიუნენბერგის გერბთა კრებული XVII ს. აღნიშნული პორტოლანების მაღალი რეზოლუციის ფაილები განთავსდა საბჭოს არქივში.

წლის ბოლოს საბჭომ გამოსცა ზაქარია კიკნაძის ილუსტრირებული ალბომი - „ჰერალდიკური მხატვრობა“, ჟურნალ „ჰეროლდის“ მე-11 ნომერი და მეორე გამოცემა - „მიხეილ ვადბოლსკი და ქართული ჰერალდიკა“.

ვრცლად იხ. ვებ-გვერდზე heraldika.gov.ge

**სსიპ სახელმწიფო სიმბოლიკისა
და ჰერალდიკის დეპარტამენტი**

ქ. თბილისი

09 ივნისი 2025

ბრძანება

N 33

ექსპერტთა კოლეგიის შექმნის, ფუნქციებისა და საქმიანობის წესის
განსაზღვრისა და კოლეგიის წევრების დამტკიცების შესახებ

„სსიპ - საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის დებულების
დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2025 წლის 4 მარტის №65 დადგენილებით
დამტკიცებული „საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის“
დებულების მე-4 მუხლის, მე-2 პუნქტის „ბ“ და „მ“ ქვეპუნქტების და მე-2 მუხლის მე-2 პუნქტის „ბ“
ქვეპუნქტის საფუძველზე,

1. სსიპ - სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტთან (შემდგომში – „დეპარტამენტი“) შეიქმნას ექსპერტთა კოლეგია (შემდგომში – „კოლეგია“).
2. დამტკიცდეს კოლეგიის ძირითადი მიზნები, ამოცანები და ფუნქციები (დანართი 1);
3. დამტკიცდეს კოლეგიის საქმიანობის წესი (დანართი 2);
4. დამტკიცდეს კოლეგიის შემადგენლობა (დანართი 3);
5. კოლეგიამ პირველივე სხდომაზე აირჩიოს: ა) კოლეგიის თავმჯდომარე; ბ) თავმჯდომარის მოადგილე; გ) პასუხისმგებელი მდივანი.
6. ბრძანება ძალაშია ხელმოწერისთანავე.

მამუკა გონგაძე

თავმჯდომარე

დანართი 1

ექსპერტთა კოლეგიის ძირითადი მიზნები, ამოცანები და ფუნქციები

- ა) კოლეგიის ძირითადი მიზნებია, ამოცანებია და ფუნქციები წარმოადგენს:
- ბ) სახელმწიფო სიმშვილესა და პერალდიკის დეპარტამენტის მიერ პერალდიკის საკითხებში ერთიანი სახელმწიფო პოლიტიკის წარმართვაში კოორდინირებული მონაწილეობა;
- გ) წარმოდგენილ გამსახილველ საკითხებთან მიმართებაში მეთოდური ექსპერტებისა და სათანადო რეკომენდაციების შემუშავება;
- დ) ქართული პერალდიკური ნორმების გამსახილველად და დამატებაში მონაწილეობა;
- ე) სახელმწიფო დანქსებულებებისა და სხვა უფლებამოსილი ორგანიზაციებისა თუ პირების მიერ წარმოდგენილი სიმშვილესა და პერალდიკური ნიშნების მხატვრულ-შინაარსობრივი სახის განხილვა, შეფასება და რეკომენდაციების გაცემა;
- ვ) პერალდიკის საკითხებზე საქართველოს ხელისუფლების მიერ შემუშავებული კანონპროექტებისა და სხვა ინიციატივების განხილვა;
- ზ) „სახელმწიფო მნიშვნელობის სიმშვილეს შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული სახელმწიფო მნიშვნელობის სიმშვილეს: საქართველოს სახელმწიფო ემბლემების, სიმშვილეთა ერთობლიობის, ინიციალის, დროშების, დროშათა ერთობლიობის, დანქსებულებათა პერალდიკური ნიშნების, დროშების, საქართველოს სახელმწიფო ემბლემების, სიმშვილეთა ერთობლიობის, ინიციალის, საქართველოს (უნიფორმების) საშვიდრო და სხვა სახელმწიფო უწყებათა სხვადასხვა სახელმწიფო წოდებების, სახელმწიფო წოდებების და გამსახილველი ნიშნების, საშვიდრო წოდებების, სახელმწიფო დანქსებულებების ნიშნების, თავდაცვის ძალების სახეობის, საშვიდრო დანქსების, სახელმწიფო ქვედანაყოფის გამსახილველი ნიშნების, უწყებრივი და სახელმწიფო ჯალდობის, მნიშვნელოვანი გერმებისა და დროშების, მოქალაქის პასპორტისა და პირადობის (მიწირობის) მოწიბობის, საჯარო დაწესებულების ბილაგის ნიშნების, საშვიდრო აქტის რეგისტრაციის დამადასტურებელი დოკუმენტისა ან სხვა ოფიციალური დოკუმენტის შემწასა და მათი გამოყენების წესების დამატებაში მონაწილეობა, სათანადო წინადადებისა და რეკომენდაციების გაცემა;
- თ) საქართველოს ტერიტორიაზე გამართული სარიტუალო, სადღესასწაულო, საერთაშორისო, ოფიციალური სახელმწიფო ცერემონიების, ოფიციალური ღონისძიებებისა და საშვიდრო აღწერების მოწიბობის სახელმწიფო სიმშვილესა და სხვა პერალდიკური ნიშნების გამოყენების წესების დამატებისათვის სათანადო რეკომენდაციების შემუშავება;
- ი) სახელმწიფო სიმშვილეს, ატრიბუტიკისა და ემბლემების სახელმწიფო რეგულირებასთან დაკავშირებული სხვა საკითხების ანალიზი და რეკომენდაციების მომზადება;
- კ) საკითხების შემთხვევაში პერალდიკისა და სიმშვილეს საკითხებში გამოცხადებულ კონფლიქტებში წარმოდგენილი ნაშუქვრების ექსპერტიზა;
- ლ) დეპარტამენტის მიერ გამოსაცემად მომზადებული მასალების შეფასება, განხილვა და რეკომენდაციების გაცემა

დანართი 2

ექსპერტთა კოლეგიის საქმიანობის წესი

- ა) ექსპერტთა კოლეგიის წევრებსა და საქმიანობის წესს ამტკიცებს სახელმწიფო სიმშვილესა და პერალდიკის დეპარტამენტის თავმჯდომარე
- ბ) კოლეგიის წევრის არის ნებაყოფლობითი და არანაპირვრებადი.
- გ) კოლეგიის საქმიანობის ძირითადი ფორმის წარმოადგენს კოლეგიის სხდომის, რომელიც სამ თვეში ერთხელ იჭრება მინიმუმ ერთხელ. როგორც სხდომის მოწვევა ხდება კოლეგიის თავმჯდომარის ან გამსახილველ მხრიდან – წევრთა სულ მცირე 1/3-ის მოთხოვნით.
- დ) კოლეგიის სხდომის უფლებამოსილია, თუ მას ეჭვითაა წვერთა ნაშუქვრზე მტკიცე.
- ე) კოლეგიის გადაწყვეტილება უფლებამოსილად ჩაითვლება, თუ საკითხის მხარის დაუქვრის სხდომის დამწერთა უმრავლესობა.
- ვ) კომისიის სხდომა გაფორმდება სათანადო ოქმით, მთავრული გადაწყვეტილებები შეიძლება სახელმწიფო სიმშვილესა და პერალდიკის დეპარტამენტის მიერ დადგენილი წესის შესაბამისად.
- ზ) ექსპერტთა კოლეგიის აქტს საკითხის ინიცირების უფლება, რომელსაც სახელმწიფო სიმშვილესა და პერალდიკის დეპარტამენტს წარუდგენს.
- თ) კოლეგიის წევრს უფლება აქვს მიიღოს მონაწილეობა პერალდიკისა და სიმშვილეს დარგში გამოცხადებულ კონკურსში, კონკურსში მონაწილეობის შემთხვევაში კოლეგიის თავმჯდომარის შესაბამისი ბრძანების საფუძველზე კოლეგიის წევრს დროებითი (კონკურსის დამთავრებამდე) უწყრდება კოლეგიის წევრის სტატუსი და უფლებამოსილება.
- ი) კოლეგიის საქმიანობის ორგანიზაციულ-ტექნიკურ მხარეს უზრუნველყოფს სახელმწიფო სიმშვილესა და პერალდიკის დეპარტამენტი.
- კ) კოლეგიის რეგლამენტია და საქმიანობის შემწეობა ხორციელდება სახელმწიფო სიმშვილესა და პერალდიკის დეპარტამენტის თავმჯდომარის ბრძანებით.

დანართი 3

სსიპ - სახელმწიფო სიმშვილესა და პერალდიკის დეპარტამენტის ექსპერტთა კოლეგიის შემადგენლობა:

1. თორნიკე ასათიანი - ისტორიის დოქტორი, პერალდიკის სპეციალისტი
2. მამუკა გომეზაძე - სახელმწიფო სიმშვილესა და პერალდიკის დეპარტამენტის თავმჯდომარე
3. ლევან თაბატაძე - ისტორიკოსი, საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკის სამხმლოთევი რესურსების დეპარტამენტის დირექტორი
4. ზაქარია კიკნაძე - მხატვარი, პერალდიკის სპეციალისტი
5. მირიან კიკნაძე - მხატვარი, პერალდიკის სპეციალისტი
6. დავით კლიდამაშვილი - პერალდიკის სპეციალისტი
7. სულხან საღაძე - ოქროსი, ძველი ევროპული რუკების მკვლევარი, მკვან კარტოგრაფიის დირექტორი
8. გიორგი სორდია - ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, ეთნოგრაფიისა და მულტისკულტურალიზმის შესწავლის ცენტრის დირექტორი
9. როლანდ საპინაშვილი - ისტორიის დოქტორი, საქართველოს ეროვნული ბანკის საკასო იურიდიული კოლეგიის მთავარი კურატორი
10. მამუკა ჯეფანიაშვილი - ისტორიის დოქტორი, საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ისტორიისა და ეთნოლოგიური კოლექციების მთავარი კურატორი
11. მამუკა წერეთელი - ისტორიის დოქტორი, პერალდიკის სპეციალისტი
12. ნიკოლოზ ჯეგუაშვილი - ისტორიის დოქტორი, პროფესორი
13. თეზურ გოგუა - ისტორიის დოქტორი, პროფესორი
14. ნინო სიხარულიძე - დირაქმისა და ანალიტიკის სამსახურის მთავარი სპეციალისტი

**სსიპ სახელმწიფო სიმბოლიკისა
და ჰერალდიკის დეპარტამენტი**

ქ. თბილისი

17 ოქტომბერი 2025

ბრძანება

N 60

ჰერალდიკური ფერებისა და ტერმინოლოგიის, საქართველოს
სახელმწიფო გერბის გამარტივებული გამოსახულების, დროშის
პროპორციების, ტერიტორიულ-საქალაქო გერბების კომპონენტებისა
და ემბლემის შესაქმნელად ძირითადი ჰერალდიკური მოთხოვნებისა
და ზოგადი ნორმების დადგენა/განსაზღვრის შესახებ

საქართველოს მთავრობის 2025 წლის 4 მარტის №65 დადგენილებით
დამტკიცებული „საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლიკისა და დეპარტამენტის“ ჰერალდიკის
დებულების მე-4 მუხლის მე-2 პუნქტის „ბ“ და „მ“ ქვეპუნქტების
საფუძველზე; მე-2 მუხლის 1 პუნქტის „ზ“, „თ“ და „ი“ ქვეპუნქტების,
მე-2 პუნქტის „ა“, „ბ“ და „გ“ ქვეპუნქტების უზრუნველსაყოფად,

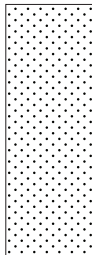
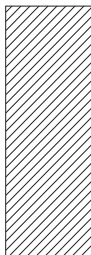
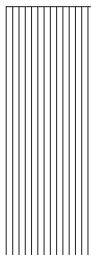
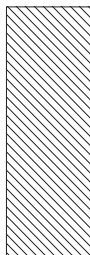
1.სსიპ-საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლიკისა და ჰერალდიკის დეპარტამენტის
მუდმივმოქმედი ორგანოს, ექსპერტთა კოლეგიის („ჰერალდიკის კოლეგია“) მეორე სხდომაზე
(ოქმი №2; 02.10.2025) მიღებული გადაწყვეტილების თანახმად, განისაზღვროს და დამტკიცდეს
სახელმწიფო და სახელმწიფო მნიშვნელობის სიმბოლოების გამოსახვის ჰერალდიკური
მოთხოვნები და ზოგადი ნორმები:

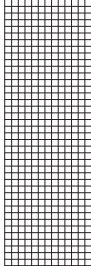
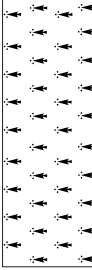
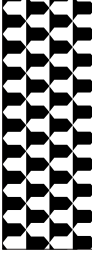
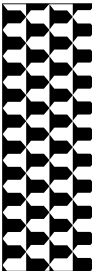
- ა) ჰერალდიკური ფერები და ტერმინოლოგია (დანართი 1);
- ბ) საქართველოს სახელმწიფო გერბის გამარტივებული გამოსახულება (დანართი 2);
- გ) სახელმწიფო მნიშვნელობის სიმბოლოს, დროშის პროპორციები (დანართი 3);
- დ) ტერიტორიულ-საქალაქო გერბების კომპონენტების: გვირგვინების, ფარის, სადევიზე
ბაფთისა და შესამკობლის სტანდარტები და ტერმინოლოგია (დანართი 4);
- ე) საჯარო დაწესებულებების ემბლემის შესაქმნელად შემუშავებული რეკომენდაციები
„საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების გამოყენების შესახებ“ საქართველოს კანონის
(მუხლი 17², პუნქტი „ბ“, „ე“ და „ვ“) მიხედვით (დანართი 5).

2. ბრძანება ძალაშია ხელმოწერისთანავე.

მამუკა გონგაძე

თავმჯდომარე

ფერები		დანართი 1	
ლითონები			
ყვითელი / ოქროსფერი - ოქრო			
		CMYK 0, 21, 93, 0 RGB 255, 201, 39 HEX #FC927	0, 20, 60, 20 210, 171, 103 #D2AB67
თეთრი / რუხი - ვერცხლი			
		CMYK 0, 0, 0, 0 RGB 255, 255, 255 HEX #FFFFFF	8, 6, 6, 0 231, 230, 231 #E7E6E7
მინანქრები			
მწვანე - ბურმუხტი			
		CMYK 87, 20, 100, 6 RGB 2, 140, 69 HEX #028C45	
ლურჯი - ლაჟვარდი			
		CMYK 100, 80, 0, 0 RGB 3, 78, 162 HEX #034EA2	
იისფერი - ძონი			
		CMYK 30, 90, 41, 31 RGB 135, 43, 79 HEX #872B4F	

წითელი - მეწამული			CMYK 0, 100, 100, 0 RGB 237, 28, 36 HEX #ED1C24	
შავი - სევადი (სევადა)			CMYK 100, 100, 100, 100 RGB 0, 0, 0 HEX #000000	
ბეწვეული				
ყარყუმბი				ციყვი
				

დანართი 2

გერბის გამარტივებული ვერსია

ერთ ფერში

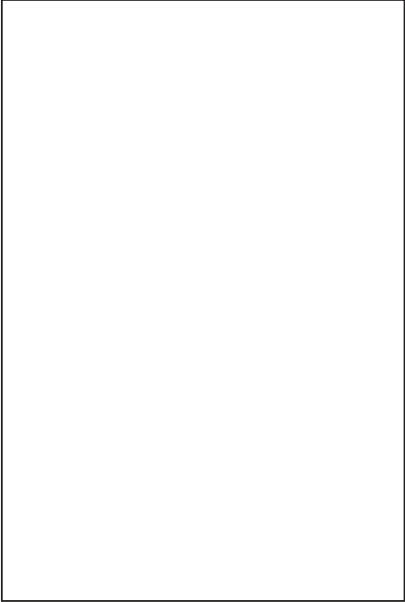

მუქ ველზე

სახელმწიფო გერბისა და მცირე გერბის გამარტივებული ვერსია ერთ ფერში და მუქ ველზე გამოიყენება იმისათვის, რომ გამოსახულება, შემცირების შემთხვევაშიც, იყოს აღქმადი.

დანართი 3

დროშის პროპორციები

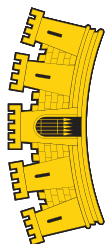

2

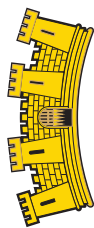
3

საქართველოს ტერიტორიაზე სახელმწიფო მნიშვნელობის სიმბოლოს, დროშის განსაზღვრული პროპორციები არის 2X3, მსგავსად საქართველოს სახელმწიფო დროშის სტანდარტული ზომებისა, რომელიც დადგენილია ორგანული კანონით „საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების შესახებ“.

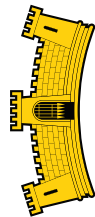
ტერიტორიულ-საქალაქო გერბების კომპონენტები

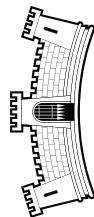
ხუთკოშკიანი ქონგურებიანი ოქროს გვირგვინი

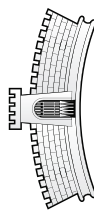
ოთხკოშკიანი ქონგურებიანი ოქროს გვირგვინი

სამკოშკიანი ქონგურებიანი ოქროს გვირგვინი

სამკოშკიანი ქონგურებიანი ვერცხლის გვირგვინი

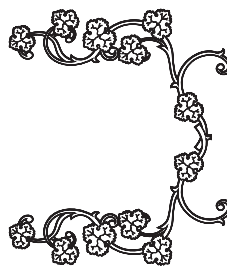
ერთკოშკიანი ქონგურებიანი ვერცხლის გვირგვინი

ვერობული ფარი

სადევიზე ბაფთა (ლენტი)

შესამკობელი

სადევიზე ბაფთის ფონტი:
Geo Kakheti Mtavr Bold Geo
Grotesk

- **ხუთკოშკიანი** ქონგურებიანი ოქროს გვირგვინი - საქართველოს დედაქალაქი (თბილისი);
- **ოთხკოშკიანი** ქონგურებიანი ოქროს გვირგვინი - ისტორიული დედაქალაქები (მცხეთა, ქუთაისი);
- **სამკოშკიანი** ქონგურებიანი **ოქროს** გვირგვინი - ავტონომიური რესპუბლიკების დედაქალაქები (ზაოზუმი, სოხუმი);
- **სამკოშკიანი** ქონგურებიანი **ვერცხლის** გვირგვინი - საქართველოს მუნიციპალიტეტები;
- **ერთკოშკიანი** ქონგურებიანი ვერცხლის გვირგვინი - სათემო;
- **ვერობული ფარი**;
- **სადევიზე ბაფთა** (ლენტი);
- **შესამკობელი** - ვაზის წნული.

დანართი 5

სახელმწიფო დაწესებულებების ემბლემის შესაქმნელად შეტყობინებული რეკომენდაციები „საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების გამოყენების შესახებ“ საქართველოს კანონის (მუხლი 17, პუნქტი „ბ“, „ე“ და „ვ“) მიხედვით

საქმიანობის სპეციფიკიდან გამომდინარე, თუ სახელმწიფო დაწესებულებას სურს, რომ საკუთარი ემბლემა სხვა სახელმწიფო დაწესებულების ემბლემისაგან, ან საქართველოს სახელმწიფო გერბის გამოსახულებითა და დაწესებულების დასახელების აღწნიშვნელი წარწერით შედგენილი ემბლემისაგან (მთავრობის 2022 წლის 14 დეკემბრის #572-ე დადგენილების მიხედვით) განსხვავებულიყოს, აუცილებელია შემდეგი მოთხოვნის დაცვა:

- საქართველოს სახელმწიფო მნიშვნელობის სიმბოლო - ემბლემა უნდა ასოცირდებოდეს საქართველოს სახელმწიფოსთან ისე, რომ წარწერის გარეშე ერთმნიშვნელოვნად გამოიხატებოდეს მისი კუბირი საქართველოს სახელმწიფოსთან შემდეგი ფერებითა და სიმბოლოებით:

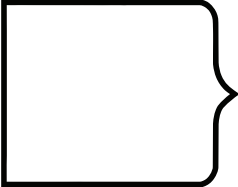
- **ფერები:** მეწამული (წითელი), ვერცხლი (თეთრი), ლავარდი (ლურჯი) და თქრი (ყვითელი).

- **სიმბოლოები:** ხუთჯვრიანი კომპოზიცია, სახელმწიფო დროშის ჯვარი, საქართველოს სახელმწიფო გერბის ფარი, სრულად ან კონტურულად.

- აღნიშნული არ გავრცელდება იმ დაწესებულებებზე, რომლებიც კანონით გამოსახვენ საქართველოს სახელმწიფო გერბს ან საქართველოს მთავრობის 2022 წლის 14 დეკემბრის #572-ე დადგენილებით ხელმძღვანელობენ.

დანართი 5

რეკომენდირებული ფერები და ფარი

	CMYK 0, 100, 100, 0 RGB 255, 0, 0 HEX #FF0000
	CMYK 0, 0, 0, 0 8, 6, 6, 0 RGB 255, 255, 255 231, 230, 231 HEX #FFFFFF #E7E6E7
	CMYK 100, 80, 0, 0 RGB 3, 78, 162 HEX #034EA2
	CMYK 0, 21, 93, 0 0, 20, 60, 20 RGB 255, 201, 39 210, 171, 103 HEX #FFC927 #D2AB67
	

საქართველოს მთავრობის
დადგენილება №65
2025 წლის 4 მარტი

ქ. თბილისი

სსიპ – საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოებისა და პერალდიკის დეპარტამენტის
დებულების დამტკიცების შესახებ

მუხლი 1

„საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების გამოყენების წესის შესახებ“ საქართვე-
ლოს კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე“ 2025 წლის 6 თებერვლის საქართველოს
კანონის (№268-III-XIV) მე-2 მუხლის მე-3 პუნქტისა და მე-4 მუხლის საფუძველზე:

1. დამტკიცდეს თანდართული სსიპ – საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოებისა და
პერალდიკის დეპარტამენტის დებულება.
2. საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლო-
ებისა და პერალდიკის დეპარტამენტი არის საქართველოს პარლამენტთან არსებული
პერალდიკის სახელმწიფო საბჭოს უფლებამოსიებული, მთ. პირის, საქართველოს პარ-
ლამენტთან არსებული პერალდიკის სახელმწიფო საბჭოსთვის საქართველოს სახელმწი-
ფო ბიუჯეტით განსაზღვრული პროგრამული კოდეხით გათვალისწინებული სახსრების
განკარგვის ნაწილი.
3. საქართველოს პარლამენტთან არსებული პერალდიკის სახელმწიფო საბჭოს ბა-
ლანსზე რიცხული ქონება, აგრეთვე მისი კუთვნილი მატერიალურ-ტექნიკური და სხვა
შესაბამისი საინფორმაციო და კვლევითი რესურსები აღირიცხება საჯარო სამართლის
იურიდიული პირის – საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოებისა და პერალდიკის დეპარ-
ტამენტის ბალანსზე.

მუხლი 2

დადგენილება ამოქმედდეს 2025 წლის 10 მარტიდან.

პრემიერ-მინისტრი

ირაკლი კობახიძე

სსიპ – საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოებისა და პერალდიკის დეპარტამენტის
დებულება

თავი I

ზოგადი დებულებები

მუხლი 1. სსიპ – საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოებისა და პერალდიკის დეპარტა-
მენტი

1. საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოებისა და პერალდიკის დეპარტამენტი (შემ-
დგომში – დეპარტამენტი) არის საჯარო სამართლის იურიდიული პირი, რომელიც უზ-
რუნველყოფს „საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების გამოყენების წესის შესახებ“
საქართველოს კანონითა და სხვა საკანონმდებლო აქტებით დადგენილ ფარგლებში სა-
ქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოებისა და სახელმწიფო მნიშვნელობის სიმბოლოებთან
დაკავშირებული საკითხების რეგულირებას. დეპარტამენტზე ვრცელდება „საჯარო სამ-
სახურის შესახებ“ საქართველოს კანონის მოქმედება.
2. დეპარტამენტი თავის საქმიანობაში ხელმძღვანელობს საქართველოს კონსტიტუ-
ციით, „საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული
კანონით, „საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების გამოყენების წესის შესახებ“ სა-
ქართველოს კანონით, „სახელმწიფო მნიშვნელობის სიმბოლოების შესახებ“ საქართვე-
ლოს კანონით, საქართველოს სხვა კანონებით, კანონჩვეუმიდებარე აქტებითა და ამ დე-

ბულებით.

3. დასახული მიზნებისა და დაცხარებული ფუნქციების განსახორციელებლად, დეპარტამე-
ნტი საკუთარი სახელით იძენს უფლებებსა და მოვალეობებს, დებს გარიგებებს და შეუძლია,
სასამართლო გამოვიდეს მხარედ.

4. დეპარტამენტი აქვს დამოკიდებული ბალანსი, ანგარიშსწორებისა და მიმდინარე საბა-
ნკო ანგარიშები (მთ. პირის, სავალუტო), ემბლემა, დროშა, ბეჭედი, ბლანკი და იურიდიული
პირის სხვა ატრიბუტები.

5. დეპარტამენტის იურიდიული მისამართი: ქ. თბილისი, 0114; სანაპიროს 4.

თავი II

დეპარტამენტის კომპეტენცია და უფლებამოსილებები

მუხლი 2. დეპარტამენტის კომპეტენცია

1. დეპარტამენტის კომპეტენციაა:

- ა) პერალდიკის საკითხებში ერთიანი სახელმწიფო პოლიტიკის წარმართვა;
- ბ) საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოებთან დაკავშირებით წინადადებების შემუშავება;
- გ) საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების გამოყენების შესახებ წინადადებების შემუ-
შავება;
- დ) ქართული პერალდიკური ნორმების შემუშავება;
- ე) აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკებისა და თვითმმართველი ერთე-
ულების სიმბოლოების შექმნასა და მათი გამოყენების წესების დადგენაში მონაწილეობა,
სათანადო რეკომენდაციების შემუშავება;
- ვ) სახელმწიფო ცერემონიის, ოფიციალური ღონისძიებისა და სამხედრო აღლუმის მოწყო-
ბის საკითხების სახელმწიფო სიმბოლოებისა და სხვა პერალდიკური ნორმების გამოყენე-
ბის წესების დადგენაში მონაწილეობა, სათანადო რეკომენდაციების და დასკვნების გაცემა;
- ზ) საქართველოს სახელმწიფო დაწესებულებათა პერალდიკური ნორმების, საქართველოს
სახელმწიფო სამხედრო და სპეციალურ უწყებათა სპეციალური ფორმის ტანსაცმლის (უნი-
ფორმების) და განსახვადების ნიშნების, უწყებრივი ჯილდოების, დროშების ერთობლი-
ობისა და ემბლემების შექმნასა და მათი გამოყენების წესების დადგენაში მონაწილეობა,
სათანადო რეკომენდაციებისა და დასკვნების გაცემა;
- თ) საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების, ატრიბუტიკისა და ემბლემების სახელმწიფო
რეგულირებასთან დაკავშირებული სხვა საკითხების გადაწყვეტი;
- ი) „სახელმწიფო მნიშვნელობის სიმბოლოების შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვა-
ლისწინებული დეპარტამენტის უფლებამოსილებების განხორციელება.

2. დეპარტამენტის უფლებამოსილებებია:

- ა) მეცნიერებისა და სხვა სპეციალისტებისგან მიიღოს თავისი ფუნქციების შესასრუ-
ლებლად და უფლებამოსილებების განსახორციელებლად საჭირო მომსახურება, კანონის
შესაბამისად ხელისუფლების ორგანოებისგან, საჯარო დაწესებულებებისგან, თანამდებობის
პირებისგან, ორგანიზაციებისგან, ფიზიკური და იურიდიული პირებისგან გამოიხიზოვოს და
მიიღოს აღნიშნული ფუნქციების შესასრულებლად და უფლებამოსილებების განსახორციე-
ლებლად საჭირო ინფორმაცია;
- ბ) შექმნას ექსპერტთა კოლეგია;
- გ) შემუშაოს პერალდიკური ნორმების მხატვრული სახე;
- დ) უზრუნველყოს საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოებისა და სახელმწიფო მნიშვნე-
ლობის სიმბოლოების პოპულარიზაცია;

- ე) უზრუნველყოს საქართველოსთან დაკავშირებული ისტორიული, კულტურული ან/და
სახელმწიფო მნიშვნელობის პერალდიკური ნიშნებისა და სიმბოლოების, ლირებული მხა-
ტვრული შიზარსის შემენ პერალდიკური ნიშნების შემოვება და გამართოს შესაბამისი

გამოფენები;

- ვ) გამართოს გამოფენები, ტრინარები, სემინარები, კონფერენციები და სამეცნიერო ექსპედიციები სახელმწიფო სიმბოლოებისა და ჰერალდიკის საკითხებზე;
- ზ) გამოსცეს ლიტერატურა სახელმწიფო სიმბოლოებისა და ჰერალდიკის საკითხებზე;
- თ) ჰქონდეს და მართოს საკუთარი ვებგვერდი.

თავი III

დეპარტამენტის სტრუქტურა

მუხლი 3. დეპარტამენტის თანამდებობის პირები
დეპარტამენტის თანამდებობის პირები არიან:

- ა) დეპარტამენტის თავმჯდომარე;
- ბ) დეპარტამენტის თავმჯდომარის მოადგილე;
- გ) დეპარტამენტის სამსახურის უფროსი.

მუხლი 4. დეპარტამენტის თავმჯდომარე

1. დეპარტამენტის ხელმძღვანელობს დეპარტამენტის თავმჯდომარე. დეპარტამენტის თავმჯდომარეს თანამდებობაზე ნიშნავს და თანამდებობიდან ათავისუფლებს საქართველოს პრემიერ-მინისტრი.

2. დეპარტამენტის თავმჯდომარე, საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად:

- ა) წარმართავს დეპარტამენტის საქმიანობას, კოორდინაციას უწევს დეპარტამენტის სტრუქტურული ერთეულების საქმიანობას და პასუხისმგებელია მათ მიერ თავიანთი მოვალეობების შესრულებაზე;
- ბ) თავისი კომპეტენციის ფარგლებში, გამოსცემს ბრძანებებს, ხელს აწერს სამსახურებრივ დოკუმენტაციას, დეპარტამენტის სახელით დებს ხელმოწერებს, შეთანხმებებსა და გემორანდუმებს;
- გ) წარმოადგენს დეპარტამენტს და მოქმედებს მისი სახელით ხელისუფლების ორგანოებთან, საჯარო დაწესებულებებთან, თანამდებობის პირებთან, ორგანიზაციებთან, ფიზიკურ და იურიდიულ პირებთან ურთიერთობებში;
- დ) დეპარტამენტის სახელით ანიჭებს წარმომადგენლობით უფლებამოსილებებს, მათ შორის, ანიჭებს რწმუნებებს (ცასცემს მინდობილობებს) სასამართლოებში წარმომადგენლობისთვის;
- ე) საქართველოს მთავრობას დასამტკიცებლად წარმოადგენს დეპარტამენტის დებულებასა და სამტკიცო ნუსხას;
- ვ) თანამდებობაზე ნიშნავს და თანამდებობიდან ათავისუფლებს დეპარტამენტის საჯარო მოსამსახურეებს, განსაზღვრავს მათ უფლებებსა და მოვალეობებს, ამტკიცებს დეპარტამენტის საჯარო მიხედვით სამუშაო აღწერილობებს;
- ზ) ამტკიცებს დეპარტამენტის შინაგანაწესს;
- თ) დეპარტამენტის საჯარო მოსამსახურეთა მიმართ იყენებს ნახალოსების ფორმებსა და დისციპლინური პასუხისმგებლობის ზომებს;
- ი) აკავრავს დეპარტამენტის ფინანსურ სახსრებსა და სხვა ქონებას, წარმართავს დეპარტამენტის საფინანსო საქმიანობას, პასუხისმგებელია დეპარტამენტის ქონების დაცვასა და მიზნობრივ გამოყენებაზე;
- კ) კანონმდებლობით დადგენილი წესით, ათანხმებს/წარადგენს მიმავალი წლის საბიუჯეტო განაცხადის პროექტს დეპარტამენტის ბიუჯეტის ხარჯადრიცხვისა და მუშაკთა ზღვრული ოდენობის შესახებ;
- ლ) ახორციელებს ღონისძიებებს დეპარტამენტის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის სრულყოფისთვის;

<http://www.matsne.gov.ge>

- მ) ამტკიცებს ექსპერტთა კოლეგიის წევრებსა და საქმიანობის წესს;
- ნ) ახორციელებს სხვა უფლებამოსილებებს.

მუხლი 5. დეპარტამენტის თავმჯდომარის მოადგილე

1. დეპარტამენტის თავმჯდომარეს ჰყავს ერთი მოადგილე. დეპარტამენტის თავმჯდომარის მოადგილეს, საქართველოს პრემიერ-მინისტრთან შეთანხმებით, თანამდებობაზე ნიშნავს და თანამდებობიდან ათავისუფლებს დეპარტამენტის თავმჯდომარე.

2. დეპარტამენტის თავმჯდომარის მოადგილე:

- ა) ასრულებს დეპარტამენტის თავმჯდომარის მოვალეობას მისი არყოფნის შემთხვევაში;
- ბ) დეპარტამენტის თავმჯდომარის ბრძანების საფუძველზე ახორციელებს სხვა უფლებამოსილებებს.

მუხლი 6. დეპარტამენტის სამსახურის უფროსი

1. დეპარტამენტის სამსახურის უფროსს თანამდებობაზე ნიშნავს და თანამდებობიდან ათავისუფლებს დეპარტამენტის თავმჯდომარე.

2. დეპარტამენტის სამსახურის უფროსი:

- ა) ხელმძღვანელობს შესაბამის სამსახურს და კოორდინაციას უწევს მის საქმიანობას;
- ბ) ადგენს წლიურ და პერსპექტიულ სამუშაო გეგმებს;
- გ) ახორციელებს ამ დებულებითა და სამსახურის დებულებით მისთვის მინიჭებულ სხვა უფლებამოსილებებს.

3. დეპარტამენტის სამსახურის უფროსი თავისი და მისდამი დაქვემდებარებული სტრუქტურული ერთეულების საქმიანობისთვის პასუხისმგებელია დეპარტამენტის თავმჯდომარის ნიშნავს.

მუხლი 7. დეპარტამენტის საჯარო მოსამსახურეები

1. დეპარტამენტში დასაქმებული არიან საჯარო მოხელეები და სხვა საჯარო მოსამსახურეები. დეპარტამენტის საჯარო მოსამსახურეები ასრულებენ საქართველოს კანონმდებლობით, მათი სამუშაო აღწერილობებითა და შესაბამისი ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ მოვალეობებს.

2. დეპარტამენტის სამტკიცო ნუსხას, დეპარტამენტის თავმჯდომარის წარდგინებით, ამტკიცებს საქართველოს მთავრობა.

მუხლი 8. დეპარტამენტის სტრუქტურული ერთეულები

1. დეპარტამენტის სტრუქტურული ერთეულები, მათი ხელმძღვანელობა და ძირითადი ამოცანები განისაზღვრება ამ დებულებითა და შესაბამისი სტრუქტურული ერთეულის დებულებით, რომელსაც აღნიშნული სტრუქტურული ერთეულის უფროსის წარდგინებით ამტკიცებს დეპარტამენტის თავმჯდომარე.

2. დეპარტამენტის სტრუქტურული ერთეულებია:

- ა) დიზაინისა და ანალიტიკის სამსახური;
- ბ) ადმინისტრაციული სამსახური.

მუხლი 9. დიზაინისა და ანალიტიკის სამსახურის ძირითადი ამოცანები

დიზაინისა და ანალიტიკის სამსახურის ძირითადი ამოცანებია:

- ა) საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოებისა და განმასხვავებელი ნიშნების საერთო მხატვრული სახის შეუშუაება;
- ბ) სახელმწიფო ჰერალდიკური ნიშნების მხატვრული კონცეფციების დაგეგმვა და შეუშუაება;
- გ) სარედაქციო-საგამომცემლო საქმიანობა;

<http://www.matsne.gov.ge>

<http://www.matsne.gov.ge>

დ) საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოებისა და განმასხვავებელი ნიშნების თეორიული ნაწილის საერთო სახის დაგვიგება და შემუშავება;

ე) საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების პატვისციმის საინფორმაციო და საკანონმდებლო უზრუნველყოფის მიზნით წინადადებების შემუშავება;

ვ) ჭრადღიკის საკითხებზე სამოქალაქო განათლების გაწვდომის ხელშეწყობა;

ზ) საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების პატვისციმის საინფორმაციო და საკანონმდებლო უზრუნველყოფის მიზნით წინადადებების შემუშავება;

თ) საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოებისა და განმასხვავებელი ნიშნების შექმნისა და გამოყენების შესახებ წინადადებების შემუშავება;

ი) საქართველოს სახელმწიფო დაწესებულებათა ჰერალდიკური ნიშნების, საქართველოს სახელმწიფო სამხედრო და სპეციალურ უწყებათა სპეციალური ფორმის ტანსაცმლისა (უნიფორმებისა) და განმასხვავებელი ნიშნების, უწყებრივი ჯილდოების, დროშების ერთობლიობისა და ემბლემების შექმნისა და მათი გამოყენების წესების დადგენაში მონაწილეობა, სათანადო რეკომენდაციებისა და დასკვნების მომზადება;

კ) სახელმწიფო ცერემონიის, ოფიციალური ღონისძიებისა და სამხედრო აღლუმის მოწყობისას საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოებისა და სხვა ჰერალდიკური ნიშნების გამოყენების წესების დადგენაში მონაწილეობა, სათანადო რეკომენდაციებისა და დასკვნების მომზადება;

ლ) თავისი კომპეტენციის ფარგლებში, ექსპერტთა კოლეგიის საქმიანობის უზრუნველყოფა;

მ) საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლოების, ატრიბუტიკისა და ემბლემების სახელმწიფო რეგულირებასთან დაკავშირებულ სხვა საკითხებზე რეკომენდაციებისა და დასკვნების მომზადება.

მუხლი 10. ადმინისტრაციული სამსახურის ძირითადი ამოცანები

ადმინისტრაციული სამსახურის ძირითადი ამოცანებია:

ა) დეპარტამენტის საჯარო მოსამსახურეთა პირადი საქმეების წარმოება; დეპარტამენტის თავმჯდომარის ბრძანებათა პროექტების მომზადება, ბრძანებათა რეგისტრაცია და სათანადო ფორმირება;

ბ) დეპარტამენტის საქმიანობის სამართლებრივი უზრუნველყოფა, თავისი კომპეტენციის ფარგლებში, დეპარტამენტის საჯარო მოსამსახურეთათვის მათი სამართლებრივი მდგომარეობის, უზღუდვების, შეღავათებისა და სამსახურის გავალსათან დაკავშირებულ სხვა საკითხებზე კონსულტაციების გაწევა;

გ) დეპარტამენტის საჯარო მოსამსახურეთა კვალიფიკაციის ამაღლებისა და გადამზადების პროგრამების შექმნა და ორგანიზება;

დ) დეპარტამენტის ერთიანი საქმისწარმოების უზრუნველყოფა;

ე) კორუპციონდენციის მიღება, აღრიცხვა და დანიშნულების ადგილზე გაგზავნა ან მიტანა;

ვ) კანონით დადგენილი წესით, საჯარო ინფორმაციის გაცემის უზრუნველყოფა, საზოგადოებასთან ურთიერთობის რეგულირება;

ზ) დეპარტამენტის კომპიუტერული ტექნიკით მომსახურებისა და ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის უზრუნველყოფა, დეპარტამენტის ოფიციალური ვებგვერდის მართვა;

თ) დეპარტამენტის ბიუჯეტის მომზადება, საფინანსო უზრუნველყოფის დაგეგმვა, ფინანსური სასრებისა და მატერიალურ საშუალებათა ხარჯვის აღრიცხვა და ახალიზი;

ი) საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით, ფინანსური ანგარიშების მომზადება და წარდგენა;

კ) დეპარტამენტის სამიგლინებო ხარჯებისა და სამეურნეო ხარჯების განსაზღვრა;

ლ) დეპარტამენტის ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების რეგულირება, სააღრიცხვო პოლიტიკის წარმოება;

მ) საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით, კვარტალური და წლიური ბალანსებისა და სხვა ანგარიშების შედგენა და შესაბამისი ორგანიზაციისთვის წარდგენა;

ნ) სასაქონლო-მატერიალურ ფასეულობათა აღრიცხვა;

ო) დეპარტამენტის მიერ განხორციელებული, სახელმწიფო შესყიდვებით დაკავშირებული საქმიანობის კოორდინაცია და კონტროლი;

პ) საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით, მიმწოდებელ ორგანიზაციებსა და ფიზიკურ და იურიდიულ პირებთან დასადებ ხელშეკრულებათა პროექტების მომზადება;

ჟ) დეპარტამენტისათვის საჭირო მატერიალურ ფასეულობათა შეძენის, შემოტანის, აღრიცხვისა და გაცემის უზრუნველყოფა;

რ) თავისი კომპეტენციის ფარგლებში, ექსპერტთა კოლეგიის საქმიანობის უზრუნველყოფა.

თავი IV

დეპარტამენტის ქონება და ფინანსები

მუხლი 11. დეპარტამენტის ქონება და ფინანსები

1. დეპარტამენტის ქონება შედგება დასახული მიზნებისა და დაკისრებული ფუნქციების განხორციელებლად დეპარტამენტისთვის გადაცემული სახელმწიფო და მის მიერ შეძენილი თუ შემოწირული ქონებისაგან. დეპარტამენტის ქონების გასხვავება და შეყენა ხორციელდება კანონმდებლობით დადგენილი წესით.

2. დეპარტამენტის ქონებას შეადგენს მატერიალური ფასეულობები და ფინანსური რესურსები.

3. დეპარტამენტის დავიდანსების წყაროებია:

ა) სახელმწიფო ბიუჯეტიდან გამოყოფილი მიზნობრივი სახსრები;

ბ) გრანტების, შენატანების (შემოწირულობების) სახით და სხვადასხვა საექსპლუატაციო ფონდებიდან მიღებული შემოსულები;

გ) სახელმწიფო ბიუჯეტის შესრულებიდან მიღებული შემოსავალი;

დ) ხელშეკრულების საფუძველზე შესრულებული სამუშაოდან მიღებული შემოსავალი;

ე) საქართველოს კანონმდებლობითა და ამ დებულებით ნებადართული საქმიანობის მიღებული შემოსავლები, რომლებიც უზრუნველყოფს დეპარტამენტის ფუნქციების შესრულებასა და დამოუკიდებლობას.

თავი V

სახელმწიფო კონტროლი

მუხლი 12. სახელმწიფო კონტროლი

დეპარტამენტის საქმიანობის სახელმწიფო კონტროლს ახორციელებს საქართველოს მთავრობა, „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ“ საქართველოს კანონით დადგენილი წესით.

თავი VI

დასკვნითი დებულებები

მუხლი 13. დეპარტამენტის რეორგანიზაცია და ლიკვიდაცია

დეპარტამენტის რეორგანიზაცია და ლიკვიდაცია ხორციელდება საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით.

მუხლი 14. დეპარტამენტის დებულებებში ცვლილების შეტანა

დეპარტამენტის დებულებებში ცვლილების შეტანა ხორციელდება საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით.

Summary

”The Martyr Saint George...”

Eldar Shengelaia

The article draws on historical sources of the Georgian legacy that explain why Georgia needed to change its national coat of arms and flag. It was first published in 1997, during a period when Georgia was seeking to restore its historical heritage and heraldic symbols. The article serves as a valuable guide to the symbols of the modern Georgian state and their historical roots.

The Tradition of Depicting Saint George in International and Georgian Heraldry

Mamuka Gongadze

This article reveals that the tradition of one particular depiction of St. George, where the patron saint of Georgia is riding a horse and defeating a dragon or a leopard-like animal, or Diocletian, due to various circumstances, is so widespread in Georgia and has such a long history that it can be considered as the antecedent or first source for the rest of the world heraldry.

Forbidden Heraldry as an Attempt to Survive and Fight for Freedom

Agnė Railaitė-Bardė

This article examines the story of Lithuanian patriots who tried to preserve Lithuanian heraldic symbols and the legacy of the Republic of Lithuania after the Soviet occupation. Partisans, members of the Lithuanian diaspora, and Lithuanian exiles in Siberia used various methods and materials to preserve the legacy of independent Lithuania’s heraldry.

Ibrahim Hakki Konyali ”About the Flag of Georgia”

Elguja Sekhniashvili

The article examines the work ”Topkapi Palace’s old portolans” by the Turkish scholar and historian Ibrahim Hakki Konyali, in which he studies the argent hand palm - a traditional Georgian symbol. In the medieval period, a flag featuring the argent palm flew over the Georgian city of Sebastopolis (Sukhumi). While today many associate this flag with the de facto ”Republic of Abkhazia”, Konyali’s research demonstrates that it was historically a symbol of the medieval Georgian Kingdom.

On the Earliest Depiction of ”Georgian” in European Printed Works

Giorgi Sordia

This article examines one of the earliest European printed illustrations of a Georgian warrior, created by 16th-century Danish painter, architect, cartographer, and diplomat Melchior Lorke. The original drawing, made in Istanbul during Sultan Suleyman the Magnificent’s reign, appears in Lorke’s ”Turkish Publication” (Hamburg, 1626 and 1648), which includes numerous illustrations of warriors and social classes. The Georgian warrior, dated 1576, is shown standing with a turban, shield, and long spear-possibly serving as a standard-bearer (Sancaktar) in the elite Ottoman army.

The Image of Saint George on the Coat of Arms of Georgia

(On the Roots of a Thousand-Year Tradition)

Niko Javakhishvili

After Georgia gained independence from the Soviet Union, it needed to establish a national currency and state symbols. Historically, the most venerated Christian saint was Saint George, the Holy Rider. One example of his heraldic legacy is the 11th-century silver coin of King Kvirike III of Kakheti-Hereti, which depicts Saint George

slaying the Roman Emperor Diocletian. Saint George was a symbol of the Kakheti-Hereti Kingdom, which later became the national coat of arms of the united Georgian Kingdom.

Proto-heraldic Symbols of the Antique Epoch

David Kldiashvili

Emblems, which later appeared on heraldic shields, have ancient origins rooted in animism, fetishism, totemism, and ancestor worship. Totems such as the wolf, dog, deer, and horse, as well as sacred weapons, symbolized divine protection and clan identity. While symbolic use of emblems and colors is millennia-old, the classical European coat of arms emerged in the 11th century and developed further with the Crusaders in the 12th century.

Map of the Countries Neighboring the Caspian Sea

Sulkhan Saladze

The map created by Louis XIV's royal cartographer, Guillaume De L'Isle, provides valuable information about the medieval Georgian kingdoms and their neighbors. It is an important source for the study of medieval Georgian history.

History of Royal Symbols in Heraldry (Crown)

Nino Datunashvili

This article examines the early medieval Georgian royal crowns and the coronation ceremonies of Georgian kings. It analyzes the various types of crowns depicted in Georgian frescoes and their application in royal coats of arms as well as on dies.

Spread of Heraldry Beyond the Aristocracy

Zachary Kiknadze

Heraldry originated in 12th-century Western Europe to identify knights, but by the 13th–14th centuries it spread to burghers, artisans, and peasants, especially in urban regions like Flanders and Switzerland. Non-noble arms reflected professions or civic identity, and anyone could assume arms if unique. From the 15th century, regulation increased: England and Scotland established heraldic authorities, and France required registration for taxation. Practices varied—Switzerland remained open, Iberian monarchies restricted it to nobles, the Low Countries developed rich bourgeois heraldry, and Russia and Georgia adopted it later as an aristocratic privilege. Heraldry thus evolved from a knightly system into a broad social and cultural tradition.

From the History of Georgian Currency's Design

Roland Spanderashvili

After Georgia gained independence from the USSR, the issue of the emission of the Georgian national currency arose. A special committee under the Supreme Council, composed of historians, economists, architects, and artists, was formed to study the history of Georgian currencies and design the new national currency. The article summarizes the history of Georgian currency design.

Competition - "Coat of Arms of my Class"

Prepared by Nino Sikharulidze

In May 2025, Tbilisi's №161 Public School held a competition titled "The Coat of Arms of My Class", in which students from grades VIII, IX, and X participated. Organized by the school's history teachers, the event aimed to highlight the importance of heraldry as a subfield of history. Participants received guidance on heraldic norms and principles.

Mamuka Tsurtsumia's book - "Georgian Flags and European Portolans"

David Kldiashvili

The book "Georgian Flags and European Portolans", published in 2025, guides readers through the world of European maps and portolans. The research draws on cartographic sources preserved in various European libraries and archives, showcasing the flags, coats of arms, and other heraldic symbols of Georgian cities.

Seminar in the Autonomous Republic of Adjara

On the 6th of November 2025, the Department of the State Symbols and Heraldry organized a seminar for the representatives of the Autonomous Republic of Adjara. The seminar focused on Government of Georgia Resolution №572 (14 December, 2022), which regulates the display of emblems for the executive branch and certain public institutions. Following the meeting, the Department and the Government of Adjara agreed to cooperate on regional heraldry and to develop a new legal framework for the Autonomous Republic of Adjara, modeled on Resolution №572.

The First Scientific Conference of the Department of State Symbols and Heraldry of Georgia

On 7–8 November, the first scientific conference organized by the Department of State Symbols and Heraldry of Georgia was held in Batumi under the title "Georgian Heraldry: Historical and Cultural Heritage". Members of the Heraldry Collegium and invited researchers attended, presenting multidisciplinary topics, including Georgian flags in European cartography, Saint George in Georgian and European heraldry, Black Sea numismatics, proto-heraldic symbols, an unknown collection of Michael Vadblosky, royal symbols such as crowns, mantles, scepters, globus cruciger, swords, and forbidden heraldry.

On the Flags of the David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia

In line with the law of Georgia on "Symbols of State Significance", the David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia consulted the Department of State Symbols and Heraldry to develop flags for its Junker Courses, Officer Candidate Courses, and Junior Reserve Officer Training Programs. Each new intake is assigned a historically identified course name and a unique flag to carry throughout their training. The department assisted in refining the artistic and heraldic design of these flags, ensuring compliance with heraldic standards. Following this coordinated process, the flags were officially approved by the Minister of Defence by order, establishing a systematic approach for future intakes.

About the Establishment of the Heraldry Collegium

By the Government of Georgia's resolution from the 4 March 2025, № 65, the LEPL Department of the State Symbols and Heraldry of Georgia was established. In accordance with Chapter II, Article II, Subparagraph (b) of the decree of the Department of State Symbols and Heraldry, the authority is hereby granted to create the Heraldry Collegium, an advisory body under the department that assists in developing the framework for the state's heraldry policy.

Report of the State Council of Heraldry at the Parliament of Georgia

In 2024, the State Council of Heraldry at the Parliament of Georgia, following Resolution №572, coordinated with various Georgian ministries and LEPLs and held meetings with governmental protocol representatives. The Council also strengthened international cooperation: the chairman attended the International Academy of Heraldry congress, and Council members visited European and American libraries to obtain copies of portolans featuring Georgian heraldic and vexillological symbols. During the reporting period, the Council published Zachary Kinadze's "Heraldic Art", the second issue of "Michael Vadbolsky and Georgian Heraldry", and the 11th issue of the journal "Herald".